॥ श्रीसीतारामाभ्यां नमः ॥

जगद्गुरुरामानन्दाचार्यश्रीरामभद्राचार्यविरचित

श्रीभार्गवराघवीयम्

Śrībhārgavarāghavīyam

(Original *Saṃskṛta*)

Jagadguru Rāmānandācārya Śvāmī Rāmabhadrācārya

Typeset using LaTeXby *Nityānanda Miśra*. Send corrections to `nmisra@gmail.com`.

॥ श्रीभार्गवराघवीयम् ॥
http://www.jrhu.com

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

अनुक्रमणिका

प्रथमः सर्गः - श्रीभार्गवावतारोपक्रमः ४

द्वितीयः सर्गः - दीक्षा ११

तृतीयः सर्गः - गुरूपसत्तिः १८

चतुर्थःसर्गः - समावर्तनम् २५

पञ्चमः सर्गः - पित्राज्ञापालनम् ३२

षष्ठः सर्गः - सहस्रार्जुनवधः ४०

सप्तमः सर्गः - तीर्थाटनम् ४८

अष्टमः सर्गः - न्यस्तदण्डम् ५८

नवमः सर्गः - एकदन्तनाशनम् ६६

दशमः सर्गः - श्रीराघवाविर्भावः ७३

एकादशः सर्गः - श्रीराघवावतरणम् ८२

द्वादशः सर्गः - श्रीमैथिल्यवतरणम् ९२

त्रयोदशः सर्गः - श्रीभार्गवमिथिलागमनम् १००

चतुर्दशः सर्गः - श्रीसीतास्तवनम् १०७

पञ्चदशः सर्गः - अहल्योद्धरणम् ११८

षोडशः सर्गः - श्रीराघवप्रियादर्शनम् १२६

॥ श्रीभार्गवराघवीयम् ॥
http://www.jrhu.com

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

सप्तदशः सर्गः - सीतास्वयंवरम् १३३

अष्टादशः सर्गः - श्रीभार्गवलक्ष्मणसंवादः १४१

ऊनविंशः सर्गः - श्रीरामे भार्गवप्रवेशः १४९

विंशः सर्गः - श्रीभार्गवकृतराघवस्तवनम् १५७

एकविंशः सर्गः - श्रीराघवपरिणयः १७०

छन्दःसूची - १ १७९

छन्दःसूची - २ १८३

छन्दःसूची - ३ १८६

॥ श्रीभार्गवराघवीयम् ॥
http://www.jrhu.com

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ प्रथमः सर्गः ॥

सीतारामयशोमञ्जुमुक्तामोदमुदं मुदे ।
वन्दे वाग्देवतानाम्नीं मरालीं मानसाश्रयाम् ॥ १ ॥
प्रत्यूहव्यूहशैवोहाहारहारस्रगच्युत ।
ध्वजं वार्षध्वजं वन्दे हेरम्बं बुद्धिवल्लभम् ॥ २ ॥
वन्दे वन्दारुवृन्दानां पारिजातपदाम्बुजौ ।
प्रभाभानू इवाभिन्नौ भवानीभूतभावनौ ॥ ३ ॥
नीलपाथोजसङ्काशकान्तये श्रितशान्तये ।
रामाय पूर्णकामाय जानकीजानये नमः ॥ ४ ॥
गौरश्यामौ जनारामौ रामौ भार्गवराघवौ ।
भगवन्तौ भजे भव्याववतारावतारिणौ ॥ ५ ॥
नाहं काव्यकलाचुञ्चुर्न मे बुद्धिर्बहुश्रुता ।
स्नपये स्वगर्वीं रामगाथागङ्गामृताम्भसि ॥ ६ ॥
क्वाहं मन्दमतिः क्वेमावीशौ भार्गवराघवौ ।
तत्पदाब्जप्लवःप्रेम्णा तरिष्यामि महार्णवम् ॥ ७ ॥
महाकाव्यकृतां पङ्क्तौ तिष्ठासाम्यच्युताश्रयः ।
धूमोऽपि सौरभं धत्ते ह्यगुरस्य प्रसङ्गतः ॥ ८ ॥
रामचन्द्रशरच्चन्द्रकीर्तिसत्काव्यकौमुदीम् ।
भजन्तो रौरवं घ्नन्तु कसन्तः साधुकैरवाः ॥ ९ ॥
रामौ गायन् स्मरन् रामौ रामभद्राह्वयो मुदा ।
क्षपयिष्ये कलिं राममहाकाव्यापदेशतः ॥ १० ॥
इदं सन्तः समर्हन्ति महाकाव्यं निषेवितुम् ।
रसालस्य रसं नूनं पिको वेत्ति न वायसः ॥ ११ ॥
ब्रह्मसूनुर्भृगुर्नाम सप्तमो ब्रह्मसत्तमः ।
द्विजानामभवन्मान्यो द्विजानामिव विष्णुवाट् ॥ १२ ॥
यदीया सन्ततिर्ब्राह्मी ख्यात्यां ख्यातिमजीजनत् ।
त्रय्यामिव त्रयी पूज्या गायत्री छन्दसामिव ॥ १३ ॥
यद्वात्सल्यसुधालोभात्प्राक्सुधारत्नतस्ततम् ।
शिश्रिये श्रीर्यमीड्याङ्घ्रिपङ्कजं पङ्कजाश्रया ॥ १४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

धत्ते ब्रह्मण्यशीलत्वात् यत्पदाम्भोजलाञ्छनम् ।
श्रीवत्साङ्कं इवैणाङ्कं वत्सोऽत्रेरिव वत्सके ॥ १५ ॥
ऋचामृचीकस्तनयः पारदृश्वा भृगोरभूत् ।
पितरं रोचयामास रोचिषेवोदधिं विभुम् ॥ १६ ॥
स गाधितनयां वव्रे पत्नीं सत्यवतीं सतीम् ।
रूपशीलगुणोपेतां प्रभामिव मरीचिमान् ॥ १७ ॥
द्योतिताशा सुताशा सा बभौ भासा भवे भवे ।
भवानीव भवाराध्या भामिनी भर्तृभाविता ॥ १८ ॥
द्विजन्मधर्मपत्नी सा हव्यवाड्वरिचर्यया ।
भर्त्रेऽदात्सौभगं साध्वी कौमुदीव कुमुद्वते ॥ १९ ॥
विश्रम्भेणात्मशीलेन वर्णिनी वल्गुवाचया ।
अचूचुरन्मनः पत्युः पार्वतीव परेशितुः ॥ २० ॥
अग्निशुश्रूषया देवी छात्रसंलाललेन च ।
अनुवृत्त्या गिरा भक्त्या भार्गवं समतूतुषत् ॥ २१ ॥
प्रीणयन्ती पतिं पत्नी नान्तर्वत्नी ह्ययाचत ।
स्वसृत्वं चैव मातृत्वं स्वस्याः प्राणपतिं प्रति ॥ २२ ॥
द्वावभावौ हि मां देव भ्रातुः पुत्रस्य चाश्नतः ।
व्याघ्रसिंहाविवाभ्येत्य सारङ्गीमिव कम्पिताम् ॥ २३ ॥
त्रायस्व त्राणशौण्डे त्वं प्रियां स्वां वृजिनार्णवात् ।
कान्तायाः क्रमकामानां कान्तः कामतरुः किल ॥ २४ ॥
चिन्तितं चेन्न चीयेत पुरश्चिन्तामणेश्चिरम् ।
हन्त हा प्राक्तनानां मे विपाको बलवत्तरः ॥ २५ ॥
अलङ्कारास्त्रयः प्रोक्ताः सीमन्तिन्या मनीषिभिः ।
भर्ता भ्राता तथा पुत्रस्त्रिभिः सा भाति भूतले ॥ २६ ॥
भगिनीजननीपत्नीत्यास्पदत्रितयी स्त्रियम् ।
चिरं सम्भावयत्येषा त्रिवेणीव वसुन्धराम् ॥ २७ ॥
किन्त्वहं नास्मि जननी नाद्य यावत्स्वसा प्रभो ।
विषीदामि विपद्व्याप्ता कराभ्यां रहितेव भो ॥ २८ ॥
धिङ्मे दौर्भाग्यरजनीं रान्तीं रामावमाननाम् ।
अप्रतीकृतसंरम्भां त्वद्विधेनापि भानुना ॥ २९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

इत्युक्त्वा मोघयामास कुचयोर्नेत्रवारिभिः ।
प्रियार्पितं प्रयत्नेन व्यापारं चैत्रपत्रकम् ॥ ३० ॥
सान्त्वयामास दयितां दयितो वचनैः कलैः ।
निदाघदग्धां धरिणीं पर्जन्य इव वारिभिः ॥ ३१ ॥
तपस्वी कल्पयामास चरुं चारित्र्यवत्सलः ।
पत्न्यै ब्राह्मी विभोपेतं तन्मात्रे क्षत्रियोचितम् ॥ ३२ ॥
सत्यवत्याश्च विज्ञाय गाधिपत्नी कुगर्धिनी ।
प्रत्ययच्छत्स्वकात्पुत्रीचरुं चारित्र्यदूषिणी ॥ ३३ ॥
पत्न्या वेदितवृत्तान्तो मुनिः श्वश्रूं व्यगर्हत ।
लोभो लुनाति चारित्र्यं धीराणां किमचेतसाम् ॥ ३४ ॥
विव्यथे गदतो ज्ञात्वा विधिव्यत्यासजं फलम् ।
मणौ नष्टे विषण्णास्या भवाद्भोगिवधूरिव ॥ ३५ ॥
अनुनीय पतिं पत्नी पपौ पुत्रं च पातकात् ।
पौत्रे दुष्पाकजं दत्वा लोकोऽयं स्वार्थसाधकः ॥ ३६ ॥
तस्यां जज्ञे जगद्वन्द्यो जमदग्निर्जनार्चितः ।
जनार्दनोऽपि यं प्रीतः स्वीचक्रे पितरं गुणैः ॥ ३७ ॥
गौरदेहो दमिष्ठेहो गुणगेहो हरिप्रियः ।
बभावृचीकभवने ब्राह्मं मूर्तम्महो यथा ॥ ३८ ॥
षडङ्गवेदविदुषामग्रणी शास्त्ररोचिषा ।
भार्गवं रोचयामास वंशं व्योम रविर्यथा ॥ ३९ ॥
प्रजार्थं प्रतिजग्राह रेणुकां सत्परिग्रहम् ।
रेणोरपत्यमापत्ये सत्स्त्रीसद्गुणसङ्ग्रहम् ॥ ४० ॥
सा समासाद्य दयितं जमदग्निममोदत ।
नलिनीवैत्य भास्वन्तं रेणुका रम्यरेणुका ॥ ४१ ॥
मध्यक्षामा शुभाश्यामा वामा वामविलोचना ।
वरं संवर्धयामास त्रिभिर्वेदैरिवात्मजैः ॥ ४२ ॥
पुत्रीयति स्म पूतात्मा जमदग्निर्जनार्दनम् ।
तुरीयमिव चैतन्यं श्रोत्रियो ब्रह्मविद्यया ॥ ४३ ॥
तपस्वी स तपस्तेपे तपनीयाङ्गया तया ।
भार्यया भगवद्भक्तिर्भावितो भद्रभावनः ॥ ४४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

गह्वरे गह्वरिष्ठाय निराहारोऽहरद्रुचिम् ।
साधनाधनबोधस्य मूर्तस्य सपरिग्रहः ॥ ४५ ॥
दध्यौ ध्येयं जगद्ज्ञेयमप्रमेयं मयार्चितम् ।
मीनकेतुहराक्ष्यब्जनीराजितपदाम्बुजम् ॥ ४६ ॥
व्रीडयन्तं शरच्चारुचन्द्रमाननशोभया ।
प्रीणयन्तं वचो माध्व्या प्रपन्नान्परमेश्वरम् ॥ ४७ ॥
कोटिकन्दर्पदर्पघ्नसौभगां गूढसौभगाम् ।
सिन्धुजासुमनःसिन्धुःशरद्राकेशरोचिषम् ॥ ४८ ॥
आङ्घ्रिमस्तकमालम्बिवनमालाविभूषणाम् ।
अदूषणां महात्मालिजूषणां न्यस्तदूषणाम् ॥ ४९ ॥
दैत्यशोणितपङ्काक्तकालकौमोदिकीस्फुरत् ।
चण्डचक्रसरोजन्मकम्बुकम्रचतुर्भुजाम् ॥ ५० ॥
सिद्धकिन्नरगन्धर्वलेखाधीशमुनिव्रतद् ।
वन्दिवन्दितपादाब्जां स्मिताननसरोरुहाम् ॥ ५१ ॥
कोटिकोटिमनोजन्मजन्ममञ्जुमधुव्रत ।
व्रातमन्दितमाधुर्यधुर्यमेचककुन्तलाम् ॥ ५२ ॥
कोटितोकांशुमत्कान्तिकमनीयकिरीटिनीम् ।
सत्कपोललसल्लोलमकराकृतिकुण्डलाम् ॥ ५३ ॥
इन्दिरानन्दनिष्यन्दचारुकैरवकौमुदीम् ।
सतां परमहंसानां मनोनयननन्दिनीम् ॥ ५४ ॥
आत्मारामजनारामां कन्दश्यामामलौकिकीम् ।
निरस्तहेयगुणकां सत्कल्याणगुणोदधिम् ॥ ५५ ॥
कुयोगिजनदुष्प्रापां ध्वस्तपापां महात्मनाम् ।
सर्वसाधनसत्पुष्पपारिजातफलोपमाम् ॥ ५६ ॥
भूतातीतां परीतां च सद्भिः श्रीनारदादिभिः ।
तीर्थैरिव वपुस्तीर्थैर्गङ्गां गामिव चाक्षरैः ॥ ५७ ॥
साकाराञ्च निराकारां सगुणां निर्गुणां सताम् ।
मनोरथपथापूर्तिं दधानं मूर्तिमद्भुताम् ॥ ५८ ॥
मायामयमनौपम्यं कञ्चुकिञ्चल्कसौभगम् ।
वसानं पीतवसनं यज्ञसूत्रसमर्पितम् ॥ ५९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

पक्षसामध्वनिं नित्यकिङ्करं नित्यभक्तिकम् ।
गाङ्गमम्भ इवाम्भोदं वैनतेयं समाश्रितम् ॥ ६० ॥
श्रीवत्साङ्कं सुहृद्भूतं विप्रपादाब्जमुज्ज्वलम् ।
वहन्तं वक्षसा कुन्दकाञ्चनाक्तमिवाम्बुदम् ॥ ६१ ॥
वामभागेऽनुरागाश्रुनीरनीरजया श्रिया ।
भूषितं हेमलतया तमालमिव वल्लितम् ॥ ६२ ॥
सर्वभूतमनोवासं कल्याणगुणमन्दिरम् ।
दध्यतुर्दम्पती विष्णुं विश्ववारिधिमन्दरम् ॥ ६३ ॥
एतस्मिन्नन्तरे वंशे हैहयानामभूत्खलः ।
कार्तवीर्योऽर्जुनो राजा वंशेऽनल इवाहितः ॥ ६४ ॥
दत्तात्रेयमथाराध्य स लेभे दिक्शतं रणे ।
दोषां दोषाय दुष्टर्धिर्भुजङ्गस्येव गोपयः ॥ ६५ ॥
राजधानीं विधाय स्वस्वभावानुगुणां नृपः ।
माहिष्मतीं समहिषी महीशो बुभुजे सुखम् ॥ ६६ ॥
रुरोध नर्मदाधाराः स कदाचित्स्वबाहुभिः ।
सहस्रबाहुरुस्रेश गवीरिव सरोजहृत् ॥ ६७ ॥
जग्राह कौतुकी क्वापि रावणं लोकरावणम् ।
दर्शयामास भार्याभ्यः शशशावमिवेभहा ॥ ६८ ॥
पुलस्त्यवचनाद्राजा मुमोच निगडैर्धृतम् ।
न मर्षयति वीराढ्यो वीरम्मन्यविडम्बनम् ॥ ६९ ॥
स च सप्ताङ्गसम्पन्नो दत्तात्रेयकृपाबलः ।
अर्जुनो नो रुजं लेभे कुतस्त्यामपि संयति ॥ ७० ॥
सहस्रकर उद्रिक्तो दीप्तैर्गोभिरिवाशुगैः ।
स रसां नीरसां चक्रे ग्रैष्मोग्रस्तहरिप्रभाम् ॥ ७१ ॥
वीरम्मन्यान्स विबुधान्सह गोत्रभिदा मृधे ।
वीर्याब्धौ मज्जयामास सहस्रभुजवीचिके ॥ ७२ ॥
कार्तवीर्यो महावीर्यो महीं माहिष्मतीमिव ।
बुभोज भुजसाहस्रगाथागापितदिग्गजः ॥ ७३ ॥
सहस्रबाहुना तेन दिवो देवा निराकृताः ।
बुभुजे स हविर्भागान्बुभूषन्भगवान्भुवि ॥ ७४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

चन्द्राग्निसूर्यमुख्याश्च सर्वे तेजस्विनोऽमराः ।
अन्वतिष्ठन्किरीटैस्ते नतैस्तदनुशासनम् ॥ ७५ ॥
ब्रह्मण्यम्मन्यमानेन मानिना तेन मानिताः ।
केचिद्भृग्वादयो विप्रास्तेजसा तपसाधिकाः ॥ ७६ ॥
अपीपिडत्प्रतापाढ्यो लोकं सर्वमहर्निशम् ।
क्षुद्रान् जन्तूनिवामर्षी मत्तनागेन्द्रहा हरिः ॥ ७७ ॥
स्वाहाकारमये विश्वे हाहाकारो महानभूत् ।
न शर्म लेभिरे लोका निदाघ इव हस्तिनः ॥ ७८ ॥
अथाब्जयोनिमाजग्मुः खिन्ना देवा महर्षयः ।
पर्जन्यं जन्यजीवेप्सा घर्मत्रस्ता प्रजा इव ॥ ७९ ॥
देवेभ्यः सर्वमाकर्ण्य कार्तवीर्यविचेष्टितम् ।
अष्टाभिर्द्रुहिणोदृग्भिर्बाष्पबिन्दूनवासृजत् ॥ ८० ॥
अथाजगाम साकेतं श्रीनिकेतनिकेतनम् ।
रामाभिराममममलं सुरैः शतधृतिर्मुदा ॥ ८१ ॥
तत्र सिंहासनासीनं देवदेवं जगत्पतिम् ।
सीतया जुष्टवामाङ्गं श्रीवत्साङ्कं कृपाकरम् ॥ ८२ ॥
नीलोत्पलदलश्यामं रामं राजीवलोचनम् ।
द्विभुजं कोटिकन्दर्पदर्पघ्नममितप्रभम् ॥ ८३ ॥
मनोजमधुपव्रातनिन्दकालकमण्डितम् ।
भ्रूविलासजगत्सर्गं शरद्राकाधिपाननम् ॥ ८४ ॥
किरीटकुण्डलोपेतं शरदिन्दुसमस्मितम् ।
विभूतिनायकं दिव्यं राघवं रघुनायकम् ॥ ८५ ॥
वामकञ्जकरे चापं दधानं शार्ङ्गमाशुगम् ।
दक्षे दक्षं सदालक्ष्यं योगिनां ब्रह्मवादिनाम् ॥ ८६ ॥
ददर्श तं तमालाभं ब्रह्मा ब्रह्मसनातनम् ।
अष्टाभिर्दृग्भिरष्टाभ्यः प्रकृतिभ्यः परात्परम् ॥ ८७ ॥
वीक्षमाणो हनुमता सेव्यमानाङ्घ्रिपल्लवम् ।
न ततर्पाब्जरागेण जुष्टं मारकतं यथा ॥ ८८ ॥
ववन्दे वरदं ब्रह्मा सर्वकारणकारणम् ।
लालयन् पादपाथोजं चतुर्मुकुटकोटिभिः ॥ ८९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

वेदगर्भः प्रतुष्टाव वेदस्नातां स्वकां गिरम् ।
कञ्जकोशविनिर्लीनां प्रत्यूषे भ्रमरीमिव ॥ ९० ॥
वन्दे वन्दारुवृन्दानां पारिजातपदाम्बुजम् ।
सीतामानससारङ्गस्वातिवल्गुवलाहकम् ॥ ९१ ॥
स्तुवे तुहिनरूपं त्वां रक्षोवारिरुहां विभुम् ।
स्वस्तये भव देवेभ्यो महर्षिभ्यो महामते ॥ ९२ ॥
नमो भूतनिवासाय दासपाशच्छिदे नमः ।
नमस्ते ब्रह्मणे भूम्ने रामायाक्लिष्टकर्मणे ॥ ९३ ॥
श्रीसीताननराकेशचकोराय नमो नमः ।
नमो लोचनचौराय किशोराय नमो नमः ॥ ९४ ॥
नमो वेदान्तवेद्याय विशिष्टाद्वैतवर्त्मने ।
नमोऽभिन्ननिमित्तोपादानकारणरूपिणे ॥ ९५ ॥
जानासि सर्वविद्राम कार्तवीर्यविचेष्टितम् ।
तद्वधाय कृपासिन्धो कश्चनांशो नियुज्यताम् ॥ ९६ ॥
मा भैष्टेति समाश्वास्य मेघगम्भीरया गिरा ।
जगाद भगवांस्तेषां शुचः प्रशमयन्निव ॥ ९७ ॥
प्रेषयाम्यचिरात्स्वांशं द्विजोत्तंसं स्वनामकम् ।
जमदग्नेरपत्यत्वे कार्तवीर्याग्निनीरदम् ॥ ९८ ॥
दग्ध्वा बाहुसहस्रकाननमथो चञ्चत्कुठाराग्निना
हत्वा तं द्विजभक्तमानिनमसौ दृप्तं नृपं चार्जुनम् ।
निःक्षत्रां बहुशो विधाय धरणीं दत्वा पुनः कश्यपे
रामः शान्तिमुपैष्यति स्वममले रामेऽर्पयित्वा मयि ॥ ९९ ॥
इति निगदितवन्तं राममानम्य देवाः
प्रतिययुरतितुष्टा ब्रह्मणा ब्रह्मधाम्नः ।
हरिरपि जमदग्ने रेणुकागर्भमागान्
मनस इव विराजश्चन्द्रमाश्चारुपूर्वाम् ॥ १०० ॥

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
सतां श्रियैस्तात्कविरामभद्राचार्यप्रणीते प्रथमो हि सर्गः ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये उपक्रमाख्यः प्रथमः सर्गः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ द्वितीयः सर्गः ॥

अथाच्युतं न्यस्तसमस्तहेयगुणं गुणानामुदधिं शुभानाम् ।
दधार गर्भे जमदग्निपत्नी प्राचीव पूर्णं विमलं विधुं सा ॥ १ ॥
सा रेणुका केशमताङ्घ्रिरेणुं प्रपन्नकामार्पणकामधेनुम् ।
बभौ वहन्ती जठरेऽजनं तं शमीव विप्रद्विडरण्यवह्निम् ॥ २ ॥
सम्भाविता भावभवेन भर्त्रा गुर्वीकृता गर्भजगौरवेण ।
रेजे वने ब्राह्मणधर्मपत्नी प्रत्यूषसन्ध्येव खगारुणाभ्याम् ॥ ४ ॥
तेजस्विनी वैष्णवतेजसाढ्या वर्चस्विनी ब्राह्मणगेहलक्ष्मीः ।
कौटीरदीपान् विभया निनाय दोषापि सख्यं दिनदीपकानाम् ॥ ४ ॥
सा सच्चिदानन्दमनन्तकीर्तिर्गर्भे वहन्ती द्विजराजपत्नी ।
नो बाधिता दोहदबाधयाढ्या साध्वी समासादितसाधुसत्त्वा ॥ ५ ॥
पुंसः पुराणस्य महोमयी सा माद्यन्मुखाम्भोरुहमा मनोज्ञा ।
लावण्यलक्ष्मीं वपुषः पुपोष प्रातस्तनी प्राग्दिगिवाम्बरस्य ॥ ६ ॥
प्रवालताम्राधरपल्लवा सा ससत्प्रसूतिः कचमञ्जुभृङ्गा ।
दिदेव देवीव धृताम्रगर्भा नता वसन्ते सहकारशाखा ॥ ७ ॥
सा तेजसा गर्भगतार्भकस्य तन्वी तनिम्ना च तनोरनिन्द्या ।
भेजेऽर्हणा दीपविलासवीचेर्लक्ष्मीं निदाघीयसुरापगायाः ॥ ८ ॥
भूदेवसच्छस्यबलाहकेन गर्भेण तद्धामतडिन्मयेन ।
विद्योतिता द्यौरिव दुद्युते सा वर्षर्तुलक्ष्म्या महिता हिताशा ॥ ९ ॥
सा सुप्रसन्ना विरजा विशेषसत्त्वाम्भसा पोषितगर्भकार्भा ।
वव्रे शरद्बालमरालमाया मायाधवस्य श्रियमङ्घ्रिजायाः ॥ १० ॥
ब्रह्मद्विडत्युद्धतराजवंशकञ्जानलप्रख्यमहो हि मान्या ।
गर्भश्रिया सा शुशुभेऽद्भुतश्रीर्हेमन्तसन्ध्येव वधूरवन्ध्या ॥ ११ ॥
स्वनीलकेशैरतसिप्रसूनं तनूरुचा सर्षपपुष्पशोभाम् ।
अर्भत्विषा वेपितशत्रुगात्रा जिगाय गेया शिशिरर्तुलक्ष्मीम् ॥ १२ ॥
सा रेणुका केशवकेशवन्द्यपादाब्जरेणुर्गृहमेधधेनुः ।
ब्रह्मर्षिवर्यस्य बभार भासं प्रातर्दिवो दीप्तदिवाकरायाः ॥ १३ ॥
व्यथाहरस्यास्य महीसुराणां गवां सुगर्भस्य महार्भकस्य ।
मातुर्व्यथायै न बभूव भारो हारो यथा पौष्प उदारकीर्तेः ॥ १४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

सा सूक्ष्मवासा विशदाखिलाशा पाशापहा वासववर्धितानाम् ।
मन्दस्मिता पादविलासलक्ष्म्या विप्राश्रमं सम्मृडयाम्बभूव ॥ १५ ॥
नम्रीकृता गर्भजगौरवेण मधोर्मनोज्ञेव रसालशाखा ।
सच्छायया मण्डितमायया सा मोदं वितेने विबुधातिथीनाम् ॥ १६ ॥
क्वचिद् विहङ्गान् दधती पयोभिः क्वचिद् रसालं रसितालवालम् ।
सा कुर्वती गर्भवतीव्रतानां पुण्याशिषा पुण्यचयं चिकाय ॥ १७ ॥
पाथेयमुक्तानपि वासतेयी गेहागतान् सादरमातिथेयी ।
सा स्वापतेयी पतिचेष्टितज्ञा पुपोष पुत्रानिव मञ्जुमाता ॥ १८ ॥
तृणाय मत्वा किल गर्भपीडां क्रीडानमन्मञ्जुलकन्धरा सा ।
प्रेम्णा सिषेवे स्वशिशोः शिवाय व्रतानि वेदे विहितानि साध्वी ॥ १९ ॥
पदे पदे पद्मदलामलाक्षी प्रपूजिता देववधूवरूथैः ।
गर्भं वहन्ती हरिमादरेण श्रद्धावती त्रींश्च निनाय मासान् ॥ २० ॥
तां भावयित्रीं भवभूतिभूम्नः पुंसः क्रियां पुंसवनाभिधानाम् ।
विधाय विप्रोऽदितितुल्यशीलां संयोजयामास भवेन भार्याम् ॥ २१ ॥
अथोपसेदुः शकुनानि सौम्यां भौमानि दिव्यानि च दैहिकानि ।
अर्थापयन्तीव निजार्थवत्तां सान्निध्यतो गर्भगतस्य विष्णोः ॥ २२ ॥
माकन्दमारन्दसुमन्दमन्दो लोलल्लतोदोलितदेवदारुः ।
भागीरथी निर्झरबिन्दुवाही सेव्यां सिषेवे शिशिरः समीरः ॥ २३ ॥
ऊधोभराक्रान्तगतिर्गवीशा गृष्टिर्गृहीतामरवासदेहा ।
हुङ्कुर्वती सम्मुखमेव तस्या वत्सं पयोऽपाययतालिहन्ती ॥ २४ ॥
वामोरुवामादृगमोघभाग्या पुस्फोर संसूचितमङ्गलालिः ।
प्रदक्षिणां दक्षिणतश्चचार प्रदक्षिणामेत्य चमोरुमाला ॥ २५ ॥
काकोऽनुवाको ननु दक्षिणेन ताम्राधरां तां ददृशेऽधिशस्यम् ।
पुस्फोर वामोऽपि भुजो भविष्णोर्ददर्श दृश्यं नकुलं कुलीना ॥ २६ ॥
क्षेमं जगौ क्षेमकरी च तस्याः क्षेमावहं ह्यर्भकमावहन्त्याः ।
श्यामा पिकी श्यामसरोरुहाक्ष्या वामङ्घ्रिपस्था चकलं चुकूज ॥ २७ ॥
तां तिग्मरश्मिर्न तताप तिग्मं सद्गर्भभाराभिनताङ्गयष्टिम् ।
नवोन्मिषन् नन्दननालिनेया मोदेन तन्मोदलतां व्यतानीत् ॥ २८ ॥
सुधामयूखो निशि नीरजाक्षीं सुधामयूखैः सुखयाञ्चकार ।
निशीथिनीपद्मपलाशशोभां निशीथिनीशो व्यदिशद् दृशेऽस्याः ॥ २९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

तां मङ्गलो माङ्गलिकीमकार्षीद् भुवं जगन्मङ्गलमङ्गलस्य ।
प्रवालरागेण पदं जगाम भौमोऽपि तद्भौमसुरार्भकस्य ॥ ३० ॥
सौम्योऽपि तद्ब्राह्मणसोमतेजः स्वतेजसा सङ्गमयाम्बभूव ।
समस्तशास्त्रार्थबुधत्वमर्भे समर्प्य धन्यं बुबुधे बुधः स्वम् ॥ ३१ ॥
जगद्गुरोर्गर्भगतस्य जिष्णोर्गुरुर्गरिम्णा गरयाम्बभूव ।
गीर्वाणसापत्नकृपाकृपाणीं वाणीं शिशोर्गीष्पतिराविवेश ॥ ३२ ॥
तदर्भकं भार्गववंशदीपं स भार्गवः स्वस्तिगिरा समर्च्य ।
अखण्डशुक्रत्वममुत्रबाले निधाय शुक्रः शुशुभे शुभञ्जुः ॥ ३३ ॥
शनैश्चरः स्वं शनकैस्स्थिरत्वमायुष्यधादर्भकभूषणस्य ।
स्वनीलतां नीलसरोजकान्तिः केशाननैषीत् किल केशवस्य ॥ ३४ ॥
राहुर्द्विजद्विड्द्विजराजराहुं सहस्रबाह्वञ्जतुषारबाहुम् ।
संवर्धयामास समानशीलं समुल्लसच्छत्रविनाशलीलम् ॥ ३५ ॥
केतुश्च तं ब्राह्मणवंशकेतुमर्भं समाधित्सितधर्मसेतुम् ।
जगज्जनिस्थाननिरोधहेतुमपूपुजत् त्यक्तनिजस्वभावः ॥ ३६ ॥
अथोपतस्थे जमदग्निभार्यां सुस्वप्नमाला सुफला रसाला ।
महानुभावोद्भव एव नूनं प्रादुर्भवन्त्येव शुभानि भूत्यै ॥ ३७ ॥
तां स्वप्नकाले द्विजपर्णशाले सोमोऽथ राजा रजताद्रिगौरः ।
समर्हयत् सादरसामगानैः पीयूषकुम्भैः सितपुष्पपूगैः ॥ ३८ ॥
तामग्नयो योगिदुरापसूतिं त्रयोऽत्रयः स्वानुजतामुपेतम् ।
शक्रानुजं चाधिधरं प्रतीताः सत्कर्तुकामाः परितः प्रसेदुः ॥ ३९ ॥
सप्तर्षयः शप्तभृगूद्भवानां भवाय लक्ष्म्या प्रजनिष्यमाणम् ।
विज्ञाय विष्णुं कुशवारिभिस्तां गाङ्गैर्गदन्तः श्रुतिमभ्यसिञ्चन् ॥ ४० ॥
स्वप्ने गरुत्मान् ननु रेणुकां तां वहन् स्वपृष्ठे हरियोगनिष्ठे ।
स्वपक्षवातेजितमेघमालाव्यालोलितालं गगनं जगाम ॥ ४१ ॥
वक्षोलसत्कौस्तुभलक्ष्मलक्ष्म्या लक्ष्म्या शये भार्गवगेहलक्ष्मीः ।
मणिप्रदीपावलिभव्यभासा नीराजिता नीरजया निशीथे ॥ ४२ ॥
इत्थं शुभैः सूचितगर्भसम्पत् संसेव्यमाना शकुनैरघघ्नैः ।
निनाय मासान् ननु सप्त साध्वी वेदान्तविद्येव च सप्तभूमीः ॥ ४३ ॥
अथाष्टमेऽष्टौ प्रकृतीरतीता कलाष्टमीवामलशीतरश्मेः ।
गर्भे परब्रह्मशिशुं वहन्ती परेव रेजे प्रकृतिः सबोधा ॥ ४४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

सीमन्तमुन्नेतुमथोपनिन्युः सीमन्तिनीं सानुनयां श्रुतिज्ञान् ।
वादित्रगीतैः श्रुतिभिः समेताः सख्यः सखीं पार्वणचन्द्रमुख्यः ॥ ४५ ॥
उन्नीतसीमन्तशिखाशिखेव प्रज्ञानदीपस्य मुखाब्जभासा ।
जहार जाया जमदग्निचित्तं वल्गुस्मितापाङ्गविसर्गितेन ॥ ४६ ॥
व्यतीत्य सानन्दमना महर्षेःप्रियानवद्या नवधेवभक्तिः ।
नवापि मासान् सुषुवेऽथ दारं शिशुं दशायां दशमे दशम्याम् ॥ ४७ ॥
सा माधवं माधवशुक्लपक्षे मायाधवं सञ्जनयाम्बभूव ।
या ख्यापिताक्षय्यतिथिस्तृतीया लोके जयन्ती हरिभार्गवस्य ॥ ४८ ॥
माध्याह्निके चाभिजिते मुहूर्ते मध्याह्नभास्वानिव तेजसाढ्यः ।
जैत्रे द्विजाम्भोरुहचित्रभानुर्नमत्कृशानुः करजुष्टजानुः ॥ ४९ ॥
स्वयं चतुर्थो विगलच्चतुर्थश्चतुष्टयस्याब्जभृतः कलानाम् ।
सभूतिभूतो भवभूतिपूतोऽद्भुतः सुतो रेणुकया प्रसूतः ॥ ५० ॥
देवाः प्रसेदुर्ननृतुश्च देव्यो जगुश्च गन्धर्वगणा विनेदुः ।
सुदुन्दुभीः पाणवशङ्खभेरीः सुरेन्द्रमुख्या ववृषुः प्रसूनैः ॥ ५१ ॥
पेठुः श्रुतीरष्टघनान्तपाठाः विप्राः सुमन्त्रानृषयः प्रजेपुः ।
भक्ताश्च भेजुः पदपद्ममस्य साष्टाङ्गनामं मुनयः प्रणेमुः ॥ ५२ ॥
वेदाः समस्ताः धृतवन्दिवेषा जगुर्विभूम्नो विरुदं विनीताः ।
त्रेसुस्समे विप्रविरोधिभूपाः पल्यस्तदीया विकला विलेपुः ॥ ५३ ॥
बभूव भूयो जमदग्निगेहे महामहो जातकजातिकर्म ।
संस्कारलीला न परात्मशुद्धौ शास्त्रप्रवृत्तिर्जनशिक्षणार्था ॥ ५४ ॥
चिच्छेद धात्री शिशुनाभिनालां यस्यां स्वयम्भूर्भगवान् बभूव ।
संस्नाप्य मन्त्रैरधिसूतिगेहं सख्योऽनयंस्तां भगवत्प्रसूतिम् ॥ ५५ ॥
अथो षडैश्वर्यनिधिं निधानं सुसद्गुणानां द्विषतां कृतान्तम् ।
षष्ठीविधानेन समर्च्य नार्यो जगुः कलं मङ्गलगीतकानि ॥ ५६ ॥
तं द्वादशादित्यसमं स्वसूनुं प्राप्तेऽहनि द्वादश आर्षमन्त्रैः ।
प्रस्नाप्य तातो हतसूतकाधिर्ननन्द निर्वाणकरः करीव ॥ ५७ ॥
ददौ तदानीं श्रुतिशारदानी द्विजो द्विजेभ्यो मधुलिड्वरेभ्यः ।
हस्तीव दानं ननु भूरिदानं धनेशसङ्कीर्तितकीर्तिगानम् ॥ ५८ ॥
ततो ग्रहैर्गाहितभूरिभागं करिष्यमाणायुधयुद्धयागम् ।
वपुर्विभान्नीडितविष्णुरागं सुतं समासाद्य स सानुरागम् ॥ ५९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

आहूय विप्रान् श्रुतिपाठचुञ्चून् तत्स्वस्तिवाचं किल वाचयित्वा ।
गुरुं भृगुं वंशकरं निवेद्य स पञ्चमी पाञ्चमिकं व्यधत्त ॥ ६० ॥
भृगुं सुकीर्त्या पितरौ गुणौघैर्विप्रान् स्ववीर्यै रमयिष्यतेऽसौ ।
पुत्रो विचार्येति पिता तदीयं वर्णद्वयं प्राह स रामनाम ॥ ६१ ॥
राष्ट्रस्य मा मेधयिता सुतोऽसौ रास्यत्ययं मामपि भूसुरेभ्यः ।
अतोऽपि रामं जगदुस्तमेते वाक्किङ्करोऽर्थो हि भवत्यृषीणाम् ॥ ६२ ॥
सम्पाल्यमानोऽनुपलं पितृभ्यां गुहः शिवाभ्यामिव तीक्ष्णतेजाः ।
दिने दिनेऽवर्धत शुक्लपक्षे स भार्गवाम्भोधिशशी शशीव ॥ ६३ ॥
ततो बहिर्निष्क्रमणक्रियार्थं निनाय तं शम्भुनिकेतमम्बा ।
सखीजनोद्गीतपवित्रकीर्तिः क्रान्तत्रिनेत्राम्बकमासमर्भम् ॥ ६४ ॥
प्राणीनमत्तेन शिवं च माता भजिष्यता तत्पदकञ्जयुग्मम् ।
तं बालको बालकचन्द्रचूडं दृग्वारिधाराभिरलं सिषेच ॥ ६५ ॥
उत्थाप्य शर्वो दशभिर्भुजैस्तं बालं स्वसम्भूतिरसारसालम् ।
जटाटवीखेलदभङ्गगङ्गातरङ्गसङ्गप्रणयीचकार ॥ ६६ ॥
कर्पूरगौरेण मनोहरेण स्वकाङ्गसङ्गेन सुभस्मनेशः ।
विभूष्य तं भूषितभूमिदेवं देवोऽथ दिव्यो दिविजैर्दिदेव ॥ ६७ ॥
जगाद जीमूतगिरा गिरित्रो दित्सन् शिशुं ब्राह्मणधर्मपत्न्यै ।
स रेणुकापादपयोजरेणुं भक्त्या चिकीर्षुस्तरुणेन्दुभूषाम् ॥ ६८ ॥
जयत्वसौ ब्राह्मणवृन्दशस्यबलाहको वैदिकवाहकश्च ।
विपद्विरामो द्विजवंशरामो रामोऽभिरामो भृगुराम ईड्यः ॥ ६९ ॥
धन्यावमू भार्गववंशदीपौ जायापती मञ्जुमती अतीतौ ।
कुवासनां शीलगुणाशनां यौ भूमानमानीय भुवं विभातः ॥ ७० ॥
धन्या स्थली भूतलभागभूता सुभारती भारतभूमिरेषा ।
यत्रैव साक्षात् भगवान् मुकुन्दः पुनः पुनश्चावतरत्युदारः ॥ ७१ ॥
दृष्टं विधात्रापि तुलां न याति जगत्समग्रं किल भारतस्य ।
तद्भारताभ्न्यूनममुष्यनाम नेमाक्षरेणापि जगद्बुधायि ॥ ७२ ॥
दिष्ट्याम्ब ते सूनुरभूत् स्वयम्भूरनन्तवीर्यो भगवान् मुरारिः ।
यन्मायया जीव जगच्च दारुयोषेव नट्या परिनर्त्यतेऽदः ॥ ७३ ॥
एषस्स्वयं नाशितभूसुरध्रुग्राजन्यवंशो भृगुवंशहंसः ।
वीरव्रती ख्यापितदिव्यकीर्तिर्दिक्पालकानां भविता प्रशस्यः ॥ ७४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

सहस्रबाहूद्धुतबाहुदण्डप्रचण्डदावानलमञ्जुमेघः ।
द्विजेन्द्रसारङ्गसमूहचित्ताकर्षी प्रवर्षी सुमुदोऽर्भकोवाम् ॥ ७५ ॥
निशम्य तामाशिषमिन्दुमौलेर्देवैः कृताभ्यर्हणमभ्युपेत्य ।
पुत्रं पुतस्त्राणकरं सुखाब्धेस्तौ दम्पती तीरमिताविवान्त्यम् ॥ ७६ ॥
ततश्च रामो रमयाम्बभूव स्निग्धेक्षितैश्शैशवचेष्टितैश्च ।
वपुःप्रकर्षेण महोमहिम्ना मृगान् भृगून् स्वां जननीं जनित्रम् ॥ ७७ ॥
ततोऽन्नसम्प्राशनमाविधित्सुस्तं छन्दयामास पिता महान्नैः ।
आनन्दकन्दोऽपि स कन्दमूले मनोऽर्पयन्मानितवन्यवृत्तिः ॥ ७८ ॥
लोलालको बालकबालकोऽसौ क्रीडन् वने केसरिशावयूथैः ।
निषिद्ध्यमानोऽपि चिरं जनन्या व्याघ्रादिभिः सख्यमथो व्यधत्त ॥ ७९ ॥
परश्वधक्रीडनकेन रेमे बालो विहायान्यपरिच्छदान् स्वान् ।
अतो द्विजेन्द्रः परशूक्तपूर्वं रामेति नाम्ना सुतमाजुहाव ॥ ८० ॥
स जानुपद्भिः प्रचलन् पृथिव्यां माद्यन्मुखाम्भोरुहकुन्तलालिः ।
सुधासिचाव्यक्तरसाक्तवाचा रामोऽभिरामोऽथ बभूव पित्रोः ॥ ८१ ॥
क्रीडन् क्वचित् क्रीडितबालसिंहो विष्वग्विभाव्रीडितबालभानुः ।
पीडिष्यमाणाखिलभूमिभारः पीडाकरो भूमिरुजां बभूव ॥ ८२ ॥
तेजस्फुलिङ्गोऽन्वयभावसर्पिः संस्थापितः प्राङ्गणवेदिकायाम् ।
राजद्रजोधूसरधूम्रदेहो धूमध्वजोऽभूत् स पितुश्चतुर्थः ॥ ८३ ॥
रिङ्गन् गविप्रांशुपलाशपद्भ्यां धावन् धरायां धृतिधामधूर्यः ।
परश्वधक्रीडनकोत्कचेताः क्षपां क्षपाटीं क्षपयाम्बभूव ॥ ८४ ॥
स वृत्तचूलश्चलकाकपक्षो वीर्याग्निविप्लुष्टविपक्षकक्षः ।
स्वधर्मसंरक्षणलब्धलक्ष्योऽलक्ष्यो द्विषां हृद्विलसद्विधक्षः ॥ ८५ ॥
तत्कर्णवेधं विदधे विधाता समुद्गिरन्मङ्गलभद्रसूक्तम् ।
लोकोत्तराणां चरितानि नूनं लोकोत्तराण्येव भवन्ति भूमौ ॥ ८६ ॥
तमक्षरं राममथाक्षरज्ञाः समागताः शिक्षयितुं सशिक्षाः ।
अनेहसाल्पेन समध्यगच्छत्स नागरो निर्जरनागरीं ताम् ॥ ८७ ॥
इत्थं ककुप्कुञ्जरसंस्क्रियाभिः स संस्कृतो वैदिकसंस्कृतीड्यः ।
दशार्धवर्षं वयसा निनाय बालो दशार्धेषुसपत्ननिष्ठः ॥ ८८ ॥
अथोपनिन्ये नयनाभिरामं रामं रमाकान्तकलाललामम् ।
पित्रार्पिताशेषविपद्विरामं ब्रह्मद्रुहः संयति दग्धुकामम् ॥ ८९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

तस्यारभन्त व्रतबन्धकर्म ब्रह्माण इज्यापरिपूतदेहाः ।
वेदा यथा मूर्तिधरा धृतेहाः प्रदीप्तवैश्वानररम्यगेहाः ॥ ९० ॥
आर्चीकिरार्चन्ननुवक्रतुण्डं शुण्डासमुत्पाटितवैरिमुण्डम् ।
तमेकदन्तं यशसा लसन्तं हेरम्बमम्बाङ्कगतं हसन्तम् ॥ ९१ ॥
अपूपुजत्पूरितमद्भिरद्धा प्रदीपकोद्भासिमुखं सुकुम्भम् ।
अनन्तरं मङ्गलवेदिकायां संस्थापयामास मुनिर्हुताशम् ॥ ९२ ॥
चतुर्मुखस्तत्र चतुर्भिरास्यैर्ब्रुवञ्छ्रुतिं स्वार्पितमूर्तिना तम् ।
यज्ञोपवीतेन च यज्ञमूलं द्विजन्मलक्ष्म्या समलञ्चकार ॥ ९३ ॥
ततः समाविष्कृतसौम्यमूर्तिः पूर्तिः सतां मञ्जुमनोरथानाम् ।
गायत्रिदीक्षां प्रदिदेश तस्मै शिवः शिवायास्य भृगूद्वहाय ॥ ९४ ॥
स मातृमान् वै पितृमान् महस्वानाचार्यवान् वन्दितपादपद्मः ।
विभ्रद्विभां ब्रह्ममयीं विरेजे स रौरवीको जनरौरवघ्नः ॥ ९५ ॥
स ब्रह्मचर्यव्रतलब्धदीक्षो गुरूपदेशार्जितशिष्यशिक्षः ।
भिक्षां जिघृक्षुर्जननीं जगाम यथान्नपूर्णां भगवानुपेन्द्रः ॥ ९६ ॥
परिधाय स रौरवीं त्वचं धृतमौञ्जीमयमेखलो बटुः ।
जननीनयनाश्रुभैक्ष्यवान् सुमनाः शम्भुमुपेयिवान् गुरुम् ॥ ९७ ॥
राजत्पलाशतरुदारुणदारुदण्डो वीर्यातिरेकपविकल्पितबाहुदण्डः ।
श्रीचन्द्रचूडचरणार्पितदेहदण्डो रामो यतीव विबभौ विलसत् त्रिदण्डः ॥ ९८ ॥
देवैर्नन्दनपुष्पवर्षिभिरलं सम्पूजितः पुण्यवान्
सानन्दं मुनिनागकिन्नरनरैस्तोष्टूय्यमानो मही ।
आपृच्छ्य द्विजदम्पती स्वपितरौ कैलाशधामाययौ
गायत्र्यं व्रतमास्थितः स भगवान् वीरव्रती भार्गवः ॥ ९९ ॥
जगन्मङ्गलो धर्मरक्षैकदीक्षः स वीरव्रती छात्रशिक्षाप्रतीक्षः ।
बभौ भार्गवो देहधारीव धर्मो महोवर्मिणो वर्णिनो वर्चसाढ्यः ॥ १०० ॥
इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
सर्गो द्वितीयः कविरामभद्राचार्यप्रणीते भवताच्छ्रियै नः ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये दीक्षाख्यः द्वितीयः सर्गः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ तृतीयः सर्गः ॥

ततश्चिकीर्षुर्ननु लोकसङ्ग्रहं निराचिकीर्षुः कुभुजामसद्ग्रहम् ।
समुद्दिधीर्षुर्द्विजधर्मविग्रहं जगाम रामो गिरिमैश्वरं गृहम् ॥ १ ॥
समानसं मानसरोगहारिणं सदालसच्छैलसुताविहारिणम् ।
स्वसेविनां जन्मजरापहारिणं स्वकूटकूटातपतापवारिणम् ॥ २ ॥
मुनीन्द्रयोगीन्द्रसुरेन्द्रसेवितं तपस्विवर्चस्विमनस्विभावितम् ।
प्रफुल्लपाथोजपरागपावितं सुकोकिलामञ्जुलरावरावितम् ॥ ४ ॥
पिनाकिचूडेन्दुमयूखमालिकासुधासमाकृष्टचकोरकूजितम् ।
अनेकसिद्धेश्वरनागकिन्नरामरेन्द्रगन्धर्वपुरन्ध्रिपूजितम् ॥ ४ ॥
तपःप्रभावामलमूर्तिभूसुराग्निहोत्रधूमावलिधूम्रपल्लवम् ।
मुनीन्द्रबालोच्चरितश्रुतिस्वरप्रमुष्टपक्षीन्द्ररवं रसावहम् ॥ ५ ॥
क्वचिद्भवालोकविशोकमानसाप्सरःसमारब्धनरत्ननर्तनम् ।
क्वचिन्महादेवपदाम्बुजासवप्रमत्तरोलम्बकदम्बकीर्तनम् ॥ ६ ॥
क्वचिद्भवानीभवभावितव्रतप्रकृष्टवैरोचनचित्रताण्डवम् ।
क्वचित्सहस्रार्जुनबाहुसञ्चलत्सरःपयःपूजितपार्वतीशिवम् ॥ ७ ॥
क्वचिन्मृडानीमृगराजचुम्बितस्मितेभवक्त्राननमुक्तमोदकम् ।
क्वचित्कुमारासनबर्हचन्द्रिकाचकोरसम्भूषितभावभोगिकम् ॥ ८ ॥
मरालपारावतबर्हिवल्गुवाग्रथाङ्गकारण्डवकीरसारिकाः ।
शिवेलया यत्र खगाः सदाशिवं समीडते शान्ततनुं सनातनम् ॥ ९ ॥
तमालतालीदलनिम्बशालकैरशोककादम्बरसालबिल्वकैः ।
द्रुमैर्लसत्पुष्पफलाग्रपल्लवैः कृतातपत्रं विबुधोत्तमैरिव ॥ १० ॥
समस्तसौभाग्यकरं दुरासदं कुयोगिनां शम्भुजुषां प्रसाददम् ।
निरीक्ष्य कैलासगिरिं गिरातिगं मनोऽपि रामस्य गतं रिरंसितम् ॥ ११ ॥
अथ प्रतीतः प्रयतः पवित्रितैः पवित्रपाणिर्भृगुवंशवर्धनः ।
गणेरितद्वा द्विजराजशेखरं ददर्श कैलासगिरौ गिरीश्वरम् ॥ १२ ॥
हिमालये लोध्रमिवात्तपुष्पकं यथाधिधारं शशिनं सुपाथसः ।
मृणालशैवालमरालमण्डितं यथासितं पङ्कजमामरे सरे ॥ १३ ॥
त्रिलोचनं साधकशोकमोचनं जटाधरं जह्नुसुताधरं हरम् ।
उमावरं दत्तवरं वरावरं वटेश्वरं भूतिकरं महेश्वरम् ॥ १४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

सुखं समासीनमकुण्ठवर्चसं शरीरिणं शान्तरसं रसारसम् ।
भयङ्करं चाप्यभयङ्करं सतां शुभङ्करं शङ्करमादिशङ्करम् ॥ १५ ॥
तुषारकर्पूरसुगौरविग्रहं ग्रहर्क्षतारादितिपुत्रनिग्रहम् ।
समुल्लसच्छैलसुतापरिग्रहं समस्तकल्याणगुणैकसङ्ग्रहम् ॥ १६ ॥
दधानमब्जासनमाब्जशासनं प्रपन्नकीनाशविलासनाशनम् ।
गजेन्द्रकृत्यावसितं विषाशनं वृषासनं भग्नभवाब्धिवासनम् ॥ १७ ॥
विभूतिभासा परिभासुरं सुरं सुरेन्द्रवन्द्यं शिशुचन्द्रमेदुरम् ।
मनोजमारं घनसारसुन्दरं फणीन्द्रहारं भवसिन्धुमन्दरम् ॥ १८ ॥
त्रिभिस्स्वनेत्रैः शशिसूर्यपावकैः शुचं तमस्तोममघाटवीं नृणाम् ।
हरं हरन्तं हरिहारहर्षिणम् कृपासुधावर्षिणमाधिधर्षिणम् ॥ १९ ॥
जटाकलापेसितमालिकामिव स्वरापगां सङ्कलयन्तमादरात् ।
सुधामयूखं निटिले निशाकरं कृपाप्रतीकं दधतं दयापरम् ॥ २० ॥
त्रिलोकशोकक्षयहेतुसुस्मितस्फुरत्प्रभारञ्जितसुद्विजावलिम् ।
कलत्कपोलारुणपल्लवाधराहिकुण्डलालङ्कृतपञ्चवक्त्रकम् ॥ २१ ॥
करे त्रिशूलं भवशूलमोचनं भुजङ्गराजं वलयाय वासुकिम् ।
विधाय विद्याधरनागसुन्दरीप्रगीतदारं दरकुन्दसुन्दरम् ॥ २२ ॥
लसत्परिष्वङ्गमनङ्गमर्दनं मृणालमृद्वा गिरिराजकन्यया ।
सुवर्णवल्यावलितं सुरद्रुमं तिरस्करिष्यन्तममोघदर्शनम् ॥ २३ ॥
गले गरं गर्वहरं हरिद्विषां पिनाकपाणिं प्रणतार्तिनाशनम् ।
व्यभावयद्राजतशैलमीश्वरं सनीलकण्ठं भृगुनन्दनस्तदा ॥ २४ ॥
कुमारसंवाहितपादपङ्कजं सदम्बहेरम्बकृतप्रदक्षिणम् ।
स दक्षिणामूर्तिममूर्तिमव्ययं व्यलोकयल्लुब्धदृशा तृषापहम् ॥ २५ ॥
ललाममाधुर्यसुधाभिरामकं ललाममाधुर्यसुधाभिरामकम् ।
ललाममाधुर्यसुधाभिरामकं ललाममाधुर्यसुधाभिरामकम् ॥ २६ ॥
कपालमालाविकरालविग्रहं भुजङ्गहारं भुजगोपवीतिनम् ।
विचित्रवेशं विधिविष्णुवन्दितं गृहीतढक्कं भवभोगिभैरवम् ॥ २७ ॥
अघोरमप्यासुरघोरदर्शनं सदा सकामं ह्यपि कामकर्शनम् ।
अतीतभूतं ननु भूतभूधरं ह्यनाथमप्येतमनाथभीहरम् ॥ २८ ॥
अचेतनं चापि निसृष्टचेतनमकेतनं चापि वृषेशकेतनम् ।
असंश्रयं चापि समग्रसंश्रयमसंशयं चापि समस्तसंशयम् ॥ २९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

पवर्गक्लृप्तं ह्यपवर्गदं शिवं सभोगिनं चापि विभोगवर्जितम् ।
कलत्रिणं चापि कलत्रिमर्दनं पुरस्थितं चापि पुरार्दनं हरम् ॥ ३० ॥
निरीक्ष्य दृग्स्वस्त्ययनं गुणायनं सुरायणं योगयुजां परायणम् ।
शिवं शिवालिङ्गितवामविग्रहं निराग्रहं मोदमवाप भार्गवः ॥ ३१ ॥
जहौ बटुर्वाटपरिश्रमं भ्रमं शिवं समासाद्य गुरुं गिरीश्वरम् ।
वनाग्नितप्तः कलभस्तृषाकुलः सुखीव सम्प्राप्य सुधासरोवरम् ॥ ३२ ॥
प्रणम्य तं योगिदुरापदर्शनं सुदर्शनं प्रीणितसत्सुदर्शनम् ।
अथोपसन्नः ससमित्करोहरं गुरुर्गरीयान् हि हरेरपि स्मृतः ॥ ३३ ॥
स नीलकण्ठस्तमपूर्वदर्शनं द्विजात्मजं ब्राह्मणशत्रुकर्शनम् ।
सभाजयामास वटुं वटेश्वरो विनम्रता हि प्रकृतिर्महात्मनाम् ॥ ३४ ॥
विनीतवेशं विमलं विधुप्रभं प्रलम्बबाहुं दृढपीनवक्षसम् ।
मृगेन्द्रसत्त्वं वृषभेन्द्रकन्धरं शरीरवन्तं प्रथमं यथाश्रमम् ॥ ३५ ॥
लसल्ललाटे भसितं भवार्चितं प्रविभ्रतं तं ननु संशितव्रतम् ।
महानुभावं वरवर्णवर्णिनं प्रदीप्तवैश्वानरदेहमद्भुतम् ॥ ३६ ॥
नवीनराजीवसमानलोचने कदाप्यविद्धे युवतीकटाक्षतः ।
कपोलदृग्कोणसमारुणीप्रभामखण्डवीरव्रतसंशिनीमिव ॥ ३७ ॥
क्षणप्रभाकोटिशतच्छटाजटाः समुद्वहन्तं श्रुतिचारुकुण्डलम् ।
रतं श्रुतौ शास्त्रकृतौ सुसम्भृतं वरीयसा ब्रह्ममयेन वर्चसा ॥ ३८ ॥
मुखेन बिम्बाधरपल्लवत्विषा विमोदयन्तं हि विधुं नवोदयम् ।
द्विजावलीश्वेतरुचा कुमुद्वतः करान् करिष्यन्तमिवाह्निकानहो ॥ ३९ ॥
वसानमम्लानरुरुत्वचं कटौ दधानमाषाढपलाशदण्डकम् ।
धृतोपवीतं स्वकरे कमण्डलुं वहन्तमव्यग्रमतिं सुवर्णिनम् ॥ ४० ॥
तमङ्गमङ्गीकृतवान् कृतान्तकृत् कृतप्रणामं सुकृतार्थमानिनम् ।
स्वशिष्यमीशो भृगुवंशवर्धनं गुरुं हि विद्यार्थिगुणोऽनुकर्षति ॥ ४१ ॥
निवेद्य नन्दीश्वरविष्टविष्टरं हरो हरन् मौलिनवोडुपांशुभिः ।
शुचं शुचेः सौम्यरुचेः समब्रवीद्गिरा गिरित्रो वटवे शुभाशिषः ॥ ४२ ॥
वटो विवर्धस्व विशिष्टवर्चसा समेधितायुर्मखहव्यवाडिव ।
समुन्नयन् भार्गवमन्वयंन्वयं शशीव सिन्धुं प्रथितः पयोमयम् ॥ ४३ ॥
लभस्व दीर्घायुरपूर्वपौरुषं भजस्व भव्यं भवभूमिभूषणम् ।
घटस्व घोरो द्विजवैरिवृन्दहा रमस्व रामे ननु रामराम हे ॥ ४४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

भवाय भूयाः श्रुतिपारदृश्वनां द्विजन्मनां संयमशास्त्रशर्मणाम् ।
सुकर्मणामक्षतधर्मवर्मणां वनस्पतीनां द्विजराडिवामलः ॥ ४५ ॥
निधत्स्व निष्ठां निगमे निरत्ययां विधत्स्व वेदे विशदं विवित्सितम् ।
मनः समाधत्स्व समे निजांशिनि प्रधत्स्व पाण्डित्यपरम्परामहो ॥ ४६ ॥
अवैमि भूभारसमाजिहीर्षयावतीर्णमंशं त्रिशिरो द्विषो हरेः ।
भृगोः कुले ब्रह्मसमाजसङ्कुले भवन्तमेणाङ्कमुदन्वतीव भोः ॥ ४७ ॥
स्वयं हि सर्वज्ञशिखामणिर्भवांस्तथापि मां शिष्यधियोपसर्पति ।
ननूदधिर्वारिनिषिक्तभोगिराडहो मुदा पूजयतीह पल्वलम् ॥ ४८ ॥
परं प्रसीदामि निरीक्ष्य तेऽनघ त्रिलोकगेयं हि गुरूपसर्पणम् ।
समस्तशास्त्रार्थनिधेर्विधेर्विधेर्विनम्रतां शाश्वतसाधुभूषणम् ॥ ४९ ॥
ममेह भूमन् यदुपैषि शिष्यतां तदस्ति ते मानवशिक्षणं हरे ।
प्रदित्सुकामो गुरुगौरवं हि मे बिभर्षि विद्यार्थिविडम्बनं विभो ॥ ५० ॥
अधीष्व मत्तो मदमुक्तमानसः षडङ्गवेदान् सरहस्यकं धनुः ।
समस्तविद्यासु कृतश्रमोऽचिरात् समेधितासे द्विजशस्यनीरदः ॥ ५१ ॥
भवाय भूत्यै महसे महात्विषे कृतप्रयत्नस्य पुमर्थमिच्छतः ।
श्रमं कठोरं ननु सम्बलं विदुः सतां सुसङ्कल्पवशा हि सिद्धयः ॥ ५२ ॥
तमूचिवानेवमुदारदर्शनं जगद्गुरुर्भूसुरशत्रुकर्षणम् ।
नियोजयामास निजानुशासने त्रिलोचनो भृत्यभवार्तिमोचनः ॥ ५३ ॥
सरौरवं रावितघौररौरवं सगौरवं गात्रगिरीन्द्रगौरवम् ।
उपेत्य रामं निजशासनानुगं गवा गवीशो मुमुदेऽनुलालयन् ॥ ५४ ॥
वटोः समस्तानुपयोगिनो गुणान् शरीरिणस्त्वय्यवलोकये यथा ।
मुदा ददामीव पयोनिधिः श्रियं समस्तविद्या भवते मधुद्विषे ॥ ५५ ॥
ततस्तु रामं रमयन् रमेशको गिरां गरिम्णा गुरुगौरवेण च ।
शिवस्तमध्यापयितुं प्रचक्रमे क्रमेण कानिष्ठमिवाम्बुजो हरेः ॥ ५६ ॥
स पञ्चभिः पञ्चितपञ्चभीर्मुखैर्मुखप्रसूतात्मभुवो भुवं स्वरम् ।
विबोधयन् नो बुबुधे भवःक्लवं बुधो बुभूत्सा हि वटोः श्रमापहा ॥ ५७ ॥
यदा यदा क्लान्तिमियाय भार्गवो गवेशगाम्भीर्यगवीर्गवेषयन् ।
तदा तदापीडनवेन्दुनिर्गलत् सुधाम्बुभिश्शीतलयन् बभौ भवः ॥ ५८ ॥
यथा शरच्चन्द्रमरीचिमाधुरीसुधां पिबंस्तृप्यति नो चकोरकः ।
तथा न रामः शिशुचन्द्रशेखरश्रुतं जुषाणोऽपि ततर्प कर्हिचित् ॥ ५९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

सकृत् समाकर्ण्य शिवेरिताः श्रुतीः समध्यगच्छत् प्रतिभाधनी वटुः ।
अधीतपूर्वं ननु तेन वाङ्मयं गुरौ निवासस्त्विह मर्त्यशिक्षणम् ॥ ६० ॥
प्रभात उत्थाय सदा सदातनं कृताह्निकः कारणमाणवो मुहुः ।
शिवं सिषेवे शिषिरांशुशेखरं वटुर्हि सेवैकधनोऽधिगण्यते ॥ ६१ ॥
क्वचित्समाधिस्थमुमामनोहरं हरं हरिर्हारिगुणेन हर्षयन् ।
सपर्यचारीद्यमराङ्गसम्भवैर्भुजङ्गभूषं ननु दंशवारणैः ॥ ६२ ॥
क्वचिच्छरद्चन्द्रमरीचिरोचिषो जटा जगज्जन्मजरापहारिणीः ।
स मण्डयन् नन्दनमल्लिकादिभिर्बभूव भूतेश्वरभूतिभूषणः ॥ ६३ ॥
क्वचिद्भवं भावमयेन वारिणा दृगुद्भवेन स्नपयाम्बभूव सः ।
क्वचित्तदङ्घ्र्यम्बुजयुग्मरुक्मभू सुलिप्सया लिप्त इव व्यरोचत ॥ ६४ ॥
क्वचिद्भवानीपतिपादपङ्कजं स पीडयन् पीडितकुव्यथोऽभवत् ।
मनो भवारेरपि निश्चलं मनो जहार सुश्रूषणशक्रजालतः ॥ ६५ ॥
तुरीययामे यमिनां वरो वटुः सदा निशायाः स निशेशशेखरात् ।
श्रुतं श्रुतं चिन्तयते स्म चिन्मयं प्रभातबोधो हि वटोर्विभूतये ॥ ६६ ॥
उषस्यथाप्लुत्य स मानसाम्भसि स्मरन् परब्रह्म जपन् युगायनम् ।
सुवर्णकिञ्जल्कसहस्रपङ्कजस्रजा जगद्देशिकमभ्यपूपुजत् ॥ ६७ ॥
पुनः शुभैः श्रीफलपत्रकोटिभिर्मनोज्ञवर्णैस्त्रिदलैर्मनोहरैः ।
समाहृतैर्देववनात् प्रयत्नतः समन्त्रवत् तोषयति स्म शङ्करम् ॥ ६८ ॥
हरो हरिद्रत्नककामनीयकैरमुष्यकाये ननु बिल्वकेश्वरः ।
शशीव सौम्यप्रतिरूपकोटिभिः समावृतः शारदशर्वरीभवः ॥ ६९ ॥
पुनश्च मन्दारसुमैः सुगन्धिभिः स्वभक्तमन्दारममण्डयन् मुदा ।
निरस्तकामस्य सपर्यया हि किं समर्हणं छात्रविभूषणं गुरोः ॥ ७० ॥
निवेद्य नैवेद्यममोघविक्रमे क्रमेण कन्दादिसमाहृतं स्वयम् ।
चकार नीराजनमभ्युमावरं पुरैव नीराजितमर्भकेन्दुना ॥ ७१ ॥
दधौ तदम्भोजपदावनेजनीरपः पवित्रीकृतविश्वमण्डलाः ।
भवो यथा पूर्वभवे त्रिविक्रमे दधार मूर्ध्ना तदपः सरिन्मयीः ॥ ७२ ॥
प्रपूज्य तं षोडशभिः प्रकारकैः स नन्दयामास गिरीशनन्दनम् ।
पपात साष्टाङ्गममुष्यपादयोः प्रणाम एवैशकृपाप्तिसाधनम् ॥ ७३ ॥
कृताञ्जलिं पूजितपादपङ्कजं शिवः प्रियं छात्रमकुण्ठमेधसम् ।
मुदा समाहूय करैः परामृशन् जहार देवो दशमीं दशां वटोः ॥ ७४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

पुनस्तमध्यापितवान् महेश्वरः षडङ्गवेदं सरहस्यमन्त्रवत् ।
समं धनुर्वेदममोघविक्रमो व्यये हि विद्या विशदा विराजते ॥ ७५ ॥
इति त्रिलोकैकगुरुर्द्विजर्षये प्रदाय विद्या द्विगुणा नवामलाः ।
स्पृशन् कराम्भोजमदोमुखाम्बुजे बभाष ईड्याक्षरमिन्दुशेखरः ॥ ७६ ॥
असेवथा भार्गव मां दिवानिशं कुबुद्धिरात्मानमिवाक्षतव्रतः ।
समग्रशास्त्रार्णवपारमञ्जसा प्रजग्मिमान् मत्परितोषपोतवान् ॥ ७७ ॥
विधाय शास्त्रेषु महापरिश्रमं विनिद्रमभ्यस्य विमोहवर्जितः ।
प्रसाद्य विद्यां स्ववशीचकर्थ भोः स्वमातरं सूनुरिवात्मतत्परः ॥ ७८ ॥
विवेकविश्रम्भविनम्रसेवया विरञ्चिभूनन्दन मामनन्दयः ।
परं प्रसीदामि महात्मनि त्वयि प्रगल्भपाण्डित्यपरम्परापरे ॥ ७९ ॥
गरौ प्रसन्ने परमः प्रसीदति गुरौ विषण्णे वृषणो विषीदति ।
गुरौ च तुष्टे ननु लोकसम्पदो गुरौ हि रुष्टे विपदः पदे पदे ॥ ८० ॥
तदद्य सन्तुष्टमना विसर्जये भवन्तमीड्यं भृगुवंशवर्धनम् ।
सुखाय भूयासुरिमा विभूतयः शिवोऽस्तु पन्थास्तव सत्यसङ्गर ॥ ८१ ॥
अयातयामाः श्रुतयो भवन्तु ते स्वधीतमप्यस्तु फलाय नित्यशः ।
यथोर्वरायां भुवि सुप्तशालयः सुपात्रदत्तं द्रविणं यथाक्षयम् ॥ ८२ ॥
भजस्व वीरव्रतमेव नैष्ठिकं लभस्व दीर्घायुरमोघविक्रमः ।
मनागपि स्कन्दय नो बहिर्मनः शिशुर्युवत्यामिव रुद्धसौरतः ॥ ८३ ॥
त्वमूर्ध्वरेता भव सत्यसङ्गर सदैव मातापितरौ प्रमोदय ।
द्विजोडुमालार्चितपादपङ्कजश्चिराय शोभस्व शशीव शारदः ॥ ८४ ॥
ददामि ते शात्रवसैन्यशातनं द्विजारिभूपालमहाब्धिवाडनम् ।
कुठारमत्युग्रमुदग्रविक्रमं यथाशनिं शैलजिते जनार्दनः ॥ ८५ ॥
इदं धनुर्वैष्णवमज्यमुत्तमं सुदुर्वहं विष्णुविरुद्धतेजसाम् ।
गृहाण वेदान्तमिवात्मदर्शकं प्रतीक्षतामागमनं निजांशिनः ॥ ८६ ॥
सहस्रबाहूद्धतसैंहिकेयकाद्विमोचयाशु द्विजराड्द्विजावलीः ।
यशस्सुधाप्रीणितमित्रकैरवः सगौरवं रावय घोररौरवम् ॥ ८७ ॥
अहङ्कृतध्वान्तमिवात्मबोधिना जडीकृतं प्राक्किल चक्रपाणिना ।
पिनाकमास्ते प्रहितं पुरैव मे समर्चमानं मिथिलासु मैथिलैः ॥ ८८ ॥
तदर्दनं भूमिसुतास्वयंवरे स्वशुल्कभूतं जनकेन धास्यते ।
तदेव रामः सहजं विभङ्क्ष्यति द्युमांस्तमस्तोममिवात्तविक्रमः ॥ ८९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

ततो भवांस्तत्र समागमिष्यति त्रिलोकभर्त्रा रघुनन्दनेन वै ।
निसर्गनीलोत्पलदामकान्तिना यदा ततश्शान्तिमुपैष्यति क्षणात् ॥ ९० ॥
समर्प्य चापं रघुवंशकेतवे पराजयस्ते न भवेत्प्रलम्बनम् ।
विशालकीलाललसत्पयोनिधेः समक्षमृद्धौ सरसः समर्पणम् ॥ ९१ ॥
विदन्नपि त्वं ह्यविदन्निवाचरेः समोऽपि रामे विषमैर्मृषारुचा ।
समं शरासेन समाप्तविग्रहो नभो नभस्वानिव राघवं विशेः ॥ ९२ ॥
विरम्य रामानुजजिह्ममन्युतो निजावतारं विरमय्य राघवे ।
गिरौ महेन्द्रेऽथ महेन्द्रवन्दितः प्रभो प्रवर्तस्व महर्षिवर्त्मनि ॥ ९३ ॥
निरस्तदण्डोऽथ निरुद्धसौरतो रतो व्रतो ब्राह्मणधर्मकर्मणि ।
खगात्मजे जाग्रति चाष्टमे मनौ भवे ऋषीणां स्वपितेव सप्तमः ॥ ९४ ॥
इत्थं निगद्य गदिताखिलशास्त्रसारो रोमाञ्चरोचिततनुर्निरुरोध रुद्रः ।
वीचीविलासमुदधिर्द्विजराजमीप्सुं प्रेमप्रकर्षमभिशिष्यमिवेत्य वेलाम् ॥ ९५ ॥
लब्ध्वा परश्वधमरातिविघातचुञ्चुं चापं चलारुचिशिखां विशिखान्निषङ्गम् ।
विद्यावटुर्वसुनभः प्रमितामितार्णां वार्णीं ववाण वनजाननन्नमुद्रः ॥ ९६ ॥
लब्ध्वा दीक्षां नैष्ठिकीं मन्मथारेर्यावज्जीवं ब्रह्मचर्यं चरिष्यन् ।
मारासारं मारयिष्ये कुमारो दाराधारं त्वद्बलेनैव दैत्यान् ॥ ९७ ॥
पूर्णोऽहं पशुपतिना त्वयानुशिष्टो धन्यो वा वनजभुवानुजो मधोनः ।
आपृच्छे निखिलगुरुं गुरुं प्रणन्तुं विभ्रद्गां त्वमिव तव स्वमूर्ध्नि गङ्गाम् ॥ ९८ ॥
उमोमाधवौ धारयन् धर्ममूलौ मनोमन्दिरे मन्दरौ शोकसिन्धोः ।
वरं ब्रह्मचर्याश्रमं मन्यमानो गृहं नो यथा चम्पकं चञ्चरीकः ॥ ९९ ॥
पश्यंस्तातपदाब्जमुज्झितसुखं गार्हस्थ्यधर्मं विदन्
निर्विण्णो द्विरदो नवोऽनलमिव त्रस्तो जिहासन् द्रुतम् ।
दुर्वारं शिशुमारमार्यविषदं मारं धिया धर्षयन्
रामः प्रीतिमयो विनम्रशिरसा वन्द्यं ववन्दे शिवम् ॥ १०० ॥
इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
सर्गस्तृतीयः कविरामभद्राचार्यप्रणीते सुधियां श्रियैस्तात् ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये गुरूपसत्तिर्नाम तृतीयः सर्गः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ चतुर्थः सर्गः ॥

अथानुजज्ञेऽजकुलावतंसो जगन्निवासं जगतीहिताय ।
वनाय वन्द्यं वनतामनिन्द्यं कनिष्ठमादित्यमिवाब्जजन्मा ॥ १ ॥
उवाच वाचं वदनद्विजेशद्विजावलीमञ्जुमयूखकान्त्या ।
द्विजात्मजध्वान्तमयं निरस्यन् द्विजाग्र्यपूज्यो द्विजचक्रवर्ती ॥ २ ॥
कुटीरमद्येहि पितुर्द्विजन्मन् न विस्मरन् मां गिरिजां गणांश्च ।
गुरावुषित्वा शुचिसंस्कृताद्यः परिष्कृतोऽग्नाविव हेमदण्डः ॥ ३ ॥
तवैव निःश्वासमयान् हि वेदान् जगाद मां वेदनिधिर्विधाता ।
तथापि मच्छात्रमुपेयिवांस्त्वं समं समर्थे घटते गुणाय ॥ ४ ॥
अजानता त्वन्महिमानमीश प्रमादतो वा गुरुकर्मतो वा ।
विमानितश्चेन्महनीयधामन् क्षमस्व चैषा गुरुदक्षिणा मे ॥ ५ ॥
स बाष्पनेत्रो गिरिशं प्रणम्य प्रदक्षिणीकृत्य निपीड्य पादौ ।
शिवां तथापृच्छ्य गुहेभवक्त्रौ जगाम गां भार्गववंशकेतुः ॥ ६ ॥
तमातिथेयीव तमालनीला हरिं हरिच्छस्यनमस्यशीला ।
पयोदसङ्गर्जनहृद्यवाद्यैर्वर्षा सहर्षा वटुमभ्यनन्दत् ॥ ७ ॥
सा ब्रह्मचर्यव्रतलब्धदीक्षं शर्वात्समासादितशास्त्रशिक्षम् ।
घनाम्बराच्छन्नमुखी समार्चद्विलज्जिता कापि कुलाङ्गनेव ॥ ८ ॥
तमर्घ्यपाद्याचमनाभिषेकैः पयःप्रधानैः शिशिरैः पयोभिः ।
वृष्ट्वाथ वर्षा वरवर्णिनं वै श्रान्तं महान्तं मृडयाम्बभूव ॥ ९ ॥
उत्पाद्य भूमौ भुवनैकधाम्ने मुञ्जं कुशां कर्मसु कौशलाय ।
मौञ्जीमयीं मङ्गलमेखलां वै तद्यज्ञसूत्रं सपवित्रमार्क्षत् ॥ १० ॥
सा मृत्तिकायां किल भारतस्य पयोमुचामागमनच्छलेन ।
संस्थाप्य गन्धं ननु नन्दनीयं नवार्चिषोऽदान्नवमीं सपर्याम् ॥ ११ ॥
समीरकारङ्कजुषां लघूनां सुशीतलानां पृषतां छलेन ।
पुष्पैः किरन्तीव मुनीन्द्रसूनुं प्रावृड् जगामर्तुमचर्चिकात्वम् ॥ १२ ॥
सान्द्रैः पयोदैर्ननु धूमवर्णैर्ब्रह्मद्विडालातकधूमकेतुम् ।
विप्रर्षिदेवर्षिमहर्षिमान्यं सा धूपयामास च जामदग्न्यम् ॥ १३ ॥
प्रावृड्पयोदापगमे कदाचित्समुद्यदादित्यकरैर्मनोज्ञैः ।
सादीपयत्तं भृगुवंशदीपं स्वयञ्च दीप्त्या द्युमतो दिदीपे ॥ १४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

क्वचित्तरुच्छायनिषण्णमेनं समाहृतं काननदेवताभिः ।
आनन्दकन्दं फलमूलकन्दं सा भोजयामास मुदेव रामम् ॥ १५ ॥
सस्वर्ग्यगन्धैः शिशिरैः सुमन्दैस्त्रिभिः समीरैर्धृतगाङ्गनीरैः ।
गुरोःकुले श्रान्तमनन्तसत्त्वं सा वीजयच्चामरकल्पकैश्च ॥ १६ ॥
क्षणप्रभाकल्पितवर्तिकाभिः कादम्बिनीभाजनसम्भृताभिः ।
तं दीपिकाभिर्द्विजवंशदीपं निराजयामास रजोविमुक्ता ॥ १७ ॥
निदाघसन्तापितलोकतापं जहार वर्षा पयसां प्रवाहैः ।
संसारतापत्रयतापितस्य सा ब्रह्मविद्येव सतो मुमुक्षोः ॥ १८ ॥
वेगेन वारां सरितस्सरांसि समुद्रमेव स्म जवाद्द्रवन्ति ।
त्यक्त्वा प्रबोधे निजनामरूपे बुधा यथा राममिहाविशन्ति ॥ १९ ॥
जगर्जुरुच्चैरभिभूमिमेघा वारानताः श्यामलकान्तयस्ते ।
सारूप्यमाप्ता इव रामभक्तास्तत्पादपाथोरुहनम्रचेष्टाः ॥ २० ॥
विनम्रशाखाजलबिन्दुभाराद्धीरं समीरेण विकम्प्यमानाः ।
पत्रैस्स्पृशन्ति स्म वटुं तमाला विद्याविनीतं ननु मानयन्तः ॥ २१ ॥
सारङ्गवर्याः कृषका मयूराः प्रमोदिता प्रावृषिभूरिभागाः ।
बद्धाश्च मुक्ता ननु नित्यसञ्ज्ञा जीवा इवैते रघुनाथभक्तौ ॥ २२ ॥
रुरोध वर्षा निखिलोद्यमानि वणिक्परिव्राण्नृपभिक्षुकाणाम् ।
चतसृणामाश्रमवर्तिनीनां यथा प्रजानां भगवत्प्रपत्तिः ॥ २३ ॥
वर्षाञ्च वर्षाम्व उदारशोभां सान्द्रैर्विरावैः कलमभ्यनन्दन् ।
श्रौतीं प्रपत्तिं प्रकटां खरारेरुद्गीथगानैरिव सामविज्ञाः ॥ २४ ॥
कादम्बिनीं वीक्ष्य कलं कदम्बाः केकां गृणानाः कृतपक्षपाताः ।
मत्ताः ह्यनृत्यन् प्रवणा इवैत्य श्रीवैष्णवा राघवभक्तमालाम् ॥ २५ ॥
पर्यक्रमीद्बर्हिवरं मयूरी नृत्यन्तमानन्दनिधौ निलीनम् ।
साध्वीव कान्ता गृहिणी गृहस्थं रामं श्रयन्तं विरता भवाधेः ॥ २६ ॥
क्वचिद्घटाटोपमयातिसान्द्रा मिथ्याम्भसः श्यामघना जगर्जुः ।
मोघक्रियाडम्बरदर्शितेहा वाचाट लोका इव हीनसाराः ॥ २७ ॥
सम्प्लाव्यमाना विपुलैर्जलौघैर्भग्नाः क्वचित्क्वापि पयोनिमग्नाः ।
स्पष्टा न मार्गाः कलिकालमध्ये पाखण्डवादैरिव वैदिकार्थाः ॥ २८ ॥
खद्योतमालाथ विदिद्युते खे क्वचिद्घनध्वान्तवितानतम्याम् ।
कुतर्किणां बालिशसंसदीव प्रावेदिता वेदविरुद्धवार्ता ॥ २९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

प्रावृड्भवा दंशमुखाः कुकीटा ग्राम्यान् प्रकामं तुतुदुर्मलेष्टाः ।
वैदेहिभर्तुर्विमुखं विषण्णं संसाररोगा इव भीमभोगाः ॥ ३० ॥
माहेन्द्रमुच्चैर्धनुरब्दवर्णं मध्ये नभो नूनमदश्चकासत् ।
स्वरास्यमाणेषुवृषाभिरामरामच्छविं सूचयति स्म रामम् ॥ ३१ ॥
झञ्झाविनिर्धूतपयोदवृन्दे कदाचिदर्को वियति व्यलोकि ।
स्वरूपबोधो मनसीव शान्ते वेदान्तविद्या विहता विवेके ॥ ३२ ॥
मेघा जगर्जुर्नभसि प्रघोरं सौदामिनीमण्डितचारुवल्शाः ।
नवीचिकीर्षन्त इवात्तशल्या दूरप्रियाणां विरहव्रणानि ॥ ३३ ॥
क्षणे क्षणे व्योमनि दामिनीयं प्रादुर्बभूवाथ तिरोबभूव ।
सीतेशपादाब्जपरागरागविरक्तचित्तस्य चलेव सम्पत् ॥ ३४ ॥
नम्री भवन्तोऽभिमहीमवर्षन्मेघा मनोज्ञा पयसोभरेण ।
विद्याविनीता इव जीवलोकं शुभैश्चरित्रैः सुखयन्त आर्याः ॥ ३५ ॥
कृषीवला क्षिप्रतरैः क्षुरप्रैः कृषीं तृणौघैः स्म वियोजयन्ति ।
सन्तो मनोवृत्तिमिवात्मभावे रागादिदोषैः कुविकारजातैः ॥ ३६ ॥
बभूव भूमिर्गतधूलिलेशा जलाप्लुता क्वापि च पङ्कमग्ना ।
अनागसो भागवतस्य बुद्धिः कारुण्ययुक्तेव रजोविमुक्ता ॥ ३७ ॥
स्वल्पावकाशाः सरितः सरांसि तीराणि भित्वा स्म जलैर्वहन्ति ।
मध्येसभं वल्गुवचोविलासैः फल्गूनि बल्गन्त इवाल्पविद्याः ॥ ३८ ॥
झिल्लीरवेऽनारतमेधमाने पुंस्कोकिलो मौनमगात्सखेदम् ।
वैतण्डिके जल्पति कल्पतल्पे विश्वो विपश्चित् बुधसंसदीव ॥ ३९ ॥
दैवे प्रवर्षत्यबलं स्वशावं कृतात्मपक्षच्छदमप्यवन्ती ।
शुकी स्वनीडे प्रबभौ प्रपत्तिः पान्ती भयाद्भक्तमिवाजनस्तुः ॥ ४० ॥
मही महिष्ठा हरितैः सुशस्यैः श्यामाकवज्राम्नसुशालिमुद्गैः ।
वेदैश्चतुर्भिश्च तुरीयतत्त्वैर्विपश्चितां गौरिव गोपतीष्टा ॥ ४१ ॥
द्रुमेषु पर्णानि तृणानि भूमौ सर्गं निसर्गे धृतसौख्यसर्गे ।
सान्विक्षिकीव त्रितयं बुधेषु वर्षा सहर्षोपजहार भूत्यै ॥ ४२ ॥
पी पी पिबेयं क्व इति ब्रुवाणः सारङ्ग एषोऽर्दति कृष्णमेघम् ।
स्वातीजलं शुष्कगलस्तृषार्तः कृपामिवाम्भोजदृशं भृशार्तः ॥ ४३ ॥
अनारतं वारिदवृष्टियोगात्केदारतस्तोयमुवाह बाह्ये ।
प्रेमेव सम्प्राप्य हरेः प्रवृत्तिं वृत्तिं तिरोभाव्य दृशः प्रवृत्तः ॥ ४४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

सुदर्शनाख्यः शुभदर्शनोविर्न दृश्यते भीषणवृष्टिहेतोः ।
कलौ प्रवृत्ते हृतशीलवृत्ते ग्रन्थेषु गूढा इव वेदधर्माः ॥ ४५ ॥
क्वचित्क्वचिद्दारुणवज्रपाताः श्रुती विदारं स्म पतन्ति भूमौ ।
दुष्कर्मिणां प्राक्तनजन्मपापकुपाकविस्फूर्जथुवत्प्रघोराः ॥ ४६ ॥
प्रावृद्वयोगात्तपने पयोदैश्छन्ने दिनं दुर्दिनमन्वभावि ।
वेदान्तबोधेऽपि हरेः कथाभिर्नृजीवनं हीनमिवातिदीनम् ॥ ४७ ॥
गावश्चरन्ति स्म सुखं तृणानि कामं प्ररूढानि मृदूनि मह्याम् ।
कुयोगिनां भावगतान्विकारान्दुरन्तपारानिव दुष्टगव्यः ॥ ४८ ॥
मध्येदिनं प्रावृषि शाद्वलेषु संरोध्य गा विश्रमयाम्बभूवुः ।
गोचारणाश्चारणमेत्य रामं व्यापारतः खानि बुधा इवाप्ताः ॥ ४९ ॥
इत्थम् ऋतूनां प्रसमीक्ष्य राज्ञीं वर्षां समासादितरोमहर्षाम् ।
कर्षं जहद्धृष्टतनोरुहोऽसौ रेमे भृगूणामृषभो भवाढ्यः ॥ ५० ॥
ताम्मानयन् मानवतां महिष्ठो धानुष्कधुर्यार्धितधन्विनिष्ठः ।
विद्वद्वरिष्ठो वशिनां वशिष्ठः स जामदग्न्येषु ययौ यविष्ठः ॥ ५१ ॥
स ग्राम्यलोकैः पथिपूज्यमानस्त्रिभिस्समीरैरनुवीज्यमानः ।
सुरैः प्रसूनैरभिवृष्यमाणो नवो विवस्वानिव दृश्यमानः ॥ ५२ ॥
घोषेषु तं वर्तितवेदघोषं स्वाध्यायमेधामहिताशुतोषम् ।
विद्याव्रतस्नानविनीतरोषमस्पृष्टदोषं स्म नमन्ति जोषम् ॥ ५३ ॥
अपूपुजंस्तं जनपूज्यपादं शम्भुप्रसादार्दितदेहसादम् ।
हैयङ्गवीनेन फलैस्तदर्हैः प्रियातिथिं मूर्तमिव स्वधर्मम् ॥ ५४ ॥
गुरोःकुलाल्लब्धसमस्तविद्यं गुणानवद्यं भववन्द्यहृद्यम् ।
विलोकयन्तो हरिणा हरिं तं फलं ययुर्लोचनविस्तरस्य ॥ ५५ ॥
केचिच्चिदानन्दमयं तमीशं पाद्यादिभिर्वन्यफलैः प्रसूनैः ।
सम्पूज्य पूज्यं सुखिनो बभूवुर्माङ्गल्यमूलं ननु पूज्यपूजा ॥ ५६ ॥
केचित्तदीयाङ्घ्रिसरोजयुग्मे साष्टाङ्गपातं प्रणताः प्रणेमुः ।
एकोऽपि भूम्नो विहितः प्रणामः संसारपाथोनिधिकुम्भजन्मा ॥ ५७ ॥
केचिज्जगुस्तं जगतोऽनवद्यं सूक्तैश्च पौराणिकसिद्धवाक्यैः ।
एनांस्यशेषाणि हरत्यमोघा जेगीयमानाच्युतकीर्तिगाथा ॥ ५८ ॥
केचित्परिश्रान्तमवेक्ष्य पान्थं गङ्गाजलैरम्बुजतालवृन्तैः ।
वाक्योपचारैः श्रुतिमातृकाणां विश्रामदं विश्रमयाम्बभूवुः ॥ ५९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

इत्थं जनेभ्योऽम्बकलाभमिष्टं त्रैयम्बकस्त्र्यम्बकशिष्टशिष्यः ।
प्रीत्या प्रयच्छन्पितुराजगाम स्निग्धाश्रमं भग्नभवश्रमं सः ॥ ६० ॥
श्यामाकसम्पुष्टकुरङ्गवृन्दं वृन्दारकावन्दितविप्रवृन्दम् ।
सदाग्निहोत्रोत्थितधूमकेतुधूमावलीध्वंसितपापवृन्दम् ॥ ६१ ॥
अशिक्षितभ्रूलतिकाविलासप्रफुल्लपाथोरुहलोचनाभिः ।
अरण्यलक्ष्म्या इव पालिताभिर्गामागताभिर्वनदेवताभिः ॥ ६२ ॥
विशुद्धकौमारविनम्रमारकृशाङ्गयष्टीभिरदम्यभाभिः ।
मधुव्रतापीतपरागमाध्वीमनोज्ञचम्पाकलिकानिभाभिः ॥ ६३ ॥
असाधनाञ्जूटजटीभवद्भिर्विराजिताभिश्चकुरैर्मनोज्ञैः ।
शैवालजम्बालसरोजमीनां शोभां जयन्तीभिरदभ्रभाभिः ॥ ६४ ॥
पदे पदे भारतसंस्कृतिं स्वां संस्कुर्वतीभिश्चरितव्रताभिः ।
स वल्कलाभिर्विकसत्कलाभिर्विलक्षणाभिः शुभलक्षणाभिः ॥ ६५ ॥
श्यामाकनीवारसुशालिधान्यान्यन्यानि वन्यानि तुषैर्विमोक्तुम् ।
अन्तः क्षिपन्तीभिरथो विशोष्य बाह्याप्रवृत्तीरिव योगिनीभिः ॥ ६६ ॥
समन्मथं यौवनमप्युदग्रं नालं विकर्तुं सुमनांसि यासाम् ।
अल्पापगातीरभिदम्बुवाहा स्पृष्टाब्धिवेला समतां गतानाम् ॥ ६७ ॥
ताभी रताभिर्विबुधव्रतेषु स्निग्धैणशावैः सह वर्धिताभिः ।
मैत्रेयिगार्गिप्रमुखाभिधाभिः संसेव्यमानं वनकन्यकाभिः ॥ ६८ ॥
दिनात्यये तीव्रजवेन नीडान्यागच्छतां व्योम्नि वयोवराणाम् ।
पक्षप्रभारञ्जितदिक्तटानामापूर्यमाणं विमलैर्विरावैः ॥ ६९ ॥
क्वचिन्मुहुस्तापसतल्लजेभ्योऽभ्यस्ताखिलश्रौतरहस्यमन्त्रैः ।
सान्द्रस्वराढ्यैर्बटुभिः प्रगीतवेदध्वनिं मिश्रविहङ्गकूजम् ॥ ७० ॥
क्वचिन्मुदा गोमयलिप्तवेदीप्रदीप्तवैश्वानरविस्फुलिङ्गैः ।
संव्रीडितास्ताचलगन्तुकामदिनेशबिम्बं च सदावलम्बम् ॥ ७१ ॥
क्वचिद्विगाढैस्सलिलं मुनीन्द्रैर्विधीयमानामलसान्ध्यसन्ध्यम् ।
उद्बाहुभिर्ब्रह्मगृणद्भिरुच्चैरुपस्थितादित्यमबन्धसत्त्वम् ॥ ७२ ॥
क्वचित्परिष्कारितहोमवेदीदेवीभिरारात्सममासिताभिः ।
द्विजैः समानुष्ठितपञ्चयज्ञतृप्ताग्निबल्गद्बलिवैश्वदेवम् ॥ ७३ ॥
क्वचित्समाधिस्तमिताक्षियुग्मैः सन्ध्यायमानाच्युतमञ्जुमूर्तिम् ।
निद्राणरोलम्बलसन्निशीथनीरोद्भवोत्सङ्गसरायमाणम् ॥ ७४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

निरस्तकामादिविकारजातं सुकोकिलाकल्पितसुप्रभातम् ।
तपोधनानां तपसा विभातं श्रमापहं पार्थिवपारिजातम् ॥ ७५ ॥
सदा मुदा यत्र वसन् वसन्तः स्वकौसुमामोदितदिग्दिगन्तः ।
विनापि सख्यास्तसुखं जुषाणो दुःसङ्गभङ्गो हि सतां प्रसङ्गः ॥ ७६ ॥
निसर्गदुर्वैरधियोऽपि जीवा यस्मिन्समानोदरका इवासन् ।
न निर्बलं क्वापि बली बबाधे हिनस्ति हिंसां हि महात्मयोगः ॥ ७७ ॥
मिथश्चरन्ति स्म हरीभशावा महीयतेऽहिं नकुलः कुलीनः ।
मार्जारकन्याः सहजानिवाखून्संलालयन्ति स्म शिरोधुनानाः ॥ ७८ ॥
कदापि दाहो न ददाह दावं श्येनः कदाचिन्न लुलाव लावम् ।
शिखी स सर्पस्य सुषाव शावं श्रिताः समेऽप्यार्षतपोऽनुभावम् ॥ ७९ ॥
निरामिषोऽभूद्धरिरप्यदान्तो हरिर्जहौ प्राकृतचापलञ्च ।
कालेयपौत्रीयमगाच्च पूर्वः प्राभञ्जनिं चाप्यपरोऽन्वयासीत् ॥ ८० ॥
ऋक्षाः स्वपृष्ठेष्वबलानृषीन्द्रानारोप्य तीरं स्म नयन्ति वाराम् ।
मर्काश्च तद्दत्तकरावलम्बान् संस्नापयन्ति स्म विधानविज्ञाः ॥ ८१ ॥
एवंविधारण्यमसौ शरण्यं मनस्विनां वेदविदां वरेण्यः ।
प्राप्तोऽथ रामो मनुजाभिरामो ब्राह्मं मनो वेद इवाप्तबोधः ॥ ८२ ॥
तमाव्रजन्तं वृजिनापहारं हारं हराल्लुब्धबुधोपहारम् ।
ददर्श पुत्रं जमदग्निराराद्वैश्वानरं तूर्यमिवात्तदेहम् ॥ ८३ ॥
ब्राह्मम्महोमूर्तिमदेश किं वा आहो अयं वीररसः शरीरी ।
पुञ्जीभवद्वा सुकृतं भृगूणामितीति लोकैः परितर्क्यमाणम् ॥ ८४ ॥
वहन्तमापिङ्गजटाविलासं मूर्ध्ना त्रिपुण्ड्रं निटिलप्रकाशम् ।
उषोदिनेशोस्त्ररमाधवास्त्रसमुल्लसच्छृङ्गमिवाद्रिराजम् ॥ ८५ ॥
नवीनराजीवदृशोरभीक्ष्णं वैरव्रतं तेज इवोत्सृजन्तम् ।
प्रफुल्लपाथोजमुखस्मितश्रीर्द्विजालिमुष्टद्विजराङ्कराभम् ॥ ८६ ॥
आसञ्जयन्तं हरिसम्मितांसे धर्मद्रुहां शोणितपानगृध्नुम् ।
महेन्द्रवज्रामितकोटितीक्ष्णधारं द्विजद्विड्दहनं कुठारम् ॥ ८७ ॥
प्रबिभ्रतं तूणयुगं सचापं शरं शरारण्यभवप्रतापम् ।
साङ्ग्रामिकं ग्रामसुखाद्विमुक्तं मूर्तं यथा वीररसं प्रविष्टम् ॥ ८८ ॥
आजानुसंलम्बितपीनबाहुं ब्रह्मध्रुगम्भोनिधिजन्मराहुम् ।
विद्याविनीतं कलितोपवीतं गुणैः परीतं श्रुतिगीतगीतम् ॥ ८९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

आषाढदण्डं प्रथितं प्रचण्डं कमण्डलुं मौञ्जयजिने दधानम् ।
पवित्रयन्तं चरणारविन्दविन्यासतोऽरण्यमदभ्रशोभम् ॥ ९० ॥
तमागतं भार्गववंशदीपं सुवर्णिनं वीक्ष्य वटुं समीपम् ।
गृही गृहीताम्बुजनेत्रनीरपादार्घ्य उत्थानमियेष तातः ॥ ९१ ॥
तावत्तमालम्ब्य पदारविन्दग्राहाद्गृहानुग्रहशीलवृत्तम् ।
रामः पितुः प्रेमपयोधिमग्नः पाथोजपादप्रपदं प्रपेदे ॥ ९२ ॥
पिता हि विप्रोष्य चिरादुपेतं गुरोःकुले तान्तशरीरयष्टिम् ।
प्रगृह्य तं प्राप्तपरस्वरूपमीशज्ञमात्मानमिवाप मोदम् ॥ ९३ ॥
तं वन्दमानो विगताभिमानः पुनः पुनः पादपयोजयुग्मम् ।
जिघ्रञ्जुघुक्षन्निजहार्दगेहे मोदं गतो रङ्क इवाप्तरत्नः ॥ ९४ ॥
स रेणुकायाः पदपद्मरेणुं दधार मूर्ध्ना निजकामधेनुम् ।
समस्तकल्याणकरं वदन्ति मातुर्बुधाः पादपयोजपांशुम् ॥ ९५ ॥
तं पादमूले प्रणमन्तमर्भमुत्थाप्य दोर्भ्यां परिषष्वजे सा ।
प्रवृत्तदृग्पङ्कजकोष्णनीरैः कादम्बिनीवाभिववर्ष शैलम् ॥ ९६ ॥
तं वीक्ष्यमाणाश्रुकलाकुलाक्षी पुत्रं चिरान्नैव ततर्प तन्वी ।
सुस्राव तत्पीनपयोदयुग्मं स्तन्यं विदुर्वत्सलतावतारम् ॥ ९७ ॥
बन्धूंश्च मित्राणि तपस्विनश्च क्रमान्मिलित्वा भृगुवंशकेतुः ।
प्रश्नोत्तरैः प्रह्वविनीतवाक्यैः शशीव तापं स जहार सौरम् ॥ ९८ ॥
एवं निवृत्य शशिमौलिपदारविन्दान्निर्वर्त्य वेदविधिना च गुरूपसत्तिम् ।
स ब्रह्मचर्यमथ नैष्ठिकमाजुषाणो रामस्तपोधनजनान् रमयाम्बभूव ॥ ९९ ॥
शुश्रूषणेन जननीजनकौ स्वविद्यां स्वाध्यायतो व्रतबलेन मनःकुवेगान् ।
सत्येन स त्रिभुवनं जनतां चरित्रैर्मित्राणि वल्गुवचसैव जिगाय जैत्रः ॥ १०० ॥
इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
सर्गः श्रियैस्तात्कविरामभद्राचार्यप्रणीते सुधियां तुरीयः ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये समावर्तनं नाम चतुर्थः सर्गः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ पञ्चमः सर्गः ॥

समधीतसमस्तवाङ्मयो भवतो विश्वभवाय भार्गवः ।
पितुराश्रम एव संवसन् शुशुभे सत्फणिनीव सन्मणिः ॥ १ ॥
वनमूलफलेन वर्तयन्नसुवृत्तिं स निवृत्तसौरतः ।
चकमे न कदापि कामिनीं विषवल्लीमिव सोमपानकृत् ॥ २ ॥
मदनोऽमदनोऽथ निष्क्रियः समभूत्तत्र जिताखिलान्द्रिये ।
न तुषेऽपि तुषारसारता प्रबले ह्याज्यबले महानले ॥ ३ ॥
अनुवासरमेव मातरं पितरं स्वैश्चरितैरतूतुषत् ।
इयमेव सुतस्य पुत्रता यदि मातापितृतोषणं ततः ॥ ४ ॥
अपराननपेक्षदम्पती सुतवत्ताममुनैव जग्मतुः ।
शतयज्ञमुखेषु सत्स्वपि ह्यघहन्त्रादितिकश्यपाविव ॥ ५ ॥
अथ वीक्ष्य विहीनविक्रमं समवाप्ताखिलशास्त्रसम्पदम् ।
गुरुणा प्रहितं स्वसद्मने विगतालानमिवेभशावकम् ॥ ६ ॥
घनसारतुषारचन्द्रमो गिरिशाद्रिद्युतिनिन्दकच्छविम् ।
धृतजूटजटंस्तडिद्वतश्शरदभ्रस्य हरन्तमीमिव ॥ ७ ॥
उदयेन्दुसमास्यमुन्नसं नवराजीवदृशं द्विषत्कृशम् ।
सुकपोलविलोलकुण्डलं तरुणाम्राधरपल्लवाञ्चितम् ॥ ८ ॥
वृषभांसमखण्डितव्रतं दरकण्ठं शितिकण्ठरातया ।
वररुद्रसुवर्णमालया विलसद्वक्षसमक्षमालया ॥ ९ ॥
परशुं परुषं लसद्रुषं वरतूणीसशरौसुकार्मुकम् ।
ननु वीररसस्य दीपिनो दधतं मूर्तिमतो विभावकान् ॥ १० ॥
तमनातपमातपापहं तपसा दीप्तिमिवार्कमुष्णगुम् ।
जमदग्निरभाषतात्मजं वचनं वाग्मिवरं सवत्सलः ॥ ११ ॥
ननु राम ममैव भूतयेऽजनयत्त्वां मम रेणुका प्रिया ।
श्रुतमद्भुतकर्मकं युतं यशसा पूर्णमिवोडुपं गुणैः ॥ १२ ॥
कृतकृत्यममूत्भृगोः कुलं भवता भाग्यवता धनुष्मता ।
हरिणा बलिबन्धकारिणा शुचिमारीचमिवार्च्यमन्वयम् ॥ १३ ॥
अधुना तव रूढयौवनं वपुरद्धा गृहिणीग्रहक्षमम् ।
वनजातसुमं मधुव्रता सुलभं दिव्यमिवात्तसौरभम् ॥ १४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

व्रततीसुलभोऽपि चैकलो विटपी चेद्विपिनेऽस्ति माधवे ।
किमु तस्य विशालशाखया विधुरस्येव विधोर्विशाखया ॥ १५ ॥
किमु तेन पुनः पयोधिना यदमुष्यापि तटे पिपासवः ।
किमु चन्द्रमसा कुमेधसा यदिमं न स्पृशति स्म कैरवी ॥ १६ ॥
नववार्षिकमम्बुदं मुहुर्यदुपेता चपला न चुम्बति ।
नहि तस्य समग्रता तदा विरसं तद्रशितं तृषेत्रसे ॥ १७ ॥
तदहं हि भवन्तमात्मजं प्रयतिष्ये प्रिययैव योजितुम् ।
द्रुहिणो मतिमानिवाम्बुजो निरमीवं शिवया सदाशिवम् ॥ १८ ॥
इति तातवचोऽपि शीतलं न सुतस्यास्त सुखाय वर्णिनः ।
हिमखण्डमहो विधुच्युतं किमु कल्पेत भवाय वार्भुवः ॥ १९ ॥
विषसाद तदैन्द्रियोगणः प्रचचालापि कुशासनादसौ ।
प्रसमीक्ष्य दवाग्निमुल्बणं भयविग्नो ननु गोव्रजो यथा ॥ २० ॥
विललाप स बाष्पगद्गदं सशिरस्ताडमपारवेदनः ।
व्यथितः प्रसमीक्ष्य वागुरां पुरतश्चेव कुरङ्गशावकः ॥ २१ ॥
निजगाद गदार्भृतोऽशको विमनाः स्वं पितरं प्रतोषयन् ।
परिपीड्य पदाम्बुजं पितुः स्नपयन् नेत्रकवोष्णवारिभिः ॥ २२ ॥
कतमस्य ममागसः पितर्विहितं दण्डविधानमीदृशम् ।
यदहं धृततूलधर्मको दहनं दारमयं प्रवेशितः ॥ २३ ॥
यदि चेत् समभीप्सिता प्रजा ननु दारग्रहणं तदा वरम् ।
निरपेक्षसुतस्य योगिनो विपदे स्यात् किल पाणिपीडनम् ॥ २४ ॥
श्रितसङ्ग्रहिणी रुजः कृते यदुदस्वित्सुधया समं विदुः ।
पुनरेव च सन्निपातिने तदु तक्रं गरतोऽपि गर्हितम् ॥ २५ ॥
क्षुधितस्य यदेव भोजनं रुचये स्वादकृते स्वसम्पदे ।
तदिदं विगतक्षुधस्य वै रचयत्याशु विनाशभूमिकाम् ॥ २६ ॥
तदहं सुनिरस्तमन्मथो विहताशेषविकारशात्रवः ।
प्रयतेय निरुद्धसौरतो विरतो लोकमिमं प्रशासितुम् ॥ २७ ॥
वसुधैव कुटुम्बकं स्वकं यदिदं भारतसंस्कृतीरणम् ।
प्रयते ह्यनुसर्तुमेव तत्तदलं मे परिवारसङ्ग्रहैः ॥ २८ ॥
परिवारयतीशभक्तितः परितो जीवमसौ वृणोति यत् ।
परिवार इतीर्यते ततः परिवारात्स्वमतो निवारये ॥ २९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

तदहं परिवारपङ्कतो नितरां दूर इवाब्जपत्रकम् ।
प्रयते जगदेव सेवितुम् भविता भारतभूमिभूषणम् ॥ ३० ॥
निजपुत्रकलत्रपोषणे सततं सक्तधियः कुटुम्बिनः ।
जगतीजनतापमोचने किमुदध्युः क्षणमेकमप्यमी ॥ ३१ ॥
न परोपकृतेः समं क्वचिच्छ्रुतिभिः पुण्यमगादि कर्हिचित् ।
न परापकृतेश्च तुल्यता सह केनापि यदेनसा श्रुता ॥ ३२ ॥
कठिनं परिवारबन्धनं दुरपोहं ननु योगिनामपि ।
अहमल्पबलो न च क्षमो भगवन् भङ्क्तुमतः पलायितः ॥ ३३ ॥
नहि विप्रशरीरमुत्तमं घटते क्षुल्लकभोगभुक्तये ।
तपसे व्रतकृच्छ्रकर्मणे परतः प्रेत्य सुखाय शान्तये ॥ ३४ ॥
प्रविधाय तपो महद्विधी रचयामास मुदा महीसुरान् ।
पितृदेववितृप्तये श्रुतेः परिरक्षार्थमधोक्षजाप्तये ॥ ३५ ॥
तदिदं द्विजदेहमन्तिमं न वयं ब्रह्ममयं दधीमहि ।
विषयान्परिभोक्तुमाविलान् समभीष्टान्मलविड्भुजामपि ॥ ३६ ॥
मुखतश्चतुरश्चतुर्मुखो रचयित्वा द्विजमित्यपैक्षत ।
यदसौ मुखवन्निजार्जितैः सकलाङ्गानि जनानिवावतु ॥ ३७ ॥
द्विजवर्यसमाजसङ्घटो घटते राष्ट्रविपत्तिनुत्तये ।
तमहं परिपालयन् पितः सदृशं ह्यात्मकुलस्य वर्तये ॥ ३८ ॥
सततं परदुःखदुःखितं परसौख्ये सुखि यद्भृगोःकुलम् ।
अतएव भृगोःपदं गदी निजवक्षस्यदधात् समादरात् ॥ ३९ ॥
न मया जनपावनीतनूः सुखभोगाय भवेन्नियोक्ष्यते ।
किमु कामगवी विनह्यते विषवापाय हले कदाचन ॥ ४० ॥
इति पुत्रवचोऽमृतोपमं जमदग्निर्जनकोऽथ सुश्रुवान् ।
प्रचुचुम्ब तदीयमाननं तनयं प्रेमभरेण सष्वजे ॥ ४१ ॥
जय राम जय त्रिविक्रम जय जेतः सुदुरासदं स्मरम् ।
इति देवगणा प्रतुष्टुवुः कुसुमैश्चाभिविकीर्य नान्दनैः ॥ ४२ ॥
अपि देववधूवरूथकाः ननृतुर्दुन्दुभयः प्रणेदिरे ।
जगतुर्जगदीड्यकीर्तनं प्रमुदा नारदतुम्बुरू तदा ॥ ४३ ॥
अथ कर्हिचिदम्बरेऽम्बरे विहिते चाभ्युदितेऽरुणेऽरुणे ।
मिहिरेण विनाशितेऽधरे तिमिरे सम्मुखरेखगाकरे ॥ ४४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

मलयाचलमन्दमारुता चलितासु व्रततीततीष्वपि ।
भ्रमरीमुखरीकृतेक्षणं शिशिरे सन्निकरे द्रुमाजिरे ॥ ४५ ॥
शुचिवेदविशारदेऽरदे प्रतिभाभावितभव्यशारदे ।
वटुवर्यगणे गतभ्रमं निगदत्यद्भुतसंहिताक्रमम् ॥ ४६ ॥
क्वचिदाश्रितवर्हिषां सतां स्वरवन्मन्त्रवतां द्विजन्मनाम् ।
हविरेव मुहुः प्रजुह्वतां विमले तृप्यति जातवेदसि ॥ ४७ ॥
हरिरश्मिविनीतनिद्रया कमलिन्या स्मितया सभाजिते ।
अलिबाललसद्दलाञ्चलैः दयिते प्रोष्य रवाविवागते ॥ ४८ ॥
निजशृङ्गकरैः शनैः शनैः कलकण्ठ्युतिविधाविशारदे ।
परिबोधयति स्वनागरीं नगराजोपगमे कुरङ्गमे ॥ ४९ ॥
परिवीक्ष्य विभातभामिमां कृतशौचा जमदग्निगेहिनी ।
सलिलाहरणाय हर्षिता वनतीरं ननु रेणुका गता ॥ ५० ॥
सहसा सलिलान्तिके गणैर्ननु गन्धर्ववरो वरार्हया ।
प्रियया स शशीव चित्रया विहरंश्चित्ररथो व्यदृश्यत ॥ ५१ ॥
सुकुमारकिशोरसुन्दरो दरकण्ठः कलकण्ठबन्धुरः ।
कमलायतलोचनो युवा युवतीनां स्पृहणीयविग्रहः ॥ ५२ ॥
मृदुहासविलासलीलया वरया वल्लभया वरार्चितः ।
कृतबाहुवितानकण्ठकः सकरीवाश्रितसत्करेणुकः ॥ ५३ ॥
जमदग्निवधूरवेक्ष्य तं चकिता चित्ररथस्पृहावती ।
सरजाः समभूदसिन्धुगा बहुलाषाढगता नदीव सा ॥ ५४ ॥
अबुधा बुबुधे न हावनीं शुचिवेलामपि रेणुका तदा ।
अतिरूढमनोभवो मतिं परिमृद्नाति करीव कामलीम् ॥ ५५ ॥
अभि सा स्म निवर्तते वनं दधती चित्ररथे मनोरथम् ।
सघटाम्बुरुपस्थिता पतिं गजगाधाल्पजलेव पल्वली ॥ ५६ ॥
जमदग्निरवेक्ष्य भामिनीं चलितां पिप्पलवल्लिकामिव ।
दयिताधिनिदानमञ्जसा मृगयामास मृगैरजर्यकृत् ॥ ५७ ॥
प्रणिधाय विवेद वृत्तविद् दयितां चित्ररथस्पृहावतीम् ।
मगधेष्विव जह्नुकन्यका न परिस्प्रष्टुमियं मयोचिता ॥ ५८ ॥
यदि चेत्परिरक्ष्यतामियं महते स्याद्धि दया तदेनसे ।
निजबाहुलतापि कर्कटी कुरुजा भग्नबलेव भूषिता ॥ ५९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

अथवा प्रणिहन्यतामियं तदलं स्त्रीवधपातकं महत् ।
इति निर्णयमूढधीर्मुनिश्चलपत्रस्य सधर्मतां ययौ ॥ ६० ॥
मनसा परिभाव्य भामिनी भयमाशङ्क्य भवाय भावुकः ।
न ययौ परिनिश्चयं तदा विजगर्हे विधिमेव विस्मितः ॥ ६१ ॥
किमु दैव विचेष्टितं त्वया विषमं दीनदयेन दारुणम् ।
यदिदं मम मन्दिरं शुभं निमिषार्धेन च मन्दुरीकृतम् ॥ ६२ ॥
शिरिषं शिरसा न धारितं कुलिशेनाथ तदेव टङ्कितम् ।
शुचिशारदचन्द्रचन्द्रिकां यतितं ग्रासयितुं विधुन्तुदम् ॥ ६३ ॥
कुलटा किमभूत्कुलाङ्गना कुलकान्तिः कुलिकायिता कथम् ।
किमु तुङ्गतरङ्गगङ्गया विधियोगादिह कर्मनाशितम् ॥ ६४ ॥
मधुरा मम मन्दिरेन्दिरा मधुरा मञ्जुमृणालमेदुरा ।
विधुरा क्रियते कथं विधे मधुराका विधुरा विधोरिव ॥ ६५ ॥
जनिता जनिका जगत्पतेर्जननी जन्तुजरामयच्छिदः ।
ननु चित्ररथस्पृहा कथं श्रितरेणुर्मम रेणुकाभवत् ॥ ६६ ॥
यदि चेत्परिरक्षये गृहे गृहिणीं स्वां कृतकिल्विषामपि ।
जनवादविषाननस्तदा प्रदशेन्मे कुलनाकुलं क्षणात् ॥ ६७ ॥
नहि हातुमिमां समुत्सहे निजजायाञ्च विधुः सुधामिव ।
परिहाय तनुं सुखं वसेत्किमु देही निरुपाश्रयोऽबलः ॥ ६८ ॥
प्रणिधाय चिरं चिरन्तनं चिदचिद्व्याञ्च विशिष्टमद्वयम् ।
जमदग्निरनु स्म मन्यते वरमस्या वधमेव जीवनात् ॥ ६९ ॥
यदि चेद्धरिरात्महेतिना परिकृन्तेत्किल रेणुकाशिरः ।
वृजिनार्णवमुत्तरेदियं श्रितनौकेव निराश्रयाबला ॥ ७० ॥
हरिरेव समस्तदेहिनां स्मृतमात्रोऽघविनाशने प्रभुः ।
क्षपणे रविरेव वै क्षमस्तमसो नेन्दुशतानि निङ्ग्रवः ॥ ७१ ॥
हरिहेतिविधूतकल्मषा विरजा मां समुपैतु रेणुका ।
गलिताघशिलेव गौतमं रघुनाथाङ्घ्रिरजोभिरेष्यति ॥ ७२ ॥
तदिमां हरिणैव घातये पितृभावेन निदिश्य साम्प्रतम् ।
तदनन्तरमस्य शासनं शिरसा विभ्रदहं निराग्रहः ॥ ७३ ॥
मुनिवर्य इति व्यवस्य वै निजपुत्रत्रितयं समादिशत् ।
जननीमसितुं न ते पितुः सनकाद्या इव मेनिरे वचः ॥ ७४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

अथ वीक्ष्य तुरीयमौरसं स तुरीयां शकलं कलापिनम् ।
जमदग्निरभाषतादराज्जितजीमूतगभीरया गिरा ॥ ७५ ॥
जहि पुत्र निजाञ्च मातरं सह बन्धुत्रितयेन गर्हिताम् ।
स्वकुठारकठोरनेमिना गजशावो नलिनीमिवालिनीम् ॥ ७६ ॥
जननी जननी न तेऽजन जननीयं समभून्महैनसाम् ।
जननीरजलेशवर्जिता जननीरागकरीव भीसरित् ॥ ७७ ॥
क्व वयं भृगवो वशीश्वराः क्व नु चैषा विवशा मनोभुवः ।
विषवल्लिकया सुरद्रुमो विषमं सङ्गमितोऽब्जयोनिना ॥ ७८ ॥
क्व नु मे जननीह कौशिकी क्व पुनर्भोगपरा हि रेणुका ।
विमलामथ जाह्नवीं कथं प्रसभं भूषयतां च कासरित् ॥ ७९ ॥
तदलं दयया दयानिधे मम वाक्यादथ हन्यतामियम् ।
इदमेव हि तद्भवं भवेन्नहि धर्मस्य तव व्यतिक्रमः ॥ ८० ॥
पितृवाचमसौ विशुश्रुवान् स बभूवाम्बुसमाप्लुताम्बकः ।
प्रममज्ज शुगम्बुधौ बुधो विललापाक्षरगद्गदं सुतः ॥ ८१ ॥
भगवन् किमिदं विधाप्यते स्वकलांशेन मयाद्य दारुणम् ।
मनुजो मनुजादवत्स्वयं जननीं स्वां प्रणिहन्तुमुद्यतः ॥ ८२ ॥
तदिदं मम कर्मकुत्सितं जगदेतद्ध्यपकीर्तयेद्यदि ।
तदलं भृगुरामसञ्ज्ञिना ह्यवतारेण निरर्थकेन मे ॥ ८३ ॥
अवतारफलं जगुर्बुधा जगतीमानवमात्रशिक्षणम् ।
तदहं हतमातृकः खलः किमु लोकं परिशिक्षये विधे ॥ ८४ ॥
जठरेऽजनमेतमर्भकं जननी या नवमासमत्यगात् ।
दधती सहते स्म वेदनां किमु हन्यां कुकृतज्ञपाशवः ॥ ८५ ॥
तदिमां नहि हन्तुमुत्सहे श्रुतिसिद्धां प्रथमां स्वदेवताम् ।
निजमातरमाविलामपि पितरं चानुनयामि यत्नतः ॥ ८६ ॥
अथवा मम नास्ति दूषणं पितुराज्ञा परमा मता मम ।
न हि तस्य वचोऽतिलङ्घितुं निजवेलामिव वारिधिः क्षमे ॥ ८७ ॥
अथ पङ्क्तिगुणाधिका स्मृता जननी चेत् पितृतो महर्षिभिः ।
तदिमां प्रसभं हि मां कथं जनको ज्यासयितुं नियुक्तवान् ॥ ८८ ॥
तदिमां कृतशास्त्रनिश्चयो न हनिष्यामि निजां हि मातरम् ।
ननु वेदविरुद्धकर्मकृत् द्विशिराः कः सुखमावसेज्जगत् ॥ ८९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

अथवा मम तर्कितं वृथा पितुराज्ञा परिपाल्यतां मया ।
स तु वेत्ति रहस्यमव्ययं न हि मे स्यादथ धर्मविक्लवः ॥ ९० ॥
इति निश्चितधीरथात्मवान् भृगुरामः स्वकुठारनेमिना ।
चतुरश्चतुरोऽपि मूर्धतो विकलान् विश्वकलोऽकलोऽकरोत् ॥ ९१ ॥
तदपूर्वममुष्यकर्म वै प्रशसंसुर्मुनयश्च देवता ।
ववृषुः कुसुमानि चादृता भृगुरामो विमना इवाभवत् ॥ ९२ ॥
अथ वीक्ष्य पितापि विस्मितः पुलकाङ्गः प्रशशंस पुत्रकम् ।
परिषष्वज एनमादरात् नयनाद्भिश्च सिषेच भाववित् ॥ ९३ ॥
वरैश्छन्दयामास तं भार्गवेन्दुं पिता प्रीतिमान् कर्मणा तेन सूनोः ।
स वव्रे हतानां पुनर्जीवदानं वधस्यास्मृतिं हीश्वरः कौतुकाढ्यः ॥ ९४ ॥
तथास्त्वित्यवोचत् पिता प्रीतचित्तः ।
प्रसुप्तोत्थितास्ते यथा लब्धसञ्ज्ञाः
पुनः पूर्ववत्स्वप्रवृत्तौ प्रवृत्ता विचित्रं चरित्रं हि लोकोत्तराणाम् ॥ ९५ ॥
एतच्चित्रं चित्रकीर्तेश्चरित्रं मायामूर्तेः सौख्यमाङ्गल्यसीम्नः ।
गायं गायं निर्जराणां वधूट्यः सौमङ्गल्यं सौमनस्यं च चेरुः ॥ ९६ ॥
सा रेणुका परशुरामपरश्वधास्त्रदग्धाखिलाशुभनिरस्तशरीररेणुः ।
रेजे रजोरहितराजतशृङ्गशोभा स्नातेव गाङ्गसलिले ससुता करेणुः ॥ ९७ ॥
तां ताम्रतामरसपादतलां तरस्वी प्रीत्या ननाम नमनीयशुभाङ्गकान्तिम् ।
भ्रातृन्मुदा प्रणतिवल्गुवचोऽभिरामै रामो विनीतचरितै रमयाम्बभूव ॥ ९८ ॥

पितुश्च परितोषणं जननिजीवदानं तथा
विरुद्धमुभयं मिथो मिहिररात्रिसङ्गं यथा ।
विधाय परमेश्वरो विबुधवृन्दवन्दीगणा-
भिगीतविरुदावलिर्विजयते भृगूणां वरः ॥ ९९ ॥
पिता तुष्टः पुष्टा पुनरपि च माता शुचितया
लसत्प्राणत्राणा विरजवपुषो भ्रातर इमे ।
विरुद्धं यत्सर्वं युगपदविरुद्धं तदभवत्
प्रभोरेषोऽनन्तो भृगुकुलपतेर्भाति महिमा ॥ १०० ॥

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
बाणोऽस्तु सर्गः कविरामभद्राचार्यप्रणीते जगतां श्रियै नः ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये पित्राज्ञापालनं नाम पञ्चमः सर्गः ।

॥ श्रीभार्गवराघवीयम् ॥
http://www.jrhu.com

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ षष्टः सर्गः ॥

इत्थं पितुः प्रीतिकरश्चरित्रैर्मातुः परित्राणकरश्च पापात् ।
स देहलीदीप इवोद्दिदीपे बाह्यन्तरश्रीर्भृगुवंशदीपः ॥ १ ॥
गुरोः पितुर्मातुरसौ स्वभक्त्या वाक्यानुरक्त्या चरणप्रसक्त्या ।
आर्यस्त्रयीं त्रीनिव तोषयित्वा जिगाय जैत्रश्चरितैस्त्रिलोकीम् ॥ २ ॥
स ब्रह्मचारी निजधर्मचारी स्वकर्मचारी न च चाभिचारी ।
चारी सतां चेतसि नातिचारी स चापचारी स न चापचारी ॥ ३ ॥
निरन्तरायोऽप्यसदन्तरायो धनुःसहायो महितोरुगायः ।
सदा निरस्ताष्टविधव्यवायो निष्प्रत्यवायो लसितोऽनपायः ॥ ४ ॥
त्रिकालसन्ध्योविहिताग्निहोत्रः शिखोपवीती नितरामधीती ।
श्रुतौ श्रुतौ वैदिककर्णपूरो मायाविदूरो रुरुचे रुचाढ्यः ॥ ५ ॥
वने वसन्ब्राह्मणवासवोऽयं षडङ्गवेदाम्बुधिपारदृश्वा ।
स्वकर्मणां क्रौञ्चभिदास्यसङ्ख्यां सानन्दचित्तः सुमनाश्चकार ॥ ६ ॥
यज्वा सदा श्रौतमहामखानां महाक्रतूनायजता जविष्ठः ।
स्वयं वषट्कारमखात्मकोऽपि स्म वर्तते लौकिकसङ्ग्रहार्थम् ॥ ७ ॥
स्वाध्यायतः क्वापि न स प्रमत्तः प्रातःसमाराधितजातवेदाः ।
घनान्तपाठञ्च घनस्वरेण स संहितां सङ्गमयाम्बभूव ॥ ८ ॥
अध्यापिपत् पीतपदारविन्दपरागमारन्दमिलिन्दभूतान् ।
मुनीन्द्रबालान्नितरां कृपालुः साङ्गांश्च वेदांश्चतुरश्चतुर्थः ॥ ९ ॥
दिदेश सद्भाश्चिदचिद्विशिष्टाद्वैतं गतद्वैतमखण्डबोधम् ।
तद्ब्राह्मणः सेवकसेव्यभावं प्लवं भवाब्धेर्विगतप्लवानाम् ॥ १० ॥
जहार सर्वेभ्य उदारभावो दोषानदोषो धृतशान्तिपोषः ।
इत्थं श्रुताराधनतत्परोऽसौ ब्राह्मीं विभां सञ्जनयाम्बभूव ॥ ११ ॥
अनेकराजन्यसुताननिन्द्यान्निरागसो ब्राह्मणपादनिष्ठान् ।
स पाठयामास धनूरहस्यं विद्या हि विप्रैकवशा प्रशस्ता ॥ १२ ॥
ब्रह्मद्विषो नैव नृपान्स सेहे सपौरुषेयानपि भार्गवेन्द्रः ।
एकोऽप्यसङ्ख्यान्मदमत्तनागान्हिनस्ति सिंहः कुतुकात्क्षणेन ॥ १३ ॥
अथैकदाहूय मुनीन् यतीन्द्रान् वटून् गृहस्थानपि वानप्रस्थान् ।
स ब्राह्मणान् ब्राह्मणवंशवार्धेर्विधुर्वितन्वन् परितः प्रमोदम् ॥ १४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

सम्पूज्य पूज्यान् सयथोपचारैः प्रसाद्य चासाद्य निजानुकूलान् ।
द्विजावलीध्वस्ततमस्तमोऽसौ सुधामिवेन्दुर्गिरमुज्जगार ॥ १५ ॥
शृणुध्वमेते मुनयो यतीन्द्रा वैखानसार्या बटवो गृहस्थाः ।
वचो मम श्रोत्रमनोऽभिरामं विपद्विरामं परिणामरामम् ॥ १६ ॥
वयं विराजो मुखतः स्म सृष्टा जगद्विभूत्यै विधिना विसृष्टाः ।
भूयश्च वेदैर्विहिता विशिष्टाः पुनः समाजेन नताः सुशिष्टाः ॥ १७ ॥
तदद्य दायित्वमथोत्तराणां महत्प्रवृद्धं शृणुत द्विजेन्द्राः ।
वोढुं कथं शक्ष्यथ भूरिभारं हंसा इवांसेषु च मन्दरस्य ॥ १८ ॥
न जन्ममात्राद्विजधर्मपत्न्यां भवेम तुष्टाः क्रियतां प्रयत्नः ।
न सिंहपुत्रोऽपि शृगालसत्त्वो गजेन्द्रगण्डं प्रसभं भिनत्ति ॥ १९ ॥
न जन्ममात्रेण हि कार्यसिद्धिरपेक्ष्यते कर्मसमुच्चयोऽपि ।
सुबीजमालापि मृदम्बुमुक्ता प्रभुः प्ररोहाय किमङ्कुरस्य ॥ २० ॥
पूजार्हतां यद्यपि विप्रपत्न्यां द्विजात्प्रसूतो लभतेऽनवद्याम् ।
तपःश्रुताभ्यां रहितस्तथापि व्यस्तः कराभ्यामिव ना न भाति ॥ २१ ॥
तपःश्रुतं योनिरिति त्रयं वै द्विजत्वहेतुं प्रवदन्ति सन्तः ।
नाभ्यामृते भाति जनुर्द्विजस्य प्राणात्ममुक्तस्य तनूरिवास्यम् ॥ २२ ॥
एतावतालं नहि वैभवेन द्विजत्वसिद्ध्यै क्रियतां प्रयासः ।
न वह्निजातोऽपि हि धूमराशिर्हविर्भुजो वै समतामुपैति ॥ २३ ॥
न वारिजातोऽपि जडो जलौका धत्ते विभां कामपि वारिजस्य ।
न सिन्धुजातापि च शुक्तिरीयात्पदं हरेर्वक्षसि सिन्धुजेव ॥ २४ ॥
परोपकारः सुसमाजसेवा निःस्वार्थवृत्त्या विकलाङ्गपोषः ।
ततस्तपस्तप्तशरीरयष्टिर्विप्रो विपश्चिद्भगवन्तमेति ॥ २५ ॥
विप्रं प्रशंसन्ति तपःप्रधानं तपोविहीनञ्च विगर्हयन्ति ।
राकेशमीट्टे किल जीवलोकः कुहूगतं नार्चति चन्द्रबिम्बम् ॥ २६ ॥
अनाशकेन व्रतचर्यया वा यज्ञैस्तपोभिर्मनसि द्विजस्य ।
जागर्ति वै ब्रह्मविवित्सुभावस्त्रिभिः समीरैरिव ना विभाते ॥ २७ ॥
श्रुतं धनं ब्राह्मणपुङ्गवानां श्रुताद्विहीनाः पशुवद्विभान्ति ।
श्रुतं न हातव्यमहो द्विजेन्द्राः प्राणैःपरं प्रार्थ्यमिदं सदैव ॥ २८ ॥
किं कामरूपेण मनोहरेण प्रमाथिना वा चलयौवनेन ।
विद्याविहीनो न विभाति विप्रः सहस्ररश्मिः इव कान्तिहीनः ॥ २९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

वर्णव्यवस्था विगतानवस्था वेदात्मना सा नु मयैव सृष्टा ।
एतान् जिहासन् नहि शान्तिमेति दन्दह्यते मे किल कोपवह्नौ ॥ ३० ॥
न कर्मणा सा किल जन्मनैव तथा हि यायात् विपुलानवस्थाम् ।
जन्मापि तत्पूर्वशरीरकर्मफलानुगं राजति जीवलोके ॥ ३१ ॥
लाभाय जातिर्नतु जातिवादो वर्णाभिमानोऽपि लसद्विषादः ।
सुनिर्विवादो विलसत्प्रसादः सनातनो वैदिक धर्म एकः ॥ ३२ ॥
को नाम जीवेदनपेक्ष्य धर्मं जीवंस्त्रिलोक्यां धृतधर्मवर्मा ।
धर्मः प्रजा धारयति प्रसन्नः क्षमेव पापक्षमणे क्षमोऽयम् ॥ ३३ ॥
लोके न चेत् स्याद् यदि धर्म एष भार्याभगिन्योरथ का भिदा स्यात् ।
त्रायेत कः कल्पलतामिवाद्यां पापात्पशोर्मानवताममोघः ॥ ३४ ॥
तस्माद्वयं धर्मविदां वरिष्ठा विप्रादिशेमाभयमेव नित्यम् ।
भूतेभ्य आर्तेभ्य उदारसत्त्वा एतद्द्विजानां हि महद्द्विजत्वम् ॥ ३५ ॥
एवं समाश्वास्य समान् मुनीन्द्रानामन्त्र्य रामः पितरावनिन्द्यौ ।
जगच्छरण्योऽपि सतां शरण्यमरण्यमागात् प्रविविक्तवासम् ॥ ३६ ॥
विविक्तमास्थाय महानुभावो रामो रमानाथसमप्रभावः ।
स्वभावसिद्धं श्रितसर्वसिद्धं विचिन्तयामास निजं स्वरूपम् ॥ ३७ ॥
कैलासनीकाशनिसर्गगौरं गौरीपतिप्रार्थितपादपद्मम् ।
पद्मार्चितं साभरणं प्रसन्नं प्रसन्नमाकाशमिवर्क्ष्यजुष्टम् ॥ ३८ ॥
वैकुण्ठवासं धृतचन्द्रहासं लक्ष्मीनिवासं श्रितकोटिदासम् ।
अनन्तचण्डांशुसमप्रकाशं विभग्नभक्तामितयाम्यपाशम् ॥ ३९ ॥
कौमोदिकीकम्बुरथाङ्गकञ्जलसच्चतुर्बाधकबाधिबाहुम् ।
किरीटकेयूरविभूषणाढ्यं श्रीवत्सलक्ष्मं दनुजेन्दुराहुम् ॥ ४० ॥
विचारयामास पुनर्मनस्वी कालो मया व्यर्थमियानयापि ।
साकेतनाथेन यदर्थमुर्व्यां सम्प्रेषितः कार्यमकारि तन्नो ॥ ४१ ॥
वीर्यातिरेकात्प्रतुदंस्त्रिलोकीं बर्भर्ति सम्प्रत्यपि कार्तवीर्यः ।
फणीव सम्पादितदुग्धपानो दानीव दत्तेन करीप्रमत्तः ॥ ४२ ॥
कथं निहन्यां तमसन्महीपं न पूर्वमेवाक्रमणं वरं मे ।
मृतेऽपि सर्पे त्रुटिता न यष्टिर्यदा तदा स्याद्विबुधैः प्रशस्ता ॥ ४३ ॥
यद्वा मया नात्र विचारणीयं विधास्यते सर्वमसौ खरारिः ।
अहं तदंशः स ममास्ति चांशी ह्यहं लघीयान् स ममावतारी ॥ ४४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

इति व्यवस्यामितवीर्यशाली मालीपटुर्ब्राह्मणवाटिकानाम् ।
रामे समभ्यर्पितचित्तवृत्ती रामाश्रयोऽयं विचचार रामः ॥ ४५ ॥
गते विविक्तं भृगुवंशकेतौ हरीच्छया प्रेरितकालचक्रः ।
रामाशरण्यं जमदग्न्यरण्यं राजा सहस्रार्जुन आजगाम ॥ ४६ ॥
माहिष्मतीनायकमात्तसैन्यं ज्ञात्वागतं तं सबलं सभार्यम् ।
मुदा महर्षिर्व्यदधात्सुरभ्या सुस्वागतं सिद्धिबला हि सन्तः ॥ ४७ ॥
तां वीक्ष्य राजाखिलकामधेनुं सुरासुरप्रार्थितपादरेणुम् ।
तस्यै स भूपः स्पृहयाम्बभूव लुनाति लोभो हि सतोऽपि धैर्यम् ॥ ४८ ॥
उवाच राजा जमदग्निमीड्यं सप्रश्रयं वाक्यमनन्दवीर्यः ।
प्रदीयतां मे किल कामधेनुः स्मृतो महीपो हि सुरत्नभोगी ॥ ४९ ॥
तपस्विनो धैर्यधना भवन्तो वसन्तु कामं विपिने प्रशान्ताः ।
वयं नृपाः वः परिपालयेम भोगैः किमेभिर्भवतां सतां भोः ॥ ५० ॥
इति ब्रुवन्तं नृपमाह विप्रो नेत्थं त्वया हैहयराज वाच्यम् ।
गां नैव दास्यामि महीपते ते वेदान्तविद्यामिव नास्तिकाय ॥ ५१ ॥
न चोत्सहे हातुमिमामनिन्द्यां हविर्दुहं कामदुहं स्वकीयाम् ।
कदापि गां गामिव गोपते त्वं कीर्तिं यशस्वीव सुधां शशीव ॥ ५२ ॥
माहिष्मतीं गच्छ समं महिष्या विषीद मा भूप मयि प्रसीद ।
मा कामधेन्वै स्पृहयस्व मोघं ब्रह्माप्तये ग्राम्य इवाल्पपुण्यः ॥ ५३ ॥
उवाच तं हैहयवंशवह्निर्मुने नमस्यामि भव प्रसन्नः ।
प्रदेहि मे सम्प्रति कामधेनुं षष्ठांशभोगी भवतीह राजा ॥ ५४ ॥
धनाद्धिरण्यान्ननु रत्नकोटेर्माणिक्यमुक्तागजमौक्तिकेभ्यः ।
भूमेस्त्रिलोक्या अपि चाधिपत्यान्मुने प्रसन्नः प्रतियच्छ धेनुम् ॥ ५५ ॥
इत्थं ब्रुवाणं जमदग्निराह गोविक्रयं नो नृपते प्रकुर्मः ।
तथाकृते स्वौरसकन्यकानां पापं स्पृशेन्मामपि विक्रयस्य ॥ ५६ ॥
इत्युक्तवत्येव स कार्तवीर्यः साक्षान्महाकालमयीं च धेनुम् ।
बलाज्जहारामरराजलोकगवीं गवाशो रुदतीमिवाज्ञः ॥ ५७ ॥
अथागतस्तत्र कुठारपाणिर्वीक्ष्याश्रमं शोकसमुद्रमग्नम् ।
शून्यं सुरभ्या सुधया विहीनं गतश्रियं चन्द्रमिवातिदीनम् ॥ ५८ ॥
निशम्य तद्बालमुखाद्दुरन्तमुदन्तमुग्रं विषषाद रामः ।
सनेत्रनीरं पितरं निरीक्ष्य क्रोधात्प्रतीकारवशो बभूव ॥ ५९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

अहो इयं ब्राह्मणवंशपीडा व्रीडां ममोत्पादयति प्रकामम् ।
यच्छ्रीमदान्धा गतलोकलज्जा सारस्वतान् विप्रवरांस्तुदन्ति ॥ ६० ॥
तं दण्डयिष्यामि प्रचण्डदण्डो मुनेरवज्ञोथितचण्डचण्डः ।
निर्वापयाम्यद्य चलत्कुठारधाराम्बुना हैहयधूमकेतुम् ॥ ६१ ॥
यवन्न पास्यन्ति मदीयबाणाः कदुष्णरक्तं युधि हैहयस्य ।
तावज्जलं नो न च भोगनिद्रा रामस्य चैषा परमा प्रतिज्ञा ॥ ६२ ॥
निहन्तुकामो युधि कार्तवीर्यं कृतप्रणामो जननीपितृभ्याम् ।
गृहीतशस्त्रो धृतवल्कवस्त्रो माहिष्मतीमेव जगाम रामः ॥ ६३ ॥
इति व्यवस्यत्यथ भार्गवेन्द्रे साङ्गत्रयोवीररसः प्रबुद्धः ।
जाग्रन्नवोत्साहमहामहाब्धितरङ्गभङ्गाञ्चितदेहयष्टिः ॥ ६४ ॥
सव्येतरस्तस्य महाभुजस्य भुजः प्रपुस्फोर भुजङ्गवर्यः ।
भुजङ्गभोगोपमसत्त्वसारो भुजङ्गपर्यङ्कबलप्रचारः ॥ ६५ ॥
रुरोध रोचिष्णुशिलीमुखानां सपञ्जरे निर्जरलोभनीयाम् ।
माहिष्मतीं तां महिषीमिवाज्ञां पलायमानां जरसा जरन्तीम् ॥ ६६ ॥
विदारयिष्यन्निव हैहयानां हृत्कर्णमस्तिष्कसमस्तशक्तिम् ।
सशक्रशस्त्रामितकोटिघोरं टङ्कारयामास धनुः कठोरम् ॥ ६७ ॥
शरेण सन्देशमिहादिदीक्षन् राज्ञे प्रचिक्षेप विविक्तवर्णाम् ।
पत्री स पत्रीमिव कालदूतीं सहस्रबाहोः करयोः करङ्के ॥ ६८ ॥
रे राजमानिन् क्षितिभुक्कलङ्क यत्कामधेनुं विजनादरण्यात् ।
विमाय वृद्धं पितरं मदीयं ध्वाङ्क्षःपुरोडाशमिवाजहर्थ ॥ ६९ ॥
किं ते कृतं तत्सदृशं कुलस्य ब्रह्मस्वमेवापहरन्ति भूपाः ।
ब्रह्मण्यदेवः किल कार्तवीर्यो मिथ्याप्रवादं त्वमिमं विभर्सि ॥ ७० ॥
धिग्धिक् तव ब्राह्मणभक्तिमेतां धर्मध्वजिन्ब्रह्मकुलावमानिन् ।
विकत्थसे त्वं निजवीर्यमेव राजन्यवंशापसदः स मिथ्या ॥ ७१ ॥
त्वां दण्डयिष्यन् समुपागतोऽहं करालकीनाश इवोग्रदण्डः ।
द्वन्द्वाहवं देहि महिष्मतीश नान्यो द्विजोऽहं किल दक्षिणार्थी ॥ ७२ ॥
निशम्य चैतद्भृगुरामपत्रं राजा लसद्वाजिगजो युयुत्सुः ।
दोषां सहस्रेण विवृद्धदोषो दोषाकरो राहुमिवाभ्यगच्छत् ॥ ७३ ॥
ददर्श रामं रणरङ्गमध्ये कालं करालं स्वमिवाह्वयन्तम् ।
विना पदत्राणशिरस्त्रमारादलातचक्रं तमिवोत्पतन्तम् ॥ ७४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

कुठारपाणिं मृगराजसत्त्वं क्रोधोज्ज्वलद्रक्तविशालनेत्रम् ।
रथादवातीर्य सहस्रबाहुस्तमर्जुनश्छद्मधिया ववन्दे ॥ ७५ ॥
धन्योऽसि भो युद्धरसैकगृध्नो संवर्धितं विप्रकुलं त्वयैव ।
सुस्वागतं ते भृगुवंशकेतो दत्तं मया द्वन्द्वरणं घटस्व ॥ ७६ ॥

ततः प्रवृत्तमात्तरोषकोषयोः सतोषयोः
विरुद्धयुद्धमद्भुतं प्रचण्डचण्डमुद्धतम् ।
तडत्तडत्तडत्तडच्छतघ्निकाशतप्रभा-
स्फुरत्स्फुलिङ्गमालया विलुप्तचण्डदीधिति ॥ ७७ ॥
रथाश्वमत्तसादिमद्दुरन्तमप्यनादिमत्
परस्परप्रमादिमद्विरुद्धवीरवादिमत् ।
प्रवृद्धवीर्यवाडवं प्रगल्भशास्त्रलाघवं
प्रसिद्धसैन्यपाटवं करालकालताण्डवम् ॥ ७८ ॥
इतो निरस्तसम्भ्रमो विधूतविश्वविभ्रमो
गतभ्रमः परिभ्रमन् भृगूत्तमः स्म राजते ।
ततोऽप्यदैन्यसैन्यसांयुगीनशक्तिसर्जनः
स दत्तसत्कृपार्जनः सहस्रबाहुरर्जुनः ॥ ७९ ॥
प्रवीरवाजिमत्तशस्त्रमत्स्यनक्रसङ्कुलत्
समुल्लसत्सहस्रबाहुसैन्यघोरसागरम् ।
अजांशकच्छतीव्रशस्त्रवासुकिर्महाबलो
रसोज्ज्वलो भयानलो ममन्थ राममन्दरः ॥ ८० ॥
क्वचिच्छिरो विखण्डनं क्वचित्कबन्धकृन्तनं
क्वचित्पदादिलुण्ठनं क्वचित्प्रवीरतर्जनम् ।
प्रभञ्जनो यथा घनं विधूय शात्रवं बलं
प्रचण्डचण्डविग्रहो जगर्ज रामकेशरी ॥ ८१ ॥

एवं हतेऽखिलबले बलिबन्धिबन्धुस्निग्धावतारवपुषा रणकर्कशेन ।
क्रुद्धस्तमभ्यपपतच्छलभो यथाग्निं रुद्रास्यचापशतकोऽथ सहस्रबाहुः ॥ ८२ ॥
तं पञ्चकार्मुकशतेरितभीमवह्निज्वालाज्वलच्छिखनिशातशरालिजालैः ।
जैत्रो जजाल जलदो जलजान्वयस्य प्रेष्ठं मुहूर्तमिव संयति कार्तवीर्यः ॥ ८३ ॥
स ग्रीष्मकोटिशतभानुसमप्रभावश्चापाच्युताग्निशरमेव प्रहृत्य शीघ्रम् ।
भस्मीचकार रिपुबाणचयं क्षणेन श्रीरामनाम जपतामिव पातकानि ॥ ८४ ॥
पार्जन्यशस्त्रमथ हैहयराजमुक्तं यावत्क्षणं दमयितुं दहनं प्रयेते ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

तावद्भृगूत्तमसमीरसमीरशस्त्रं मोघीचकार किमनन्तबलस्य चित्रम् ॥ ८५ ॥
क्रुद्धोऽर्जुनो धनुषि पार्वतशस्त्रमुग्रं यावद्दधे विहितपर्वतभूरिवर्षम् ।
वज्रास्त्रतः सपदि वज्रधरानुजांशो धूलीचकार धृतशात्रवनेत्रधूलिः ॥ ८६ ॥
रुष्टोऽर्जुनः परशुरामजिघांसया वै यावद्दधे धनुषि पाशुपतास्त्रमुग्रम् ।
तावद्भृगूत्तमप्रयोजितभीमशस्त्रे नारायणे समलयत् तदतीव चित्रम् ॥ ८७ ॥
तत्साधु साधु मुनयो विबुधाश्च चक्रुः शंसन्त ईड्यचरितं भृगुवंशकेतोः ।
नेदुर्दिवो विबुधदुन्दुभयस्तदानीं कीर्तिं जगुर्मुदितकिम्पुरुषाः सुगाश्च ॥ ८८ ॥
शक्तिस्त्रिशूलमथ चक्रपरश्वधाद्या रामे विरुद्धमनसा प्रसभं प्रयुक्ताः ।
सर्वे तदैव विफला हतशक्तिकास्ते क्षिप्रं बभूवुरिव दुष्टमनोरथाश्च ॥ ८९ ॥
भूयो व्यभावयदयं मनसा मनस्वी सङ्क्रीडितो बहु मया किल हैहयेशः ।
शीघ्रं निहन्मि खरधारपरश्वधेन ब्रह्मावमानहतपूर्वममन्दपापम् ॥ ९० ॥
एवं व्यवस्य भगवान् धृतचण्डचापः शीघ्रं चकर्त धनुषां शतकानि पञ्च ।
क्रोधाज्जडीकृतविवेकविलोचनं तं वीरो महारथमसौ विरथञ्चकार ॥ ९१ ॥
भग्नो रथो विनिहतास्तुरगाश्च सर्वे सूतोऽपि कृत्तशिरसा सहसा पपात ।
तूणानि नष्टविशिखानि तदा स भूयो मर्तव्यमेव मनसा परिनिश्चिकाय ॥ ९२ ॥
यं विश्वविश्वविजयी दशकन्धरोऽपि प्राभून्न चाभिभवितुं धृतमुक्त आजौ ।
रेवाप्रवाहपरिवर्तनसौण्ड्यबाहुं रामो रणे गणयते स्म न तं तृणाय ॥ ९३ ॥
तं हन्तुकाममनसा भृगुवंशवर्यो विज्यं धनुः सपदि सज्जमसावकार्षीत् ।
ब्रह्मद्विषां प्रबलकालकराललोलज्ज्वालामयं स्वधितिमेव करेऽग्रहीत्सः ॥ ९४ ॥
तं खड्गपाणिमभियान्तमरातिमारात्संस्तभ्यमार्गणगणैः सपरश्वधेन ।
रामः सहस्रभुजबाहुसहस्रमुग्रो वज्रश्च काण्डनिकरानिव पादपस्य ॥ ९५ ॥

स हैहयपतेश्शिरो मुकुटकुण्डलाढ्यं नृपा-
भिषेकजलबिन्दुभिर्विलसितं श्लथत्कुन्तलम् ।
कठोरतमनेमिना परशुना पतिभ्यो दिशां
चकर्त कृतिनांवरो बलिमिवादिशन् भार्गवः ॥ ९६ ॥

धनुश्शृगभिमेदुरे भृगुपकोपवैश्वानरे
रणाङ्गणसुचत्त्वरे सुभटराववेदस्वरे ।
शराहुतिमनोहरे नृपतिकाष्ठसञ्जागरे
सहस्रभुजमध्वरे पशुमिवाजुहोद्भार्गवः ॥ ९७ ॥

देवा हृष्टा ववृषुरनघं पारिजातप्रसूनै

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

रेजे राजा रुचिततमसामोषधीनामिवासौ ।
माहिष्मत्याः सह निववृते कामधेन्वा महात्मा
पित्र्याऽरण्यं पृथुलचरितः किन्नरैर्गीतिकीर्तिः ॥ ९८ ॥
हत्वा संयति भूसुरद्रुहमसौ भूपं सहस्रार्जुनं
कृत्वा दारुणदेवविस्मयकरं सङ्ग्राममत्युल्बणम् ।
दिव्यं ब्राह्मणवंशविश्रुतयशो लोकत्रयं गापयन्
पित्रोस्तोषकरश्चिरं विजयते वीरव्रती भार्गवः ॥ ९९ ॥
इति भृगुपतिर्हत्वा रामः सहस्रभुजं रणे
सुरभिसुरभिर्वीरो धीरो धरासुरभूषणम् ।
सुरमुनिगणोद्गीतः प्रीतः पितुः पदपङ्कजं
रणरसलसन्मूर्ध्ना प्रेम्णा स्पृशन् मधुपव्रतः ॥ १०० ॥
इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
षष्ठस्तु सर्गः कविरामभद्राचार्यप्रणीते भवताच्छ्रियै नः ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये सहस्रार्जुनवधो नाम षष्ठः सर्गः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ सप्तमः सर्गः ॥

आकर्ण्य पुत्रस्य जयं जयैषिणो दृष्ट्वा सहस्रार्जुनशातनं सुतम् ।
पादे पतन्तं प्रणिपातमुद्रया नैवाभ्यनन्दत्स पिता निनिन्द तम् ॥ १ ॥
आहैनमारात्प्रणतं कृताञ्जलिं पुत्रं परिष्वज्य पिताश्रुलोचनः ।
किं ते कृतं वत्स दुरन्तमन्युतो विप्रः क्षमासारकृतिर्हि शस्यते ॥ २ ॥
मूर्धाभिषिक्तस्य महीपतेर्वधः पापावहो ब्रह्मवधादपि स्मृतः ।
तं त्वं विधायाद्य मुधा विकत्थसे क्रोधो हि पापस्य निदानमुच्यते ॥ ३ ॥
द्वारत्रयं यद्यपि नैरयं बुधा सक्रोधलोभं मदनं समुज्जगुः ।
क्रोधस्तु ताभ्यां बलवत्तरः स्मृतः सन्मध्यमेवाङ्गुलिरेष मध्यमः ॥ ४ ॥
क्रोधो हि धर्मस्य दुरत्ययो रिपुः क्रोधो गवाशो मनुजत्वगोपतेः ।
क्रोधो महादारुणरक्षसां पतिः क्रोधः पिशाचः पिशिताशनो नृणाम् ॥ ५ ॥
तद्वत्स तीर्थाटनतो दुरत्ययं पापं द्रुतं क्षालयितुं त्वमर्हसि ।
तीर्थाम्बुभिर्धूतसमस्तकल्मषो राहूज्झितश्चन्द्र इवावभास्यसि ॥ ६ ॥
इत्युक्तवन्तं जमदग्निमादरात्स्वां मातरं च प्रणिपत्य भार्गवः ।
तीर्थीचिकीर्षन् पदपद्मरेणुभिस्तीर्थानि गन्तुं भगवान् मनोदधेः ॥ ७ ॥
तीर्थेषु मज्जन् प्रणमन् मुदा क्वचित्स्थानानि पश्यन् मृडयंश्च कुत्रचित् ।
भ्राम्यन् क्वचित्क्वापि च रेणुकासुतश्चित्रकूटं ससुखं समाययौ ॥ ८ ॥
मन्दाकिनीवारिविधूतकल्मषं वृक्षावलीशीतलचण्डदीधितम् ।
श्रीचित्रकूटं स निरीक्ष्य राघवीः सस्मार लीलाः श्रितपूर्वकल्पिकाः ॥ ९ ॥
मन्दाकिनीवारिपवित्रकूटः संसारपाथोधिवहित्रकूटः ।
सीतेशपादाब्जविचित्रकूटो मत्पापकूटं द्यतु चित्रकूटः ॥ १० ॥

त्रिजगदवन हतहरिजननिधुवन
निजवनरुचिजितशतशतविधुवन ।
तरुवरविभवविनतसुरवरवन
जयति विरतिघन इव रघुवरवन ॥ ११ ॥
मदनमथनसुखसदन विधुवदन-
गदितविमलवरविरुद कलिकदन ।
शमदमनियममहितमुनिजनधन
लससि विबुधमणिरिव हरिपरिजन ॥ १२ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

जनकदुहितरमहिपमपि सुखयसि
सुखमुखमपि शुचिसुमुख सुमुखयसि ।
विबुधविपिनमपि हरिसख सखयसि
यतिजनमखमपि सुमख सुमखयसि ॥ १३ ॥
मनसिजजवमपि सुजव विफलयसि
खलकुलरवमपि सुरव विकलयसि ।
कलिमलबलमपि सबलमबलयसि
गुणिगणकुलमपि कुशल कुशलयसि ॥ १४ ॥
विटपनिविडनिगडितमनसिजजव
शिखरिशकलशकलितभवपरिभव ।
मुनिजनभजनमहितखगकलरव
रघुवरवन मयि सकरुण इह भव ॥ १५ ॥
रघुपतिगृहिणिनयनसुखनवदल
हरिपदजलजरसितसितजलकल ।
सुरनरमुनिगणगुणितसुजनबल
विफलय मम भवरुजमपि फलफल ॥ १६ ॥
सुकृतसुभगसुरवरतरुफल जय
फणिपतिरघुपतिचरणविमल जय ।
कलिमलखलकुलकदनकुशल जय
गिरिधर सुखवन नयनसुफल जय ॥ १७ ॥

परं निर्गुणं ब्रह्मलीलातडागं कृपादोर्लताहंसकं हंसभागम् ।
मुदा यत्र रेमे चिरं रामसञ्ज्ञं सदा सादरं तं स्तुवे चित्रकूटम् ॥ १८ ॥
कृता पर्णशाला सुरैर्राघवार्थे किरातायितैर्यस्य दिव्ये प्रदेशे ।
गिरीणां प्रणम्यं प्रभग्नत्रिकूटं सदा सुन्दरं तं ब्रुवे चित्रकूटम् ॥ १९ ॥
सदा मैथिलीपादपद्मप्रपन्नं शुचिं साधकानां समूहाभिपन्नम् ।
हरिद्भिर्द्रुमैः सङ्कुलं सुप्रसन्नं विचित्रं चिदा संश्रये चित्रकूटम् ॥ २० ॥
क्वचिल्लक्ष्मणेनामुदा लाल्यमानं क्वचिद्रामचन्द्रेण सञ्चर्यमाणम् ।
क्वचिद्देववृन्दैः समभ्यर्चमानं विमानं मुहुः सन्दधे चित्रकूटम् ॥ २१ ॥
प्रयागादितीर्थैर्लसच्चारुकूटं खरद्विङ्कृते देवतादारुकूटम् ।
त्रिलोकेशवन्दारुमन्दारकूटं महोदारकूटं भजे चित्रकूटम् ॥ २२ ॥
द्रुतं पूरयन्तं मनः कामकूटं कलिध्वान्तहृद्भास्करोद्दामकूटम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

रमारामकूटं घनश्यामकूटं परं धामकूटं वृणे चित्रकूटम् ॥ २३ ॥
धरायाश्चितं भागधेयैककूटं परब्रह्मणो रूपधेयैककूटम् ।
शुचीनां शुभं नामधेयैककूटं चिरं चेतसा चिन्तये चित्रकूटम् ॥ २४ ॥
क्वचिद्योगिवृन्दैर्लसद्दिव्यकूटं क्वचिद्रामचन्द्रं नमन् नव्यकूटम् ।
क्वचिन्मैथिलीं मण्डयन् भव्यकूटं चिता चिन्तये चेतसा चित्रकूटम् ॥ २५ ॥
श्रीरामपद्मपदपुण्यपरागभागं योगीन्द्रसिद्धमुनिसेवितदिग्विभागम् ।
कारुण्यमूर्तिमनघं हृतजीवरागं चेतश्चिरं तमिह चेतय चित्रकूटम् ॥ २६ ॥
पूतात्मनां मतिमतां विहितव्रतानां सत्साधनैकमनसां भुवि पारिजातम् ।
दत्ताखिलेप्सितफलं श्रुतिशैलकेतुं चेतश्चिरं तमिह चिन्तय चित्रकूटम् ॥ २७ ॥
चिन्तामणिं विहितशैलतनुं तनिम्ना प्रादुष्कृतश्रुतिसुसम्मितसारभूतम् ।
पूतं नुतं गिरिवरैर्गुणितं गरिम्णा चेतश्चिरं तमिह चिन्तय चित्रकूटम् ॥ २८ ॥
सैरध्वजीललितपाणिसरोजसेव्यं मन्दाकिनीविमलवारिविवर्धिताभम् ।
श्रीकामदेश्वरसमर्पितसत्प्रतिष्ठं चेतश्चिरं तमिह चिन्तय चित्रकूटम् ॥ २९ ॥

नवजलधरनीलं वेदविख्यातलीलं
शिखरमहितसीतं पादपालीपरीतम् ।
गिरिवरकमनीयं वन्दनीयं सुराणां
कलितविविधकूटं चिन्तये चित्रकूटम् ॥ ३० ॥
पयसि निहितभागं ज्ञानवैराग्ययागं
परिलसदनुरागं रामपादाब्जरागम् ।
मणिमिव रमणीयं भास्वतं भावतश्च
प्रथितविमलकूटं नौमि तं चित्रकूटम् ॥ ३१ ॥
सुरतरुवरवृन्दैर्भागधेयं यदीयं
प्रणतिविनमितांसैर्गीयते बद्धनिष्ठैः ।
जनकनृपसुताया लोचनैकाभिरामं
शिखरनिहितरामं चित्रकूटं नतोऽस्मि ॥ ३२ ॥
भवजलनिधिमीनं पापपङ्के निलीनं
विषयकलिलमग्नं वासनाराशिलग्नम् ।
निरवधिनिरुपायं त्याजिताध्यात्मकायं
पतितमभिकमेनं त्रायतां चित्रकूटः ॥ ३३ ॥
विधातुर्वैसृष्टो परमरमणीयो मणिरिव

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

प्रचेतोजातस्य प्रथितरचनास्रोत इव यः ।
निषेव्यः शैलानां मुनितिलकवन्द्याङ्घ्रिवनजः
सदारामारामो जयति रुचिरो राघवगिरिः ॥ ३४ ॥
निधानं सिद्धीनां विमलमवदानं च तपसां
निदानं रोगाणां क्षपितभवभोगैकजनुषाम् ।
निपानं जीवानां मिहिरकरतप्तामिततृषां
निशानं लक्ष्याणां त्रिभुवि गिरिरेको विजयते ॥ ३५ ॥
प्रतप्तानां तापैस्त्वमसि शरणं वै तनुभृतां
तथा जिज्ञासूनां त्वमसि विमलं ज्ञानभवनम् ।
पिपासूनां स्रोतः सरसमतिदिव्यं जलमयं
जगत्यां वै शैलस्त्वमसि गुणधन्यो हरिगिरे ॥ ३६ ॥
अकामानां नृणां त्वमिव फलदः खण्डपरशुः
यथा विष्णुस्त्राता त्वमसि भवभीतेः पदजुषाम् ।
विधातेव स्रष्टा त्वमिह हरिभक्त्येकमनसां
त्रिदेवात्मा देवो जयसि नितरां राघवगिरे ॥ ३७ ॥
निवासो धीराणां गुणगणविकासोऽसि सुधियां
प्रकाशो बुद्धीनां त्वमसि सुविलासो मतिमताम् ।
जनानां विश्रामो भवभयविरामः पदजुषां
सदा रामारामो निखिलगिरिमौले विजयसे ॥ ३८ ॥
रघुपतेःपदपद्मविभूषितो निखिलयोगिसमाजसभाजितः ।
सकलसाधककल्पतरुर्महान् विजयसे भुवि राघवपर्वत ॥ ३९ ॥
रघुनन्दनपादपयोजरजः कलितं भरितं प्रभया विभया ।
शुचिसाधकवाञ्छितसिद्धिकरं प्रणमामि रघूत्तमशैलवरम् ॥ ४० ॥
धरणीतनयाकरपङ्करुहप्रथितामरदुर्लभभाग्यविभम् ।
फणिनायकसेवितशृङ्गचयं प्रणमामि गिरिं च सुवर्णमयम् ॥ ४१ ॥
श्रीरामचन्द्रचरणाङ्कितदिव्यकूटं सौमित्रिसाधनधनार्चितनव्यकूटम् ।
सीताविलोचनसमञ्चितभव्यकूटं रे चित्त चिन्तय चिरन्तनचित्रकूटम् ॥ ४२ ॥
चिन्तामणिप्रकरमञ्जुलरत्नकूटं सीतापतिप्रसरपावनप्रत्नकूटम् ।
योगीन्द्रसाधकसुसाधनयत्नकूटं रे चित्त चिन्तय चिरन्तनचित्रकूटम् ॥ ४३ ॥
सीतानिवासवरवासविलासभूमिं वृन्दारकागणशरण्यमरण्ययुक्तम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

विन्ध्याटवीमुकुटमौलिमदभ्रकान्तिं रे चित्त चिन्तय चिदालयचित्रकूटम् ॥ ४४ ॥
तीर्थैः किमत्र बहुभिः कलितप्रयासैः कष्टैकसाध्यजनमानसरोगयुग्भिः ।
आकर्ण्य वाक्यमिदमद्य विचारयुक्तं पान्थाः सदा व्रजत चिन्मयचित्रकूटम् ॥ ४५ ॥
अज्ञस्य पापकलिलेऽपि विषीदतो वै त्यक्तप्रसादनिवहस्य मलैकराशेः ।
चिन्ताकुलस्य विधनस्य जडायुषो मे दीनस्य चाद्य शरणं भव चित्रकूट ॥ ४६ ॥

श्रीमन्मैथिलिपादपद्मरजसां राशीकृतं शाश्वतं
पापानां किल धूमकेतुविभवं माधुर्यधुर्यस्थितम् ।
श्रीमन्दाकिनिवारिवारितभयं कल्लोललोलद्विभं
पश्येयं सुमनोदृशा गिरिवरं श्रीचित्रकूटं मुहुः ॥ ४७ ॥
सीता यत्र विराजते भगवती सत्पर्णशालास्थिता
सिञ्चन्ती तुलसीतरूनहरहो मन्दाकिनीवारिभिः ।
कीरान्मञ्जुलसारिकाश्च विधिवत् संशिक्षयन्ती मुहु-
र्धन्योऽसौ नयनाभिरामशिखरः श्रीचित्रकूटो गिरिः ॥ ४८ ॥
यत्रास्ते सुमनोज्ञपूतसलिला श्रीगुप्तगोदावरी
यं नित्यं समलङ्करोति विरजा मालेव मन्दाकिनी ।
यस्योत्कर्षमतीव वर्धयति वै ह्यत्रिप्रिया शाश्वती
सोऽयं राजति शैलराजशिखरी श्रीचित्रकूटो भुवि ॥ ४९ ॥
यो नित्यं परिपाति पावनरुचा श्रीकामदोपत्यकां
यस्मिन् कोटिमुनीन्द्रयोगिनिवहाः प्रेम्णा तपस्यन्त्यहो ।
यत्र क्रीडति चारुचम्पकनिभा सैरध्वजी शावकैः
कीराणां तमिमं गिरीन्द्रमनघं श्रीचित्रकूटं श्रये ॥ ५० ॥

मन्दाकिनीपयसि भावभरं निमज्य भक्त्या समार्जितहतमत्तगजेन्द्रनाथम् ।
आदौ भवस्य यदथाम्बुजविष्टरोऽसावातिष्ठिपद्विमललिङ्गमभीप्सितार्थः ॥ ५१ ॥
मध्ये पयस्विनिपुरस्कृतदुग्धधारां व्यालोक्य लोलनयनश्चकितो बभूव ।
वात्सल्यमण्डितपयोधरहारशोभां श्रीरेणुकामिव नदीं विनतो ननाम ॥ ५२ ॥
चक्रे प्रदक्षिणमथो गिरिराजराजं श्रीकामदं पुलकितः स सहस्रकृत्वः ।
रामस्तु दण्डवदनागसिदत्तदण्डपापानि मार्ष्टुमिव भग्नभयो भवस्य ॥ ५३ ॥
यं धर्मपीठमिह पर्वतराजराजं श्रीचित्रकूटमथ कामदनामधेयम् ।
पूर्वत्र कल्प उषितानुजजानकीश्रीरामं स्मरन् समभवत्स कृतार्थरूपः ॥ ५४ ॥

पतिदैवतिकां स चानसूयां परशुधरोऽर्चितवांश्च पूज्यभावात् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

कुपितामिव तां सशङ्कमानः प्रियसुतशिष्यविनाशतोऽनुनेष्यन् ॥ ५५ ॥

आमन्त्र्याद्रिं रघुपतिपदाम्भोजपांशुप्रसादं
रामोऽद्राक्षीद्भुवनमहितां राजधानीं रघूणाम् ।
यस्यां त्यक्त्वा त्वचमिव तनुं भोगवान् कोऽपि जीवः
प्राप्तानन्दो लसति दिविजैर्दिव्यसाकेतधाम्नि ॥ ५६ ॥

यस्यां सीता विबुधवनितावन्दितावन्द्यभार्या
नित्यं धातुस्तनयतनयातीरकुञ्जेषु भर्त्रा ।
दीव्यन्ती सा प्रणयमुदिता कोटिकोट्या सखीनां
रामा रामं रमयति रमा मञ्जुमाधुर्यधुर्या ॥ ५७ ॥

राजा रामो जयति भगवान् जानकी यत्र राज्ञी
यस्यां लोकाः प्रणिहतमलाः सच्चिदानन्दरूपाः ।
यस्याः प्रान्ते लसति सरयूः सर्वदा सोमतोया
सैषायोध्या विलसति भुवो मस्तकीभूय भूयः ॥ ५८ ॥

नामं नामं नमितशिरसा दण्डवद्दण्डितारि-
र्भ्रामं भ्रामं विगतरजसा वन्यकुञ्जेषु धीरः ।
ध्यायं ध्यायं शिशुरघुवरं कन्दनीलं सुशीलं
गायं गायं प्रभुगुणगणं भार्गवस्तत्र रेमे ॥ ५९ ॥

दर्शं दर्शं दुरितदमनं दामिनिद्योतिधाम
स्पर्शं स्पर्शं परमरमणं रेणुराशिं रमेष्टम् ।
भावं भावं भवभयहरं भावभाव्यं भविष्णुं
कामं कामं कमलकमनं राघवं शर्म लेभे ॥ ६० ॥

भूयो पश्यन् मधुवनमसौ सूर्यकन्यातिधन्यं
स्निग्धारामं व्रजजनवृतं मञ्जुकूजन्मरालम् ।
यां वै प्राहुर्मधुरिपुपुरीं शार्ङ्गिणो जन्मभूमिं
सेयं पापं मथति मथुरा मन्मथारीष्टमान्या ॥ ६१ ॥

स्नात्वा जप्त्वा मनसि यमुना जीवनं चिन्तयित्वा
वृन्दारण्यं त्रिजगदरणं भार्गवो भक्तितोऽगात् ।
कृष्णः कूजन् मधुरमुरली यत्र रासे सखीनां
नित्यं राधाकुचकलशयोर्भाति पाटीरशिल्पी ॥ ६२ ॥

गत्वा भूयो मुनिगणयुतं श्रीहरिद्वारमाद्यं

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

गङ्गाद्वारं त्रिपुरजयिना भग्नदक्षावलेपम् ।
मायापुर्यामथ कनखले जाह्नवीदिव्यतोये
मज्जन् मग्नं मनसि स मलं मज्जयामास मान्यः ॥ ६३ ॥
काश्यां काशीगदितगरिमोद्दाममुक्तैकभूमौ
रामो रेमे शिशुशशिभृतश्शूललब्धास्पदायाम् ।
मङ्क्वा भक्त्याच्युतचरणजावारि वाराणसीशं
रामेत्येवं जपपरधियं सान्नपूर्णं ददर्श ॥ ६४ ॥
यस्यामीशो मरणसमये प्राणिनां कर्णमूले
द्वर्णं रामेत्यघहरमहामन्त्रमाद्यं ददानः ।
आचाण्डालं जयति भगवान्मोक्षयन् जीवलोकं
काशीवासी कथमुवुभियाद्याम्यदण्डात् कदापि ॥ ६५ ॥
काञ्चीं काञ्चीमिव वसुमतीयोषितस्तिग्मभानुं
गत्वा रामः किल वरदराड्विष्णुमीक्षाम्बभूव ।
शेषे शेषे बकुलधवले शार्ङ्गिणं तं शयानं
नैशं नीलोत्पलमिव लसत्षद्वदं पार्वणेन्दौ ॥ ६६ ॥
तस्या आराद्रतिपतिरिपोः पादपद्माङ्कभाजं
घण्टानादप्रतिहतभयां शैवकाञ्चीमपश्यत् ।
श्रीकावेरीसरिति विमलो रङ्गनाथं विलोक्य
प्राप्तानन्दो मनसि च बभौ भौमवैकुण्ठमाप्य ॥ ६७ ॥
गत्वापूर्वां पवनगमनो विन्ध्यशैले लसन्तीं
हृष्टो रामः श्रुतमिव भयात् चाप्यवन्तीमवन्तीम् ।
क्षिप्रं क्षिप्रापयसि विरजाः प्राप्तभावोपचारो
साम्बं देवं हरमथ महाकालमानर्च धीरः ॥ ६८ ॥
भूयो यात्वा सपदि ददृशे द्वारकां पश्चिमायां
सिन्धोस्तीरे कनकभवनां राजधानीं यदूनाम् ।
द्वारे द्वारे विलसति परं ब्रह्म कं यत्र नित्यं
दृष्ट्वा रेमे भृगुकुलमणिर्मोक्षदां तां मनोज्ञाम् ॥ ६९ ॥
तत्र स्नात्वा लवणसलिले गोमतीसिन्धुमिश्रे
लुञ्चन् दर्भान् परमकुशलस्तान्कुशस्थल्युपेतान् ।
प्रापं प्रापं पयसि रुचिरं गोमतीचक्रकं तत्

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

रामः प्रीतः परमकठिनं कालचक्रं व्यपोहत् ॥ ७० ॥
गत्वा प्रभासं तममन्दविक्रमः श्रीसोमनाथं श्रितसोमशेखरम् ।
सम्पूजयामास वशी वशानुगं गौरीसमेतं धृतसर्वगौरवम् ॥ ७१ ॥
यत्पादपाथोजपरागसेवया सोमो दुरन्तादथ दक्षशापतः ।
मुक्तः क्षयात्क्षीणकलोऽपि पुष्कलो ज्योतिश्च सोमेश्वरलिङ्गमादिमम् ॥ ७२ ॥
श्रीशैलमासाद्य स मल्लिकार्जुनं रामोऽर्चयन् नन्दनमल्लिकादिभिः ।
स्तुत्यानुरक्त्या वरिवस्ययार्जवप्रोद्दामवाचा समतूतुषद्धरम् ॥ ७३ ॥
यज्ज्योतिषो लिङ्गमथो द्वितीयकं पौराणिका आदरतः समामनन् ।
पुत्रं दिदृक्षुर्गिरिजावरः सदा यत्राश्रितः क्रौञ्चभिदं महेश्वरः ॥ ७४ ॥
भूयो महाकालमुपास्त धीधनः प्राप्योज्जयन्यां जनतापमोचनम् ।
क्षिप्रापयःक्षालितपादपङ्कजं दोषाकरास्यं स निरस्तदूषणम् ॥ ७५ ॥
यत्रोषितानां भगवानुमावरो धत्ते महाकालकरालभीतितः ।
रक्षन् प्रतीक्ष्यार्पितसर्वसाधनो निष्किञ्चनानामिव पारिजातकः ॥ ७६ ॥
ओङ्कारमासाद्य मुदावनीतलं रेवाजलाप्लावितसर्वविप्लवम् ।
प्रार्चन् स भक्त्या परमेश्वरं प्रभुं राजोपचारैर्द्विजराजसत्तमः ॥ ७७ ॥
विन्ध्याचलं स्मास्थितवान् स भक्तितः सम्प्रीणितोऽद्धा गुरुगौरवादपि ।
तस्याद्रिराजस्य हरः प्रसेदिवान् ज्योतिस्फुलिङ्गं व्यदधाच्चतुर्थकम् ॥ ७८ ॥
गत्वा परघ्नः परलीं परन्तपः श्रीवैद्यनाथं किल लिङ्गमद्भुतम् ।
दृष्ट्वा प्रसन्नः समपूपुजन्मुदा विभ्रन्मनो भूतपभक्तिनिर्भरम् ॥ ७९ ॥
कैलासमुत्तोलयतो दुराग्रहात् दोर्भ्यां स्ववीर्यात् वहतः कृतागसः ।
यो रावणस्य स्खलितः स्वहस्ततः अत्र स्थितः पुण्यमिवाल्पमेधसः ॥ ८० ॥
गत्वाथ भूयः किल डाकिनीं जवी स्वं डाकिनीभ्यो भगवान् रिरक्षिसुः ।
तं पूजयामास च भीमशङ्करं षष्ठञ्च लिङ्गं धृतभक्तिरादरात् ॥ ८१ ॥
वाराणसीमेत्य पुनः स भार्गवो वीरव्रतो वर्धितशत्रुसङ्कटः ।
विश्वेशलिङ्गं समपूजयन्मुहुः कोट्या सहस्रेण च बिल्वपत्रकैः ॥ ८२ ॥
यां विश्वनाथः प्रलयेऽपि काशिकां विभ्रत्त्रिशूले दयितामिवादरात् ।
प्रीत्या ररक्षाथ सुरेन्द्रवन्दितः सानन्दमानन्दवने कृतालयः ॥ ८३ ॥
गोदावरीतीरमुपेत्य भार्गवः सत्र्यम्बकं स्नेहजलाप्लुताम्बकः ।
सम्पूज्य भक्त्या प्रतुतोष मानसे नष्टव्यथो रङ्क इवाप्य काञ्चनम् ॥ ८४ ॥
सम्भावितो गौतमभक्तिभावितो गोदावरीं स्वीयशटाकलापतः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

प्रादुश्चकारामलनीरमण्डितां लिङ्गं शिवः चामरवृन्दवन्दितम् ॥ ८५ ॥
केदारनाथं हिमशैलमूर्धनि प्रार्चत् प्रसन्नो भृगुवंशवर्धनः ।
नेत्राम्बुभिश्चापि तुषारशीतलैः सङ्क्षालयामास वदान्यशेखरम् ॥ ८६ ॥
यश्चादिदेवः श्रितवत्सलो भवः कारुण्यकल्लोलविलोलमानसः ।
विभ्रद्वपुर्माहिषमादिपूरुषो भीमेन भीमो ददृशे हिमालये ॥ ८७ ॥
पश्चात्समासाद्य स दारुकावनं नागेश्वरं पूजयति स्म भक्तितः ।
दूरीचिकीर्षुः षडसौ दुरत्ययान् नागानिवासादितभूरिवैक्लवः ॥ ८८ ॥
यं सेवितुं सादरलोकपालकाः देवेन्द्रमुख्याः स्पृहयन्ति नित्यशः ।
आकाशगङ्गाशिशिराम्बुशीकरैः सङ्क्षालयिष्यन्त इवाङ्घ्रिपङ्कजम् ॥ ८९ ॥
भूयः समासाद्य स दक्षिणोदधिं रामेश्वरं पूजयति स्म पूजितः ।
सन्नारिकेलाम्बुविशुद्धधारया रुद्राभिषेकं विदधे विधानवित् ॥ ९० ॥
यं पूर्वकल्पे रघुवंशवर्धनो रामेश्वरं स्थापयति स्म सादरम् ।
लिङ्गं विधायाथ च रेणुकामयं भूमौ च विश्वासमिवात्मनामनि ॥ ९१ ॥
अन्ते स गत्वा मुदितश्शिवालयं घ्रुश्मेश्वरं वैदिकमन्त्रवत्प्रभुः ।
प्रीत्याभ्यसिञ्चज्जमदग्निनन्दनो नम्रः प्रसूनैः किल नन्दनोद्भवैः ॥ ९२ ॥
यो ब्राह्मणीनिर्मलभक्तियन्त्रतो घ्रुश्मापुरो दर्शितलिङ्गविग्रहः ।
दिव्यं यशः स्वं प्रकटीचकार ह घुश्मेश्वरख्यातिमगात् सनातनीम् ॥ ९३ ॥
एवं विभुर्द्वादशलिङ्गविग्रहं सज्ज्योतिषो ज्योतिषबद्धनिष्ठया ।
सम्पूज्य भक्त्या भृगुवंशभूषणः स द्वादशादित्य इवाबभौ दिने ॥ ९४ ॥
एवं विधान्येव सुतीर्थकान्यलं भ्राम्यन् भ्रमभ्रामितपापतापहा ।
भूयश्चचारातिमनुष्यचेष्टितः संशिक्षयिष्यन् पितृतोषणं व्रतम् ॥ ९५ ॥
पश्चाद्गतस्तीर्थगुरुं स पुष्करं पुंसः पुराणस्य कलांशविग्रहः ।
लोकं पुनानः पदपद्मरेणुभी रेमेंऽशुमालीव स रेणुकासुतः ॥ ९६ ॥
भूयः प्रयागं स तु तीर्थनायकं गत्वा त्रिवेण्यां परिमज्य भार्गवः ।
स्वं पापराशिं क्षपयाम्बभूव ह प्रद्योतितो भानुरिवाभ्रसङ्क्षये ॥ ९७ ॥
स ब्रह्मचर्यव्रतमेव नैष्ठिकं विभ्रत्समुत्खातसपत्नकण्टकः ।
सत्तीर्थयात्राव्यपदेशतो विभुस्तीर्थीचकाराखिलमेव भारतम् ॥ ९८ ॥

इति पितृपरितोषं संविधित्सुर्महात्मा
पदजलजरजोभिर्जीवलोकं पुनानः ।
निजचरितसितिम्ना श्वेतयिष्यंस्त्रिलोकीं

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

विबुधविरुदवन्दी वन्दितो रैणुकेयः ॥ ९९ ॥
द्विजकुलकुमुदेशः शस्त्रविद्याविधिज्ञो
ग्लपितसकलपापो भग्नतापस्तरस्वी ।
घटजसदृशतेजा भूसुरध्रुक्पयोधे-
र्जगति जयति रामः सर्वदा जामदग्न्यः ॥ १०० ॥

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
सर्गः श्रियैस्तात् कविरामभद्राचार्यप्रणीते किल सप्तमो नः ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये तीर्थाटनं नाम सप्तमः सर्गः ।

॥ श्रीभार्गवराघवीयम् ॥
http://www.jrhu.com

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ अष्टमः सर्गः ॥

तीर्थयात्रां गते रामे विरामे ब्रह्मविद्विषाम् ।
त्रिलोक्याश्चाभिरामे च पद्मिन्या इव भास्वति ॥ १ ॥
कार्तवीर्ये महावीर्ये नीते वीरगतिं रणे ।
चञ्चत्कुठारयानेन रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ २ ॥
कार्तवीर्यात्मजाः सर्वे भृगूणां कोष्णशोणितैः ।
निर्वापाञ्जलिदानेन निश्चिक्युस्तोषणं पितुः ॥ ३ ॥
सम्भूयार्जुनयः सर्वे प्रभुजाः प्रतिजज्ञिरे ।
जामदग्न्यं चतुर्थं वै निहन्तुं कूटसंयुगे ॥ ४ ॥
महत्या चतुरङ्गिण्या सेनया बालिसेनया ।
माहिष्मत्या विनिर्जग्मुरारादागतमृत्यवः ॥ ५ ॥
पदातिस्यन्दनाश्वानां कुञ्जराणाञ्च धूलिभिः ।
छन्नज्ज्योतिर्दिवाप्यर्कः सायन्तन इवाभवत् ॥ ६ ॥
अथापशकुनान्येषामुत्पेतुर्ब्रह्मघातिनाम् ।
हैहयव्यसनं प्राप्तं सूचयन्तीव दारुणम् ॥ ७ ॥
गृद्ध्रा अगृध्यंस्तन्मांसं उपर्युपरि तानथ ।
कालदूता उलूकाश्च करटाश्चुकुवुः कटुम् ॥ ८ ॥
उल्कापातो दिवाप्यासीत् पस्पन्दे वामलोचनम् ।
शस्त्राणि पेतुर्हस्तेभ्योऽनुत्साहो योद्धृणामथ ॥ ९ ॥
नाजीगणंस्ते राजन्याः कालपाशवशंवदाः ।
अविवेकान्धचक्षुष्का मुमुर्षव इवौषधम् ॥ १० ॥
अथापतन् पातयन्तो वृक्षान् मुन्याश्रमं तदा ।
जामदग्न्येन रहितं हरिणेव मृगाकरम् ॥ ११ ॥
लुनीहि काननं वृक्षान् वृश्च शीघ्रं मुनीन् जहि ।
हर कन्या वटूंश्छिन्धि वदन्तश्चेत्थमाययुः ॥ १२ ॥
पलायन्ते स्म तान्वीक्ष्य तापसा कूटयोधिनः ।
श्येनान्निरीक्ष्य चायातान् भीता इव विहङ्गमाः ॥ १३ ॥
तानापतत आलक्ष्य शस्त्रपाणीन् नराधमान् ।
मृगीव त्रस्तनयना रेणुका रेणुरूषिता ॥ १४ ॥
जमदग्निः समाधिस्थो ध्यानस्तिमितलोचनः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

मीलन्मीन इवाम्बोधिस्तस्थौ शैल इवाचलः ॥ १५ ॥
तं हन्तुकामानाज्ञाय वारयामास तापसी ।
तस्थौ करिणमावृत्य करेणुरिव रेणुका ॥ १६ ॥
विललापातिकरुणं कुररीव सुमध्यमा ।
हा रामेति समाक्रोश्य पत्यौ संवीक्ष्य सङ्कटम् ॥ १७ ॥
शृणुध्वं क्षत्रियाः सर्वे निर्बन्धस्त्यज्यतामयम् ।
दयध्वं मम दीनाया कान्तं मा हत मा हत ॥ १८ ॥
निर्दोषोऽयं सुशीलश्च ब्राह्मणो ब्रह्मवित्तमः ।
तं हन्तुमिव चायाता गवाशा गामनागसम् ॥ १९ ॥
प्रतीक्ष्यन्तां क्षणाः केचित् युयुत्सानलमेव वः ।
शमयिष्यति चागत्य राममेघः शराम्बुभिः ॥ २० ॥
इत्येवं विलपन्तीं तां विनिर्भर्त्स्य विनिर्दयाः ।
क्षत्रियापसदाः खड्गैर्जमदग्नेः शिरोऽहरन् ॥ २१ ॥
हाहाकारो महानासीत् स्वाहाकारविवर्जितः ।
राजन्यघस्मरैः क्रूरैर्निहिते ब्रह्मवादिनि ॥ २२ ॥
महर्षेः शिर आदाय निर्मथ्याश्रमसम्पदः ।
विडाला इव ते जग्मुर्हत्वा रात्रौ वयोऽर्भकान् ॥ २३ ॥
कबन्धं भग्नसम्बन्धं गृहीत्वा रेणुका सती ।
पपात धरणौ झञ्झोद्धूतेव कल्पवल्लिका ॥ २४ ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र भार्गवोऽपि समागमत् ।
उत्पपाताशुभं घोरं पितुः कदनकारणम् ॥ २५ ॥
वामदेवविधेयस्य वामं लोचनमस्फुरत् ।
वामं प्रदक्षिणं चक्रे मृगमाला स भीतवत् ॥ २६ ॥
नाधीयते स्म बटवो बाष्पोपहतचेतनाः ।
स्वाध्यायमपि शोकार्ता न पठन्ति स्म वेपिताः ॥ २७ ॥
नाध्यापयन्ति मुनयः न रटन्ति स्म सारिकाः ।
कीरा नैव स्म कूजन्ति न गायन्ति स्म कन्यकाः ॥ २८ ॥
नाग्निहोत्रवषट्कारौ स्वाहाकारविवर्जितम् ।
दावाग्निनेवसन्दग्धं वनं विषमतां गतम् ॥ २९ ॥
कबन्धं गतनिर्बन्धं पश्यतः पतितं पितुः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

रामस्यापि महाधैर्यशिखरी व्यचलत्क्षणम् ॥ ३० ॥
पप्रच्छ मातरं वीरो रोषसंरक्तलोचनः ।
क्रोधकारुण्यसम्पन्नः सन्दष्टदशनच्छदः ॥ ३१ ॥
केन नीचेन मातर्मे तातः स्वर्गमितोऽधुना ।
कः क्रीडति कृतान्तेन मुमुर्षुः प्रलयाग्निना ॥ ३२ ॥
मत्कुठारः कठोरोऽयं कस्य पास्यति शोणितम् ।
गृद्ध्रेभ्यो ह्यर्पयिष्यन्ति मांसं कस्य ममाशुगाः ॥ ३३ ॥
एवमुक्ता महाभागा रेणुका पतिदेवता ।
पुत्रमावेदयामास वृत्तान्तं वज्रदारुणम् ॥ ३४ ॥
कार्तवीर्यावमेहैस्ते पिता वै पितृवत्सल ।
अग्न्यागारसमासीनः पशुमारममार्यत ॥ ३५ ॥
अभवं विधवा वीर माधवे त्वयि तिष्ठति ।
स्थलीव कर्दमोपेता पारिजातालवालिका ॥ ३६ ॥
इत्युक्त्वा करुणं माता पतित्वा भूमिमण्डले ।
एकविंशतिकृत्वः सा सोरस्थलमताडयत् ॥ ३७ ॥
आजानुलम्बिबाहुभ्यां उत्थाप्य जननीं सुतः ।
नेत्रे प्रमृज्य तं प्राह गिरा घनगभीरया ॥ ३८ ॥
मा रोदीरम्ब सत्यं ते प्रतिज्ञाने प्रतीयताम् ।
निश्छत्रां मेदिनीं सर्वां करिष्ये सायकैरहम् ॥ ३९ ॥
त्रिसप्तकृत्वो हृदयं यत्त्वया ताडितं शुभे ।
तत्सङ्ख्ययैव निश्छत्रां करिष्यामि महीमिमाम् ॥ ४० ॥
त्वं सदा सधवा साध्वी सौभाग्यसुखसंयुता ।
विधवास्तु भविष्यन्ति अद्य त्वद्रिपुयोषितः ॥ ४१ ॥
मा रोदीरम्ब भद्रन्ते क्षणं किञ्चित्प्रतीक्ष्यताम् ।
त्वन्नाथघ्नानहं साध्वि हनिष्यामि शिताशुगैः ॥ ४२ ॥
अहं हैहयपुत्राणां पौत्राणां रुधिरामिषैः ।
क्षिप्रं श्राद्धं विधातास्मि कार्तवीर्यस्य वार्षिकम् ॥ ४३ ॥
यावन्मदागमं मात्रा रक्षणीयः पिता त्वया ।
तेजसा स्वेन दिव्येन सावित्र्या सत्यवानिव ॥ ४४ ॥
तैलद्रोण्यां विनिक्षिप्य पितुर्मृतकलेवरम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

हस्ते कुठारमादाय कृतान्त इव कोपितः ॥ ४५ ॥
उपवीती धनुष्पाणिर्महावक्षाः प्रतापवान् ।
हन्तुं जगाम राजन्यान् पितृहन्तॄन् गतायुषः ॥ ४६ ॥
चतुरङ्गबलोद्दारुकोपसर्पिष्समेधसः ।
क्षत्रबन्धून् समादग्धुं प्राज्ज्वलद् भार्गवानलः ॥ ४७ ॥
तीक्ष्णबाणविषाणाग्रो दानदानीनिरङ्कुशः ।
राजपैपीलिकान्मृद्नन् रामहस्ती व्यजृम्भत ॥ ४८ ॥
पञ्चाननकृपादृष्टिप्राप्तपञ्चाननो बली ।
राजकुम्भीश्वरान् हन्तुं प्रोत्सहे रामकेशरी ॥ ४९ ॥
दृप्तराजबलाम्बोधिं दिधक्षंस्तरसोऽर्जितः ।
क्रोधस्फुलिङ्गमालाढ्यो ववृधे रामबाडवः ॥ ५० ॥
महाभुजोर्मिहुङ्कारझङ्कारो भार्गवाभिधः ।
वीरवारिः प्रववृधे पर्वणीव पयोनिधिः ॥ ५१ ॥
निश्छत्रो निस्तकवाचो निष्पदत्राण आत्मवान् ।
एकाकी सोपवीतोऽयं जगामारिजिघांसया ॥ ५२ ॥
रुरोध नगरीं नागैः श्वसद्भिरिव सायकैः ।
क्षत्रियापसदान् हन्तुं कृतान्त इव दुर्धरः ॥ ५३ ॥
धनुष्टङ्कारयामास वज्रनिष्पेशनिष्ठुरम् ।
आजुहाव रणे वीरान् ब्रह्मघ्नान्क्षपितायुषः ॥ ५४ ॥
अथापतन्सरोषास्ते दंशिताश्चण्डधन्विनः ।
मन्देहा इव मन्देहा प्रत्यूषे बालभास्करम् ॥ ५५ ॥
न विव्यथे मनाग्रामो वीक्ष्य वीरानुपागतान् ।
कुञ्जरान्दानदृप्तांस्तान् समीक्ष्य मृगराडिव ॥ ५६ ॥
अथारभ्यत युद्धं तत्तुमुलं लोमहर्षणम् ।
दैवासुरमिवात्युग्रं रामेणार्जुनिभिः समम् ॥ ५७ ॥
चिक्षिपुः क्रोधताम्राक्षा दिव्यशस्त्राण्यनेकशः ।
शक्तिशूलकृपाणेषुभुशुण्डीपरिघान्यथ ॥ ५८ ॥
तानि चिच्छेद रामोऽपि कौतुकेन शितैः शरैः ।
सतर्क इव पुण्याढ्यो दुर्जनानां मनोरथान् ॥ ५९ ॥
क्वचिद्रथं समाभञ्जन् क्वचित्सूतं निपातयन् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

क्वचिदश्वान् विनिर्निघ्नन् क्वचिद्धिंसंस्तु दन्तिनः ॥ ६० ॥
रथिनाञ्च पदातीनां द्रुतं हस्तिमतामथ ।
छिन्दच्छिरांसि युगपद् सैको बहुरिवाभवत् ॥ ६१ ॥
यावद्धन्वी धनुस्सज्यं चिकीर्षति च तावता ।
रामेण तीक्ष्णभल्लेन छिन्नमेव विलोक्यते ॥ ६२ ॥
विकर्षन्तं विमृश्यन्तं सन्दधानं शिलीमुखम् ।
नापश्यत् कोऽपि चात्मानं घ्नन्तमेव व्यलोकयत् ॥ ६३ ॥
वीराणां भग्नशिरसां रामशस्त्रहतैनसाम् ।
प्रगच्छतां च कोटीनां स्वर्गं स्वल्पमिवाभवत् ॥ ६४ ॥
स्वर्गसोपानरूपेण सैकैकेन महेषुणा ।
कोटिकोटीर्निनीषुर्वै सम्मर्दमिव चान्वभूत् ॥ ६५ ॥
क्वचित् प्रभज्य पत्राणि जघान रथिनः क्वचित् ।
क्वचिच्छिरांसि चिच्छेद क्वचिच्चापं चकर्त सः ॥ ६६ ॥
धावन्तं कञ्च विव्याध करं कस्यचिदाच्छिनत् ।
कस्यचिन्नेत्रयुगलं व्रणयामास सायकैः ॥ ६७ ॥
कृतान्त इव चावार्यः कालानल इवोद्धतः ।
सांवर्तक इवामोघः क्षपयामास शात्रवान् ॥ ६८ ॥
एवं मुहूर्तमात्रेण रामेणाक्लिष्टकारिणा ।
शात्रवं तद्बलं भग्नं भास्करेण यथा तमः ॥ ६९ ॥
भूयः परशुमादाय कार्तवीर्यसुतानसौ ।
जघानाथ दिगीशेभ्यो वीरो बलिमिवाहरन् ॥ ७० ॥
कामधेनुं पितुश्चापि शिरः परमभास्वरम् ।
आनीय रेणुकापादपङ्कजं शुभमस्पृशत् ॥ ७१ ॥
कबन्धेन च सन्धाय जमदग्निशिरः प्रभुः ।
इषदैश्वर्यमाहात्म्याज्जीवयामास लीलया ॥ ७२ ॥
लब्धसञ्ज्ञः स उत्थाय मुनिः सुप्त इवोत्थितः ।
रामानुभावमाकर्ण्य साश्चर्यस्तमुदैक्षत ॥ ७३ ॥
रेणुकापि महाभागा पतिं प्राप्य शुचिस्मिता ।
पुत्रं स्वमङ्कमारोप्य नेत्रवारिभिरासिचत् ॥ ७४ ॥
पयोदाभ्याञ्च सुस्राव पयः प्रेमपरिप्लुतम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

पाययामास तद्रामं दुग्धं मातृधनं स्मृतम् ॥ ७५ ॥
रामोऽपि धन्विनां श्रेष्ठः पितरौ प्रणनाम तौ ।
सर्वमावेदयाञ्चक्रे माहिष्मत्यां यदप्यभूत् ॥ ७६ ॥
उत्सवश्च महानासीत् तत्रत्यानां वनौकसाम् ।
आनन्दस्यातिरेकेण तन्नन्दनमिवाभवत् ॥ ७७ ॥
यदा यदापि सस्मार भार्गवो व्यसनं पितुः ।
तदा तदैव तच्चित्ते क्रोधवह्निर्व्यदीप्यत ॥ ७८ ॥
तदैवोत्थाय मेधावी गच्छति स्माविचारयन् ।
राजन्यांश्च समाक्रम्य पशुमारममीमरत् ॥ ७९ ॥
राघवान्यादवांश्चैव ब्रह्मण्यान्क्षत्रियर्षभान् ।
नावधीद्भगवांस्तत्र स्वावतारं विभावयन् ॥ ८० ॥
अन्यान्क्षत्रियदायादान् ब्रह्मद्रोहपरायणान् ।
सर्वान् जघान भगवान् भूभारमवतारयन् ॥ ८१ ॥
भानुसाहस्रभूपानां चक्रे पञ्चसरोवरम् ।
कुरुक्षेत्रे स रुधिरैः पित्रे दास्यन्निवाञ्जलिम् ॥ ८२ ॥
एकविंशतिकृत्वो हि रामः प्रहरताम्बरः ।
निश्छत्रामकरोद्भूमिं क्रोधो वै दारुणः सताम् ॥ ८३ ॥
वारं वारं द्विजेभ्योऽदान्महनीयो महीमिमाम् ।
ईजे बहुविधैर्यज्ञैर्यज्ञो विष्णुः स्वयं श्रुतः ॥ ८४ ॥
एकविंशे महायुद्धे क्षत्रियाणां क्षये कृते ।
कश्यपो भगवांस्तत्र प्रजासर्गमचिन्तयत् ॥ ८५ ॥
जग्राह दानं मारीचो लोकानां हितकाम्यया ।
परोपकारसारा हि सन्तश्चारित्र्यवत्सलाः ॥ ८६ ॥
आहैनं भार्गवं धीरो रोषकाषायलोचनम् ।
अलं रामाधिकं क्रुद्धा क्रोधः पापस्य कारणम् ॥ ८७ ॥
न हन्तव्यास्त्वया तात अधुना क्षत्रियर्षभाः ।
कार्तवीर्ये हते वंशे रुद्धे बीजमिवोसरे ॥ ८८ ॥
न वस्तव्यं त्वया नक्तं सम्प्रत्येषा मही मम ।
महेन्द्रं गच्छ कल्याण महेन्द्रसमवीर्यवान् ॥ ८९ ॥
पिता ते जीवितो भद्र कृतः सप्तर्षिमण्डले ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

द्वितीयोऽप्यद्वितीयस्ते गाथा नृन् गापयिष्यति ॥ ९० ॥
इत्युक्त्वा कश्यपो विप्रं गतो यादृक्षिको मुनिः ।
आपृच्छ्य पितरौ रामो महेन्द्रं शैलमागमत् ॥ ९१ ॥

सुरेन्द्रयोगीन्द्रमुनीन्द्रवन्दितो द्विजार्णवेन्दुर्भृगुवंशवर्धनः ।
चकार लोकातिशयं गुणातिगश्चरित्रमीड्यं पितृभक्तमौलिपः ॥ ९२ ॥
एवं विधाय कदनं च कदात्मकानां निःक्षत्रियां कुमकरोत्स त्रिसप्तकृत्वः ।
यज्ञं विधाय प्रणिदाय च कश्यपाय भूमिं महेन्द्रशिखरे न्यवसत्प्रशान्तः ॥ ९३ ॥
पञ्चोदधीनिव विधाय च पञ्चकुण्डा नेतानि भूपरुधिरेण च पूरयित्वा ।
दीर्घायुषं स्वपितरं परिजीव्य वीरो योगीन्द्रगीतचरितो विचरत्यभिज्ञः ॥ ९४ ॥

बीभत्सस्य च रौद्रवीररसयोः कारुण्यहास्यात्मनो
रामेणात्र भयानकाद्भुतजुषोः सप्तार्णवाः कल्पिताः ।
एकैकत्र रसाम्बुधौ परशुधृक् त्रिस्त्रिर्भटान्मज्जयन्
निश्छत्रामकरोन्महीं भृगुपतिः सप्तत्रिरुच्चैरुषा ॥ ९५ ॥

निहत्य राजन्यगणान्समेधितान् द्विजद्रुहो भार्गववंशवर्धनः ।
महेन्द्रशैले सुरसिद्धसेविते समुद्रवेलामनुशान्तिराप्यत ॥ ९६ ॥
ततः प्रभृत्येव निरस्तविग्रहो गुणग्रहः शाश्वतधर्मसङ्ग्रहः ।
कदापि नासावतिलङ्घितुं मुनेर्निदेशमैक्षत् निशिनेव सात्वतः ॥ ९७ ॥
निर्मथ्यासुरनृपतीन् रणाङ्गणेऽसौ निश्छत्रां भुवमकरोत् त्रिसप्तकृत्वः ।
दत्त्वा तां रविगुरवे प्रशान्तरोषो रामोऽभूत्कृतनिलयो महेन्द्रशैले ॥ ९८ ॥

पितुर्वाक्यं रक्षन्स्वहतजननीजीवितकरः
स कुर्वन्निश्छत्रां चरितमथसप्तत्रिरवनिम् ।
सुयज्वा पुण्यौघैर्मृतमपि समाजीव्य पितरम्
वितन्वन्वैचित्र्यं जयति कुशलः कोऽपि कृतिमान् ॥ ९९ ॥
उदस्यन्नौदास्यं दुरितमथ दास्यं क्षितिभुजां
निरस्यन्नैराश्यं सुजनमुखलास्यं विलसयन् ।
समस्यन्दुष्टास्यं प्रणतजनतास्यं विकसयन्
निजारामो रामो विलसति महेन्द्रे शिखरिणि ॥ १०० ॥

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
सर्गोऽष्टमस्तात् कविरामभद्राचार्यप्रणीते सततं श्रियै नः ॥ १०१ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये न्यस्तदण्डं नामाष्टमः सर्गः ।

॥ श्रीभार्गवराघवीयम् ॥
http://www.jrhu.com

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ नवमः सर्गः ॥

अथ विप्रसपत्ननरेन्द्रतनूस्रुतशोणितबाणतडागकरः ।
विबभौ भृगुरामरविस्तरुणस्ततत्तमतिग्मतुषारहरः ॥ १ ॥
खरधारपरश्वधसागरभूरणसागरमग्ननृपप्लवकः ।
न कदाप्यमृषत्करुणातरुणीं व्रतभङ्गभियेवततारिकुले ॥ २ ॥
अभिषिच्य पितृघ्ननृपापसदव्रणतो द्रुतरक्तपयोभिरलम् ।
स्वमथो क्रतुभिर्गतभीर्बहुभिर्भगवान्समयष्टविसृष्टमदः ॥ ३ ॥
स समर्प्य मरीचिसुताय महीं महितोऽमहितो ममहामहिमा ।
विरराज विराडिव राजवधप्रशमोरुरुजा निजलीनजगत् ॥ ४ ॥
हतभानुसहस्रनृपेन्द्रवपुस्स्रुतशोणितनिर्मितबाणसराः ।
तदपः किल नाकसदां यजने सममन्यत पूर्वजतोषकरीः ॥ ५ ॥
हुतवीर्यविभावसुविप्ररिपुर्विबुधार्चितपङ्कजपादयुगः ।
स सरस्सु कृतानुसवाभिषवः सममन्यत पूर्णततापचितिम् ॥ ६ ॥
परितर्प्य तदद्भिरसौ स्वपितॄन् पितरं परिजीव्य पराभिहतम् ।
प्रविधाय मुनिस्वनुमातुलकं कमितः कमितः शमितारिरुजाम् ॥ ७ ॥
इति पुण्यपयोजपरागरसै रसिताखिलविद्वदलिप्रकरः ।
विबभार रुचं रुचिराननभाजितकोटिविधुर्विधुशेखरकः ॥ ८ ॥
स कदाचिदुदग्रतपास्तरुणस्तपसाजिततिग्मतपस्तपनः ।
तप आतपतप्तकरीव सरो हरशैलमुपास्तनिरस्तपरः ॥ ९ ॥
दृढभक्तिसमाधिनिरुद्धमनो नयनो नयनोदितविश्वसृजम् ।
स ददर्श विवेकदृशं त्रिदिशं दृशिदृक्सदृशं गिरिशं सवृषम् ॥ १० ॥
घनसारसुधारतुषारतनुं रविचन्द्रहुताशदृशं सुमनुम् ।
बुधवीथिविराजितपिङ्गजटं प्रकटं विकटं श्रितसर्पकटम् ॥ ११ ॥
वदनद्युतिनिन्दितचन्द्रमसं स्वमहोहतपादनमत्तमसम् ।
श्रितरामसुनामवृहत्तपसं पुलकावलिलाभलसद्वपुषम् ॥ १२ ॥
भवशूलविमोचनशूलकरं शरचापडमर्वयदण्डधरम् ।
भुजगेन्द्रविभूषणमार्तिहरं जितदूषणदूषणवैरिवरम् ॥ १३ ॥
करुणावरुणालयमात्तविषं नुतभूसुरराजतुरीयविशम् ।
भवभूतिविभावितसर्वदिशं रघुवीरपदाब्जलसन्निमिषम् ॥ १४ ॥
निटिलाक्षविदाहितविश्वरुजं भववारिधिमन्दरपङ्क्तिभुजम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

वरदं विशदं विमलं विरजं गिरजामुखचन्द्रचकोरमजम् ॥ १५ ॥
तमथ प्रथमप्रमितेन दृशा वशितुं द्विजवंशकृशानुकृषा ।
शिवमीहितमीहितवीर्यवृषा वृषकेतुपदाब्जपरागतृषा ॥ १६ ॥
भवभारहरेण हरेण रुषा भवलब्धकठोरकुठारजुषा ।
क्षपितं हि मया कुपवीर्यमुषा कुनृपालकुलं द्विजवंशपुषा ॥ १७ ॥
त्रिजगच्छ्रुतिशष्कुलिकानलिनीकरिशावरवे भवभीतिभवे ।
स्मृतिवृक्णकुभृद्गृहगर्भशिशौ सुमनो रमते परुषे परशौ ॥ १८ ॥
मुनिभिर्गुणितत्रिरसत्क्षितिपक्षतजार्णवमज्जनलब्धरुचिम् ।
तुललेयमलं धनुषा नु कथं शकलत्परशोः परशुं वितथम् ॥ १९ ॥
कृतमज्जननीजनकापचितिं कृतिनं नृपनाशकठोरगतिम् ।
तमहं मृडपादपयोरुहयोर्मृडयेयमुदात्तगुणा हि बुधाः ॥ २० ॥
चलचन्द्ररुचे शिशुचन्द्ररुचिं व्रज भो परशो शकलत्परशुम् ।
दयितोऽसि च मे सममापिगुरुस्त्वमसत्पुरहा स हतत्रिपुरः ॥ २१ ॥
गिरिराजसुताकुचकुङ्कुमभारुणितारुणसूतभवोपमितम् ।
गिरिशाङ्घ्रियुगं नुतसूनुयुगं स्पृशमुक्तकठोरगुणोऽनुयुगम् ॥ २२ ॥
न तुदेः खरधारकुठारकुभृत्क्षतजस्वदनोद्धतशर्वपदम् ।
गिरिजाकरचारुसरोजसखं प्रणमद्द्विजनाकिसखं सुनखम् ॥ २३ ॥
अवलोक्य भवन्तमुदारगणं कृतकार्यमनार्यवधव्यसनम् ।
भगवान्नयनैर्दशपञ्चमितैः सुखयिष्यति हृद्यगुणा हि बुधाः ॥ २४ ॥
त्वमथो भवपादपयोरुहयोर्भ्रमरीभवभावितभव्यबलः ।
परशो परुषत्वमपास्य मुहुर्लघुता हि गुरौ गुरुताजननी ॥ २५ ॥
इति सानुनयं प्रियशस्त्रमयं निगदन्निगदन् गदिनोंऽशवरः ।
परुषं परितो निजदृष्टिमयीर्विसृजन् स्रज उत्क उमेशपदे ॥ २६ ॥
नरकिन्नरचारणसिद्धगणैः परिगीतनृपाधमजैत्रयशाः ।
पथिपुष्पचयैर्नितरां निचितः प्रश्रितः स ययौ गिरिजेशगिरिम् ॥ २७ ॥
मुनिभिर्मृदुमानसकञ्जकरैः क्रियमाणमहेशमहासुमहम् ।
अलकाललनालकमल्लिकया विहिताद्रिसुताचरणापचितिम् ॥ २८ ॥
सह शारदनारदतुम्बुरुणा स्वरमण्डलमञ्जुलमूर्च्छनया ।
रणितं क्वणितं क्वचिदार्द्रधिया कलनूपुरनाकनटीभिरलम् ॥ २९ ॥
क्वचिदुन्मदराजमरालवरैर्वरटासहितै रटितं नटितम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

क्वचिदग्निजवाहसखैः शिखिभिः श्रुतदुन्दुभिनादघनानुमितैः ॥ ३० ॥
मुनिमानसबालमरालवरो मुनिमानसमज्जनपानकरः ।
मुनिमानसपङ्कजभृङ्गमयं मुनिमानसमन्दिररङ्गमियात् ॥ ३१ ॥
स ददर्श तदर्षभमम्बरिणामुदरम्भरिणां दुरवापपदम् ।
विपदां विपदं श्रितशर्वपदं हृतविघ्नपदं धृतशर्मपदम् ॥ ३२ ॥
अरुणाचलचारुशरीररुचं हृतपादपयोरुहदासशुचम् ।
निजसेवकशस्यसुवारिमुचं शरणागतसङ्कटलोकलुचम् ॥ ३३ ॥
चिदलौकिकसिन्धुरराड्वदनं भवविघ्नवरूथकलाकदनम् ।
मृदुमङ्गलमोदमहासदनं शशिदीधितिनिन्दकदृग्रदनम् ॥ ३४ ॥
हृतवङ्किमवङ्किमतुण्डधरं भवखेदविभञ्जनवेदकरम् ।
गजकर्णसुकर्णितभौमिवरं सततं हृदिभावितगौरिहरम् ॥ ३५ ॥
कटदानसुगन्धविलुब्धसुरोपवनभ्रमरं भ्रमभीतिहरम् ।
करतोऽकरतो रिपुवारिभुवां हृतविघ्नभरं हरहारकरम् ॥ ३६ ॥
सुमुखं धृतमोदकमञ्जुमुखं सुसुखं रघुनाथकथैकसुखम् ।
सुमखं हृतविघ्नकबाणमखं सुसखं मतिमञ्जुलसिद्धिसखम् ॥ ३७ ॥
निटिलाम्बकवल्गितविप्रपतिं खरतुण्डविदारितविघ्नततिम् ।
चरणाम्बुजसेवकसेव्यगतिं सततं श्रितराघवनामरतिम् ॥ ३८ ॥
भगवन्तमनन्तमखण्डमजं धृतपाशमनोहरवेदभुजम् ।
निजकीर्तिविनाशितविघ्नरुजं गणनायकमायकमानमृजम् ॥ ३९ ॥
पुरभित्सुतमाश्रितमाखुरथं वरतुन्दमलङ्कृतवेदपथम् ।
श्रुतिकीर्तितसन्ततसाधुकथं कृतरामसुनामजपावभृथम् ॥ ४० ॥
जगदुद्भवपालननाशगुणं बहुविघ्नविघातविधौ निपुणम् ।
मतिसिद्धिकलत्रकलाप्रगुणं परमात्ममयं मगुणं सगुणम् ॥ ४१ ॥
वरदं वरदन्तविभावरदत्विडुदञ्चितशैलसुतावरदम् ।
विपदर्णवपोतपदं विपदं शुभदं सुखदं विनताभयदम् ॥ ४२ ॥
अरुणाम्बरमम्बरचारिनुतं दनुजारिपुरारिमुरारिहुतम् ।
वरदानिसुतं वरदानियुतं वरदानिवृतं वरदानिभृतम् ॥ ४३ ॥
सहितं गणनाथमनाथहितं सुरनायकनागनरैर्महितम् ।
भयविघ्नविनाशकलासहितं स्मरमत्सरमानमदै रहितम् ॥ ४४ ॥
गिरिजागिरिजावरसत्सुकृतं गिरिराजसुताजठरे विहृतम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

गिरिशानुगतं गिरिशानुरतं जगदीश्वरमीश्वरभावरतम् ॥ ४५ ॥
निजभालविभूषितबालविधुं शुचिमानसबालमरालविधुम् ।
स्मरभित्सुकृताब्धिरसालविधुं श्रितबुद्धिसुसिद्धिसुधालवधुम् ॥ ४६ ॥
तमतीवमनोहरवेषधरं धरणीधरभूषणतोषकरम् ।
प्रतिहारमवस्थितमार्तिहरं भृगुराम उदैक्षत बुद्धिवरम् ॥ ४७ ॥
अवलोक्य गणेशमशेषनुतं सुमहान्तमुरुक्रमसत्त्वयुतम् ।
धृतमोदकहस्तमपास्तभयं भृगुराट् स सविस्मय ईशमयम् ॥ ४८ ॥
किमयं धृतदेहमुदारतपः किमसौ तनुमान् भगवान्सुजपः ।
किमु मूर्तिमयं पुरभित्सुकृतं शिवया जठरे जठरे हि धृतम् ॥ ४९ ॥
भवमेषभवे भवभावनया सफलं भविनामथ भावितवान् ।
जननीततपादपरिक्रमया सुरपूज्यविधौ प्रथमः प्रथमः ॥ ५० ॥
तं प्राह प्राञ्जलिमिभास्यमुपास्यवाचं वाचंयमं प्रथमपूज्यमथामराणाम् ।
द्वास्थं सुतं भृगुभुजो भृगुवंशकेतुः स्मेराननेन्दुपरिवर्धिततच्छ्रितेन्धुः ॥ ५१ ॥
वर्धस्व भो भवभवाभवनाम्बरेन्दो हेरम्ब साम्बशिववत्सलवारिजार्क ।
विघ्नाटवीदहनदक्षमहादवाग्ने लम्बोदरोदरदुरोदरदृश्यदुर्ग ॥ ५२ ॥
धन्योऽसि वै गणपते त्वमिह त्रिलोक्यां यत्पाद्मिपद्मपदपूजनपुण्यपूगैः ।
लोकान् समाञ्जयसि यद्गुणलेशलुब्धा गायन्ति जागरगिरः श्रुतिभृङ्गराज्ञः ॥ ५३ ॥
त्वं कर्तृभर्तृभवहर्तृमयोऽच्युतात्मा ब्रह्माद्वयं प्रथममानमितं महात्मा ।
त्रीन्वै गुणानथ तनूः समयं च शक्तीस्तिस्रो ह्यतीत्य भजसेऽगुणतां गुणाढ्यः ॥ ५४ ॥
सम्पूजितः परिणये प्रथमं शिवाभ्यामाद्योऽपि तद्विमलवत्सलभाववश्यः ।
आप्थास्तयोस्तनयतां तनुवर्जितोऽपि भावो भवे ननु भवस्य भवेन्निदानम् ॥ ५५ ॥
तद्दर्शयाशुभहरं हरमाशुतोषं भूभृत्सुतावरमनिन्द्यगुणैककोषम् ।
बालेन्दुमौलिमनघं विकटेड्यवेशं कालार्दनं धृतकपालमुरस्थशेषम् ॥ ५६ ॥
प्रस्थापितं चरणचारणभूभृता त्वं पूर्याः पुरा पुरहरं ह्यविमुक्तनाम्नः ।
नष्टं स्म रत्नमिव ढुण्ढसि ढुण्ढिराजः सर्वंसहो हि भगवान् जनचाटुचुञ्चुः ॥ ५७ ॥
तन्मेऽर्भकेन्दुमुकुटाननशारदेन्दोश्चक्षुश्चकोरय चकोरचराम्बुजाक्ष ।
तत्पादपद्ममकरन्दमधुव्रतोऽहं दृष्ट्वा तमद्य सुचिरादुपयामि शान्तिम् ॥ ५८ ॥
इत्यूचिवांसमपि भार्गवमत्युदारं रोषाग्निदग्धकुनृपावलिभूरिभारम् ।
मन्दस्मितं गणपतिः पतितैकबन्धुः प्रेम्णा बभाष इममादृतमर्थपूर्वम् ॥ ५९ ॥
स्वस्त्यस्तु ते द्विजसरोरुहचित्रभानो सुस्वागतं कुनृपवंशमहाकृशानो ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

विश्रम्यतामनुगृहाण गृहाण पूजां यावत्तवागममहं निगदामि पित्रे ॥ ६० ॥
किञ्चिद्विरम्य रमणीयपदारविन्दं द्रक्ष्यस्यहो हरमरिन्दमतद्विमृश्य ।
माध्याह्निकीं गुरुरुपास्त उदारसन्ध्यां श्रैष्ठ्यं व्यनक्ति हि सतां श्रुतिवाक्यनिष्ठा ॥ ६१ ॥
तद्भूतभर्तृपदपङ्कजदर्शनेच्छाव्यालोलमानस बलप्रवण प्रतीक्ष्या ।
माध्याह्निकी गुहगुरौ ननु कृत्यवेला हेला भवाय न सतां हि भवादृशानाम् ॥ ६२ ॥
श्रुत्वा तमाह भृगुवंशगजो गजास्यं दद्भिर्दशन् दशनवास उदूढकोपः ।
आरक्तनेत्रनलिनो नलिनार्भपौत्रं गर्वो महानरिरुदात्तमहागुणानाम् ॥ ६३ ॥
हेरम्ब साम्बभवडिम्भ न मामवैषि ब्रह्मध्रुगम्बुजतुषारकुठारपाणिम् ।
यद्वीर्यवारिधिसमुच्छलदुग्रवीचीष्वालीयतार्जुनमयी हतशक्तिनौका ॥ ६४ ॥
तं प्राह पार्वतिसुतस्तरुणारुणार्कज्योतिर्विनन्दनपटूत्तमकान्तिकान्तम् ।
भासा विमुष्टतिमिरो द्विरदोत्थलम्बिबिम्बाधरेण मृडयन् भृगुवंशवर्यम् ॥ ६५ ॥
जाने जनन्यसृगनुत्तमबिन्दुलिप्तमिथ्यावलेपपरशुं परुषाक्षरं त्वाम् ।
राजन्यगर्भदलने भटमुद्भटाग्रे स्वश्लाघिनं निजपथाद्रभसा विदूरम् ॥ ६६ ॥
मातुः पिता किमु गुणैः श्रुतितो गरीयान् यद्वाक्यतः स्वजननीं पशुवज्जघान ।
निर्दोषणार्भकविघातिपरश्वधेन श्लाघाम्मुधा वहसि चेतसि जामदग्न्य ॥ ६७ ॥
मामावमत्य भृगुराम शिवेशशीलं न त्वादृशो हि विजहाति कदापि धर्मम् ।
वेलां पयोधिरतिलङ्घितुमुद्यतश्चेत्कस्तं नियच्छतु विना ननु कुम्भयोनिम् ॥ ६८ ॥
लब्धावकाशमभिपश्य पितुःपदाब्जं निर्बन्धतो विरम राम नियच्छ मन्युम् ।
तुष्टे गुरौ सकलसिद्धय आत्तवेगाः शिष्यं व्रजन्ति विमलं सरितो यथाब्धिम् ॥ ६९ ॥
इत्थं निवेद्य विरराम स यावदैशो भूतेशभावपुलकाञ्चितगात्रवल्लिः ।
तावद्रुषा स विगणय्य गणेशवाचं वीर्यावलेपविवशोऽन्तरुपेतुमैच्छत् ॥ ७० ॥
तं धावमानमवमानहरं प्रचण्डमुद्दण्डमात्मगुरुगौरवगूढगर्वम् ।
तुण्डेन तुन्दिलवरस्तरसा निगृह्य व्यापोथयन् नलिननालमिवेभराजः ॥ ७१ ॥
भूयस्तमुत्थितमवेत्य हसन् हरांशो विभ्रामयंस्तरुमयं स यथा पतङ्गम् ।
दूरेऽक्षिपत् क्षपितभूपवधोत्थगर्वं दण्डोऽप्यनुग्रह उदारचरित्रभाजाम् ॥ ७२ ॥
तद्दर्पवार्धिमधिशोषयितुं पुनस्तं निक्षिप्तवान् सरभसा श्रुतिचन्द्रकेषु ।
लोकेषु लोचननिमीलनदक्षमैशो भूयः समाहरदमुं हरशैलमूलम् ॥ ७३ ॥
तं त्यक्तपौरुषरुषं रुधिरावसिक्तं भग्नावलेपमथमुक्तधनुष्कुठारम् ।
सङ्क्षिप्तवीर्यबलदर्पसुभीमरावर्धेश्रियं दधतमैक्ष्य दयामगात्सः ॥ ७४ ॥
देवः शिरस्यथ मुनेर्निजपाणिपद्मं क्लान्तिं नुनोद वृषकेतुसुतो दधानः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

तस्थौ च संयति कुठारकरः स भूयः क्रोधान्धता न कुरुते कमहो कदर्यम् ॥ ७५ ॥
स प्राहरत् कुपतिपद्ममहातुषारं कालालयं कुलिशकोटिकठोरधारम् ।
दुर्वारणं नृपकृपाकृपणं कुठारं हारौ हरौ दुरितदुर्मदवारणानाम् ॥ ७६ ॥
तं भीषणाशनिशतायुतकोटिसारं ज्वालाज्वलत्प्रलयपावकदुर्निवारम् ।
लम्बोदरः परिकरप्रहितं कुठारं सभ्यः स सव्यदशनेन शशाक सोढुम् ॥ ७७ ॥
माहिष्मतीपतिमहाद्रुमचण्डकाण्डदोर्दण्डखण्डनपटुः परशुः परस्य ।
वज्रश्च मूलिकमिवैश्वरदन्तमूलं वामं बलं नहि भवाय वरोन्मदानाम् ॥ ७८ ॥
वृक्णं विषाणमथ भार्गवहेतिना तत्सद्यः पपात धरणौ कृतचण्डशब्दम् ।
कं कम्पयन् सह पयोनिधिभूमिवृक्षैर्वज्रेण वृक्णमिव शैलपदं मघोनः ॥ ७९ ॥
तद्वृक्णदन्तखनितस्सरसातितीव्रा सुस्राव शोणितसरित्कृतघोरधारा ।
हा हेति घोरनिनदः तुमुलस्तदानीं भूतेरितः समभवद्भुतशष्कुलीकः ॥ ८० ॥
एवं भृगूद्वहपरश्वधवृक्णशृङ्गो गोविन्दचेष्टितमसावभिमन्यमानः ।
भेजेऽहिवैरिवरवज्रविभग्नशृङ्गमातामहश्वशुरमित्रविभां गणेशः ॥ ८१ ॥
रक्तं वमन् वदनतो वदनं न किञ्चित् स व्याहरन् हरसुतस्तमसह्यतोदम् ।
तूष्णीं निगृह्य धृतितस्तुहिनाद्रिसत्त्वस्तस्थौ क्षमैव हि सतां नितरां निधानम् ॥ ८२ ॥
चक्रन्दुरैक्ष्यतमनर्हमहोरदार्धेर्नाथं समे प्रमथभूतपिशाचयक्षाः ।
हा हा रुषं भृगुपतेर्धिगमुष्यशस्त्रं दुग्धं विषाय फणिनो हि सुदीर्घमन्योः ॥ ८३ ॥
यस्तादृशे किल निरागसि लोकनाथे स्वाचार्यपुत्र इह वै विदधेऽरिदण्डम् ।
तद्धन्यतामयमसत्स्पृहणीयशीलो लीलामयैर्निशितधारतरैः स्वशस्त्रैः ॥ ८४ ॥
इत्थं विवश्य कृतकिल्विषमात्रशस्त्रानाधावतो मुनिसुतं स्वगणान् जिघांसून् ।
प्रत्यादिशत् स्वकरधूननतो गणेशः को वा विधित्सितमतिक्रमते विभूम्नः ॥ ८५ ॥
कोलाहलं तदधिगम्य विभाव्य सूनोर्दुःसङ्कटं गिरिसुता समगात् सशोकम् ।
क्रान्तं मृगाधिपतिना स्रुवती स्तनाभ्यां प्रेम्णा पयः सपदि गौरिव तत्र गौरी ॥ ८६ ॥
दृष्ट्वा द्विजायुधविभग्नविषाणमास्याद्रक्तं वमन्तमधिकं स्वसुतं प्रशान्तम् ।
कालीकरालवदनावदनोत्थवह्निर्ज्वालामयेन भृगुनाथमिवादिधक्षुः ॥ ८७ ॥
नेत्रैस्त्रिभिस्त्रिशिखमुल्वणमुद्वमन्ती कोपेन विस्फुरितसौरभपल्लवौष्ठा ।
निर्भर्त्स्य रुद्रगृहिणी वटुमात्मभर्तुः सम्मूर्च्छिता सुतशुचा निजगाद रुष्टा ॥ ८८ ॥
का ते कृता निजगुरोश्चरणाब्जसेवा तत्सूनुदन्तखनिशोणितकोष्णवार्भिः ।
लोका हता स्वमवता भवता न किं वै साधीयसी प्रणिहिता गुरुदक्षिणा भो ॥ ८९ ॥
त्वादृक्सहस्रमधुनैव निहन्तुमीशो हेरम्ब एव मम वत्सलवारिधीन्दुः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

ब्रह्मण्यवल्लभतया स्वपितुःसुतेन क्षान्तोऽसि जीवसि ततः कृतपापकर्मन् ॥ ९० ॥
वंशो द्विधा निगदितः श्रुतिसत्स्मृतीभिः सद्विद्यया द्विजवरस्य सुजन्मना वै ।
त्वं विद्ययैव स भवस्य युगेन वंश्यस्तस्मात् त्वदस्यगुणतो द्विगुणोऽधिकारः ॥ ९१ ॥
त्वं मातरं गुरुतरां पितुरप्यहन् भो आपाततः परिचरन् निगमोक्तधर्मम् ।
आचार्यवद् बहुमतेऽपि सुते तदीये क्रोधान्धधीर्विहितवान् परशुप्रहारम् ॥ ९२ ॥
एषोऽवगम्य ततो जननीगुरुत्वं नैवाभ्यनन्ददबलोऽपि भवातिचारम् ।
तच्छूललूननवचन्दिरकन्धरोऽसौ भेजे गजास्यमिव भूषणमाप्तशान्तिः ॥ ९३ ॥
तद्दण्डये प्रबलचण्डप्रचण्डदण्डैरुद्दण्डमुन्मथितहैहयबाहुदण्डम् ।
शापाभिधैरहमुदग्रपराक्रमं त्वां त्वन्निग्रहस्तु भवतात् भवतो विभूत्यै ॥ ९४ ॥
यस्मादुदूढगुरुगर्वपरश्वधेन त्वं वै बभञ्ज्य दशनं गणनायकस्य ।
तस्मादुपेत्य रघुनन्दनमागधेयौ लीयाद्वने तडिदिव प्रखरः कुठारः ॥ ९५ ॥
त्वद्वीर्यवारिनिधिमन्दरदिव्यसत्त्वं रामं रमार्चितपदाम्बुजमभ्युपेतः ।
शेषावमानितचरो निजरूढदर्पं त्यक्त्वा समर्पितकलः शमुपैष्यसि त्वम् ॥ ९६ ॥
धीरेण तीव्रतपसा भवता जिता ये लोकास्त्रिलोचनविधेयवरेण भव्याः ।
ते रामभद्रभवभावनबाणवह्नौ यास्यन्ति वै शलभतां सह पुण्यपुञ्जैः ॥ ९७ ॥
त्वं सर्वदा परिभवानलविस्फुलिङ्गैर्दन्दह्यमानमनसा भवितास्यशान्तः ।
लम्बोदरः प्रथमपूज्यतमः सुराणां शान्तश्चरिष्यति समोदक एकदन्तः ॥ ९८ ॥
शप्त्वा तमित्थमथ कृत्यभयेन भीतं चण्डी प्रचण्डवचनैरपि तर्जयित्वा ।
रामं पुनर्गणपतिं नयनाश्रुनीरैः प्रेम्णासिचद्गतभयं सुतमेकदन्तम् ॥ ९९ ॥
रामः प्रसाद्य गुरुमातरमद्रिकन्यां प्रेम्णा गणेशमनुनीय शिवं प्रणम्य ।
कैलासतो निरगमन्निजकर्मखिन्नस्तप्यन्त एव विहिताघभरैर्हि सन्तः ॥ १०० ॥

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
श्रियै सदा नः कविरामभद्राचार्यप्रणीते नवमोऽस्तु सर्गः ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये एकदन्तनाशनं नाम नवमः सर्गः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ दशमः सर्गः ॥

निहत्य तं संयति कार्तवीर्यं सपुत्रपौत्रामितसैन्यवीरम् ।
रामो रमेशांशकलाकलापो निर्विज्य चापो गिरिमध्युवास ॥ १ ॥
गिरौ वसन् वल्कलवस्त्रवासी राशीभवन् ब्राह्मणसद्गुणानाम् ।
काशीशपादाम्बुजचित्तवृत्तिराशीरिवासीद्द्विजदेवतानाम् ॥ २ ॥
अव्याहता शम्भुवरप्रसादाद्गतिर्गतिज्ञस्य महामहिम्नः ।
ब्रह्माण्डकोटिष्वपि नो विजघ्ने भूतेष्विवोत्सङ्गभुवो द्विजेन्दोः ॥ ३ ॥
अनेकशः शुद्धसुविप्रबालान्स शिक्षयन्नास्त समस्तशास्त्रम् ।
अध्यापनं वेदमुखं द्विजानां निर्हेतुकं धर्ममुदाहरन्ति ॥ ४ ॥
निःस्वार्थविप्रः सुबटुं कुलीनं प्रध्यापयेच्छ्रुतिमूलशास्त्रम् ।
वैकुण्ठलोके स महीयमानो ब्रह्माप्नुयाच्छास्त्रधनो हि विद्वान् ॥ ५ ॥
ये छात्रतः किञ्चिदिहाहरन्ति विप्रा न ते ब्राह्मणलाञ्छनानि ।
पुत्रीयतिच्छात्रममोघविद्ये विप्रे श्रुतिर्वर्षति वत्सलाम्भः ॥ ६ ॥
अभेदबुद्धिः सुतशिष्ययोर्यः षट्कर्मसन्त्याजितषड्विकारः ।
त्रिकालसन्ध्यो विहिताग्निहोत्रः स ब्राह्मणो देव इहास्ति साक्षात् ॥ ७ ॥
एवं भृगूणां प्रवरोऽनवद्यो मुखप्रभाव्रीडितपार्वणेन्दुः ।
समाचरन् ब्राह्मणवर्णधर्मान् जिगाय लोकान्तपसा समस्तान् ॥ ८ ॥
स ब्रह्मचर्यव्रतिनां वरिष्ठो जितेन्द्रियो ब्राह्मणधर्मनिष्ठः ।
गतस्पृहस्त्यक्तसमस्तभोगो रोगानशेषान् विनिनाय चैत्यान् ॥ ९ ॥
दिने भ्रमस्तापसवृन्दगेहान् लोकान्पुनानः पदपङ्कजाभ्याम् ।
रात्रौ गिरावास्त स कश्यपाज्ञां सम्मन्यमानो जननीमिवाद्यः ॥ १० ॥
कदाचिदास्थाय विविक्तदेशं मतिं समाधाय महानुभावः ।
विचारयन् विग्नमना मनस्वी स्वपूर्वकृत्यं न स साधु मेने ॥ ११ ॥
अहो मयाकार्यमकारि नूनं क्रोधौर्वसंशुष्कशमार्णवेन ।
यद्ब्रह्मणः शाश्वतसारभूतां क्षमां जहामि स्म मणिं फणीव ॥ १२ ॥
क्षमाधनं ब्राह्मणपुङ्गवानां तामत्यजं क्रोधवशंवदोऽहम् ।
सोऽयं निरस्ताखिलसारसत्त्वो भस्त्रेव जीवामि मृतो जगत्याम् ॥ १३ ॥
तातं हतं जीवयितुं क्षमोऽपि यत्क्षत्रियाणां कदनं ह्यकार्षम् ।
तन्नानुरूपं विमलान्वयस्य धिङ्मां नृशंसं कृतजीवहिंसम् ॥ १४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

सर्पोऽपि बालेषु दयां करोति क्रूरं प्रकृत्या परमं यमाहुः ।
गर्भार्भकाणां प्रविधाय हत्यामहं ततः क्रूरतरोऽस्मि जातः ॥ १५ ॥
त्रिसप्तकृत्वो जगतीमनिन्द्यां विधाय वीर्याद्विधवामिवाहम् ।
तदश्रुधाराकलुषीकृतात्मा वाच्यो न किं स्यां भुवनेषु मन्दः ॥ १६ ॥
पिताऽपि सप्तर्षिगणं प्रविष्टो दीर्घायुराप्तो विशदप्रतिष्ठः ।
परं यशश्चन्द्रगतं कलङ्कं निर्दोषहत्याख्यमहं बिभर्मि ॥ १७ ॥
यद्वा न चैते पतयो धरण्या भारायमाणाः कृतकिल्विषाश्च ।
तानेव हत्वा निशितैः क्षुरप्रैः लघूकृतो भूमिभरो मयाऽयम् ॥ १८ ॥
तथापि तत्खेदविनोदनार्थं विनिश्चितो मे परमः प्रयत्नः ।
भूत्वा परब्रह्म मनुष्यलिङ्गं रामाख्यमेतत्तनयापतिः स्यात् ॥ १९ ॥
भूमेश्च जामातृवराय भूम्ने शस्त्रच्छलेनार्पितकार्यभारः ।
तं क्षामयन्पूर्वकृतापराधान् वात्सल्यपात्रं भविता क्षमायाः ॥ २० ॥
यद्यप्ययं संयति कार्तवीर्यो नीतो मया वीरगतिं तथापि ।
भारो हि भूमेरधुनापि जाग्रत्स रावणो रावयति त्रिलोकीम् ॥ २१ ॥
न रावणो व्यक्तिविशेष एष प्रतीकभूतः खलसंस्कृतेश्च ।
तन्नाशने नाहमलं लघुत्वात् ध्वान्तं न चोडुः क्षमते निहन्तुम् ॥ २२ ॥
रामः स्वरूपं हि मनुष्यताया राष्ट्रस्य वै मङ्गलनामधेयम् ।
स एव हत्वा दशकण्ठमाजौ लोकान्समस्तान्सुखिनो विदध्यात् ॥ २३ ॥
हे राम हे राघव रावणारे हे जानकीनेत्रचकोरचन्द्र ।
हे दीनबन्धो करुणैकसिन्धो त्रायस्व लोकं ननु राक्षसेन्द्रात् ॥ २४ ॥
इति व्यवस्यात्मनि भार्गवेन्द्रः प्रणम्य रामं प्रभविष्णुमीशम् ।
तेपे तपस्तापितषड्विकारस्तपः प्रधानं किल विप्रमाहुः ॥ २५ ॥
तस्मिन् हते संयति कार्तवीर्ये कुठारहस्तेन च भार्गवेण ।
लङ्केश्वरोऽपास्तसमस्तशङ्को निरङ्कुशो मत्तकरीव जातः ॥ २६ ॥
क्रीडामृगो येन कृतोऽङ्गनानां वन्दीकृतो भग्नबलावलेपः ।
तस्मिन्मृते राक्षसराजराजो निष्कण्टकं लोकमिमं स मेने ॥ २७ ॥
हते प्रतिद्वन्द्विनि हैहयेशे स रावणो घोरतरो बभूव ।
राहूपरागापगमे पपीर्वा पापी प्रभावोद्धतभूरिबाहुः ॥ २८ ॥
पुलस्त्यवंशामलचन्द्रमोऽङ्कः पौलस्त्यपुत्राम्बुधिनीचपङ्कः ।
विरञ्चिसृष्टीन्दुकलाकलङ्को लोकान्समस्तान् स्म रुजत्यशङ्कः ॥ २९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

मन्दोदरीकम्रकलत्रकान्तः स्ववीर्यसङ्क्षोभितदिग्दिगन्तः ।
उत्खातदिक्कुञ्जरदिव्यदन्तो दशाननोऽभूद्बलवान् दुरन्तः ॥ ३० ॥
विरञ्चितो लब्धवरोऽतिधृष्टः स्वमौलिमालार्चितचन्द्रचूडः ।
प्रवृद्धपङ्क्तिद्वयबाहुदण्डसिन्धुष्वमर्त्यान् जलयाम्बभूव ॥ ३१ ॥
सकुम्भकर्णानुजवीर्यविश्वविश्वासकृच्छक्रसपत्नपुत्रः ।
रेजे विषाणद्वयदत्तदर्पो दशाननो दानकरीव मत्तः ॥ ३२ ॥
जहार यक्षामरनागकन्या लुलुण्ठ रत्नानि दिवौकसां सः ।
विरावयन् रावण आर्तलोकान् तृणाय मत्वा विबुधान् बबाधे ॥ ३३ ॥
राजद्भवानीभवभूतभव्यं कैलासमुत्तोल्य कुतूहलेन ।
स्वकन्दुकीकृत्य कलं कराग्रैः खेलन् सखेलं भ्रमयाम्बभूव ॥ ३४ ॥
एवं विजित्यामरराजलोकं सबाधमानोऽखिलजीवलोकम् ।
दशाननावग्रह उग्रवीर्यः संशोषयामास मरुत्सुशस्यम् ॥ ३५ ॥
निर्मथ्य देवान् स विजित्य राज्ञो निहत्य वीरान् दशतीव्रधन्वा ।
लङ्केश्वरो रोषणविक्रमोऽयं सुधर्मशीलान् व्यथयाम्बभूव ॥ ३६ ॥
नैनं प्रकामं सविता तताप तदङ्गनामण्डनतान्तिभीरुः ।
रात्रौ निशेशोऽपि निशाचरेशं सुधामयूखैः शिशिरैः सिषेवे ॥ ३७ ॥
अशोकपत्रावलिपातभीत्या मन्दं ववौ वायुरतीव तस्य ।
निजातपत्रप्रहितः प्रचेताः तं वारयामास सदातपेभ्यः ॥ ३८ ॥
न यज्ञयागा न च धर्मचर्या न वा पुराणानि न वेदपाठः ।
अधर्ममूलां जगतीं विधाय धर्मस्य चक्रे निरपेक्षवादम् ॥ ३९ ॥
तस्मिन् प्रधावत्यभिदेवलोकं विर्योद्धते रावण उग्रवेगे ।
भूमिर्जले मत्तगजेन्द्ररूढा प्रकम्पिता नौरिव वातमूढा ॥ ४० ॥
जाता यदा धर्ममयस्य हानिः सुदुःसहाकारणपूरुषस्य ।
तदैव गोरूपधरा धरित्री शृङ्गं सुमेरो रुदती जगाम ॥ ४१ ॥
ब्रह्मा तया साकमथेन्दुमौलिं निवेद्य तेनापि सहाजगाम ।
साकेतलोकं विरजं विशोकं करीव तप्तश्च सुधातडागम् ॥ ४२ ॥
स रत्नसिंहासनमादिदेवं देवाधिदेवं श्रितसर्वसेवम् ।
ददर्श नीलाब्जघनावदातं सीतापतिं सेवकपारिजातम् ॥ ४३ ॥
दूर्वादलाम्भोजतमालकन्दकलिन्दजातीसिमयूरकण्ठैः ।
दत्तोपमां कोटिमनोजशोभां प्रबिभ्रतं श्यामलमूर्तिमीड्याम् ॥ ४४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

मुनीन्द्रसन्मानसराजहंसनीडायितं रामपदारविन्दम् ।
मन्दाकिनी यन्मकरन्दभूता पूता समस्तं भुवनं पुनाति ॥ ४५ ॥
वसन्तबालार्ककराभिरामं कदम्बकिञ्जल्कलसल्ललामम् ।
सुकिङ्किणीमण्डितचारुकट्या पीतं वसानं पटमप्रमेयम् ॥ ४६ ॥
कलिन्दजावर्तसमाननाभिं स्वल्पोदरं तं त्रिवलीमनोज्ञम् ।
निगूढजत्रुं हतसर्वशत्रुं निसर्गदृक् स्वस्त्ययनं सुराणाम् ॥ ४७ ॥
सीतासमालिङ्गनलब्धरोम श्रीवत्सलक्ष्माङ्कितविप्रपादम् ।
वक्षे लसत् कौस्तुभसक्तकण्ठं केयूरमालादिविभूषणाढ्यम् ॥ ४८ ॥
आजानुबाहुं रिपुचन्द्रराहुं शुभे निषङ्गेऽसुरदर्पभङ्गे ।
दधानमिभ्यारिसमप्रभावस्कन्धं यथा वीररसं धृताङ्गम् ॥ ४९ ॥
सुवर्णपुङ्खाशुगमण्डिताभमधिज्यचापं स्वकरे दधानम् ।
सुरेन्द्रचापाश्रितसौभगश्री प्रावृड्द्वयोवाहमिवात्तदेहम् ॥ ५० ॥
कठोरराकेन्दुसमाभिरामं समुल्लसत्कुण्डलसत्कपोलम् ।
नवीनराजीवदृगाननं यन्मन्दस्मितं तस्य जनस्पृहार्हम् ॥ ५१ ॥
लसल्ललाटे रुचिरोर्ध्वपुण्ड्रं श्रीमध्यगं सादरमादधानम् ।
नीलाद्रिमुच्चैः कलितत्रिवेणीं सम्भावयन्तं ननु तीर्थराजम् ॥ ५२ ॥
किरीटमध्यादथ तस्य केशाश्चकासिरे वक्रतयाभिरामाः ।
मन्ये सुधालोभत एव भृङ्गाः अभीन्दुमेते चटुला बभूवुः ॥ ५३ ॥
विराजमानामथवामभागे सीतां लसच्चम्पकचारुशोभाम् ।
नीलाम्बुदं भूषयितुं च शम्पां स्थितामिवाश्रित्य सुतारकालीम् ॥ ५४ ॥
निरीक्ष्य तं योगिदुरापमूर्तिं सीताभिरामं नरदेवलिङ्गम् ।
ब्रह्मा चतुर्भिर्वदनैश्च भक्त्या प्रचक्रमे स्तोतुमनल्पवृत्तैः ॥ ५५ ॥

जय जय जानकीनयननीरजमेषरवे
चरितसुधाब्धिमग्नमुनिसिद्धसुरेन्द्रकवे ।
जहि जहि रावणं समिति पादनमत्रिदशं
हर हर भूतलस्य भरमीश निरस्तरसम् ॥ ५६ ॥
जय जय जानकीवदनचन्द्रचकोरविभो
जय जय जाह्नवीजनकपादपयोज प्रभो ।
तव चरणारविन्दशरणान् मरणाभिमुखा-
नव भवभाववश्य विबुधान्हृतसर्वसुखान् ॥ ५७ ॥
जय जय जानकीहृदयहर्षपयोधिविधो

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

त्रिदिवमनाथमात्मशरणं हृदि विद्धि विधो ।
सदय विधत्स्व धत्स्व करुणां नृपमौलिमणे
दमय दशाननं दमितदूषण घोररणे ॥ ५८ ॥
जय जय जानकीश करुणावरुणालय हे
त्रिजगदिदं विनष्टविभवं परिपालय हे ।
विततमनाथनाथ विरुदं विनिभालय हे
धरणिमुपेहि दीनजनतामनुलालय हे ॥ ५९ ॥
जय जय जानकीरमण माधव माधिपते
निजजनशोकसिन्धुघटज व्रतमञ्जुमते ।
सुरकुलशालिमम्बुभिरलं सुजनैकगते
भुवमभिवर्ष तर्षमभितो हर हाररते ॥ ६० ॥
जय जय जानकीसरसिजाननभृङ्गमनः
कुरु करुणां सुरेषु भवतात्तव तेषु मनः ।
अलमधमेषु राम दयया दमयस्व खलं
निशितशरैर्निहत्य निशिचारिणमात्तबलम् ॥ ६१ ॥
जय जय जानकीहरिवधूवरवीर हरे
त्वयि वयमाश्रिता सुरवरे रणधीरवरे ।
जहि जहि जिह्ममेनमिव जम्भममर्त्यपतिः
पुनरुदियात्सुरेषु तव पादसरोजरतिः ॥ ६२ ॥
जय जय जानकीमधुरमानसमन्दिर हे
भव भवभीमवारिनिधिमङ्गलमन्दर हे ।
प्रणतपदाब्जदेवनिकरे करुणा क्रियतां
शितशरतीर्थमेत्य दशमौलिरयं म्रियताम् ॥ ६३ ॥
अगुणमलेपमेकरसमद्वयमेकमजं
तदिह विदुः सरूपगुणधाममुपास्तगुणम् ।
भिदमुभयोर्वदन्ति यदिहाश्रुतिसारविदः
नरकममी पतन्ति परमेश्वरभेददृशः ॥ ६४ ॥
जलहिमतुल्यमेकमुभयं सगुणं ह्यगुणं
यदगुणमेकमनादि तत्सगुणमप्यमलम् ।
प्रकटगुणं सगुणं वदन्ति भवकन्तममी

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

अगुणमतस्तिरोहितगुणं कथयन्ति बुधाः ॥ ६५ ॥
यदि सगुणो भवान् सकलसद्गुणवान् न भवेत्
वयमिव तन्महाभवसमुद्रनिमग्ननराः ।
कथमुतरेयुरीयुरथ पारमपारनिधेः
किमु खलु कोऽपि कूपमपि रज्जुमुपेक्ष्य तरेत् ॥ ६६ ॥
यदगुणमस्तसर्वगुणकं प्रलपन्त्यबुधा-
स्तदिह न जानते विमलवेदनिगूढगिरः ।
यदगुणकं तदेव सगुणं द्वयमेकमहो
द्रुतघनयोर्जलस्य वपुषोः किमु तत्त्वभिदा ॥ ६७ ॥
प्रकटयसे यदा स्वजनभावरिरक्षिषया
गुणनिकरांस्तदैव सगुणं समुयन्ति जनाः ।
भवसि यदा निलीनगुणकस्त्वमहेतुतया
विबुधगणास्तदाहुरगुणं भवकन्तमिमे ॥ ६८ ॥
त्वमसि समाकृतिमांस्त्वमेव च निराकृतिक-
स्त्वमगुणकस्त्वमेव सगुणः श्रुतिसारमिमम् ।
इति मुनयो विभाव्य भगवंस्तवपादयुग-
प्लवमधिरुह्य तेरुरथ घोरनिधिं मुदिताः ॥ ६९ ॥
नहि खलु मायिका भवति देव समस्तगुणाः
भुवनभवाय भान्ति भवतीव नभस्युडवः ।
गुणगुणिनो स्वरूपमनुबन्धमयुः श्रुतयः
प्रजहति नो भवन्तमिव वारिरसः सुगुणाः ॥ ७० ॥
त्वयि सगुणत्वमेव भगवंस्त्वयि चागुणता
द्वयमपि मङ्गलाय भवतः पदकञ्जजुषाम् ।
सगुणतनौ तथापि रमते मम राम मनः
किमु मधुपो विहाय वनजं मधुकेऽभिरमत् ॥ ७१ ॥
अकलमयुर्दुरूहमगुणं सुलभं सगुणं
तदिह वयं भजाम सगुणं भवभीतिमयाः ।
भवसि यदा निरस्तपरिहेयगुणोऽप्यगुणः
पुनरथ भासि दिव्यसुगुणैर्भगवन् सगुणः ॥ ७२ ॥
तव विहितावतारमपि रूपमखण्डमजं

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

विकृतिमुपैति नैव भगवन् क्वचिदप्यनघम् ।
नहि विरजञ्च नीरमपि नीरजसङ्कुलितं
कमलमलं जलं प्रकुरुतेऽमलमालिकुलम् ॥ ७३ ॥
अवतरणञ्च ये यदरणं भवभीतिमतां
यदि न भवेद्भवाय भगवन्मघवानघवान् ।
कथमिव पालयेज्जगदसौ खलभग्नबलो
वयमपि किं भवेम सुखिनो हृतगेहधनाः ॥ ७४ ॥
अनवतरन् भवानहह वेत्तु किमार्तजनान्
कथमथ तारयेत्पतितलोकमशोकमनाः ।
चरितमहामृतामरनदीमवगाह्य कथं
वयमथ रामभद्र भवतोऽभिभवेम रुजम् ॥ ७५ ॥
नहि तव जन्म कर्म परिपाकवशं भगवं-
स्त्वमथ न लिप्यसे वियदिवाखिलकर्मफलैः ।
इति सुधियो धिया धृतभवत्करुणैकबला-
स्तृणमिव कर्मबन्धमपि भङ्कुमिभाप्रभवः ॥ ७६ ॥
नहि तव नामरूपगुणजन्मचरित्रकथाः
कथयितुमीष्ट एष जन ईष्टनिसर्गतया ।
यदि शतकोटिशेषशिवनारदवेदगिरो
गदितुमलं रजांसि धरणेर्ननु को गणयेत् ॥ ७७ ॥
भवदवतारचारुचरितं श्रुतिसोममयं
सकृदपि ये पिबन्ति महदिन्दुमुखाद्गलितम् ।
तृणमिव ते जहत्यहह मोक्षमुत त्रिदिवं
क्वचिदपि किं चकोर इह निम्बरसे रुचिमान् ॥ ७८ ॥
तदलमहो विलम्ब्य करुणाघनसोमघटा
घटयतु वृष्टिसृष्टिमभिभारतशस्यकुलम् ।
दमय दशास्यनामदुरवग्रहकं भगवन्
शमय शुचातपं तपनवंशकृतप्रभवः ॥ ७९ ॥
तव करुणा न चेद्भवति देवगणे भगवन्
कथमथमुच्यतां सुरचयो दशकण्ठवशात् ।
शरणमुपेत्य किं विबुधवृक्षमनाप्तफलो

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

म्रियत इलाभयाप्तविभवैः परिभूतमनाः ॥ ८० ॥
भवदवतारहेतुरधिमर्त्यमनार्यवधः
इति य इहामनन्ति किल तेऽङ्गशिरोमणयः ।
भृकुटिविलासमात्रविहिताण्डकटाहलयः
किमु मशकं जिघांसुरवनावथ सोऽवतरेत् ॥ ८१ ॥
निजजनकञ्जभावमकरन्दपिपासुरलं
मधुपवरोऽवतीर्य तनुषे विरुदं विशदम् ।
तव चरितानिमेषसरिति प्रनिमज्य जनाः
सुखमपुयन्ति भग्नभवभानुशुचः शुचयः ॥ ८२ ॥
अवसि जनान् जनार्दन जगद्विषयानलतः
पतितकुलञ्च तारयसि घोरभवाम्बुनिधेः ।
इममवतारसारमवधार्य वयं विबुधा-
स्तवपदपद्ममेत्य निभृता विगताभिभवाः ॥ ८३ ॥
रघुवर रामभद्र भवभावन भावनिधे
त्वमसि पिता त्वमेव जननी त्वमथासि सखा ।
सदय दयस्व दत्स्व विभयं पदपद्मजुषां
त्वमसि कृपानिधान शरणं भवभीतिमताम् ॥ ८४ ॥
जलधरनील शीलसुषमासमतासदनं
शरदमलेन्दुवारिजविभाविलसद्वदनम् ।
अशरणसिद्धयोगिमुनिनाकसदां शरणं
चरणसरोजमेत्य विनता समजाहरणम् ॥ ८५ ॥
अवतर भारतेऽपहर भूतलभूरिभरं
विघटय कुञ्जरारिरिव वैरिगजेन्द्रघटाम् ।
दशमुखमौलिमञ्जुतरमस्तकमालिकया
गिरिशमपीह पूजयतु ते रणताण्डवकम् ॥ ८६ ॥
इति निगद्य गिरो गिर ईश्वरो रुचिररोचिषमम्बुदसुन्दरम् ।
प्रणिननाम ननाम मरुद्गणो गणितरावणबाणतनुव्रणः ॥ ८७ ॥
तमगदद्गदिताक्षरगद्गदं गतसुखं सुखमुक्तचतुर्मुखम् ।
विधिमलोकितरावणभीविधिं बुधमिवाथ विधुर्विहसन् विधुः ॥ ८८ ॥
दशनदीधितिभिर्विदिशो दिशो वितिमिरा विदधत्करुणालयः ।
स्मितमिषेण समांस्त्रिदशानसौ विमृडयन् सुधयेव जगत्पतिः ॥ ८९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

अलमहो विबुधा परिदेवनैर्भवत लब्धसुखा मयि तिष्ठति ।
पितरि जीवति सत्यपि सूनवो भययुता यदि धिक्पितरं तदा ॥ ९० ॥
भवत विज्वरका ज्वरकातरास्तरत भीषणशोकमहाम्बुधिम् ।
सपदि पश्यत पांशुविगुण्ठितं दशमुखं मुखभिन्नशिलीमुखम् ॥ ९१ ॥
अहमजोऽपि निरस्तमलोपि सन् प्रकृतिमास्थित एव गुणाश्रयः ।
अगुणकोऽपि मुदा सगुणो भवन्नवतरेयमहो ह्यधिकोसलम् ॥ ९२ ॥
भरतलक्ष्मणशत्रुनिषूदनैस्त्रिभिरथो स्वशुभांशकविष्णुभिः ।
समवतीर्य च भारतमेदिनीं धवलयेयमलं गुणरश्मिभिः ॥ ९३ ॥
दशरथस्य गृहे गतविग्रहे नरपतेश्च लसद्गुणसङ्ग्रहे ।
समवतीर्य तदीयसुतो भवन्निहतरावणको भवितास्मि भोः ॥ ९४ ॥
सपदि मामनुशक्तिमयी मम प्रियतमेव विधुं किल रोहिणी ।
अवतरिष्यति भूजननी भुवि जनकृतेऽशिथिला मिथिलापुरे ॥ ९५ ॥
व्रजत मेऽनुचरा ससुखाः सुराः भवत वानरदेहभृतो वने ।
मम सदागमनं प्रतिपाल्यतां मकरभानुरिवोत्तमवासरैः ॥ ९६ ॥
परिविभूषयितुं च मनुष्यतां सपदि दूषयितुं खलसंस्कृतिम् ।
अवतरामि चरामि च भूतलं प्रविचरामि चरामि सुखं सताम् ॥ ९७ ॥
अवधधाम्नि सुधाम्नि धराशिरो वरललाम्नि सुनाम्नि शिशुर्भवन् ।
सुखयितास्मि ततं जननीं तथा विमलभारतवर्षवसुन्धराम् ॥ ९८ ॥
इति रघुपतिवाक्सुधासनाथाः कमभिनतामृतजीविताः सुरास्ते ।
चरणनलिनसौरभामितृप्ता दिवस इवालय आगता स्वधाम्नः ॥ ९९ ॥

श्रीरामः सह सीतया स भगवान् सम्मन्त्र्य साध्व्यारहो
संहर्तुं दुरवग्रहं गुरुभरं रक्षोमयं रावणम् ।
कर्तुं चापि विनिश्चिकाय जननीभूमीमयोध्यां जनेः
कौसल्यां सह नीरदस्य तडिता विभ्रद्विरेजे श्रियम् ॥ १०० ॥

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
सर्गः प्रणीते कविरामभद्राचार्येण भूयाद्दशमः श्रियै नः ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये श्रीराघवाविर्भावो नाम दशमः सर्गः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ एकादशः सर्गः ॥

धर्मोत्तराधिधरमुत्तरदिग्विभागे पुष्यत्परागपरिपङ्कजपद्मरागे ।
पायोजपौत्रिपयौज्झितपापरागे भातीन्द्रनम्रनगरी नगरी अयोध्या ॥ १ ॥
साकेतधाम्नि समनाम्नि लसत्प्रतिष्ठा गन्धर्वनागनरकिन्नरलब्धनिष्ठा ।
वैकुण्ठतोऽपि विशदा विरजा वरिष्ठा या मोक्षदायकपुरां पुरतः प्रथिष्ठा ॥ २ ॥
विज्ञातरामरमणीयनरावतारा त्रेतायुगे भरतभूमिमिनञ्जपूर्वम् ।
ऊर्जे सितेऽभिनवमीमगमत्सरज्वा प्रत्युद्यियाषुरिव सेवकधर्म एषः ॥ ३ ॥
वैवस्वतेन मनुनार्पितवाससीमा सीमन्तिनीव लसितामितसल्ललामा ।
सत्यव्रतेन महिता शुचिसत्यनामा मातङ्गवाजिरथरोचितदिव्यधामा ॥ ४ ॥
या चायता तपनसङ्ख्यकयोजनानि शर्वाक्षियोजनसुविस्तरमण्डिताशा ।
सुव्यक्तचत्वरमहापथराजरथ्या वीथीव मस्तकमयी ललिता धरण्याः ॥ ५ ॥
आदित्यवंशजनुषां क्षितिपेश्वराणां वैवस्वदादथ मनोः प्रभृति प्रतीता ।
प्रीतात्मनां स्वगुणजीवितजीवधानी याभूदपास्तरजसां शुभराजधानी ॥ ६ ॥
या सूर्यकेतनविनन्दितसूर्यबिम्बा व्रीड्यच्छशाङ्ककलशालयसत्कदम्बा ।
कादम्बिनीव जगतीं स्वयशःपयोभिः नित्यं निषिञ्चति निरस्तनिसर्गदोषा ॥ ७ ॥
यस्या गृहान् रचितवानजविश्वकर्म स्थापत्यनैपुणकलाकुलकौशलानि ।
हर्म्याणि रत्नखचितानि हिरण्मयानि स्वर्ग्याणि चापि जहसुर्दिनकृद्विभानि ॥ ८ ॥
कीराश्च पञ्जरगताः सह सारिकाभिर्नित्यं जगुः श्रुतिप्रमाणमुदाहरन्तः ।
सीतापतेः पतितपावननित्यलीलालीलायिताः श्रितसुधाकरसारवाचः ॥ ९ ॥
यस्यामयोवदचलीकृतदेहचिन्ता ध्यायन्ति राममनघं नृपतोकरूपम् ।
यायो हरिद्रुहिणशम्भुभिरात्तभावैर्ध्याता बुधा अत इमां निगदन्त्ययोध्याम् ॥ १० ॥
इक्ष्वाकुवंश्यरणचण्डमहीपमुख्यैर्या पालिताविरतमाप्तमहाप्रयासैः ।
नायोध्यते तत इयं सुदुरासदत्वाच्छत्रूञ्जयैररिभिरस्तपराक्रमैश्च ॥ ११ ॥
ब्रह्मेन्दुशेखरकृपावरतीक्ष्णदर्पः पौलस्त्यवंशवरवैणववन्यवह्निः ।
यां रावणोऽपि न शशाक तिरोवधातुं श्रीराघवैः कृतदुरत्ययभीममार्गाम् ॥ १२ ॥
तस्या उदीचिदिशि भाति सदा सुधाम्बुः श्रीशाम्बकाब्जमकरन्दमयी मनोज्ञा ।
शाश्वत्प्रसन्नसलिला सरयूः सदाया संसारचक्रविनिवर्हणलब्धदीक्षा ॥ १३ ॥
यस्यास्तटेषु यतयोऽरतयो जगत्या धीरा सदा परमहंसगणा गरिष्ठाः ।
निर्माय पर्णतृणचारुकुटीरयूथं प्रेम्णा वसन्ति भगवन्तमुपाश्रयन्तः ॥ १४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

यस्यां जनो निजकलेवरकं कथञ्चित् त्यक्त्वा पुनर्भवभयानकसिन्धुमुग्रम् ।
भूयो नहि प्रपतति प्रपितामहस्य सामीप्यमेति विनतासुतपक्षवाह्यः ॥ १५ ॥
तस्यां बभूव नृप ऐन्दुमतेय आजिराजावथाप्यतिरथः स सखा बलघ्नः ।
दानी दमी दशरथो दशमस्तकोऽपि यन्मस्तकं नमयितुं न शशाक यत्नात् ॥ १६ ॥
स्वायम्भुवो मनुरधिश्रित दाशरथ्यः पत्न्या च कोसलजया शतरूपयाद्यः ।
कौसल्यया कृतविवाहविधिर्विधिज्ञो रेमे महेश इव मामयमैरवेय्या ॥ १७ ॥
भूयोऽपि कैकयनरेन्द्रसुतां सुभामां सौन्दर्यसारचकितीकृतकामवामाम् ।
वामोरुमम्बुजदृशं वनितां व्युवाह प्रीत्या शशीव सुदतीं ननु रोहिणीं सः ॥ १८ ॥
राजा सुमित्रतनयां वनितां सुमित्रां गङ्गामिवामलधियं गुणतः पवित्राम् ।
तामग्रहीन् मगधवैभववैजयन्तीं देवीमिवादितिमसौ च मरीचिपुत्रः ॥ १९ ॥
इत्थं मुदा स तिसृभिर्गृहमेधिनीभिस्तुल्यान्वयाभिरनघाभिरमन्दभाभिः ।
राजा रराज रुचिताभिरिवात्तसारो नव्योनयः समुदितः किल शक्तिभिः सः ॥ २० ॥
ताभिर्बभौ स रघुपौत्र उदारवृत्तो भार्याभिरात्मसदृशीभिरनुव्रताभिः ।
गङ्गादिनेशतनयान्तरिताम्बुभिर्वै युक्तः प्रशस्तमहिमेव परः पयोधिः ॥ २१ ॥
कौसल्यया स शुशुभे मघवानिवैद्र्या स्वामीव केकयजया पयसां प्रतीच्या ।
राजा सुमित्रसुतयोत्तरयेव शैवो भावं गतो दशरथस्तिसृभिस्त्रयाणाम् ॥ २२ ॥
अष्टाभिरीड्यचरितैर्नयवर्त्मविद्भिर्विज्ञैर्नृपानुगमनैः सुमहानुभावैः ।
वित्तो विनीतसचिवैः स सुमन्त्रमुख्यैरष्टाभिरात्मप्रतिमाभिरिवाष्टमूर्तिः ॥ २३ ॥
जित्वा दिशो दशरथो दशदस्युतापि तापिच्छनीलरुचिमच्युतमेव बिभ्रत् ।
चित्तेऽचिरेण भुवनानि चतुर्दशास्त्वा यश्चक्रवर्तिपदवीं पुरुहूततोऽगात् ॥ २४ ॥
आस्थाय देवमहितां निजराजधानीमृद्धां प्रसन्नजनतां नगरीमयोध्याम् ।
भूपो बुभोज भुवनानि भुजप्रतापप्रोत्तप्तशत्रुनिकरो रविवंशकेतुः ॥ २५ ॥
वव्रे पुरोहितमृषिं स वसिष्ठमीड्यं यो ब्रह्मणोऽष्टमसुतः प्रथमेऽन्तरेऽभूत् ।
आथर्वणिः प्रथयिता प्रथमोऽग्निहोत्रशश्वद्विधेः सकलयज्वशिरोमणिश्च ॥ २६ ॥
मन्त्री सुमन्त्रसदृशः सुगुरुर्वसिष्ठः पत्न्यश्च कोसलसुताप्रमुखाः सुकोषः ।
एकातपत्रवसुधातलराज्यमृद्धं शक्रः सखा महति सर्वमपि ह्यपूर्वम् ॥ २७ ॥
राजा जुगोप सुतवत्प्रकृतीः पितेव वर्णाश्रमानुमतधर्मरताः प्रसन्नाः ।
काले ववर्ष मघवा मघवत्सहाये तस्मिन् रघुप्रवरराजनि राजमाने ॥ २८ ॥
इत्थं प्रजासमनुपालयतो जितारेर्धर्मात्मनो दशरथस्य महारथस्य ।
जग्मुः समा अहह षष्टि सहस्रसङ्ख्या राज्ञः सदा स्पृहयतः सुतलालनाय ॥ २९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

सोऽप्येकदा समनवाप्तसुतः फलर्धेर्हीनं यथा द्रुममिवावसथं विदीपम् ।
शून्यं सरोवरमिवाम्बुजसम्पदेव प्राणं विना तनुमसौ स्वमथो शुशोच ॥ ३० ॥
दीर्घप्रजागरजडीकृतपक्ष्मपङ्क्तिरारक्तनेत्रनलिनो मलिनाम्बुजास्यः ।
पद्भ्यां जगाम गुरुमेव गुरुत्वमाप्तुं सत्सङ्गमो हि जनवाञ्छितपारिजातः ॥ ३१ ॥
तं चारुचन्द्ररुचमाननचन्द्रहासपीयूषसीकरकरैर्हठतो हरन्तम् ।
श्रद्धावतां त्रिविधतापमथो कलापं घोरैनसां गुरुमुपोटजमभ्यपश्यत् ॥ ३२ ॥
सिञ्चन्तमाम्रविटपान् सरयूपयोभिः पूर्णेन मृन्मयघटेन च वत्सलत्वात् ।
सानन्दमीड्यचरितं गृहिणीसहायं पश्यन्तमादरदृशा तमरुन्धतीं च ॥ ३३ ॥
आजानुलम्बिवरबाहुमदीनसत्त्वं दिव्योपवीतकलितं शुचिनिम्ननाभिम् ।
व्यूढोरसं सुवदनं ललितोर्ध्वपुण्ड्रप्रोद्यल्ललाटपटलं श्रमबिन्दुभूषम् ॥ ३४ ॥
तं चक्रवर्तिनमसौ नृपचक्रवर्ती स ब्रह्मणामनुपमं परिवीक्ष्य दूरात् ।
मोदं ययौ दशरथो विगताध्वखेदः सद्दर्शनं सफलयत्यभिलाषमारात् ॥ ३५ ॥
पृच्छानि सिञ्चति गुरौ च तदङ्घ्रियुग्मं नूनं व्रजामि शरणं तनयाभिलाषी ।
देवो मदीप्सिततरुं कृपयाभिसिञ्चेत् सन्तानचारुफलमित्यभवत् प्रसन्नः ॥ ३६ ॥
यावद्विलोक्य नृपतिं गुरुरुज्झितस्वव्यापार इच्छति सभाजयितुं महीपम् ।
तावद्द्रुतं दशरथोऽपि तदङ्घ्रिरेणुं मूर्ध्ना दधार हि महान् विनयी प्रकृत्या ॥ ३७ ॥
तं वन्द्यमानचरणं समुवाच वाचं वाचंयमो महिपमौलिमणिं मनस्वी ।
स्वस्त्यस्तु ते नरपते भव पूर्णकामः सत्याशिषोऽप्यथ फलाढ्यगिरो हि सन्तः ॥ ३८ ॥
आनीय नीपनिचितां निजपर्णशालां वेदीप्रदीप्तबलिवल्गितदीपमालाम् ।
दिव्याञ्च देवगविगोमयलिप्तभूमिं विप्रो नृणामिनमनामयमभ्यपृच्छत् ॥ ३९ ॥
दिष्ट्या विवर्धस इनावनिमण्डलस्य राज्ये गृहे वपुषि कच्चिदनामयन्ते ।
हेमन्ततामरसकोषमिवाप्तशोषं पश्यामि ते वदनमत्र वदस्व हेतुम् ॥ ४० ॥
तं पृष्टवार्तमिदमार्ततरं बभाषे भास्वत्कुलम्बुरुहभास्कर उष्णवीर्यैः ।
आचार्यशीतलपदाब्जयुगं सतापं सन्तापयन् नयननिर्झरवारिपूरैः ॥ ४१ ॥
सर्वत्र कोसलगुरो भवतः कृपाख्या कादम्बिनी समनुवर्षति कौशलाम्बु ।
एकं ममैव भवनं दुरवग्रहेण ग्रस्तं निदाघ इव शून्य सरो न भाति ॥ ४२ ॥
आचार्यदेव महितासु तव स्नुषासु तुल्यान्वयासु तिसृषु ह्यनवाप्तपुत्रः ।
चेखिद्य एष जन आप्तसुरापगोऽपि सिन्धुर्यथा विरहितोऽहमनल्परत्नैः ॥ ४३ ॥
किं तेन देवतरुणा बुधवन्दितेन स्निग्धप्रसूतिरहितेन निरर्थकेन ।
किं कृष्णया विरलया घनमालयाभो या नो प्रवर्षति जलं स्तनति प्रघोरम् ॥ ४४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

एकोऽपि चेत् समनुवंशवधूप्रसूतः श्राद्धं सुतः प्रकुरुतां मुदितो गयायाम् ।
उद्धृत्य घोरनरकात् पितरं स पुत्रः स्वर्गे प्रमोदयतु मोदत आप्तकीर्तिः ॥ ४५ ॥
तस्मादहं विगतपुत्रसुखो भृशार्तः श्रीमत्पदाब्जशरणं समुपैमि दीनः ।
त्रायस्व मां करुणया विधिवंशकेतो त्वं भास्करान्वयपयोरुहरश्मिराशिः ॥ ४६ ॥
इत्थं निवेद्य गुरवे गुरुताभिलाषं बाष्पायमाणनयनो नयनाभिरामम् ।
निष्यन्दितेऽन्तरधरे रसपल्लवेऽसौ ज्योत्स्ना इवामृत जुषोथ जगाम जोषम् ॥ ४७ ॥
जोषं गते धरणियोषिति तीव्रचिन्ते चिन्तामणिः पदजुषां सविचिन्त्य चित्ते ।
चिन्तां हरन् हरिसखस्य वचो बभाषे विद्वान् हरेर्हरिकुले मनुजावतारम् ॥ ४८ ॥
राजन् प्रसीद मृदुमानस मा विषीद धैर्यं धरस्व शृणु मद्गिरमादरेण ।
क्षिप्रं जगद्गुरुगुरुर्भवितासि भूयो विष्णोरिवादितिपतिः पतिताघहर्तुः ॥ ४९ ॥
राजन् तिसृष्वपि भवद्गृहिणीषु साक्षात् कृत्वा तनूरथ शुभा भगवांश्चतस्रः ।
पुत्रत्वमेत्य तव भूतलभूरिभारं हर्ता हरिर्हरिसुहृद्भव वीतशङ्कः ॥ ५० ॥
एवं विसृज्य विधिजो विधिनामपुत्रमाहूय होमविधिवित्तममृष्यशृङ्गम् ।
आयोजयन्निजसुतोत्तरतीर आर्षं यज्ञं महेन्द्रसखपुत्रफलं स यज्वा ॥ ५१ ॥
कौसल्यया दशरथः सह दीक्ष्यमाणश्चक्रेऽश्वमेधमधिराजमथो मखानाम् ।
येनैनसः प्रमुमुचेऽस्य सखा पुरैव त्वाष्ट्रप्रणाशजनितात् तुहिनात् पपीर्वा ॥ ५२ ॥
बभ्राम वर्षमधिभूतलमस्य वाजी श्रीचक्रवर्तिजयसूचकपत्रकण्ठः ।
यं रावणोऽपि न शशाक बलान्निरोद्धुं सङ्कल्पसर्गमिव भक्तिमतो नरादः ॥ ५३ ॥
भूयोऽगमत् समभिभूपति ह्रेषमाणः श्रीचक्रवर्तिविजयस्य यथा प्रमाणम् ।
पूर्णोऽभवद्दशरथस्य मखोऽश्वमेधो विप्रेन्द्रमन्त्रविधिविश्रुतदिग्विभागः ॥ ५४ ॥
ईजे स विश्वजितमेव च राजसूयं सन्तोष्य विप्रचयमर्पितदानभूयम् ।
यज्ञैस्त्रिभिर्निहतपापकलापतापो राजा रराज विरजा मघवानिव स्वः ॥ ५५ ॥
भूयो वसिष्ठ मतमेत्य स ऋष्यशृङ्गः पुत्रेष्टिमारभत पुत्रफलां फलेप्सुः ।
भक्त्या जुहाव हुतहव्यभुजां वरिष्ठो मन्त्रैरथर्वशिरसो हविषेव धाता ॥ ५६ ॥
तस्मिन्मखे हविषि मन्त्रिणि हूयमाने वह्निर्विशिष्टवपुषा प्रकटो बभूव ।
मन्दस्मितं दशरथं परिवीक्ष्यमाणः संसूचयन्निव समीप्सितकार्यसिद्धिम् ॥ ५७ ॥
आरक्तवर्णवसनो दशनप्रभाभिर्निन्दन्नवेन्दुममलं तपनीयवर्णः ।
उत्सेधलङ्घितहिमाचलशैलकूटः कूटं हरन्निव निसर्गनिरीक्षणेन ॥ ५८ ॥
दोर्भ्यां वहन् कनकभाजनमप्रमेयं दिव्यान्नपायसयुतं रजतच्छदञ्च ।
यस्मिन्पुराणपुरुषः षडनूत्तमांशैः साक्षाद् रराज भगवान् नभसीव नादः ॥ ५९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

तं वीक्ष्य वीक्षणमहाक्षणमक्षणानामग्र्यं हिरण्यगुरुमग्रजमग्रजानाम् ।
नाथो नृणामनमदग्रजपुङ्गवानां ज्येष्ठं ससांसदगणैः सह पुण्यकीर्तिम् ॥ ६० ॥
पूर्णा मखा द्विजगणैः परियाज्यमानाः पूर्णोऽभवन्मनुजराज मनोरथस्ते ।
पूर्णो विलोकयसि भोः सुततां गतानां पूर्णेन्दुसम्मितमुखानि सुरोत्तमानाम् ॥ ६१ ॥
यद्यद्वसिष्ठ इहते मनसा भविष्यत् कार्यं व्यभावयदहो विबुधैरचिन्त्यम् ।
तत्तद्विलोकय नरेन्द्र निसर्गसिद्धं सङ्कल्पसिद्धमहतो ह्यनुयाति सिद्धिः ॥ ६२ ॥
एतं चरुं कलितपूरुषसत्त्वमीड्यं पत्नीसु भूप विभजस्व यथानुपूर्व्यम् ।
आस्वेव लप्स्यस इमांश्चतुरस्सुपुत्रान् त्रैयाम्पुमानिव पुमर्थचतुष्टयं त्वम् ॥ ६३ ॥
इत्येवमादि रघुवंशमणिं निदिश्य सोऽन्तर्दधे दहन एषु पवित्रकर्मा ।
पश्यत्सु सत्सु विबुधेष्वभितः प्रसूनैर्वर्षत्सु लब्धचरुरास्त नृपः कृतार्थः ॥ ६४ ॥

लब्ध्वा वैश्वानराच्छ्री हविरिव नृपतिः श्रोत्रियाद् ब्रह्मबोधं
जिज्ञासुः प्रीतचेता अधिमखभवनं पूजितब्रह्मपुत्रः ।
ऋत्विग्विप्रर्षिवृन्दैः कृतसकलविधिं ब्रह्मगर्भं प्रियासु
प्रीत्या धित्सुर्गुरूक्त्या शकलितविभवं भक्तितस्तद् विभेजे ॥ ६५ ॥
कौसल्यायै तदर्धं सहरि दशरथः प्रादिशत् तच्चतुर्थं
कैकेय्यै चेश्वराढ्यं कृतशकलयुगं तूर्यमाढ्यं विकाभ्याम् ।
कौसल्याकैकयीभ्यां प्रकृतिबहुमतां भोजयिष्यन् सुमित्रां
विद्याभ्यां ब्रह्मणीद्धे मतिमिव मतिमान् राजराजो रराज ॥ ६६ ॥
इत्थं राज्ञो महिष्यः सुचरितचरुतो लब्धगर्भा बभूवू
रेजू राजीवनेत्रा नरपतिमणिना दत्तसौभाग्यसारा ।
यज्ञं सम्पाद्य चेष्ट्वा रघुकिलतिलको ब्राह्मणानृत्विजांश्च
मन्त्राशीर्वादवाद्यैरनुनदितनभा राजगेहं प्रतस्थे ॥ ६७ ॥
कौसल्या त्यक्तशल्या जगदुदयकरं गर्भदेशे दधाना
क्षौमं वासो वसाना नरपतिमणिना दत्तमाना ददाना ।
दानं मानं द्विजेभ्यो मगधनृपसुताकैकयीभ्यामुपेता
रेजे राजीववक्त्रा त्रिदिवमभिगता देवमातेव मान्या ॥ ६८ ॥
देवाश्चाप्याप्तसेवाः प्रमुदितमनसः शार्ङ्गिणस्त्यक्तभोगा-
स्तिर्यग्योनिं प्रपन्ना धृतकपिवपुषो वन्यवृत्त्या चरन्तः ।
वीर्योद्रेकल्लसन्तो रघुपतिपदवीं मार्गयन्तो वसन्तः
सन्तः सौभाग्यवन्तः कृतविपुलबलाः शैलवृक्षप्रहाराः ॥ ६९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

शम्भुः श्रीरामसेवासुलभकपितनुं सादरं स्वीकरिष्यन्
त्यक्त्वा कैलासवासं परमपशुपतिर्मारुतादञ्जनायाम् ।
जातो जाम्बूनदाभो भुवनहितकरो जातरूपाद्रिदेहो
गेहः सौशील्यधाम्नोर्दनुजकुलरिपुर्वज्रसारो हनूमान् ॥ ७० ॥
श्रीरामं पूर्णकामं खलकुलहतये भारतीमाव्रजन्तं
ज्ञात्वा साकेतधाम्नो गुणगणमहितां ब्रह्मबोध्यामयोध्याम् ।
पुष्पै राशैः सहासैः नवकिसलयकैः फुल्लराजीवराजी
प्रत्युद्यातुं समायान् मलयजमरुता मोदकान्तो वसन्तः ॥ ७१ ॥
प्रातः पाथोजपुञ्जप्रथितरसमदा मञ्जुभृङ्गा जुगुञ्जु-
स्तिष्ठन्नाम्रे नताम्रो मधुरतरगिरा कोकिलो ना चुकूज ।
मन्दं मन्दं समीरः शिशिरितसरयूनीरधीरो गभीर-
स्तीरे तीरे कुटीरे निखिलमुनिगणान् सेवमानः स्म वाति ॥ ७२ ॥
कौसल्यागर्भसिन्धौ विलसितवपुषः सत्यसन्धस्य जिष्णोः
सानन्दं संव्यतीताः ससुखमिव विधोर्द्वादशैते हि मासाः ।
योगो लग्नं च वारो ग्रहकलिततिथिः सर्वमेवानुकूलं
श्रीरामस्यावतारे दनुजवनभिदो भूमिभारापहारेः ॥ ७३ ॥
मेषे श्रीमान् विवस्वान् मकरगतकुजो भानुपुत्रस्तुलायां
कर्कस्थोऽतर्कसंस्थो विबुधकुलगुरुर्गीष्पतिश्चापि रेजे ।
शुक्रो मीनेऽप्यदीनो दनुजकुलगुरुः सोच्चसंस्थाग्रहा वै
आगच्छत्याप्तकामे दशरथभवनं सर्वमासीत् प्रशस्तम् ॥ ७४ ॥
चैत्रे शोभार्कजैत्रे कुभुवि मधुमये शुक्लपक्षे नवम्यां
मध्याह्ने सन्निधाने वियति दिनमणौ लोकविश्रामकाले ।
स्वेष्टापूर्ते मुहूर्तेऽभिजिति स भगवान्ब्रह्मसाक्षाद्दिवैन्द्र्यां
कौसल्यायां मृगाङ्कः प्रकटितविभवो राम आविर्बभूव ॥ ७५ ॥
श्रीरामः कामकामो नवजलदरुची रत्नराजत्किरीटः
केयूरासक्तबाहुर्दशवदनविधो राहुरुद्यत्प्रतापः ।
श्रीशार्ङ्गं सन्निषङ्गं खलकुलकदनं चण्डबाणं दधानः
कौसल्यापुण्यराशिः स्मितवदनशशी मञ्जुमूर्तिर्बिभासे ॥ ७६ ॥
श्रीवत्साङ्कं मृगाङ्कं सुमसृणसुषमं भानुजागर्भसिन्धोः
पूर्णं पूर्णावतारं प्रणतभयहरं कोटिकन्दर्पकान्तम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

दर्शं दर्शं सहर्षं विनिमिषनयना नागरीनम्रमूर्धा
कौसल्या भग्नशल्या सुतमतिरुचिरं नैव तृप्तिं जगाम ॥ ७७ ॥
आहैनं भक्तिनम्रा जय जय भगवन् ब्रह्मपूर्णावतारिन्
जानामि त्वां पुराणं सकलविभुमहाविष्णुमीड्यावतारम् ।
संहृत्यैतत् स्वरूपं जननयनसुखं बालरूपं भजस्व
स्निग्धा ते बाललीला सततमथ बुधैर्गीयतां कोसलेन्दो ॥ ७८ ॥
श्रुत्वा मातुर्वचोऽसौ स्मितमुखकमलो भक्तभावानुगामी
भूत्वा बालोऽप्यबालः स्रुधितकलगिरं मन्दमन्दं रुरोद ।
कौसल्याङ्के विराजन् लघुघनवपुषा बाललीलां वितन्वन्
ब्रह्माण्डानेककर्ता सदयहृदयया चुम्बितास्यो जनन्या ॥ ७९ ॥
कौसल्यायां स रामो धृतमनुजतनुर्बाल आविर्बभूव
पश्चाच्छ्रीकैकयीतः शुभरतभरतो जन्म लेभे सुशीलः ।
एका देवी सुमित्राजनयदथ सुतौ लक्ष्मणं लक्ष्मभाजं
शत्रुघ्नं भूपवर्योऽभवदतिमुदितः पुत्रकैस्तैश्चतुर्भिः ॥ ८० ॥
तूर्यं शङ्खाश्च भेर्यः पणवसुपटहादुन्दुभिश्चापि नेदु-
र्भक्त्या गायन् व्यनृत्यन् विबुधकुलवधूकिन्नरा यक्षनागाः ।
दिव्यैः पुष्पैरसङ्ख्यैर्ववृषुरतितरामुत्सवोऽभून्महान् वै
प्रादाद्दानञ्च राजा धनमणिकनकं पुत्रतीर्थे प्रसन्नः ॥ ८१ ॥
कुर्वन् दिव्यामयोध्यां पदकमलरजोराशिभिर्भूरिभाग्यां
उर्वीं गुर्वीं वितन्वन् नवनलिनदृशा पापतापं विधुन्वन् ।
श्यामः कन्दाभिरामो रमितदशरथो भ्रातृभिश्चिन्त्यमानः
कौसल्यास्तन्यपायी स इह विजयते राघवो रूपराशिः ॥ ८२ ॥

अथ ध्याने रामो विदितरघुरामावतरणो
गिरौ हृष्टो दृष्टोत्तमपुरुषबालानुचरितः ।
प्रभुं दर्शं दर्शं नयनजलवर्षं प्रबलयन्
जगौ द्वाष्टौ भक्त्या रघुतिलककीर्तीः शिखरिणीः ॥ ८३ ॥
विमुष्णंस्तापिच्छं शिरसि शिखिपिच्छं विलसयन्
कदम्बं रोलम्बं चिकुरनिकुरम्बैर्विगणयन् ।
अहो दृग्भ्यां वर्षन्नमृतमथ चित्तं चपलयन्
मयूरेण श्यामः क इह पुरतः खेलति शिशुः ॥ ८४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

म्रदिम्ना पाथोजं शतशतमनोजं तनुरुचा
शुचा लिम्पन् लिम्पन् वपुरतसिनीलं सुरजसा ।
रजो धुन्वन् मातुर्मनसि परमानन्दजलधिं
विधुस्तन्वन् रिङ्गन् क इह पुरतः खेलति शिशुः ॥ ८५ ॥
रुचां राशिः किं वा किमुत निचयोऽयं सुमहसां
श्रुतीनां सारो वा किमुत कलहारः सुमनसाम् ।
सुखं पुञ्जीभूतं किमुत कृतिनः कोसलपते-
रहोहोरातो मे क इह पुरतः खेलति शिशुः ॥ ८६ ॥
चमत्कुर्वन् किञ्चित् तडिदिव मुहुर्योगिमनसि
स्फुरंश्छ्यामो रामो रमितजितकामः कमलदृक् ।
नमस्कुर्वन्नुर्वीपतिगृहिणिभाग्यं जलभुवं
तिरस्कुर्वन् कान्त्या क इह पुरतः खेलति शिशुः ॥ ८७ ॥
क्षणं नृत्यन्नङ्गं क्षणमथ रजोभिश्च रजयन्
क्षणं लुण्ठन् धावन् क्षणमथ पतन् सस्मितमुखः ।
क्षणं काकैर्हंसैः क्षणमथ मयूरैस्स्वसखिभिः
क्षणं पङ्कक्लिन्नः क इह पुरतः खेलति शिशुः ॥ ८८ ॥
प्रभाते सुस्नातः सुरभिपयसा कज्जलकलाः
कपोले विभ्राणः कमपि सकलङ्कं विधुमिव ।
विभूषार्हो भूषामणिगणसमालङ्कृततनु-
र्विकर्षन् मे चेतः क इह पुरतः खेलति शिशुः ॥ ८९ ॥
क्षिपन् स्वीयां छायां किमपि कमनीयां मणिमये
गतो रोषं तोषं कमपि सुखकोषं पदजुषे ।
किरन् क्रीडन् भावैर्मधुररसमूर्तिः स्मररिपो-
र्मनो विन्दन् नन्दन् क इह पुरतः खेलति शिशुः ॥ ९० ॥
कलं कौसल्याया मृदुममृतवल्लीं सुफलयन्
पितुर्मोदामोदं मलयमिव वातः परिवहन् ।
अयोध्यासौभाग्यं विधुरिव पयोधिं प्रगुणयन्
कवीनां सर्वस्वं क इह पुरतः खेलति शिशुः ॥ ९१ ॥
वितन्वन् वैराग्यं किमपि कलभाग्यं स्थितिमतां
तृषस्तर्षं तर्षन् हृदयमथ कर्षन् कृतिमताम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

सतां माधुर्याम्भोरुहरुचिपरागान्तरगतो
मरन्दो मानन्दो विलसति पुरो राघवशिशुः ॥ ९२ ॥
अयं मेघश्यामो मुनिदृगभिरामो रमयतां
वरो वारां राशिः सुखसुयशसोश्चामलरुचाम् ।
रुचं मुष्णन् पुष्णन् परमसुषमामोषधिपुषः
पुरारातेः पूज्यो विलसति पुरो राघवशिशुः ॥ ९३ ॥
असौ सौन्दर्याब्धेश्छविशुचिसुधापार्वणविधु-
र्द्विषत्कान्ताराग्निः प्रणतकुलपाथोरुहरविः ।
सृजन् शोभासर्गं सुरभयविसर्गं परिसृजन्
नवं कन्दं निन्दन् विलसति पुरो राघवशिशुः ॥ ९४ ॥
नमन्तो यं सन्तो नयनचषकैः सौभगसुधां
पिबन्तो माद्यन्तो मधुलिह इवार्या दिशि दिशि ।
भ्रमन्तो भ्राम्यन्तो रचितभवभङ्गा विदधते
जगत्स्वीयं सोऽयं विलसति पुरो राघवशिशुः ॥ ९५ ॥
क्वचित्क्रीडन् नृत्यन् क्वचिदथ मयूरैश्चलचटैः
क्वचिद् धावन् काकैः क्वचिदथ मरालैर्मृदुपदः ।
महिम्ना मानिन्या विदधदुरुमानं किल भुवो
मुनीनां मानार्हो विलसति पुरो राघवशिशुः ॥ ९६ ॥
पिबन् कौसल्यायाः स्नुतमथ पयोदं कररुहैः
स्पृशन् सव्यं सव्यैर्जनितजननीमोदमहिमा ।
मुकुन्दः कन्दाभो भवभवभवानीभवभवो
भवन् भव्यो नव्यो विलसति पुरो राघवशिशुः ॥ ९७ ॥
तमालाभो लाभो मुनिजनयतीन्द्रामलदृशां
पटं पीतं प्रीतो रविकरनिभं विभ्रदनघः ।
घनश्यामो रामो जनदृगभिरामो रघुवरो
ममायं सर्वस्वं विलसति पुरो राघवशिशुः ॥ ९८ ॥
महत्पुञ्जीभूतं परममथपूतं सुकृतिनां
सुखं मूर्तं स्फूर्तं विमलमनुरागं स्ववपुषा ।
वहन् मन्दं मन्दं कलमृदुवदन् वै चिदचितो-
र्विशिष्टाद्वैतं तद्विलसति पुरो राघवशिशुः ॥ ९९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

कौसल्यास्तनपानलालसमना मन्दस्मितोऽव्यक्तवा-
गेकं ब्रह्मगुडालकावृतमुखाम्भोजो घनश्यामलः ।
खेलन् पङ्किरथाजिरे रघुवरो बालानुजैः सुन्दरो
देवो धूलिविधूसरो विजयते रामो मुकुन्दः शिशुः ॥ १०० ॥

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
सर्गः शिवाख्यः कविरामभद्राचार्यप्रणीतेऽस्तु सतां श्रियै शम् ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये श्रीराघवावतरणं नाम एकादशः सर्गः ।

॥ श्रीभार्गवराघवीयम् ॥
http://www.jrhu.com

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ द्वादशः सर्गः ॥

रामोऽथ कौमारमतीत्य हारं सभ्रातृकः कल्पितकाकपक्षः ।
क्रीडन्नयोध्येशगृहाजिरेषु क्रमेण पौगण्डवयः प्रपेदे ॥ १ ॥
षड्भिः शरद्भिः शरदिन्दुवक्त्रो निदर्शयिष्यन्निव षड्वगानि ।
मन्ये षडैश्वर्यमयत्वमेवावतारयन् षष्ठमगात् स वर्षम् ॥ २ ॥
तं चक्रवर्ती व्रतबन्धनाम्ना संस्कारयामास विधानकेन ।
सुसंस्कृतं सानुजमीश्वरस्य लोकोपदेशाय हि मर्त्यलीलाः ॥ ३ ॥
शोभापरीतः कनकोपवीतो मौञ्जीधरो लब्धपलाशदण्डः ।
गायत्र्यमास्थाय महानुभावो व्रतं व्रतज्ञः स गुरावुवास ॥ ४ ॥
अल्पेन कालेन समस्तविद्या आसादिताः सादविवर्जितेन ।
भावा इव प्राक्तनजन्मनिष्ठा उद्बोधिता बोधकसाहचर्यात् ॥ ५ ॥
विद्याव्रतस्नानविधाविनीतो रामः स वीथीष्वपराजितायाः ।
भ्राम्यन् धनुर्बाणधरो धराया भारावतारं स्म विशंसतीव ॥ ६ ॥
स सप्तमं बालकसप्तमोऽब्दं प्रविश्य बालैर्भरतादिभिश्च ।
क्रीडन् सरय्वाः पुलिनेषु लोकं रामोऽभिरामो रमयाम्बभूव ॥ ७ ॥
सीतापि भूमानमथानुगन्तुमियेष धर्तुं ललनावतारम् ।
देवी विदेहेषु वसुन्धरातो वीचीं विना वारि कथं हि तिष्ठेत् ॥ ८ ॥
साकेतलोकस्य च याधिदेवी सौन्दर्यसंव्रीडितकामवामा ।
स शिक्षयन्ती पतिदैवताख्यं व्रतं भुवश्चावततार साक्षात् ॥ ९ ॥
पद्भ्यां धरण्यामटतीह नाथो वन्द्या ततोमे वसुधानवद्या ।
मूर्ध्ना निवोढुं प्रभुपादरेणुं सीतेति भूमेः प्रकटा बभूव ॥ १० ॥
न मे पतिः स्यात्कुपतिः कदाचित्पालो भुवोऽप्यस्तु पतिर्ममेति ।
सापत्न्यमस्या इव वारयन्ती चकार सीता जननीं महीं स्वाम् ॥ ११ ॥
सीरध्वजो नाम महान्महात्मा विदेहवंश्यो मिथिलाधिपोऽभूत् ।
यं याज्ञवल्क्यो विधिनानुशिष्य संसारभोगाद्विरतञ्चकार ॥ १२ ॥
आसन् भविष्यन्ति नृपाश्च सन्ति मिथ्याभिधाना वसुधाधिनाथाः ।
यथार्थनामा जनकस्तथैकः प्रमाणयिष्यत्यचिरेण सीता ॥ १३ ॥
भूमिं स भूपो विभराम्बभूव पत्नीमिवार्यां बहुमन्यमानः ।
प्रलप्स्यतेऽतः प्रथमां प्रसूतिं सीताभिधानां श्रियमादिशक्तिम् ॥ १४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

यो याज्ञवल्क्याब्जपदप्रसादाद्देहे सुगेहेऽप्यभवद् विदेहः ।
नारीकुचे हव्यभुजस्फुलिङ्गे किञ्चिद्विशेषं न विवेद विद्वान् ॥ १५ ॥
यं ब्रह्मवेत्तारमदभ्रबोधं सर्वे प्रणेमुर्भुवि योगिवर्याः ।
शुकोऽपि यद्वक्त्रविधुप्रसादसुधां प्रपीयाप विमुक्तिमीड्याम् ॥ १६ ॥
एवं प्रजाः पालयतः सतोष्य त्रेतायुगेऽप्यास्त कृतो महिम्ना ।
वेदान्तशास्त्रार्थगभीरपङ्क्तीर्धीरो जगादास्य गृहे सुकीरः ॥ १७ ॥
यस्याः सभा ब्राह्मणवृन्दजुष्टा पुर्यास्तुरीयं स्म मनत्युदारा ।
मिथेन क्लृप्तां मिथिलापुरीं तां सोऽपालयद् दुग्धमतीप्रतिष्ठाम् ॥ १८ ॥
भोगी बहिश्चान्तरतो वियोगी रागी बहिश्चान्तरतो विरागी ।
यो योगभोगामलसम्पुटस्थमजूगुपद्राघवभक्तिरत्नम् ॥ १९ ॥
स एकदा कल्पितसोमयागः सीरध्वजो हस्तगृहीतसीरः ।
पत्नीद्वितीयो नृपतिश्च पुण्यारण्यं कृतारण्यमथाजगाम ॥ २० ॥
वसुं वशी सोमलतां धरण्यां सौम्यः शुचिः सोमसमानशीलः ।
क्षेत्रं समाक्रष्टुमना मनस्वी जग्राह जाम्बूनदलाङ्गलं सः ॥ २१ ॥
कृषीवलो दिव्यकृषेः कृशार्तीः कृषन् स भूमीमनुभूतभूमा ।
निर्मायमाणः स्वहलेन सीतां सीरी बभौ व्यूह इव द्वितीयः ॥ २२ ॥
यावन्महीमेष इयेष ईषत्क्रष्टुं नृपो लाङ्गलफालकेन ।
तावद् विदार्यावनिमेव साक्षात्सीता किशोरी प्रकटा बभूव ॥ २३ ॥
पूर्णामृतेवेन्दुकला पयोदात्प्रभेव भानोस्तुहिनान्महान्धात् ।
क्षीराम्बुधेः श्रीरिव रूपिणी सा सीता महीतः प्रकटा चकासे ॥ २४ ॥
सौवर्णसिंहासनमाश्रयन्ती विद्युन्निभा भूषणभूषिताङ्गी ।
सा षोडशी षोडशवर्षदेश्या सखीभिरष्टाभिरुपास्यमाना ॥ २५ ॥
तां चारुशीलाप्रमुखाश्च भेजुः सेवोपचारे कुशलाः कुमार्यः ।
गृहीतबालव्यजनातपत्राः सापत्रपाः स्मेरमुखारविन्दाः ॥ २६ ॥
शम्पासहस्रादधिकप्रकाशा कौशेयवासा शुकतुण्डनासा ।
पूर्णेन्दुहासा विलसद्विलासा सीता बभौ मण्डितभावनाशा ॥ २७ ॥
तां ब्रह्मविद्यामिव वन्दनीयां राकेन्दुलेखामिव चन्दनीयाम् ।
साम्राज्यलक्ष्मीमिव नन्दनीयां ननन्द दृष्ट्वा मिथिलाधिराजः ॥ २८ ॥
आश्चर्यविस्फारितनेत्रपद्मः कन्याललामेदमभीक्षमाणः ।
वितर्कयामास बुधस्तदीयरूपाब्धिसम्मग्नविवेकनौकः ॥ २९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

केयं स्वलावण्यललामलक्ष्म्या कोटीन्दिरासौभगभागधेयम् ।
धत्ते तिरस्कृत्य पदं दृशोर्मे स्नेहास्पदं वत्सलमौरसीव ॥ ३० ॥
निसर्गवैराग्यमयं मनो मे इमां समालोकयतोऽतिमात्रम् ।
पयोनिधेः पूर इवानुरक्तं राकामयीं सोममरीचिलेखाम् ॥ ३१ ॥
गौरप्रभा षोडशवर्षदेश्या सत्कल्पनासर्ग इवाब्जयोनेः ।
अयोनिजापीयमशेषयोनिर्मनो हरन्तीव निसर्गसौम्या ॥ ३२ ॥
सिंहासनस्था धृतधर्मसंस्था सयौवनापीयमनङ्गबाणैः ।
अस्पृष्टगात्रा रतिकोटिशोभा विधातुरेषा ननु सृष्टिबाह्या ॥ ३३ ॥
ततोऽभवद्व्योमगिरा गिरीशगिरो महिम्नोऽतिशयेन नित्या ।
गरीयसी चारुविचारविज्ञमुर्वीशमुद्दिश्य महार्थगुर्वी ॥ ३४ ॥
अलं महीशातिविचार्य चारुस्मिता सुतेयं तव मैथिलेन्द्र ।
प्रदाय तुभ्यं तनयां धरण्या त्वमेव तस्याः पतिरित्यसूचि ॥ ३५ ॥
इयं महालक्ष्मिमयी च माया मायापतेर्माधवगेहलक्ष्मीः ।
भूत्वा सुता ते ननु माधवेयी त्वामेधयिष्यत्युदधिं रमेव ॥ ३६ ॥
इमां सुतां लालय लब्धलाभः सञ्जीवनीं वैष्णवपुङ्गवानाम् ।
आचार्यवर्यां प्रथमामनिन्द्यां स्वां ब्रह्मविद्यामिव सर्वशक्तिम् ॥ ३७ ॥
इतीरितायां गवि गागनेय्यां प्रशस्यमाने जनकाधिराजे ।
बभूव शब्दस्तुमुलस्त्रिलोकीव्यापी जनानां जय जानकीति ॥ ३८ ॥
नेदुर्दिवो दुन्दुभयश्च भेर्यः शङ्खा मृदङ्गानकगोमुखाश्च ।
पेतुः प्रसूनानि च नान्दनानि सृष्टानि भक्त्या विबुधाङ्गनाभिः ॥ ३९ ॥
जगुः कलं किन्नरचित्रसेनगन्धर्वमुख्याश्च सुगेशवर्याः ।
सीतावतारं सुविचित्रगीतं समुल्लसन् मङ्गलरागरक्तम् ॥ ४० ॥

जय जय जनककिशोरि भुवनत्रयभाविनि हे ।
सीते जय रामचन्द्रचकोरि पतितकुलपावनि हे ।
चम्पकवर्णसमाभे सुजनभयवारिणि हे ।
जाता भुवनहिताय विदेहगृहे स्ववशविहारिणि हे ।
मिथिलाधरणिरतिधन्या सकललोकचन्दिनी हे ।
यत्र खेलति धृतबालरूपा जनककुलनन्दिनी हे ।
धन्या धन्या राज्ञी सुनयना माता जनकसुकृतमति हे ।
यस्या सुता भूता गिरिधरस्वामिनी सीता मुदा विलसति हे ॥ ४१ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

अत्रान्तरे नारद आजगाम वीणां प्रवीणो रणयन्नुदाराम् ।
सत्सङ्ग ईड्यश्च यथा शरीरी प्रफुल्लराजीवसमानवक्त्रः ॥ ४२ ॥
शरन्मृगाङ्कांशुनिसर्गगौरः स रौरवघ्नो धृतरौरवश्च ।
धृतोपवीतो महसा परीतो मूर्तो बभौ ब्राह्म इवेड्यधर्मः ॥ ४३ ॥
प्रणन्तुकामो रघुनाथपत्नीं कृताञ्जलिर्मन्त्रविदां वरिष्ठः ।
आर्यां समुद्दिश्य परेशभार्यां मुनिर्जगौ मञ्जुलषोडशार्याः ॥ ४४ ॥

आर्ये रघुवरभार्ये कृतसुरकार्ये नितान्तमविकार्ये ।
सकलसतीकुलवर्ये द्रव मैथिलि मद्विधेऽनार्ये ॥ ४५ ॥
हीनं भवनिधिलीनं पीनं पातकपयोनिधेर्मीनम् ।
नारदमेनं खिन्नं पालय मातः शिशुं दीनम् ॥ ४६ ॥
क्लिन्नं श्रमतः खिन्नं क्षुण्णं मात्रेषु सर्वतः खिन्नम् ।
रक्षतु राघवमहिषी क्षीणं विषयेष्वनिर्विण्णम् ॥ ४७ ॥
भ्रष्टं शाश्वतमार्गात् प्लुष्टं त्रितापप्रचण्डदावाग्नौ ।
नष्टं क्लिष्टं चैनं स्वं बालं जानकी पातु ॥ ४८ ॥
गीते श्रुतिछन्दोभिः स्मृतिभिर्मुनिभिश्च मानिशं भक्तैः ।
नीते परमविनीते सीते शीघ्रं शिशुं पाहि ॥ ४९ ॥
मातर्यदि मम् दोषान् कलयिष्यसि विमलमानसे कदाचित् ।
आकल्पं भवसिन्धोः पारं नाहं गमिष्यामि ॥ ५० ॥
मातर्नृपवरदयिते मयि ते करुणा कथं न जायेत ।
करुणाब्धे करुणापः किं वा ते शुष्कतां याताः ॥ ५१ ॥
क्रन्दत्येष विनाथः श्रीरघुनाथप्रियापुरो बालः ।
पालय राघवभामिनि भवयामिन्यां चिरं सुप्तम् ॥ ५२ ॥
श्रुत्वा तव महिमानं श्रुतिकृतगानं त्वदीयपदपद्मम् ।
शरणागतं शरण्ये पालय मामम्ब करुणार्द्रे ॥ ५३ ॥
मातस्तवतनुशोभां नहि गदितुं पारयेन्महेशोऽपि ।
सकलकलानिधिरामो यत् परमाणौ निमग्नोऽभूत् ॥ ५४ ॥
नयनहरिणमलकाङ्कं सुदशनकान्तिसुकौमुदीसनाथम् ।
दृष्ट्वा यन्मुखचन्द्रं राघवनयनं चकोरोऽभूत् ॥ ५५ ॥
मृद्वी मृणालगौरी जनककिशोरी किशोरमृद्वङ्गी ।
प्रभुमुखचन्द्रचकोरी सीता मां पातु भवभीतेः ॥ ५६ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

जानकि जलरुहनेत्रे मित्रान्वयकञ्जमित्रपरमेष्टे ।
ईष्टे को मम दुःखं नाशयितुं त्वां विना मातः ॥ ५७ ॥
धरणिसुते रमणीये रमणीजनवन्दनीयचरणाब्जे ।
सीते परमविनीते नाशय मे भीमभवभीतिम् ॥ ५८ ॥
सुस्मितवदनसरोजे असितशिरोजैर्विलञ्जदलिवृन्दैः ।
विगलदुरोजपयोभिः प्रीणय तोकं निजं मातः ॥ ५९ ॥
रघुवरभामिनि भद्रे हृदि धृतशिशुममतामहासमुद्रे ।
वात्सल्यभावसान्द्रे मयि करुणां किं न विदधासि ॥ ६० ॥
रूपं ह्यदो निन्दितकामवामं सङ्क्षिप्यतां राममनोऽभिरामम् ।
समागते स्वामिनि रामभद्रे भूयस्त्वमीदृग्भवितासि भद्रे ॥ ६१ ॥
विधेहि भोः सम्प्रति बाललीलां प्रपन्नसङ्घ्रिदविभेदशीलाम् ।
पुत्रीसुखं देहि नराधिपाय वेदान्तविद्येव विवित्सवे कम् ॥ ६२ ॥
निशम्य वाचं जगदेकमाता सा नारदस्यार्थविशारदस्य ।
भूत्वा शिशुर्भावितबालभावं रुरोद कन्या कलकण्ठरावम् ॥ ६३ ॥
उत्थाप्य कन्यां रुदतीं महर्षी राजद्रजोराशिनिगूढदेहाम् ।
ददौ विदेहाय बुभुत्सवेऽसौ वेदान्तविद्यामिव तामनिन्द्याम् ॥ ६४ ॥
प्रकाशमानां कमनीयकन्यां समग्रहीन् नारदतो नरेन्द्रः ।
उपासिताद्ब्रानुमतोऽथ शुक्लयजुश्रुतिं स्वामिव याज्ञवल्क्यः ॥ ६५ ॥
सा पांसुभिर्गुण्ठितसर्वगात्रा विद्युन्निभा दीपितदिग्दिगन्ता ।
भेजे श्रियं भूपतिहस्तयुग्मे स्थिताब्जखण्डे युवबालहंसी ॥ ६६ ॥
भूयोऽवदन्नारद आर्द्रनेत्रपाथोरुहो रुद्धगलो गभीरम् ।
धन्योऽसि भूपालमणे त्रिलोक्यां न त्वादृशः सञ्चितपुण्यपुञ्जः ॥ ६७ ॥
दिष्ट्या महाराज विवर्धसे त्वं विद्यामिवासाद्य परां विपश्चित् ।
इमां मुदा लालय लालनीयां पुत्रीं धरित्र्या जगतो जनित्रीम् ॥ ६८ ॥
इयं तवेज्यातपसोः श्रुतस्य स्वेष्टस्य पूर्तस्य तथा मखानाम् ।
मूर्तं फलं रामकरारवृन्दे समर्प्य योगीव भव प्रपन्नः ॥ ६९ ॥
साक्षादिदं यत् चिदचिद्विशिष्टाद्वैतं परब्रह्ममयं च तत्त्वम् ।
तदेव ते भक्तिवशं महात्मन् मायासुतात्वं समुपेत्य भाति ॥ ७० ॥
वैशाखमासे शुचि शुक्लपक्षे तिथौ नवम्यां शुभभौमवारे ।
मध्याह्नभानावभिजिन्मुहूर्ते सितावताराक्षणमाहुराप्ताः ॥ ७१ ॥
कान्तं गुणौघैः सिनुयात्सतीयं सीयेत कान्तेन भुजान्तराले ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

कुर्वंश्च सीतां त्वमिमामपश्यः सीतेति नाम्ना जगति श्रुता स्यात् ॥ ७२ ॥
इत्युक्तवत्येव तदा सुरर्षौ मुदा गते गागनिकीं गवीशः ।
ननन्द दृष्ट्वावनिनन्दिनीं तां स नन्दिनीमेत्य यथा पयोधिः ॥ ७३ ॥
इत्थं नृपः कल्पितसोमयागे कुर्वन् स सीतां समवाप्य सीताम् ।
सम्पाद्य यज्ञं सतयाथ पुण्यारण्यात्पुरं प्रापदिवात्मपूर्त्या ॥ ७४ ॥
स ज्येष्ठपत्न्यै च पतिव्रतायै कन्यां कलाकान्तिकनत्कपोलाम् ।
ददौ पतिः प्रत्ययवान् प्रियायै स्वात्मेव मत्यै भगवत्प्रपत्तिम् ॥ ७५ ॥
सुश्रोणिरेषा तनया पितॄणां नरेन्द्रतः प्राप्य सुतामनिन्द्याम् ।
यशस्विनी चाति बभौ भवानीं नारायणीमेत्य सुमेरुजीव ॥ ७६ ॥
सा दम्पतीभ्यां परिलाल्यमाना सीता लसन्ती मिथिलानगर्याम् ।
दिने दिनेऽवर्धत शुक्लपक्षे चान्द्रीव लेखा नतसर्वलेखा ॥ ७७ ॥
लक्ष्मी स्वयं सेवितुमेव सीतां निजांशिनीं नम्रनदीशरीरा ।
कल्लोलसङ्घैः कमलाभिधाना तत्पादपद्मं कमलैः समार्चत् ॥ ७८ ॥
ततस्तु सीतानुगतानुजाभिर्वृतासखीभिः सुमुखीभिरीड्या ।
चिक्रीड कन्या मिथिलानगर्याः कुञ्जेषु वीथीषु च वाटिकासु ॥ ७९ ॥
यतो यतस्तामरसायताक्षी प्रवालचारूचरणौ स्म धत्ते ।
ततस्ततो भूमिरुरः सपद्मासनं शनैः सन्तनुते स्म मृद्वी ॥ ८० ॥
क्वचिद्रहो राघवमम्बुमूर्तिं हृत्स्थां मुदा पूजयितुं शुभाङ्गी ।
श्यामाब्जनेत्रासितवारिभिस्तां निनाय नीलामपि नीलिमानम् ॥ ८१ ॥
आन्दोलिकाभिर्गुटिकाभ्रमर्या सा घोटकैर्नेत्रनिमीलिकाभिः ।
प्रसिद्धकेलीभिरमन्दसौख्या रेमे रमालालितपादपद्मा ॥ ८२ ॥
क्वचिद्विवाहं पटुपुत्रिकाणां तथा विधेश्चापि वरैर्विधाप्य ।
प्रतीक्ष्यमाणापि खरारिणा सा स्वकीयपाणिग्रहणं जहर्ष ॥ ८३ ॥
सा चैकदा सर्वसखीसमेता सीता परीता महसाद्भुतेन ।
प्राचीं पुरः शारदशर्वरीशलेखेव लेखानुमता जगाम ॥ ८४ ॥
ददर्श सा तत्र सुयज्ञशालामध्यासितं भूपतिमावनेयी ।
सीता धनुर्विज्यममन्दभक्त्या सम्पूजयन्तं पतितं पुरारेः ॥ ८५ ॥
विज्ञातवृत्तापि च कौतुकाय पप्रच्छ पुत्री पितरं निदानम् ।
किं दैवतं ह्येतदहो धरण्यां निरस्तसत्त्वं भवतार्च्यतेऽद्धा ॥ ८६ ॥
देवाः कदाचिन्न महीं स्पृशन्ति श्रुतं ममैतद्भवतो मुखाब्जात् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

रजस्सखं ह्येतदहो विनाथं किं पूज्यते पूजितसर्वभूपैः ॥ ८७ ॥
जगाद राजा परिलाल्य पुत्रीं नेदं सुते दैवतमीशचापम् ।
अवेहि चैतद् भृगुनन्दनेन संस्थापितं मे मिथिलाधरण्याम् ॥ ८८ ॥
विज्यं प्रविध्वंसितधातृजेज्यं शम्भोः कराम्भोजसुखोचितं च ।
समस्तचैतन्यमयोऽपि यस्मै जडत्वमेवोपजहार विष्णुः ॥ ८९ ॥
न्यासीकृतं कामविनाशिनेदं श्रीदेवराते हरिणेव कं के ।
ततः प्रभृत्येव समस्तभूपैः सम्पूजितं तद्धि मयापि भद्रे ॥ ९० ॥
इत्युक्तवत्येव महामहीशे सीता विहस्येदमुवाच वाक्यम् ।
किमत्र संस्थेन जडेन तात निर्वास्यतां तन्मिथिलाधरण्याः ॥ ९१ ॥
एवं निगद्याथ मरालगत्या गत्वा धनुर्वामकरे गृहीत्वा ।
चकर्ष सीता तरसाप्यभीता बालो यथा क्षत्रकदण्डमुच्चैः ॥ ९२ ॥
सखीजने पश्यति भूपमौलौ निरीक्षमाणे धृतविस्मये च ।
भूमौ चकर्षातितरां हसन्ती कृत्वा स्वकं घोटकमेव चापम् ॥ ९३ ॥
तां वारयामास वशी वराङ्गीं गृहीतपादां सहसा समेत्य ।
मा मा विकृष्येदममोघसत्त्वं सीते निधेहीति विनम्रवाचा ॥ ९४ ॥
निधाय तत्तादृशमीशचापं प्रदर्श्य लोकोत्तरविक्रमञ्च ।
पितुः प्रमोदामलकैरवस्य सा कौमुदी मातृगृहं प्रतस्थे ॥ ९५ ॥
सुरासुरा दानवयक्षनागा गन्धर्वविद्याधरकिन्नराश्च ।
न यत्क्षमाश्चालयितुं प्रयत्नान् नाम्ना पिनाकं श्रुतनामनाकम् ॥ ९६ ॥
तदेव सीता करपङ्कजेन प्रकृष्यमाणं रजसातिधूम्रम् ।
रराज राजीवमिवातिमात्रं क्लिष्टं बलात्कुञ्जरराजपुत्री ॥ ९७ ॥
तत्कर्मलोकोत्तरमत्युदारमभूतपूर्वं रिपुसैन्यवोर्वम् ।
देवाः शशंसुर्ववृषुः प्रसूनैर्जगाद लोको जय जानकीति ॥ ९८ ॥
उदन्तमाकर्ण्य सखीजनोक्तं पुत्र्या बलं वासवविस्मयाढ्यम् ।
चुचुम्ब माता महनीयकीर्तिं सुतां समागुह्य निजाञ्चलेन ॥ ९९ ॥

इदमवनिसुताया दिव्यवृत्तं समाधौ
महति मनसि रामो दृष्टवाञ्छक्रशैले ।
उषसि जनकपुत्रीं तां नमस्कर्तुकामो
रविरिव मिथिलां द्यां भार्गवः सम्प्रतस्थे ॥ १०० ॥

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

सर्गोऽर्कसञ्ज्ञः कविरामभद्राचार्यप्रणीतेऽस्तु श्रियै जनानाम् ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये श्रीमैथिल्यवतरणं नाम द्वादशः सर्गः ।

॥ श्रीभार्गवराघवीयम् ॥
http://www.jrhu.com

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ त्रयोदशः सर्गः ॥

सीता पितृभ्यां परिपाल्यमाना स्नेहामृतेनेव समेधिताङ्गी ।
विलङ्घ्य पौगण्डवयः किशोरी बभूव चित्रं न जगज्जनन्याम् ॥ १ ॥
स्वलीलयासादितसर्वविद्या विज्ञा विनाचार्यकुलेनिवासम् ।
सा शिक्षयामास सखीः स्वसृस्ता लोकोत्तराणां सकलं ह्यपूर्वम् ॥ २ ॥
अथ स्थलीं कामसखेव वन्यां शाखामिवाम्रस्य फलप्रसूतिः ।
तनुं च शालीनतयेव तस्याः पदं दधौ यौवनमार्जवाढ्यम् ॥ ३ ॥
सा षोडशी वार्धितषोडशार्यकला कलाहोभिरमोघसत्त्वा ।
श्रीरामचन्द्रेण समायियाषुः पूर्णाभवत्पार्वणपौर्णमासी ॥ ४ ॥
वाचा पिकीं मञ्जुमृगीं दृशीभां ज्योत्स्नां स्मितैर्वारिशयं शयाभ्याम् ।
गत्या मरालीं रतिमात्मकान्त्या सा लज्जयन्ती ललना ललास ॥ ५ ॥
निसर्गबालोचितसर्वचेष्टाः सचापला नद्य इवाप्तपूराः ।
तस्या निलिल्युर्नवयौवनाब्धौ रामेन्दवे प्रेमतरङ्गसङ्गे ॥ ६ ॥
समेधमानं रघुवंशकेतौ भावज्ञ विन्ध्याद्रिमिवाप्रमेयम् ।
सारूरुधत्कुम्भभुवेव भव्या धैर्येण कन्या हि पितर्यधीना ॥ ७ ॥
सदान्तिकस्था अपि चान्तरङ्गाः सख्यः स्वसारोऽपि तदन्तरालिम् ।
रामाब्जसङ्गं नहि चावजग्मुर्निसर्गगूढा हि महद्विचेष्टाः ॥ ८ ॥
सीमन्तसंवेष्टितकुन्तलानि वक्राणि मूर्ध्ना प्रमुदा वहन्ती ।
प्रपन्नजीवोपधिकालिमानं सदैव सा स्मापजिहीर्षतीव ॥ ९ ॥
सुचञ्चलाभ्यां श्रुतिकुण्डलाभ्यां मीनाकृतिभ्यामिव मीनकेतुम् ।
श्रीरामपादाब्जयुगप्रपत्त्या संयोज्य तस्मै विभयं दधाना ॥ १० ॥
नवीनराजीवमृगीदृगाभे दृशौ च वात्सल्यवृषौ वराङ्ग्याः ।
पत्रीभविष्यद्विभवे भविष्यत्यानन्दकन्देन्दुकृते कृतार्थे ॥ ११ ॥
तस्याः प्रवालोपमिताधरोष्ठे तारुण्यजन्मारुणिमास्मितश्रीः ।
पीयूषकृद्दीधितिविष्टरस्थभौमश्रियं शुक्ररुचा बभार ॥ १२ ॥
तस्याः सरोजाभकपोलमध्ये तिलोत्तमः श्यामरुचा चकासे ।
शङ्के प्रियोऽभूदितराभिलाषतिलाञ्जलिर्लब्धतिलस्वरूपः ॥ १३ ॥
कीराङ्गनानिन्दकचारुनासावलम्बिमुक्तावदनोत्तरोष्ठम् ।
चुचुम्ब चान्द्रीं सुषमां दधाना प्रवालपत्रीमिति मे वितर्कः ॥ १४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

ऐश्वर्यमाधुर्यमयौ मनोभूमृणालमालोपममञ्जुबाहू ।
कमेष्यतौ यौ नवकञ्जमालाजयश्रिया राममलङ्करिष्णू ॥ १५ ॥
कपोतकण्ठ्यादरचारुकण्ठो बभौ भवानीभवभावितायाः ।
मन्ये तदानन्दनिमित्तपाणिपयोजदाम्ने स्पृहयालुरस्याः ॥ १६ ॥
वक्षोरुहोत्सेधनिरन्तरालं वक्षोलसद्वत्सलवारिधारम् ।
यत्कौस्तुभाघट्टविमर्दहृद्यसुमञ्जुमालं लसिता प्रियेण ॥ १७ ॥
हारं हरिन्नीलमणिप्रवेकमुक्तामयं तद्धृदये स्म भाति ।
सौन्दर्यमाधुर्यगुणाभिरामं रामं द्विधैषेव हृदा स्म धत्ते ॥ १८ ॥
सा नीलशाट्यां प्रविलीनगात्रा नीलांशुकाकुञ्चितनीलकेशी ।
रेजे चिरं नीलसरोरुहाक्षी निलाम्बुदानीकगतेव विद्युत् ॥ १९ ॥
त्रैलोक्यलावण्यललामलक्ष्मीर्लक्ष्म्याश्च लक्ष्मी रघुराजलक्ष्मीः ।
लक्ष्मीर्लसन्तीव विदेहगेहे लक्ष्मीसहस्रं लघयाञ्चकार ॥ २० ॥
सा मत्तमातङ्गसुतासमानगतिर्गतिज्ञा जगतामभिज्ञा ।
स्वपादचारैर्विविधोपचारैर्मुदा व्यहार्षिन् मिथिलेशगेहे ॥ २१ ॥
षड्वर्षदेश्यापि हरेर्निदेश्या व्यदर्शि सा षोडशवर्षकल्पा ।
सङ्कल्पसङ्कल्पितसर्वसृष्टिर्मायामहीपालसुतायमाना ॥ २२ ॥
तामेकदा वीक्ष्य विदेहराजः कन्यां किशोरीं जितकोटिगौरीम् ।
भर्त्रे वृषश्यद्वपुषं विभाव्य व्यचिन्तयद्विग्नमना विविक्ते ॥ २३ ॥
अहो सुता मे सुभगा सुयोग्या विवाहयोग्या भवभव्यभोग्या ।
कस्मै प्रदेया नितराममेया वेदान्तविद्येव सतां सुवेद्या ॥ २४ ॥
अयोनिजा सर्वगुणैः प्रशस्ता लोकोत्तरेयं तनया मदीया ।
सामान्यपुंसेऽनुमता कथं स्यात् किं सिंहकन्या शशकाय देया ॥ २५ ॥
या शम्भुचापं कुतुकाद्गृहीत्वा व्यकर्षदुर्व्यां तृणवद्धराङ्गी ।
सामान्यकन्या तनया कथं मे सा चादिशक्तिः प्रतिभाति भूम्नः ॥ २६ ॥
संसारिणे नैव ददामि कन्यां त्रिलोकधन्यां वनितां वदान्याम् ।
किं वैनतेयस्य बलिं बलार्हां ककाय दीयेत खगाधमाय ॥ २७ ॥
नूनं वरोऽस्या भगवान्मुकुन्दः श्रीवत्सलक्ष्मा सकलावतारी ।
आविर्भवेदत्र कथं भवेऽसौ निराकृतिः सर्वविकारशून्यः ॥ २८ ॥
किं व्यापकं व्याप्यतनुं दधीत निर्धर्मकं धर्ममयं कथं स्यात् ।
किं निर्गुणं स्यात् सगुणं कथञ्चित् किं सर्वदेशि प्रविशेच्च गर्भम् ॥ २९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

यद्वा ममायं किल पूर्वपक्षः सिद्धान्तपक्षस्तु विलक्षणोऽतः ।
श्रुतिष्वपश्यं ह्यवतारवादं न युक्तितः साधयितुं क्षमेऽहम् ॥ ३० ॥
बुद्धिप्रधानस्य कुतर्कभाजः एषः स्वभावः सहजो हि दुष्टः ।
न युक्तितः साधयितुं क्षमो यत्तस्मिन्ननास्थां कुरुते विमूढः ॥ ३१ ॥
अतो मया प्रत्यय एव कार्यः प्रष्टा च हेतोर्ननु नास्तिकः स्याम् ।
न नास्तिकस्तुष्यति जीवलोके तथा परत्रेव वयो विनीडम् ॥ ३२ ॥
न वेदवाक्ये विचिकित्सितव्यं तथा कृते नास्तिकताप्रसङ्गः ।
न नास्तिकस्येह परत्र वापि शान्तिर्यथाब्धावतरेर्जनस्य ॥ ३३ ॥
यो हेतुवादात्कुमतिः कुतर्की वेदं विनिन्दत्यतिबुद्धिवादी ।
स कल्पकोटीर्नरकेऽतिघोरे पापी तपन् क्रन्दति क्रन्दितात्मा ॥ ३४ ॥
वेदो व्यलीकं न वदेत् कदाचिन्निश्वासभूतः स हरेर्यतो हि ।
चतुर्षु वेदेष्ववतारमन्त्रा विजृम्भिताश्चेत्तदलं कुतर्कैः ॥ ३५ ॥
स्वतः प्रमाणं भगवान् हि वेदो नापेक्ष्यते तत्र परं प्रमाणम् ।
प्रामाणिकत्वे किमु चण्डरश्मेः खद्योतवृन्दं विबुधो वृणीते ॥ ३६ ॥
प्रत्यक्षतो वाप्यनुमानतो वा मातुं न यद्वै प्रभवन्ति धीराः ।
तत्तत्त्वमेकं चिदचिद्विशिष्टाद्वैतं परब्रह्म विदन्ति वेदात् ॥ ३७ ॥
यः श्रद्धधानो वचने श्रुतीनां स मोदते मोदितबन्धुवर्गः ।
न संशयालुर्ननु जीवलोके सुखी परत्रेह यथा त्रिशङ्कुः ॥ ३८ ॥
यो निर्गुणो नित्यनिरस्तहेयगुणत्वहेतोर्विरजो विभूमा ।
समस्तकल्याणगुणास्पदत्वात् स एव देवः सगुणोऽपि नित्यः ॥ ३९ ॥
निराकृतिर्लीनसमाकृतित्वात् साकार इच्छाकलिताकृतित्वात् ।
निराकृतिः साकृतिरेव चैकः स चावतारः स किलावतारी ॥ ४० ॥
स सर्वशक्तिर्जगदेकनाथः कर्तुं ह्यकर्तुं प्रभुरन्यथापि ।
स्वमाययेदं ननु शक्रजाली सृजत्यवत्यत्ति न लिप्यतेऽत्र ॥ ४१ ॥
गुणा विकुर्वन्ति न तं कदाचिद्विभूषणान्येव त ईश्वरस्य ।
न कञ्जमामोदविलुब्धभृङ्गमपाम्मलं तद्धि विभूयतेऽपाम् ॥ ४२ ॥
यथा न माधुर्यमपो जहाति न कौमुदीं क्वापि यथा कुमुद्वान् ।
तथा गुणा नो भगवन्तमेते जहत्यमून्नो भगवान् कदापि ॥ ४३ ॥
गवां द्विजानां धरणीसुराणां हितं विधित्सुः स जगन्नियन्ता ।
अजोऽपि सन् स्वीकृतदिव्यदेहः कृतावतारो रमयत्यथो स्वान् ॥ ४४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

ये नित्यसन्ध्या न न शास्त्रनिष्ठा न रामभक्ता न भवाद्विरक्ताः ।
ते किं प्रजानीयुरिमान्निगूढान् वेदस्य भावान् दिवसानिवान्धाः ॥ ४५ ॥
अतोऽहमप्यच्युतपादपद्मप्रपत्तिमान् विप्रतिपत्तिशून्यः ।
याचे वरं भूमिसुतानुरूपं हरिर्हि भक्तेप्सितपारिजातः ॥ ४६ ॥
इत्यास्त राजा व्यवसायविग्नः सीताविवाहस्य विचारणायाम् ।
तदापवर्गोदयशैलमाप्तं द्वास्थस्तमाख्यद् भृगुकञ्जभानुम् ॥ ४७ ॥
निशम्य राजा ननु सीरकेतुर्दौवारिकाद्वै पुरि भार्गवेन्द्रम् ।
समागतं सम्मुमुदे सतां हि समागमः क्षेमशतं विधत्ते ॥ ४८ ॥
अहो अकस्मात्किमुपागतोऽयं क्षत्रान्तकारी ननु चण्डकोपः ।
निरस्तदण्डस्य महात्मनोऽत्र को हेतुरेतेषु निरापदेषु ॥ ४९ ॥
तमातिथेयो मधुपर्कपाणिः प्रत्युद्ययौ विप्रपुरोगमोऽसौ ।
आगन्तुके वर्णिनि विप्रवर्गे परात्मबुद्धिर्हि सतां निसर्गः ॥ ५० ॥
ददर्श दूराद्द्विजदेवशस्यपर्जन्यरूपं प्रणिशान्तकोपम् ।
दुर्धर्षसत्त्वं दुरवापमन्यैर्दुरासदं दारुणजामदग्न्यम् ॥ ५१ ॥
जटाः शरच्चन्द्रमरीचिशुभ्राः शुभ्रत्विषं मूर्ध्नि समुद्वहन्तम् ।
क्षुरद्भिभूतिं श्रितमारभूतिं विडम्बयन्तं वटुवेशमीशम् ॥ ५२ ॥
नवोदयेन्दुप्रतिमानवक्त्रं ललाटपट्टे लसितत्रिपुण्ड्रम् ।
अपाङ्गशोणामललोचनभ्यां द्रुतं यथा वीररसं वमन्तम् ॥ ५३ ॥
दृप्यत्सहस्रार्जुनकोष्णरक्तधाराकृतस्नानमहाकुठारम् ।
अक्षय्यवाणाञ्चिततूणयुग्मं विज्ञं धनुश्चण्डशरं दधानम् ॥ ५४ ॥
धृतोपवीतं महसा परीतं कमण्डलुं चापि शुभां वहन्तम् ।
मन्दस्मितं क्षत्रविनाशचुञ्चुं विलोकयन्तं करुणार्द्रदृष्ट्या ॥ ५५ ॥
विशालवक्षःकलिताक्षमालं ब्रह्मद्विषां दुर्धरकालकालम् ।
ब्रह्मण्यभूपालकृते कृपालं त्विषा करालं जमदग्निबालम् ॥ ५६ ॥
अखण्डकौपीनधरं धरायाः सौभाग्यभूतं सुनिसर्गपूतम् ।
पूतात्मभिः पूजितपादकञ्जं मूर्तीभवद् भार्गवपुण्यपुञ्जम् ॥ ५७ ॥
गौरत्विषा व्रीडितहैमशृङ्गं श्रीरामरङ्गं हृतसर्वसङ्गम् ।
जपेन चेषच्चलिताधरोष्ठं सविग्रहं भूसुरवर्णधर्मम् ॥ ५८ ॥
श्रीखण्डदारूत्तमपादुकाभ्यां पद्भ्यां स्पृशन्तं शनकैर्भयेन ।
सीताभुवं भूमिमिवामनन्तं भक्त्या विनम्रेण मनोज्ञमूर्ध्ना ॥ ५९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

आविष्कृतं मूर्तमिवातिभव्यं सद्भागधेयं मिथिलाधरण्याः ।
पश्यन् परार्ध्यं परमात्मबुद्ध्या जगाम तृप्तिं न नराधिनाथः ॥ ६० ॥
विन्यस्तभूपालसमस्तलक्ष्मा लक्ष्मीश्वरांशं स ननाम नम्रः ।
नाथो नराणां नरलोकनम्यं सन्तं हि सत्ता प्रणिनम्य नित्या ॥ ६१ ॥
तं पादपद्मे प्रणतं परात्मा प्रीतः समुत्थाप्य महाभुजाभ्याम् ।
त्रिसप्तकृत्वोऽवनिदेवताभ्यो भूमिप्रदानाक्षतभूषिताभ्याम् ॥ ६२ ॥
तस्मै निवेद्यार्घ्यमनर्घ्यधाम्ने स आतिथेयोऽतिथयेऽतिथिज्ञः ।
गृहं समानीय समन्त्रिबन्धुरपूपुजत् षोडशभिः प्रकारैः ॥ ६३ ॥
तं भुक्तवन्तं विभया विभान्तं संवाहयन् पादपयोजयुग्मम् ।
पप्रच्छ राजा कुशलं कुशाग्रधियं धियाध्यातधनुर्धराङ्घ्रिः ॥ ६४ ॥
कच्चित् प्रभो त्वन्निहितारिनारीनेत्राम्बुभिःक्षालितधूलिपङ्का ।
भूयः कुरुक्षेत्रमही महीशबलोच्छलत्पांशुभिरभ्यशोषि ॥ ६५ ॥
कच्चिन्मुनिस्त्वादृशपुत्रपुण्यसप्तर्षिमध्यास्पदलाभतुष्टः ।
सम्मोदते मोदितविप्रवर्गो ज्योतिर्गणाभ्यर्चितपादपद्मः ॥ ६६ ॥
कच्चिद्द्विजद्विड्बलवारिराशिकुम्भोद्भवो भग्नसहस्रबाहुः ।
नित्यं कृपायाः कृपणः प्रियस्ते निशातधारः कुशली कुठारः ॥ ६७ ॥
कच्चिन्महेन्द्रस्य दरीषु धीमन् निरस्तदण्डः परितप्यमानः ।
न खिद्यसे कर्हिचिदन्तरायैः सन्तः सहन्ते हि सुखेन विघ्नान् ॥ ६८ ॥
मातापितृभ्यां गुरवे हिताय ऋणानि तेषां सहजं समाप्य ।
समाजसेवाव्रतलब्धदीक्षः कस्ते त्रिलोक्यां सदृशोऽस्ति धन्यः ॥ ६९ ॥
कच्चिन्मुने त्वच्चरणारविन्दमाध्वीं मुदा पातुमनल्पपुण्याः ।
आयान्ति दिग्भ्योः बटवः सुशीला विप्रं हि विद्यार्थिधनं धिनोति ॥ ७० ॥
इत्येवमुक्त्वा विरते गवीशे वाचंयमो वाचमुवाच वाग्मी ।
द्विजो द्विजालिद्विजराजकान्त्या प्रकाशयन् राजसभां ससभ्याम् ॥ ७१ ॥
वचस्तवैतत् सदृशं कुलस्य विदेहवंशाम्बुजचित्रभानोः ।
यद्ब्राह्मणे दर्शितदेवभक्तिरादर्शभूतोऽसि महीपतीनाम् ॥ ७२ ॥
गृहे वसन् भोगमथापि योगं सम्पादयन् सर्वविकारशून्यः ।
देहे विदेहो वरबोधगेहो धन्योऽसि भूपालमणे महात्मन् ॥ ७३ ॥
तवैव सौशील्यवशंवदत्वात् कलत्रभूता वसुधा त्वदीया ।
पुत्रीं ददौ तुभ्यमनादिशक्तिमान्विक्षिकीं योगयुजे त्रयीव ॥ ७४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

यस्याः कृपाकम्रकटाक्षकामास्तपश्चरन्तोऽपि न लब्धवाञ्छाः ।
सा श्रीस्त्वदीयाजिरमन्दिरेषु भूत्वा सुता क्रीडति बालकेलिः ॥ ७५ ॥
त्वं क्षत्रियो भूयकुलीन एव यद्ब्राह्मणेष्वर्पितदेवभक्तिः ।
ये क्षत्रियाः संस्कृतभूसुरेभ्यो द्रुह्यन्ति ते वै न कुलप्रसूताः ॥ ७६ ॥
न भानुवंश्या निमयोऽवनीशा मत्कोपभाजः सरलाः कदाचित् ।
ते सर्वदा ब्राह्मणपादपद्मनिष्यन्दपूता अत एव धन्याः ॥ ७७ ॥
सीतां प्रणंस्यन् अभिनन्दयिष्यंस्त्वामागतोऽपूर्वमिवावनीन्द्र ।
धनुर्दिदृक्षे निहितं मया यत् त्वत्पूर्वजे न्यासमिवेन्दुमौलिः ॥ ७८ ॥
ओमित्युभौ भूपतिभूसुरेन्द्रौ सबन्धुवर्गौ ननु यज्ञशालाम् ।
सहर्त्विजं ब्राह्मणवृन्दजुष्टां प्राचीमिवाभीयतुरर्कसोमौ ॥ ७९ ॥
दिव्यस्थलीं वह्निविदीप्तवेदीं प्रस्तोतृसम्प्रस्तुतवेदनादाम् ।
शास्त्रानुशिष्टां विधितो विशिष्टां स्वर्गापवर्गामपि चापवर्गाम् ॥ ८० ॥
तत्रैव ताभ्यां स्वसृभिः परीता सखीभिरष्टाभिरसौ विनीता ।
प्रीता प्रणीता सुभगा च नीता वेदेषु गीता ददृशेऽथ सीता ॥ ८१ ॥
अश्वायमानं शिवचापमज्यं ज्याभीषुसम्पादितवेगनाट्यम् ।
करेण वामेन विना प्रयासं चकर्ष सोच्चैःश्रवसं रमेव ॥ ८२ ॥
आरुह्य केलौ च तथावरुह्य सानन्दमुर्वीतनया तदुर्व्याम् ।
सा भ्रामयामास महेशचापं करीन्द्रकन्येव मृणालदण्डम् ॥ ८३ ॥
इत्थं हसन्तीसु सखीषु सीता विद्युद्यथा वासवकार्मुकेण ।
चिक्रीड चापेन पुरान्तकर्तुर्विस्मापयन्ती नृपतिं मुनिञ्च ॥ ८४ ॥
यतो यतो धावति धारणेयी धनुर्गृहीत्वा स्म मृणालतन्वी ।
ततो ततो भूमिविरोढविद्युत्पाथोदशोभा स्म वियद् विभाति ॥ ८५ ॥
दृष्ट्वा श्रियं शैवधनुर्वहन्तीं सौदामिनीं चापमिवाहिशत्रोः ।
विशां पतिं विस्मयवान् सुविप्रो विस्पष्टितार्थां समुवाच वाचम् ॥ ८६ ॥
विलोकयस्येतदभूतपूर्वं वृत्तं महाराज निजात्मजायाः ।
धनुर्गुरोर्मन्दरतो गरीयो मुदा वहन्त्याश्च मृणालतन्व्याः ॥ ८७ ॥
यं देवदैत्यासुरनागयक्षा वीरा न शेकुर्बलतो विगाढुम् ।
तमेव कामेश्वरकार्मुकाब्धिं गोकन्यका गोष्पदमातनोति ॥ ८८ ॥
नारायणीयं न नरेन्द्र नारी माता जगत्या न कुजा कुमारी ।
बाला न चेयं नितरामबाला साकेतसीतेयमहो न सीता ॥ ८९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

अहो विचित्रं ननु मानवेन्द्र दृष्टं त्रिलोक्यां यदभूतपूर्वम् ।
मयापि यद् दुर्धरमीशचापं सीता तदेवाद्य बलादकर्षत् ॥ ९० ॥
किं राजहंसी धृतमन्दरेयं किं सैन्धवीयं द्विभुजा द्विनेत्रा ।
किं मैथिलानां ननु पुण्यराशिः सीता विनीता विचकास्ति भूमौ ॥ ९१ ॥
राजन्नतोऽस्याश्च पतिंवरायाः स्वयंवरं कारय वीर्यशुल्कम् ।
तस्मिन् समाकारितराजलोके सीतामुपस्थापय वीरभोग्याम् ॥ ९२ ॥
यो वा पिनाकं तरसा विभज्य द्वेधा भवेद्दर्शितबाहुशक्तिः ।
विन्यस्य तस्योरसि जैत्रमालां सीतावरं स्वं वृणुयात्तमेव ॥ ९३ ॥
नेदं त्रिलोक्यां तनुभृत् कथञ्चिच्छैवं धनुश्चालयितुं समर्थः ।
रामादृते दाशरथेर्महात्मन् मनोऽब्जपाणेरिव सिन्धुजायाः ॥ ९४ ॥
चिन्ता न कार्या नरदेव भौम्याश्चिन्तामणिश्चिन्तितपारिजातः ।
आयासतीहैव नवाब्दनीलः श्रीराघवो लक्ष्मणपूर्वजन्मा ॥ ९५ ॥
स एव भङ्क्त्वा शशिमौलिचापं तृणाय मत्वा रघुवंशकेतुः ।
पयोधिपुत्रीमिव चक्रपाणिः सीतां प्रसीदन् परिणेष्यतीह ॥ ९६ ॥
अहं समागत्य तदैव राजन् निदर्शयिष्यन् कपटक्रुधं भोः ।
सौमित्रिणा प्राप्तवचो विवादः प्रोज्झद्विषादो भवितास्मि भव्यः ॥ ९७ ॥
तस्मै समर्प्यैव मुरारिचापं प्रेम्णा महाविष्णुमयाय चाहम् ।
रामाय विस्राणितकार्यजातो निरस्तदण्डो भवितास्मि पूर्णः ॥ ९८ ॥
इदं सुगोप्यं गदितं मया यन्न क्वापि वाच्यं हृदि चिन्तनीयम् ।
षड्वर्णकः स्याद् यदि कोऽपि मन्त्रो भिद्येत खिद्येत तदाधिकारी ॥ ९९ ॥

इत्यादिश्य दिगीशवन्दितपदः सीरध्वजं धीधनः
सम्मन्त्र्याखिलमन्त्रशास्त्रनिपुणो राज्ञा रहो रामवित् ।
आमन्त्र्य प्रणतो महीपमणिना यास्यन्नवाचीं दिशं
सीतां श्लोकशतेन भक्तिविनतोऽस्तौषीन्मुदा भार्गवः ॥ १०० ॥

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
लोकेशसर्गः कविरामभद्राचार्यप्रणीतेऽस्तु नृणां श्रियै नः ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये श्रीभार्गवमिथिलागमनं नाम त्रयोदशः सर्गः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ चतुर्दशः सर्गः ॥

वन्दे बालमरालमन्मथलसन्मातङ्गिनीगामिनीं
शोभाव्रीडितचन्द्रचम्पकशरत्सौन्दर्यसौदामिनीम् ।
भौमीं भावितमैथिलावनितलां रामप्रियां भामिनीं
काञ्चित् कोसलराजराजमहिषीं सीतां स्वकां स्वामिनीम् ॥ १ ॥

वन्दे देववधूविभाश्वरशिरःसीमन्तगुच्छोद्गलन्-
माद्यन्मञ्जुमिलिन्दनन्दनवनोद्भूतप्रसूनोत्करैः ।
श्रद्धाभ्यर्चितपादपद्मयुगलां साध्वीं सतां वत्सलां
दिव्यां श्रीमिथिलाधिराजतनयां सीतां जगन्मातरम् ॥ २ ॥

श्यामां श्यामसरोजसम्मितदृशं श्यामाम्बरां श्यामलां
रामां रामगुणावलीं हृदि सदा सञ्चिन्तयन्तीं मुदा ।
वामां राघववामभागमहितां द्यन्तीं विधेर्वामतां
कामादिभ्य उदारसेवकशिशून् पान्तीं भजे जानकीम् ॥ ३ ॥

सौन्दर्यामृतसारसागरमहालक्ष्मीजनिं जाह्नवी-
कीलालोपमपूतचारुचरितां सीमन्तिनीं मैथिलीम् ।
रामाम्भोधरचातकीं गुणवतीं मेधावतीं जानकीं
जायां श्रीरघुनन्दनस्य नृपतेर्वन्दे विदेहात्मजाम् ॥ ४ ॥

यस्याः पादपयोरुहोज्ज्वलनखप्रोद्यन्निशेशस्मित-
ज्योत्स्नादीधितितो भवन्ति शतशो गौरीन्दिराशारदाः ।
सौम्यां शारदशर्वरीशवदनां नित्यं नतां नाकिभि-
र्भीतेः पादजुषो जनेन्द्रतनयां तां त्रायमाणां भजे ॥ ५ ॥

मातर्जानकि जन्मदुर्जरजराकीनाशसन्त्रासितं
ग्रस्तं घोरविकारभीमभुजगैर्निर्णाशमासादितम् ।
क्रन्दन्तं निरये पतन्तमबलं बालं विहीनं दृशा
मान्तं पापपयोनिधौ करुणया त्रायस्व मां मैथिलि ॥ ६ ॥

मातर्मैथिलि मामनाथमशुचिं निश्चेतनं निष्क्रियं
निष्प्राणं निरुपायमात्मकुमतौ निघ्नं निरानन्दकम् ।
निर्द्रव्यं निरुपाश्रयञ्च निचितं नित्यं मलैर्निर्गुणं
निर्लज्जं क्षमसे न किं क्षमतया क्षामं क्षमायाः सुते ॥ ७ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

मातर्मन्मथरोषलोभलुलितं कृत्तं कृतान्तासिना
निर्वृत्तं व्यथितं विषण्णमनसं चापल्यदोषान्वितम् ।
लग्नं दुर्जयवासनासु सततं मग्नं विषादार्णवे
दृष्ट्वा नो दयसे दयालुहृदये मातुः क्व याता दया ॥ ८ ॥
मातस्ते हृदये कृपासुरधुनिर्नैसर्गिकी नित्यशो
राजन्ती रजसां विमार्ष्टि मनसां राशिं स्वरातात्मनाम् ।
हृत्वा भोगतृषं कृशं वितनुते संसारघोरश्रमं
दुर्भाग्यस्य ममैव पापहृतये तत्राऽपि किं नो जलम् ॥ ९ ॥
मातर्मैथिलि यापराधशतकं नक्तं दिवाऽनुष्ठितं
निष्यन्दं सहसेन वा वितनुषे क्रोधं कदाचिन्मयि ।
तस्माल्लब्धपशुप्रवृत्तिरनिशं नीचो ह्यभीकोऽभयो
जातस्ते तनयः शठः कुटिलधीः कस्ते क्षमाया गुणः ॥ १० ॥
मातर्दण्डय मां प्रचण्डविधिभिर्यष्ट्या मुहुर्भीषय
तूर्णं भर्त्सय घर्षय स्वपदयोः कृत्वा तले पीडय ।
कामं ताडय पाणिकञ्जकरजैर्मा देहि मे भोजनं
स्वस्मात् किन्तु पदारविन्दयुगलात्पुत्रं न दूरं कुरु ॥ ११ ॥
यां शैवाः शिवमामनन्ति गिरिजां शाक्ता हरिं वैष्णवाः
सौराः सूरमिभाननं गणपतेर्भक्ताश्चयं योगिनो ।
ईशं साङ्ख्यविदः प्रधानपुरुषौ ब्रह्मेति वेदान्तगा-
स्तां स्वीयां जननीं मुकुन्दरमणीं सैरध्वजीं चिन्तये ॥ १२ ॥
यस्याश्चारुसुधाकराननविभाराजच्चकोरश्चिरं
श्रीरामोऽपि बभूव भूरिविभवस्त्रैलोक्यलक्ष्मीमयः ।
सौन्दर्यामृतवर्षिणी भगवती सौभाग्यभूषावती
सीदन्तं कलिकालदारुणभयात् सा जानकी पातु माम् ॥ १३ ॥
आर्ये त्वत् सुयशो महात्ममुखतः श्रुत्वा सदोषोऽप्ययं
ज्ञात्वा त्वां शिशुवत्सलां धृतिमतीं त्वत्पादमूलं श्रितः ।
दारिद्र्याऽनलदग्धकुञ्जरमनाः संसारतापाकुल-
स्तिष्ठन् श्रीरघुराजराजमहिषी द्वारे द्विजो भिक्षते ॥ १४ ॥
दीनोऽदीनदवाग्निधर्षिततनुस्ताम्यंस्तमोयुक् शठः
संसारेण निराकृतो विधिवशात् भ्राम्यन् यथा कुक्कुरः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

आत्मन्येव समाश्रयन् विकलतां बालो बुभुक्षुर्हरेः
पत्नीं कोसलनायकस्य भवतीं भक्त्यन्नमुच्चैर्वृणे ॥ १५ ॥
मातस्ते विनियोगतो ननु मया भ्रान्तं जगद्योनिषु
प्रारब्धानुमतेन संसृतिमता वात्सल्यमुत्पश्यता ।
सन्तुष्टा नहि चेत्ब्रवीतु पुरतः किं वापराद्धं हि मे
तुष्टा चेन्निजनाथपादकमलं रातूपहारं हि मे ॥ १६ ॥
आर्ये त्वं करुणालया सहृदया श्रीरामचन्द्रप्रिया
सीते पावितचित्रकूटविपिना भावान्विता भामिनी ।
राक्षस्योऽपि सनाथिताः करुणया वात्सल्यवत्या त्वया
हा हा देवि मदुद्धृतौ कथमहो जाता भृशं निर्दया ॥ १७ ॥
भद्रे त्वद्गुणगौरवं निगदितुं वेदावतारो हरिः
श्रीरामोऽपि न शक्यते पुनरमी ह्यल्पज्ञजीवा कथम् ।
किं मे कैतवविक्लवा मतिरसौ त्वत्कीर्तिगाने क्षमा
तस्माद्बालकचापलं कृतमिदं देव्या त्वया क्षम्यताम् ॥ १८ ॥
सीते सीदति सेवके मयि जने ध्येया स्वका कारुणी
मातर्मा समुपेक्षथाः सुतमिमं दुर्भाग्यभावं भवे ।
भद्रे भर्जय भोगबीजनिकरं सौशील्यमाविष्कुरु
विप्रं प्राहि मुकुन्दभक्तिसुधया मां पाहि भो मैथिलि ॥ १९ ॥

भावैः परीता श्रुतिगीतगीता रामप्रिया दण्डकभूमिनीता ।
सती विनीता सरला प्रतीता चित्ते मदीये विचकास्तु सीता ॥ २० ॥
त्रैलोक्यलक्ष्मीं वपुषा जयन्तीं कुन्दत्विषं दन्तरुचा हरन्तीम् ।
रामेण साकं सततं लसन्तीं सीतां स्तुवे मैथिलिवैजयन्तीम् ॥ २१ ॥
विश्वोद्भवस्थाननिरोधलीलां सौन्दर्यशीलां विमलां सुशीलाम् ।
निलाम्बरां दत्तवरां वरेण्यां श्रयामि सीतां जननीं शरण्याम् ॥ २२ ॥
सीते त्वदीयं चरणाम्बुजं मे भवत्वघघ्नं निजदासनिघ्नम् ।
मग्नं भवाब्धौ विषयेषु लग्नं पुषाण मातः शिशुमेव भग्नम् ॥ २३ ॥
सञ्जीवनीकोसलराजधान्याः स्वसृप्रिया राघवधर्मपत्नी ।
विलोक्य कारुण्यविलोकनेन निहन्तु दैत्यं मम जानकीशा ॥ २४ ॥

विषयासक्तचित्तस्य निर्घृणस्य जनस्य मे ।
हृद्गतं विततं कामकश्मलं मथ मैथिलि ॥ २५ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

श्रीराघवेन्द्रदयिते तेजसा जितपावके ।
सीते सीदति वात्सल्यवारिभिर्वर्ष शावके ॥ २६ ॥
अयोध्यां सुमनोबोध्यां चरणाम्बुजलक्ष्मभिः ।
मण्डयन्ती विजयते राज्ञी राघववल्लभा ॥ २७ ॥
रामप्राणप्रिये रामे रमे राजीवलोचने ।
राहि राज्ञि रतिं रम्यां रामे राजनि राघवे ॥ २८ ॥
कमनकाञ्चनचम्पकसौभगा भगवती भवती भगवत्परा ।
पतितपावनभावनिभालिका विजयते मिथिलाधिपबालिका ॥ २९ ॥
जननि ते पतितं पदपङ्कजे जनमिमं परिपाहि परेश्वरि ।
हर मनोभवकैतवपावकं मृडय डिम्भमिमं धृतदावकम् ॥ ३० ॥
भवदवानलदग्धमसद्व्रतं पतितनाथमनाथमनीश्वरम् ।
विषयवारिधिमीनमसज्जनं जननि लालय लालय लालय ॥ ३१ ॥
त्रिविधतापरतं धृतपातकं मलिनभोगपयोधरचातकम् ।
शिशुमसंस्कृतमार्तिगतं खलु क इह पातु विना जननीं श्रियम् ॥ ३२ ॥
जननि जन्मजराभयपीडितं भवपयोनिधिमज्जनतत्परम् ।
भृगुसुतं ह्यवितुं निजकिङ्करं कथमहो जगदम्ब विलम्बसे ॥ ३३ ॥
त्वमसि मे जननी ममतामयी करुणया महिता सहिता व्रतैः ।
ध्रुवममुष्यसमुद्धरणे विधौ सफलयत्नवती भव मैथिलि ॥ ३४ ॥
तव पुरो रचिता वृहती ततो कुटिलकर्मसमुल्लसदेनसाम् ।
कथमहं धृतपङ्ककलङ्कं निजमुखं ससुखं तव दर्शये ॥ ३५ ॥
जय मुकुन्दमुखोडुपकौमुदीकलचकोरि किशोरि महीपतेः ।
जय जगत्पतिचित्तसरोरुहोरविविभेऽजनिभे जय जानकि ॥ ३६ ॥
धरणिमण्डनमण्डनमण्डने सुखितशैवशरासनखण्डने ।
वदनकान्तिकलाधरनिन्दिनि मृडय मां मिथिलाधिपनन्दिनि ॥ ३७ ॥
त्वमसि देवि परा प्रकृतिः पुमांस्त्वमसि निर्गुणचिन्मयचेतना ।
त्वमसि मञ्जुमतिर्जनदेहिनी त्वमसि कोसलनायकगेहिनी ॥ ३८ ॥
न जननी जनको न जनः क्वचिज्जननि मे जगतीह सहायकः ।
अशरणोऽकरणश्चरणस्तव प्रभवतादरणं शरणं मम ॥ ३९ ॥
त्वमपि मामिह मातरुपेक्ष्यसे शरणमेमि कमाशु निवेदय ।
रिपुपरिग्रहवत्सलता तव त्रिभुवनेऽनुपमा क्व गता वद ॥ ४० ॥
सरलता तव मैथिलकन्यके अतिजिगाय रघूत्तमकारुणीम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

अशरणा रजनीचरयोषितस्तव कृपाप्लवतो भवतोऽतरन् ॥ ४१ ॥
तव दया भुवनत्रयविश्रुता पतितपावनशीलमपि श्रुतम् ।
मम समुद्धरणे कथमालसा भवति रामपदेक्षणलालसा ॥ ४२ ॥
सुनयनानयनामृतवर्तिके दशरथान्वयमन्दिरदीपिके ।
प्रणतकामदकल्पलते मते जय सदा विनते नृपतेः सुते ॥ ४३ ॥
नहि जपो न तपो न मखोव्रतं न हि कदापि शुभं हि मया कृतम् ।
प्रतिपदं पतितो विपदां पदं पदमुपैमि तवैव सुखप्रदम् ॥ ४४ ॥
हृदि विभाव्य विशिष्टकुलान्वयं कलितकल्मषदोषसमन्वयम् ।
परमपातकिमौलिसमाह्वयं द्विजमिमं कुरु जानकि निर्भयम् ॥ ४५ ॥
अबलदेहमनाश्रितसाधनमृतुविकारघनं ममतावनम् ।
विकलितं चलितं विधनं धनं मलभरं कुरु लब्धधनुर्धरम् ॥ ४६ ॥
जननि ते तरुणां करुणां विना रमयितुं ननु रामपदे मनः ।
कथमहं प्रभवेयमसाधनो हरति नेक्षुरसो मधुलिट्तृषम् ॥ ४७ ॥
पतिरते रघुनन्दनभामिनि क्षपितजातकपातकयामिनि ।
स्वपदपद्मनखोडुपरोचिषा मम मनोगमनं परिभाषय ॥ ४८ ॥

सीतादेव्या मृदुलचरणं मञ्जुलं कञ्जकान्तं
सौन्दर्यान्तं विमलरजसा काननान्तं पुनान्तम् ।
घ्नन्तं ध्वान्तं नखमणिरुचा सौम्यसन्तं महान्तं
स्वान्तं शान्तं विदधतमहं भावये भावनान्तम् ॥ ४९ ॥
श्यामा वामा हरिणनयना दिव्यवेणीं दधाना
रामा रम्या सुरमुनिनरैर्यक्षसिद्धैः प्रणम्या ।
दीव्यन्ती सा नृपतिभवने नीलवासो वसाना
कौसल्यायाः सुखदवचना मैथिली मां मिमीताम् ॥ ५० ॥
मन्दं मन्दं चलितचरणा दक्षिणे केशपाशं
वामे पाणौ जवचलतया स्वाञ्चलं धारयन्ती ।
श्वश्वाहूता त्वरितगतिका अम्ब आयामि चेत्थं
सीता प्रीता भवतु मधुरं भाषमाणा भवाय ॥ ५१ ॥
लज्जाभूषा विनतनयना रत्नसिंहासनस्था
दिव्यं वासः परिधृतवती नव्यसीमन्तचूडाम् ।
सानन्दाभिर्युवतिभिरलं वीक्ष्यमाणा मुखाब्जं
सीता सा नो रघुकुलवधूः सन्ततं शं तनोतु ॥ ५२ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

क्रीडन्ती सा चकितनयना कन्दुकैः केलिभूमौ
राजत्सिञ्जच्चरणविलसन्नूपुरा भूमिपुत्री ।
उत्फुल्लाम्भोरुहमृदुमुखी हासयन्ती हसन्ती
भूयाद्भव्या रघुवरसखी मोदयन्ती मुदे नः ॥ ५३ ॥
रम्योद्याने कुसुमकलिते दुग्धमत्यास्तटे सा
श्रुत्वा सीता स्वपतिचरितं कोकिलैर्गीयमानम् ।
एकान्तस्था प्रकृतिसरला सैकतीं राममूर्तिं
कृत्वा प्रेम्णा नयनसलिलैः पूजयन्ती पुनीयात् ॥ ५४ ॥
तत्रैकान्ते हरितहरिते शाद्वले कुञ्जकान्ते
शिष्टा हृष्टा सखिगणवृता सोऽपविष्टा मुहूर्तम् ।
ध्यानप्राप्तं रघुकुलमणिं गूहयन्ती हृदब्जे
प्रेमोद्रेकात् सजलनयना जानकी मे पुरोऽस्तु ॥ ५५ ॥
मज्जन्ती सा पयसि विमले दुग्धमत्या सखीभि-
र्गायन्ती श्रीरघुपतिगुणान् साश्रुनेत्रा सुकेशी ।
चित्तागारे प्रियपतिनिधिं गोपयित्वा दधाना
कन्याभावं समनुदधती राजतां राजकन्या ॥ ५६ ॥
बाल्ये बाला विरचितपटीदम्पतीनां विवाहं
लब्धोत्साहा ललितललितं कुर्वती कौतुकाढ्यम् ।
लीला शीला प्रियपरिकरीर्लालयन्ती वचोभिः
सीता देवी जयति सततं मैथिली वैजयन्ती ॥ ५७ ॥
प्रासादस्था मधुरमधुरं पावनं रामनाम
भर्तुर्दिव्यं कनककलिते पिञ्जरे लालयन्ती ।
स्निग्धान् मुग्धान् शुकशिशुगणान् सारिकाः पाठयन्ती
सा वै सीता विलसतितमां योषितां रत्नभूता ॥ ५८ ॥
जय मैथिलि मैथिलवंशमहासरसीजनिता सुखदा नलिनी ।
रघुवंशविभूषणपूषविभाविहिताननपद्मविकासवती ॥ ५९ ॥
जय जानकि जीव भयापहृते धृतनारितनो तनुतापहते ।
निजभक्तमनोरथकल्पलते जय रामरते मिथिलेशसुते ॥ ६० ॥
जय रामनवेन्दुचकोरवधु रघुचन्द्रचकोरशशाङ्कमुखि ।
जय भूमिसुते मुनिदेवनुते हरिभामिनि भावनते वनिते ॥ ६१ ॥
तव पादसरोजपरागजुषो न म्रियन्त इहामृतयूषपुषः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

तव नाम जपन्त उदारधियः क्षपयन्ति सदैव भवाब्धिभियः ॥ ६२ ॥
जय मैथिलनायकपुण्यमहासुरपादपचारुलते विनते ।
जगदम्ब दयामयि पापरते करुणां कुरु दीनसुते प्रणते ॥ ६३ ॥
रघुनन्दननीरदचातकि हे प्रकृते वनितोत्तमशीलव्रते ।
ललनाजललालितमञ्जुमते स्वशिशुं परिपाहि विदेहसुते ॥ ६४ ॥
अवलम्बय मां भवनीरनिधौ पतितं स्वसुतं बहुपापविधौ ।
जगदम्ब विलम्बयसे किमहो दयनीयजने प्रकुरुष्व दयाम् ॥ ६५ ॥
मिथिलाधिपसीरविकर्षणतो महिमण्डलतः समभूद्गुणतः ।
शिशुभावमिता सुरसिद्धनता जनकाङ्कगता सुहिता दुहिता ॥ ६६ ॥
कलकुञ्चितकेशकलापवृता मधुराधरपल्लवपद्ममुखी ।
ललिताङ्घ्रिकराम्बुरुहासुषमा वरविग्रहिणीव सुता समभूत् ॥ ६७ ॥
सितमाधवमासमहानवमीमहिता हितयाश्रितजन्मतया ।
अवलोकय मां निजकौतुकतः शिशुरूपमिते जनकेन्द्रसुते ॥ ६८ ॥

मिथिलाधिराजवंशवैजयन्ति सीते
विनयानि भवतीं निखिललोकस्वामिनि ।
जनककिशोरि रामचन्द्रसुचकोरि गौरि
शृणु मम प्रार्थनामयोध्याभूपभामिनि ।
जगदुपकारहेतोर्मिथिलेशकुले जाता
पुत्रीभूता भूतभवभूतिनाशकारिणी ।
कोसलकिशोरवधूः कोसलां सनाथयसि
रामभद्रभव्यमञ्जुमानसविहारिणी ॥
वेदशेषशङ्करगणेशशारदाभिरपि
वक्तुं नहि शक्यते त्वदीयगुणमालिका ।
अञ्जनातनयशीलविनयप्रणयप्रीता
सीता मयि करुणां करोतु भूमिबालिका ।
जानन्निजक्रूरकर्म जननीं शरणमितो
देवि मा विधेहि रोषं शिशौ मलदेहिनि ।
भृगुसुतमबलमनाथमन्धमज्ञमेनं
पाहि पाहि पाहि सीते कोसलेन्द्रगेहिनि ॥ ६९ ॥

वन्दे वन्दितचरणसरोजां मधुकरनिन्दितकुटिलशिरोजाम् ।
चम्पकसरसिजसमतनुशोभां विगलितसेवकमन्मथलोभाम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

रघुनन्दनमुखचन्द्रचकोरी जयति सदा श्रीजनककिशोरी ॥ ७० ॥
धरणिसुता हरिगृहिणी श्यामा नारिललाम सतामभिरामा ।
रावणकुलपङ्कजहिमयामिनि पाहि शिशुं मां रघुवरभामिनि ।
भरतवत्सले भावविनीते जननि शिशुं परिपालय सीते ॥ ७१ ॥

महाघोरशोकाग्निना दह्यमानं पतन्तं निरासारसंसारसिन्धौ ।
अनाथं जडं मोहजालेन बद्धं शिशुं पातु मां मैथिली मन्दभाग्यम् ॥ ७२ ॥
व्रतं नो तपो नो जपो नैव पूजा न चेष्टं श्रुतं नो हुतं नैव दत्तम् ।
अशक्तोऽधमः पापकर्मा मदान्धः श्रये सीरकेतोःसुतापादमूलम् ॥ ७३ ॥
त्वमेवासि माता पिता त्वं हितैषी सुहृत् त्वञ्च बन्धुः सखा त्वं हि वित्तम् ।
अतस्त्वां श्रयेऽहं शरण्ये वरेण्ये न हातव्य एषश्शिशुर्दीनहीनः ॥ ७४ ॥

अरुणकमलदललोचनि हे नतसुरमुनिवृन्दे ।
सज्जनशोकविमोचनि हे कृतदामिनिनिन्दे ।
हिमकरवदनसुदशने हे विकसितमुखकञ्जे ।
रघुवरगृहिणि वदान्ये हे धृतगुणगणकञ्जे ।
लक्ष्मणलालितचरणे हे श्रुतिविश्रुतगीते ।
करुणय देवि शुभं नय हे सीदति मयि सीते ।
मारुतिमोदविवर्धिनि हे पदविलसदरण्ये ।
शरणमितं भृगुभवमव हे मम जननि शरण्ये ॥ ७५ ॥
जय जय जय जगदम्ब जनावनि रघुपतिभामिनि सीते ।
जय जय जानकि भवभवभामिनि जय जय भावविनीते ॥
विहरसि दुग्धमतीमृदुपुलिने कुरुषे मोदप्रमोदम् ।
साकं रसिकराजरघुपतिना तनुषे विविधविनोदम् ॥
मिथिलोपवनसघनतृणपल्लवविरचितमञ्जुलकुञ्जे ।
रमसे रामचन्द्रमुखचन्द्रे अर्पितलोचनकञ्जे ॥
भृगुसुतमव हे बालवत्सले मथ मैथिलि मम कामम् ।
विहर मदीये मानससदने सन्दर्शय श्रीरामम् ॥ ७६ ॥

अशेषसौन्दर्यविलाससम्भ्रमा विभग्नभक्ताखिलभेदविभ्रमा ।
समस्तकल्याणनिधानविग्रहा चकास्ति सीता कृतदोषनिग्रहा ॥ ७७ ॥
अनादिकालीनकुभोगवासनाशनं महापापभयं मलाशनम् ।
सुभक्तिरज्वा प्रभुपादपङ्कजे सिनोतु सीता मम वै मनः पशुम् ॥ ७८ ॥
भ्रमन् महाघोरभवाटवीं मनोबुभुक्षितं लोभतृषा भृशं कृशम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

विशीर्णसत्त्वं विषयस्पृशं भृशं धिनोतु सीता वरभक्तिवारिणा ॥ ७९ ॥
प्रपन्नतापोपशमातपत्रितं प्रवालताम्रं नखचन्द्रदीधितिम् ।
कुमस्तके मे कृतपापपङ्किले निधेहि सीते निजपाणिपल्लवम् ॥ ८० ॥
भ्रमन्तमस्पृष्टसुखं सुदुर्मुखं विकारदग्धं झषकेतुकिङ्करम् ।
जगच्छरण्ये शरणागतं हि मां विधेहि दासं निजनाथपादयोः ॥ ८१ ॥
सदापराध्यामि निरङ्कुशः शठो हठी खलो दर्शितसाधुसम्भ्रमः ।
तथापि मां मर्षय मैथिलात्मजे न पुत्रदोषान् गणयन्ति मातरः ॥ ८२ ॥
प्रसीद सीते कृतकिल्विषे मयि निषीद चित्ते सह राघवेण मे ।
विषीद मा दृष्टमदीयकल्मषा क्षमस्व मातर्मम बालचापलम् ॥ ८३ ॥

पुण्यारण्ये वरेण्ये लसदवनितलात् सीरफालाग्रपूतात्
प्रादुर्भूता स्वभासा विगलिततमसा द्योतयन्ती दिगन्तम् ।
सौन्दर्याढ्या सुशीला गुणगणनिलया चित्रकूटं पुनाना
चित्तं नीता विनीता सुरगणमहिता श्रेयसे मेऽस्तु सीता ॥ ८४ ॥
यस्याः सौन्दर्यलक्ष्मीललितलघुलसल्लोललीलाकटाक्ष-
व्याक्षेपाक्षिप्तचित्तो रघुकुलतिलकः स्वीयलावण्यदर्पम् ।
न्यूनं मत्वा त्वदीयस्मितिमुखशशिनो लिप्सयाभूच्चकोरः
सा सीता रामभार्या निवसतु सततं मानसे मन्दिरे मे ॥ ८५ ॥
नाहं जाने जपाख्यां न मखविधिमहो नैव योगव्रतं नो
नो वेदं नो पुराणं बृहदुपनिषदो गूढवेदान्ततत्त्वाः ।
पापी मिथ्याप्रलापी पतितकुलमणिर्घोरतापी तथापि
सीतां श्रीरामभार्यां त्रिभुवनजननीं जानकीमेव जाने ॥ ८६ ॥
रे रे चेतो मदीयं भवगहनवनेऽनादिकालादजस्रं
भ्रामं भ्रामं भ्रमेण ह्रसितबलमथो नो विरामं प्रयासि ।
छित्वा सम्मोहबन्धं विषमिव विषयं भोगभोग्यं विहाय
श्रीसीतापादपद्मे मधुकर इव भो सानुरागं रमस्व ॥ ८७ ॥

कोऽप्युपास्तां निराकारमाकारवद्ब्रह्म कोऽपि प्रपद्येत लीलामयम् ।
मन्मनो मन्दिरे किन्तु रामप्रिया राजतां रामराज्ञी सदा जानकी ॥ ८८ ॥
हे हरेर्वल्लभे ज्ञानिनां दुर्लभे प्रेमपीयूषभाजां हृदिस्थे सदा ।
रक्ष मां राक्षसेभ्यो भृशं पीडितं रामभद्राय मे त्वं व्यथां वर्णयेः ॥ ८९ ॥

कदाचित्पर्यङ्के छविजितशशाङ्के स्वरचिते

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

शयानं श्रीरामं जनदृगभिरामं विदधती ।
द्रुतं चोक्त्वा काश्चित् करुणतमगाथा जननि मे
शिशुं दीनं हीनं भृगुभवमपि स्मारय शुभे ॥ ९० ॥
अमुष्मिन् पाथोधावमितसलिले दुष्कृतरणे
निमज्जन्तं दीनं पतितपतितं मूढमनसम् ।
निराधारं बालं गलितनयनं पापमलिनं
प्रभो त्रायस्वैनं द्विजसुतमनाथं रघुपते ॥ ९१ ॥
तवोक्तं श्रुत्वा चेद्रघुपतिरनाथैकशरणः
समालिङ्गेद्दोर्भ्यां पतितमपि मां दीनहितकृत् ।
तदाऽहं ते भर्तुर्भुवनविदितं मङ्गलयशो
मुदा गायं गायं सुखमिव तरेयं भवनिधेः ॥ ९२ ॥
पदं ध्यायं ध्यायं जननि अव पङ्केरुहसमं
गुणं गायं गायं जनकतनयाजीवनहरेः ।
रसं पायं पायं तवपतिचरित्रेन्दुजनितं
मनो धायं धायं सुखमनुभवेयं त्वयि शुभे ॥ ९३ ॥
रमे रामे रम्ये कुशलवसुते राममहिषी
महातेजोराशे पवनजनताम्भोजचरणे ।
अये सम्पूताग्ने दशवदनदर्पघ्नचरिते
विनीते श्रीसीते जननि भवतापं शमय मे ॥ ९४ ॥
हे रामचन्द्रमुखचन्द्रचकोरि सीते हे सीरकेतुकुलकैरवकौमुदीत्विट् ।
हे पादपद्मनतसेवकशोकहन्त्रि मातर्ममापि दुरितं हर हेमशोभे ॥ ९५ ॥
ज्ञातं मया बुधजनात्तवभर्तृराज्ये दारिद्र्यवान्न सभयो निरयी न कोऽपि ।
किन्तु त्वदीयपतिजन्मसुवत्सलक्ष्मपादाब्जगोत्रभवकोऽहमहो विषण्णः ॥ ९६ ॥
जनकनृपसुते त्वं भामिनी लोकभर्तुः
सुविदितकरुणा ते राघवीं चातिशेते ।
मयि विगलितनेत्रे कारुणी किन्न जाता
निजकृतपरिपाकं देवि भुञ्जेऽधुनापि ॥ ९७ ॥
भगवति भवदीयं पादपद्मं निषेव्य
सकलसुबलमौलिर्भक्तिवर्यो हनूमान् ।
निजवशमपि चक्रे रामभद्रं ममापि

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

हर जननि दुरन्तां वेदनां वेदवेद्ये ॥ ९८ ॥
शमय मम भवाधिं राघवं दर्शय त्वं
रमय पतिपदाब्जे चञ्चलं चित्तभृङ्गम् ।
मम हृदयनिकुञ्जे रामचन्द्रेण साकं
विहर जननि सीते नीरदेनेव शम्पा ॥ ९९ ॥

इत्थं निवेद्य वरवर्षयुगेऽवृत्तैः सैरध्वजीचरणपङ्कजलब्धभक्तिः ।
स्तोत्रं मुदा परशुराम उदारवृत्तां सीतां प्रणम्य समगात्कुधरारिशैलम् ॥ १०० ॥

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
सर्गः श्रुतीशः कविरामभद्राचार्यप्रणीते भवताच्छ्रियै नः ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये श्रीसीतास्तवनं नाम चतुर्दशः सर्गः ।

॥ श्रीभार्गवराघवीयम् ॥
http://www.jrhu.com

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ पञ्चदशः सर्गः ॥

भार्गवे सुरपशैलमुपेते भक्तिनम्रशिरसेडितसीते ।
सीतया तदनुकूलसमर्चे पूजिते त्रिदशकिन्नरनागैः ॥ १ ॥
पार्थिवी परिवृता सुसखीभिर्वन्द्यमानचरणा सुरवृन्दैः ।
आययौ पितृगृहं मुदितास्या दिव्यदेवयजनादिव लक्ष्मीः ॥ २ ॥
रामचन्द्रमुखचन्द्रचकोरी मन्दिरे जनकराजकिशोरी ।
रूपदीपशिखयाखिललोकदीपिकेव नृपतेः प्रदिदीपे ॥ ३ ॥
मैथिलोऽपि गृहमेत्य गृहस्थः श्रीस्वयंवरसमाकुलचित्तः ।
मन्त्रिमण्डलपुरोहितमध्येऽमन्त्रयन् मथितशत्रुविकारः ॥ ४ ॥
ऊर्ज ईड्य शशिशोभितराकाराजिते रजतरोचिषि राजा ।
श्रीस्वयंवरदिनं स्वसुतायाः निश्चिकाय कमनीयकलायाः ॥ ५ ॥
योऽपि कोऽपि शिवचापमधिज्यं तोलयेच्छकलयेत् किल मध्यात् ।
जानकीं स कलयेज्जयमालालब्धलक्ष्मविभवोगृहलक्ष्मीम् ॥ ६ ॥
शम्भुचापमभिभज्य भुजाभ्यां दर्शयेज्जनकसंसदि शक्तिम् ।
आदिशक्तिरपि तं जयमालाश्रीविभूषितगलं विदधीत ॥ ७ ॥
इत्यनेन समघोषि धरायां द्वीपसप्तकसमुद्रभरायाम् ।
स्वर्गपन्नगभुवोश्च सुतायास्तत्स्वयंवरमुदन्तमपूर्वम् ॥ ८ ॥
देवदैत्यनरकिन्नरनागाः श्रीस्वयंवरनिरूपितभागाः ।
आययुश्च मिथिलां विहिताशाः सिन्धुमन्थ इव तेऽबहुपुण्याः ॥ ९ ॥
तत्र तत्र सुभटा उपकार्या आवसन् जनकराजनिदिष्टाः ।
सैंहिकेय इव ते स्पृहयन्तः श्रीकरग्रहणसौख्यसुधायै ॥ १० ॥
राघवोऽपि नवकन्दशरीरः कोसलेन्द्रसदने श्रितधीरः ।
वर्धते स्म महितो जननीनां स्नेहसान्द्रसुधयेव सुरद्रुः ॥ ११ ॥
काकपक्षकलितो वनमाली पुण्ड्रधृक्कनककुण्डलशाली ।
कीरतुण्डसममञ्जुलनासः कामकार्मुकसमभ्रुविलासः ॥ १२ ॥
पूर्णचन्द्रसुषमाननशोभो मन्दहासमुनिमानसलोभः ।
पल्लवाधरपुटाधिनिवासकुन्दकुड्मलसमद्विजपङ्क्तिः ॥ १३ ॥
पीतवस्त्रमखसूत्रमनोज्ञः कण्ठसक्ततुलसीवनमालः ।
चन्दनच्छुरितनीलशरीरः कोटिकामसुषमो रणधीरः ॥ १४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

पद्मपाणिधृतसायकचापस्तूणधृक् तपनकोटिप्रतापः ।
बालकेलिकृतकेलिकलापः शान्तमूर्तिहृतसज्जनतापः ॥ १५ ॥
रूपवित्तविफलीकृतमारं मन्मथारिमृदुमानसहारम् ।
हारिणं दशरथस्य कुमारं रामभद्रमतिसीसुकुमारम् ॥ १६ ॥
राघवञ्च रघुराजकिशोरं विश्वविश्वजनलोचनचोरम् ।
मञ्जुमप्यसुरवृन्दकठोरं श्रीमुखेन्दुकृतनेत्रचकोरम् ॥ १७ ॥
तं दृगुत्सवमवेक्ष्य जनानां पौरपान्थनयनामृतराशिम् ।
बालवृद्धवनितामुदितास्याः संविलोक्य न ययुर्हृदि तृप्तिम् ॥ १८ ॥
चक्रवर्तिवरलोचनतारं भानुजाजठरसोममुदारम् ।
वीक्ष्य पौरवनिता रघुचन्द्रं मेनिरे कुसुमसायकमग्र्यम् ॥ १९ ॥
वीक्ष्य तं दशरथोऽपि गवाक्षाद्राममाप्तधनुषं सुकिशोरम् ।
नेत्रलाभमनघं लभमानो भूपतिश्च सुविचारपरोऽभूत् ॥ २० ॥
एष नीलनलिनाभशरीरो राघवश्चरणकिङ्करधीरः ।
कोटिकामसुषमो रघुवीरः किल्ललामललनाख्यमुपेयात् ॥ २१ ॥
एतदाननसुधाकरसोमं का पिबेदिहह भूतलनारी ।
नूनमब्धिभवकौस्तुभकान्तं सिन्धुजैव हरिमर्हति नान्या ॥ २२ ॥
एवमादि बहुशो रघुराजोऽचिन्तयन् मनसि रामविवाहम् ।
तावदेव कुशिकान्वयकेतुर्यष्टुमैच्छदनघा हि सदीज्या ॥ २३ ॥
ताटकापि सह दुष्टसुताभ्यामभ्यवर्षदनघां मखवेदीम् ।
मांसशोणितकपूयपदार्थैर्यज्ञविघ्नकुशला हि खलास्ते ॥ २४ ॥
यत्र यत्र निजयज्ञविधानं कर्तुमैच्छदथ गाधिसुतोऽसौ ।
तत्र तत्र खलसैन्यसहाया राक्षसी स्म तुदति व्रतनिष्ठम् ॥ २५ ॥
गाधिसूनुरथशीघ्रमयोध्यां यज्ञनाशकविनाशकृतेच्छः ।
चिन्तयन्नगमदम्बुजनाभं चक्रवर्तिजमधोक्षजमेकम् ॥ २६ ॥
भक्तिभूमिमधिभूमिविशिष्टाद्वैतमेकमनवद्यमखण्डम् ।
लब्धदिव्यनृपबालकरूपं भग्नभक्तभवभीषणकूपम् ॥ २७ ॥
भक्तभाववशगं भगवन्तं मायया मनुजमञ्जुशरीरम् ।
न्यस्तहेयगुणकं त्रिगुणातो दूरमीड्यशुभसद्गुणसिन्धुम् ॥ २८ ॥
विश्वजन्मभरणाप्ययहेतुं स्वप्रपन्नभवसागरसेतुम् ।
राघवं दिनकरान्वयकेतुं भक्तभावमवतीर्णमुपेतुम् ॥ २९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

कामचारुतरुमात्मजनानां कामधेनुमुदजाङ्घ्रिजुषाञ्च ।
कामरत्नमपि चिन्तयतां तं कामकोटिसुषमं रघुचन्द्रम् ॥ ३० ॥
द्वास्थितं प्रणिनिशम्य स विश्वामित्रमित्रमवितुं रघुचन्द्रम् ।
अन्तरङ्गकृतहर्षतरङ्गो दर्शसिन्धुसमतां च नृपोऽगात् ॥ ३१ ॥
भक्तितो दशरथो मधुपर्की तं मुनिं समभिवन्द्य स विप्रः ।
स्वं निनाय नृपतिर्निजगेहं पूज्यपूजनममोघफलं हि ॥ ३२ ॥
भुक्तवत्यथ मुनाववनीशो रामभद्रमनुजैः सह भक्त्या ।
गाधिसूनुपदपङ्कजयुग्मेऽपातयत् पतितपावनकीर्तिम् ॥ ३३ ॥
राममिन्द्रमणिनीलशरीरं मन्मथारिहृदयालयहीरम् ।
सर्वलोकजनुषामभिरामं वीक्ष्य विस्मित इवास्त मुनीशः ॥ ३४ ॥
रूपसिन्धुरथवा सुमधन्वा मूर्तिमान् किमुत एष रसेशः ।
चन्द्रमाः किमुत भानुसुताब्धेर्योगिनेति बहुधा समतर्कि ॥ ३५ ॥
पृष्टमागमनहेतुमथासौ कौशिको दशरथेन सुहृष्टः ।
तं जगाद वचनं च निजार्थं नो बुधोऽवसरमेत्य जहाति ॥ ३६ ॥
धन्य धन्यमनघञ्च रघूणां सत्कुलं विमलमाप्तमहस्कम् ।
यस्य गायति भगीरथपुत्री विश्वविश्रुतयशस्त्रिजगत्याम् ॥ ३७ ॥
यत्र भो दशरथस्त्वमथाभूर्भूमिपालमहिताङ्घ्रिसरोजः ।
नाकपालकनकासननेमभागभाजममराः प्रणिनेमुः ॥ ३८ ॥
त्वं महीश यशसा मनुमाद्यं कस्य पञ्चगुणतो ह्यतिशेषे ।
यत्सुतोऽथ भगवान्परमात्मा लोकलोचनशुचं परिमार्ष्टि ॥ ३९ ॥
रक्षसामथ गणोऽतितरां मां क्लेशयत्यवनिपाल बलाढ्यः ।
पद्मपत्रमिव पौषतुषारस्त्वामितोऽस्मि भयतो नृपभिक्षुः ॥ ४० ॥
श्यामतामरसदामशरीरं देहकान्तिजितयामुननीरम् ।
लक्ष्मणेन सहितं रणधीरं देहि मे नरपते रघुवीरम् ॥ ४१ ॥
ताटकाञ्च ससुतां विनिहन्तुं राम एव रणमूर्ध्नि समर्थः ।
अन्तरेण गरुडं क्षमते को भीमभोगभुजगावलिमत्तुम् ॥ ४२ ॥
पूर्णतां व्रजतु मे व्रतचर्या राक्षसाः प्रभुशरेण म्रियन्ताम् ।
त्वद्यशो भवतु सर्वदिगन्ते दीयतां सपदि मे रघुनाथः ॥ ४३ ॥
इत्युदीरितगिरं गिरिजेशतेजसं कुशिकनन्दनमेत्य ।
मूर्छितः क्षितिपतिः क्षितिमागात्पारिजात इव मारुतनुन्नः ॥ ४४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

यत्नतश्च समवापितसञ्ज्ञो बाष्पबिन्दुकलुषीकृतनेत्रः ।
ऊचिवान् दशरथो मुनिराजं प्रेमविह्वलमना भयभीतः ॥ ४५ ॥
किं ददामि भगवन् रघुचन्द्रं प्राणतः प्रियमनाप्तमहास्त्रम् ।
रक्षसाञ्च समरे शिशुरूपं हस्तिनामिव करे मृदुपद्मम् ॥ ४६ ॥
सेनया सह शरासनपाणिः योत्स्य एष रजनीचरमुख्यैः ।
किन्तु नीलजलदाभशरीरो नीयतां नहि मुने मम रामः ॥ ४७ ॥
गृह्यतां द्रविणवाजिगजादि स्थीयतामृषिपते निजसत्त्वे ।
हीयतामहह घोरहठोऽयं नीयतां न मम लोचनतारः ॥ ४८ ॥
किं फणी मणिमपेत्य ध्रियेत किं झषोऽपि सुखितो वनहीनः ।
आत्मनाथरहितः किमु देहः किं भवेद्दशरथो हरिशून्यः ॥ ४९ ॥
एवमादिकरुणं प्रविलप्य बाष्पगद्गदगलः स गवीशः ।
रामचन्द्रविरहातुरचेताः कौशिकाब्जचरणे निपपात ॥ ५० ॥
इत्थमश्रुनयनं विलपन्तं रामभद्रविरहं ह्यसहिष्णुम् ।
गाधवारिझषराजमिवार्तं सान्वयन् वचनमाह वसिष्ठः ॥ ५१ ॥
किं जिहाससि सुधामिव शक्रः सार्वभौम इव भूमिमकण्टाम् ।
जीवनीमुपगतामिव जीवः स्वं प्रतिश्रुतिमहो रघुराज ॥ ५२ ॥
प्राकृतं त्वमवगच्छसि रामं स्वात्मजं दशरथोत्पलनीलम् ।
अच्युतं चिदचिदात्मकमीशं व्यापकं भुवनकोटिनिधानम् ॥ ५३ ॥
गोसुरद्विजगवां हितहेतोर्मायया धृतमनुष्यशरीरम् ।
पुत्रवत्सलतया न हरिं त्वं वेत्सि हीरकमिवाश्मकबुद्धिः ॥ ५४ ॥
याचते स्वधनमेव मुनिस्त्वां रामनामनिहितं तव कोषे ।
कोसलेश दिश राममुमुष्मै सर्गमेव तनुते हि विसर्गः ॥ ५५ ॥
इत्यपाकृतमहाभ्रमताम्यः श्रीवसिष्ठमुनिनावनिपालः ।
दत्तवानसुमिवामलगोभ्यः कौशिकाय रघुनाथमिवात्मा ॥ ५६ ॥
काकपक्षधरमम्बुदनीलं धन्विनं नरललामसुशीलम् ।
आजुहाव सहलक्ष्मणमाराद् राममिन्द्रमिव वामनवन्द्यम् ॥ ५७ ॥
पादयोः प्रणतमद्भुतसत्त्वं पुत्रकं समनुलाल्य मनस्वी ।
व्याजहार वचनं वचनीयं स्नेहगद्गदगभीरगिराकम् ॥ ५८ ॥
रामभद्र कुशिकात्मभुवे त्वमर्प्यसे मखरुजां कदनार्थम् ।
श्रेयसे त्रिजगतां व्रजवृद्धौ भूतये च पुनरागमनाय ॥ ५९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

कौशिकः सततमप्यनुगम्यो धन्विना वियति भानुरिवाह्ना ।
पालयेश्च वचनानि महर्षेर्वेदवाक्यमिव हेतुमपृष्ट्वा ॥ ६० ॥
इत्यनेकविधिदत्तसुशिक्षं स्वप्रपन्नजनरक्षणदीक्षम् ।
बाष्पविन्दुकलुषो विससर्ज रामभद्रमिव लोचनतारम् ॥ ६१ ॥
तं वसिष्ठमुखभूसुरवर्या लक्ष्मणानुचरमाप्तधनुष्कम् ।
स्वस्तिवाचनपुरःसरमीड्यं स्नेहबाष्पनयना व्यसृजन् स्म ॥ ६२ ॥
तं तमालरुचिमेत्य ववन्दे सानुजो भरत आकुलनेत्रः ।
मित्रमण्डलमथेत्य हरिं तं व्याहरत्करुणमङ्गलवाचम् ॥ ६३ ॥
तं व्रजन्तमनुवीक्ष्य महर्षिं देवताश्च ववृषुः कुसुमैश्च ।
मन्दमन्दमलयानिल आर्यः संस्पृशन्नथ सखेव सिषेवे ॥ ६४ ॥
शङ्खतूर्यपटहप्रमुखाणि वादितानि गगने सहसैव ।
रामचन्द्रगमने हि कृतार्थं मङ्गलं भवति मङ्गलमूर्तौ ॥ ६५ ॥
अग्रतः कुशिकनन्दन आगात् राघवस्तमनुदिव्यशिखण्डः ।
लक्ष्मणस्तमनु कार्मुकपाणिः कार्तिकेयमिव कुञ्जरवक्त्रः ॥ ६६ ॥
कौशिकेन सह राघवमेनं लक्ष्मणानुगमवेक्ष्य हि यान्तम् ।
पौरवर्गवनिता नयनाश्रु व्यारुधन् परममङ्गलभीताः ॥ ६७ ॥
पादपङ्कजचरं गुरुसेवालब्धनिष्ठमथ वारिदनीलम् ।
केलिकार्मुकशरं शरजन्मकोटितुल्यमथ राममवेक्ष्य ॥ ६८ ॥
नेत्रलाभमुदिताः पथिवृद्धा बालवृन्दवनितासहिताश्च ।
हृत्सरोजसदनेषु समोदा रामभृङ्गमिव गोपितवन्तः ॥ ६९ ॥
तत्र तत्र पथि विप्रपुरोगैः पूजितौ कुसुमचन्दनमाल्यैः ।
रेजतू रुचिरवेषशिखण्डावश्विनाविव च तौ रघुपुत्रौ ॥ ७० ॥
ताटकाथ ददृशे विकराला रामलक्ष्मणपथव्यवधाना ।
आस्थिता विटपपर्वतवर्षा कालरात्रिरिव भीमशरीरा ॥ ७१ ॥
तां विलोक्य मुनिराड्भयभीतो योगिराडिव नितान्तमविद्याम् ।
पाहि पाहि भगवन्नतिवादं राममेव शरणं मरणेऽगात् ॥ ७२ ॥
मा प्रभोऽतिदययेयमघायुर्नीयतां निशितसायकतीर्थम् ।
त्यक्तदेहवसना पिशिताशा स्वर्गमेतु मम भीतिरपैतु ॥ ७३ ॥
ताटकापि गिरिपादपवर्षैर्व्यावृणोद्रघुवरं कुटिलाशा ।
बालभानुमिव घोरतमोभिः सिंहिकासुतमयीव विभीषा ॥ ७४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

राघवोऽपि विहसन् शरजालैर्नाशयंस्तम इवार्ककराग्रैः ।
राक्षसीमथ शिलीमुखराजत्पञ्जरेऽपि स रुरोध रुषेव ॥ ७५ ॥
भूय एवमभिमन्त्र्य महात्मा सन्दधे धनुषि बाणमथोग्रम् ।
ताटकारुधिरविन्दुपिपासुं भीमवज्रमिव कालदुरन्तम् ॥ ७६ ॥
रामचापप्रणवाभिप्रयुक्तो ब्रह्मबोध इव शायक उग्रः ।
ताटकाभिधमनन्तमविद्याध्वान्तमन्तमनयत् स निमेषात् ॥ ७७ ॥
ताटकां च विनिहत्य खलारिः पूजितो विबुधकिन्नरनागैः ।
ग्राहतो गजपतिं स पुरेव कौशिकं मरणतः परितत्रे ॥ ७८ ॥
स्वां बलामतिबलामिति विद्यासिन्धवेऽपि स ददावथ विद्ये ।
तर्तुकाम इव मोहमहाब्धिं मानबीजजनिके परिचिन्त्य ॥ ७९ ॥
आयुधानि सकलानि महात्मा राघवाय निदिदेश महान्ति ।
स्वं समर्प्य परमात्मनि सर्वं भाति भक्तिमहितो ह्यपवर्गः ॥ ८० ॥
आनिनाय निजपर्णकुटीरं स्वातिथिं परमसंयुगधीरम् ।
लक्ष्मणेन सहितं रघुवीरं सिन्धुकोटिशतघोरगभीरम् ॥ ८१ ॥
तं तमालमहसं स समार्चत् कन्दमूलफलपत्रसुमौघैः ।
तन्निमेषेण निजसर्वफलानि प्रार्पिपद् भगवते स हि योगी ॥ ८२ ॥
प्रातराविशदृषिर्मखदीक्षां सर्त्विजं दहनदीपितवेदीम् ।
राघवौ विहितसज्जधनुष्कौ रक्षतः स्म षडहानि मुनीज्याम् ॥ ८३ ॥
सप्तमेऽहनि मखं विजिघांसू ईयतु स्म मृगबाहुसुबाहू ।
राघवत्रिशिखतोऽप्यचिरेण प्राप्स्यमानशलभीयनिसर्गौ ॥ ८४ ॥
मानवायुधनिराकृतवीर्यमग्रजञ्च शतयोजनसिन्धोः ।
पारमक्षिपदपारबलाढ्यं नास्तिकं नरकवासमिवाद्यः ॥ ८५ ॥
यावदग्निविशिखाग्निमभीतः शालभीं गतिमवाप सुबाहुः ।
श्रीहरेर्हरिणकानिव तावल्लक्ष्मणो हरिरहन् पिशिताशान् ॥ ८६ ॥
ध्वस्तराक्षसबलौ रघुवीरौ पूर्णकौशिकमखौ मखभाजौ ।
वृष्टदेवकुसुमौ मुदितास्यौ रेजतुर्गजरिपू इव धीरौ ॥ ८७ ॥
मैथिलेन विनिवेदितपूर्वः कौशिको दशरथस्य कुमारौ ।
आनिनाय मिथिलामथ चैत्रमाधवाविव स मेषदिनेशः ॥ ८८ ॥
तत्र वर्त्मनि निवर्तितमायो मायया महितमानवदेहः ।
दृष्टवान् हरिरवद्यमहल्यामर्दयत् तम इवैदवलेखाम् ॥ ८९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

शक्रभुक्तविभवामयुताब्दभोग्यभूरिभयगौतमशापात् ।
लब्धदारुणशिलामयदेहां पद्मिनीमिव समावृतपङ्काम् ॥ ९० ॥
वीक्ष्य विस्मितमनाः समपृच्छद्राघवस्तमवदत् करुणार्द्रः ।
कौशिकः कसमलं कनकाङ्ग्याः पापनाशमिव प्रार्थयमानः ॥ ९१ ॥
पावयस्व पदपद्मरजोभिः पापिनीं पतितपावनकीर्ते ।
कः क्षमोऽद्यहरणे त्वदृतेऽस्या ध्वान्तहा हि हरिरेव न चान्यः ॥ ९२ ॥
इत्यसौ कुशिकवंशधरेण प्रार्थितः पतितपावनरामः ।
पादपद्ममधिमस्तकमस्याः प्रादधान्निखिलभाग्यमिवेद्यम् ॥ ९३ ॥
सा रामचन्द्रपदपङ्कजतीर्थराजे प्रध्वस्तपातकशिला ललिताङ्गयष्टिः ।
आविर्बभूव गुणसौभगदुग्धसिन्धुलक्ष्मीरिवामलरुची रतिकोटिशोभा ॥ ९४ ॥
दृष्ट्वा धनुर्धरमनन्तगुणैकराशिं राजीवलोचनमनङ्गसहस्रशोभम् ।
रामं रमार्चितपदं नवकन्दकान्तिं कान्तालकं मदनमोहनमार्तबन्धुम् ॥ ९५ ॥
नेत्रोत्सवं सुमनसां करुणैकसिन्धुं नेत्राश्रुभिश्च सुमुखी स्नपयाम्बभूव ।
तुष्टाव गद्गदगिरा गिरिशैकगद्यमिन्दीवरद्युतिमलं मुदिता ह्यहल्या ॥ ९६ ॥

नवजलधरनीलं वेदविख्यातलीलं
धृतकरशरचापं भानुकोटिप्रतापम् ।
तरुणतुलसिमालं भावगम्यं रसालं
सकलगुणसमुद्रं भावये रामभद्रम् ॥ ९७ ॥
दिनकरकुलकेतो भीमविश्वाब्धिसेतो
भुवनजननहेतो योगिनां ध्यानसाक्षिन् ।
भयद खलजनानां सज्जनाह्लादकारिन्
मुनिमनसि विहारिन् हे हरे त्वां प्रपद्ये ॥ ९८ ॥
यदमलमनसां वै योगिनां ध्यानमूलं
विधिहरिहरनम्यं ज्ञानगम्यं सताञ्च ।
तदनघपदपद्मं मूर्ध्नि मेऽधाः कृपालो
किमहह कथयेयं मामकं भागधेयम् ॥ ९९ ॥
इति स्तुत्वा नत्वा प्रभुपदपयोजातरजसा
पवित्रा सन्तृप्ता रघुतिलकसौन्दर्यसुधया ।
अहल्या श्रीरामं जनदृगभिरामं सुमुदिता
मनोगेहे धृत्वा प्रथितपतिलोकं गतवती ॥ १०० ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
बाणैकसर्गः कविरामभद्राचार्यप्रणीते विदुषां श्रियेऽस्तु ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये अहल्योद्धरणं नाम पञ्चदशः सर्गः ।

॥ श्रीभार्गवराघवीयम् ॥
http://www.jrhu.com

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ षोडशः सर्गः ॥

अथ मुनीन्द्रकरो मुनिभीहरो रघुवरोऽवरजाभिहतावरः ।
समुदितो मुदितो यशसाययौ स मिथिलां मिथिलाधिपपालिताम् ॥ १ ॥
सुसलिलां कमलाकमलावलीमधुभरभ्रमरीमुखरीकृताम् ।
सुविमलां विमलातरलैरलं कलितपण्डितमण्डनमण्डलीम् ॥ २ ॥
कलमरालमृणालसुवापिकां पिकरसालरसालितवाटिकाम् ।
सुसरितं सरसां सरसीरुहैः स्फुटपरागजुषां सरसां रसैः ॥ ३ ॥
सकलशस्यसनाथितसम्पदं विविपदं विपदं विपदां पदम् ।
सुखपदं द्विपदाञ्च चतुष्पदां प्रतिपदं प्रपदामभयास्पदम् ॥ ४ ॥
पुरटतोरणवज्रकपाटिकां कपटपाटवपूगविपाटिकाम् ।
शुभसमञ्चितविश्वललाटिकां विबुधविघ्नवरूथविघाटिकाम् ॥ ५ ॥
क्वचिदनुष्ठितपावकहोतृकां क्वचिदधिश्रितशास्त्रपरम्पराम् ।
क्वचिदलङ्कृतपण्डितमण्डलां क्वचिदुपाकृतभावसमुज्ज्वलाम् ॥ ६ ॥
सुबलभीं बलिभिर्बलितेश्वरां कनकमन्दिरजुष्टमहेश्वराम् ।
परिसमीरितवेदवटुस्वरां रचितहाटकमन्दिरचत्वराम् ॥ ७ ॥
धनदतुल्यसमृद्धसमन्वितां मणिललामसुवीथिविधन्विताम् ।
पुरजनप्रथितां धृतगौरवां जनकराजपुरीं हृतरौरवाम् ॥ ८ ॥
विरजसं रजसा परिवर्जितां वितमसं तमसोऽपि विदूरगाम् ।
कलितदुग्धमतीं मतिमत्प्रियामशिथिलां मिथिलां मिथनिर्मिताम् ॥ ९ ॥
स नगरीं नगरीप्रभुतामयीं सदबलां न बलेन विवर्जिताम् ।
धृतवनीमवनीमवलोकयन् प्रमुमुदे मुमुदे न नृपावली ॥ १० ॥
नवलनीलपयोधरसुन्दरो दरदरो दरदीर्णदरोदरः ।
हरहरारिशरः शरजन्मकृत् कृदमितो ह्यहितोषणतोषणः ॥ ११ ॥
मकरकेतनकेतनकुण्डलोज्ज्वलकपोललसन्मुखमाधुरी ।
मिषदलोलविलोलविलोचनभृकुटिभग्नमनोभवचातुरी ॥ १२ ॥
सुभुजभोजनमञ्जुशरावलीहरजहस्तसमानमहाभुजः ।
करसरोजधृतेषुशरासनो विगणितामितमानसशासनः ॥ १३ ॥
दशनदीधितिलीननिशाकरो वसनसौभगदीनदिवाकरः ।
प्रणतपालकचारुयशस्करो रघुवरस्मरकोटिमनोहरः ॥ १४ ॥
वृहदुरस्यथ लक्ष्म लघूद्वहन् श्रिय उदञ्चितचित्रपराक्रमः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

नरमणी रमणीमणिवल्लभो भुवि बभौ भगवान् मिथिलापुरः ॥ १५ ॥
समुदितं मुदितं मिथिलाम्बरे विमलराघवचन्द्रमसं जनाः ।
कृतविलोचनचारुचकोरकाः परिपपुः सुवपुः सुषमासुधाम् ॥ १६ ॥
प्रणिनिशम्य मुनिं पुरमागतं श्रितकुमारयुगं किल कौशिकम् ।
स मिलितुं मिलितैः सचिवर्द्विजैर्द्विजवरं द्विजदेव उपागमत् ॥ १७ ॥
कृतनमस्यममुष्यपदाम्बुजं समवलोक्य रघूद्वहसौभगम् ।
विशिथिलो मिथिलाधिपतिर्मुनिं वच उवाच कृताञ्जलिरादरात् ॥ १८ ॥
जयति तत्र भवान् किल कौशिको विबुधभूसुरशस्यबलाहकः ।
बहुमता भवता विहिता वयं पदपयोरुहदर्शनतो मुने ॥ १९ ॥
कुत इमौ हरितुल्यपराक्रमौ जलदहाटकसुन्दरवर्णिनौ ।
सुरवरारिव चात्र समागतौ नरवरौ किमु देव दिवः किल ॥ २० ॥
हरिहरावुत वा मुनिबालकौ रविसुतावुत भूपकिशोरकौ ।
किमुत ते सुकृतस्य फलं मुने धृतशरीरयुगं प्रतिभाति मे ॥ २१ ॥
मम निसर्गविरागमयं मनः समवलोकयतो नितरामिमौ ।
स्थिरगतीव शरद्रजनीविधूक्षुधितनेत्रचकोरकशावकम् ॥ २२ ॥
अहह धन्यतमौ पितरौ किल यदनयोर्मुखपङ्कजमाधुरीम् ।
प्रपिबतोऽनिमिषैः सुकृतां बुधी दृगभिधैश्चषकैश्चलपक्ष्मभिः ॥ २३ ॥
सहजसुन्दरमञ्जुमरालकौ विहितबालतनू किल काविमौ ।
सुविमले कमले इव पश्यतो मम मनो मधुपं हरतो हठात् ॥ २४ ॥
कथय नाथ कथां व्यथितव्यथां मनुजदारकयोरनयोर्मुदा ।
किमुत पावयितुं मिथिलावनिं नयनगोचरतामगमत् परः ॥ २५ ॥
इति निशम्य गिरं गदिताक्षरां सुमतिनावनिपेन महामुनिः ।
पतितपावनरामयशस्सुधां किमपि पाययितुं ह्युपचक्रमे ॥ २६ ॥
दशरथस्य सुतः प्रथमः पुमाञ्जलदनीलतमालतनुच्छविः ।
मदनमोहनमूर्तिरनुत्तमो जगति राजति राम इति श्रुतः ॥ २७ ॥
कमनकोसलजासुरवल्लिकासुफलमेष मुखस्मितमञ्जुलः ।
भुवनमङ्गलसद्गुणसागरो गरहरो हरहृद्यवपुर्धरः ॥ २८ ॥
दनुजसूदन एष महाभुजो भुजमहानलदग्धसुबाहुकः ।
बलप्रभावप्रतापपराक्रमा इह चकासति सोदरका इव ॥ २९ ॥
अयममुष्यलघुर्दयितोऽनुजो जनभृतां चरितैरिव देशिकः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

कनककेशरचम्पकसुन्दरोऽविलुलितोऽललितोऽवति लक्ष्मणः ॥ ३० ॥
असितपीतपयोरुहसुन्दरौ रघुवरौ कलकेशरिकन्धरौ ।
दशरथस्य सुतौ महितौ हितौ जगति जाग्रति राघवलक्ष्मणौ ॥ ३१ ॥
मखरुजो विजिघातयिषन्नृप कुशलकोसलपालपुरीं गतः ।
दशरथं समयाच इमावहं जरठमीनमिवाम्बु विनिर्दयः ॥ ३२ ॥
दशरथोऽगणयन् दशमीं दशां स दशमं निगमो यतये यथा ।
सुतयुगं प्रददौ दयितं हि मे न रघवो हि निराकृतयाचकाः ॥ ३३ ॥
बलनिधी गुणमन्दिरसुन्दरौ जलदहाटकमञ्जुमहाद्युती ।
अनुगताविव मां मधुमाधवौ दिशमितं शमितं रविमुत्तराम् ॥ ३४ ॥
कलितकेलिशरासनसायकौ शुभशिखण्डधरौ रघुनायकौ ।
समरमूर्धनि नाशितनैरतौ मम मखं ससुखं समरक्षताम् ॥ ३५ ॥
पथि प्रपूय पदाब्जपरागकैर्मुनिवधूं कमनीयकलेवरम् ।
रघुवरोऽथ धनुर्मखदर्शनोत्सुक इहागत एष सलक्ष्मणः ॥ ३६ ॥
इति निवेद्य मुनौ विरते रते प्रभुपदाम्बुजयो स जयोचितम् ।
रघुपतिं परिपूज्य पुराणवित्समनयन् नयनैकफलं गृहम् ॥ ३७ ॥
अथ विदेहपुरीं पुरुषोत्तमो ललितलक्ष्मणलालसयेरितः ।
अनुमतो गुरुणाभिमतो गतः स जगतां जगतां प्रभुरीक्षितुम् ॥ ३८ ॥
जलजसुन्दरनीलकलेवरो वरधनुर्धरधुर्यसमर्चितः ।
मलयमञ्जुलचन्दनचर्चितः परिवृतो महसेव महैर्वृतः ॥ ३९ ॥
करिकराभकरे वरकार्मुकं श्रितशरं सशरं धृतिमान् धरन् ।
कटितटे च निषङ्गमिवात्मना समनसा प्रणवं परमात्मवित् ॥ ४० ॥
विपुलवक्षसि मौक्तिकमालिका परिललास परा परमात्मनः ।
गजमुखो धृतमौक्तिकविग्रहो हरिमुपासितुमेव किमागतः ॥ ४१ ॥
किमुत वैष्णवयुक्तमहात्मनां चय इवाश्रितमौक्तिकदेहभाक् ।
वृहदुरस्यथ लक्ष्मणपूर्वजं कृतनिवास इमं रमयत्यहो ॥ ४२ ॥
पथि विराजति राजसुतोत्तमे भुवनमङ्गलधाम्नि सलक्ष्मणे ।
प्रमुदिताश्शिशवः समुपाययुः शशिनि किन्न चकोररतिर्भवेत् ॥ ४३ ॥
विविधवेषधराः सरलाः समे क्रमविवर्जितभाषणशालिनः ।
गतभया परिषस्वजिरे हरिं सरलता महतां हि विभूषणम् ॥ ४४ ॥
अहह दाशरथी मिथिलापुरीं ससुखमागतयोर्युवयोर्वयम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

प्रकरवाम सुवस्तुनिदर्शनां भुवनभूषणता भवतोर्यतः ॥ ४५ ॥
इत इतो रघुनन्दन ईक्षतामशिथिला विमला मिथिलापुरी ।
कलिततोरणवज्रकपाटिका सुजनपापकदम्बविपाटिका ॥ ४६ ॥
मिथमियं विलुनाति भयावहं मथति पातकपुञ्जमसौ सताम् ।
मिथमहीपतिना विहिता पुरा अत इयं मिथिला परिगीयते ॥ ४७ ॥
सुरसरित्पयसैव पवित्रिता विमलगण्डकिवीचिविलासिता ।
हिमगिरेरधिराजदुपत्यकं धृतपदा मिथिला भुवि शोभते ॥ ४८ ॥
इह विलोकय दुग्धमतीं नदीं विदधतीं गुणतश्च मुधा सुधाम् ।
दुहितरं परिपालयितुं भुवा प्रकटितां कटितां पयसाहिताम् ॥ ४९ ॥
सुनयनापयसः प्रथमं प्रभो वसुमतीतनया सनयानया ।
निजपयोभिरतोषि ततः सुरैरभिहिता भुवि दुग्धमती सती ॥ ५० ॥
इदमथो परिलोकय लोकपस्पृहितवासविलासमनोरमम् ।
जनकराजगृहं विलसद्गृहं सुनयनादिवधूभिरलङ्कृतम् ॥ ५१ ॥
इदमखण्डितदीपमणिप्रभं सुभवनं भगवन् भवतेक्ष्यताम् ।
सुनयनानयनाम्बुधिकौमुदी कनति काचिदयोनिजकन्यका ॥ ५२ ॥
भुवमिमां हलतः परिशोधयन् समधिगम्य महीपमणिर्मुदा ।
सुनयनामनया सममानयत्तनय एव मतिं परविद्यया ॥ ५३ ॥
इयमनुत्तमपादपमण्डिता लसति मैथिलवल्लभवाटिका ।
विहरतीह हरारिसखः सदा कुसुमपल्लवसौरभसम्पदा ॥ ५४ ॥
अधिनिकुञ्जमिहावनिबालिका सशुकगार्गितनूः शुकसारिका ।
कनकसुन्दरमञ्जुलपञ्जरे समनुपाठयते सुकुमारिका ॥ ५५ ॥
श्व उषसीह महीसुतया तया निजकरग्रहपूर्वदिने मुदा ।
कनकमन्दिरमध्यगता शिवा सविधि पूजयिता गिरिजा सती ॥ ५६ ॥
इत इतः पुरतः पुरतो धनुर्मखगृहं जनकस्य धनुर्यतः ।
अहमिवैतदहो तनुमानिभिः सुमहितं सहितं मिथिलाधिपैः ॥ ५७ ॥
धनुरिदं गिरिशस्य निरीक्ष्यतां जडितपूर्वमदो युधि शार्ङ्गिणा ।
क्षपितभूपबलं पतितं भुवि प्रथितभैरवमन्दरगौरवम् ॥ ५८ ॥
यदसुरा न सुरा न च किन्नरा न दनुजा मनुजा न कदाचन ।
चलयितुं तिलमात्रमपि क्षमाः कुविषया न महात्ममनो यथा ॥ ५९ ॥
तदिदमीशधनुर्धरणीसुता करजकन्दुकितं कमलेक्षणा ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

करसरोजपुटेन मनस्विनी कुतुकतो बहुशः समनर्तयत् ॥ ६० ॥
इति निदर्शपुरं पुरुषोत्तमं पुलकिताः परमं परिरेभिरे ।
मधुरमूर्तिमयं रघुनन्दनः सदसवः शिशवः शिशुचन्दनम् ॥ ६१ ॥
रघुवरोऽपि विभाव्य विभाकरं जिगमिषुं निजविश्रमणं गिरिम् ।
शिशुगणांश्च विसर्ज्य विसर्गवित् समगृणादनुजं रिपुहानुजम् ॥ ६२ ॥
ललितलक्ष्मण लक्षय पश्चिमामनुपमानुपमामुपमामुमाम् ।
रविकरैररुणां नववल्लभां स्वपतिनारमितामिव कुङ्कुमैः ॥ ६३ ॥
रसितरश्मिरथो रथिनां रथोपरि वरो विचकास्ति विभास्वरः ।
कमलिनीरमणीकुचकुङ्कुमारुणिमचारुकरोऽथ नभश्चरः ॥ ६४ ॥
वियति भूरिविहृत्य पयोजिनीप्रियकरो रसरञ्जितरश्मिमान् ।
अभिसरन्निव मञ्जुलमण्डलो दिशमुदञ्चति सम्प्रति पश्चिमाम् ॥ ६५ ॥
कमलिनीं विरहेण सयोजयन् स्वभगिनीं रजनीमिव मानयन् ।
मुखरयन् वयसां च कुटुम्बकं दिनकरोऽवति पश्चिमपर्वतम् ॥ ६६ ॥
अभिमुखो ननु पश्चिमसागरं रविरभूल्लघुशीतकरः किल ।
अनुरसन्निव पश्चिमसभ्यतां क्षपितशर्ममहो मनुजाधमः ॥ ६७ ॥
अथ गुरुं समुपेत्य तदाज्ञया विहितसान्ध्यविधिर्विधिकोविदः ।
जनकजागुणचिन्तनतत्परो निशमिमामनयत् क्षणकल्पिकाम् ॥ ६८ ॥
प्रातरुत्थाय रामो रमावल्लभः कौशिकानुज्ञया योगिनां दुर्लभः ।
बन्धुनेवर्तुराजेन पुष्पायुधः पुष्पहेतोर्गतो जानकीं वाटिकाम् ॥ ६९ ॥
कोकिलाकाकलीभिः कलं कूजितां सद्विहङ्गावलीभिः पुनः पूजिताम् ।
रम्यराजीवराजीवशैः षट्पदैर्मञ्जुमानन्ददानं द्रुतं गुञ्जिताम् ॥ ७० ॥
पादपाः पल्लवाढ्याः सुपुष्पाः फलव्रातकाः पारिजाता इवा जातकाः ।
राजिता नान्दनीं सम्पदं सम्पदा व्रीडयन्तो हि राजन्ति ते सर्वदा ॥ ७१ ॥
वाटिकामध्यतस्तोयजालीलसन्मञ्जुमाद्यन्मयूरेन्द्रशुभ्रं सरः ।
मैथिलीस्नानदिव्याम्भसा पूरितं हंसपारावतैः सन्ततं कूजितम् ॥ ७२ ॥
वीक्ष्य वापीं तटागं तथा वाटिकां मञ्जुनृत्यं मयूरं वनं पावनम् ।
लोकलोकाभिरामो रमावल्लभो रामचन्द्रोऽपि रेमे समं बन्धुना ॥ ७३ ॥
मालिना संस्तुतो मञ्जुमाली भुवो वाटिकायाः करे द्रोणिकां धारयन् ।
पुष्पपूगं विचिन्वन् विभुश्चिन्तयन् जानकीदर्शनौत्सुक्यलोलन्मनाः ॥ ७४ ॥
तत्क्षणे सङ्क्वणत्किङ्किणीनूपुरारावराजद्दिगन्ता सुदन्तप्रभा ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

भूषणैर्भूषिता मातृसम्प्रेषिता पार्वतीपूजनायागता मैथिली ॥ ७५ ॥
कामवामाविभा व्रीडितेन्दुप्रभा भव्यनीलाम्बरा स्त्रीवरा स्रग्विणी ।
मत्तमातङ्गिनीहंसिनीगामिनी भामिनी भाविभान्तीव सौदामिनी ॥ ७६ ॥
चम्पकाभास्मितज्योत्स्नया भासिता भूषिता दिव्यभूषाम्बरैर्वर्णिनी ।
पद्मपद्भ्यां चलन्ती लसन्ती रुचा कोटिकोटीर्हसन्ती रतीः स्वत्विषा ॥ ७७ ॥
आननं चुम्बितुः सप्रयत्नानिव स्निग्धकेशान् रुषा वारयन्ती सती ।
कोटिलक्ष्मीविभां बिभ्रती धीमती श्रीमती श्रीः श्रियो राघवप्रेयसी ॥ ७८ ॥
स्वाभिरष्टाभिरीड्यप्रभाभिः सुखं सेव्यमाना यशोगीयमाना मुदा ।
मञ्जुमञ्जीरसिञ्जत्पदा प्रस्थिता सुस्थिता संयमे धारणेयी बभौ ॥ ७९ ॥
रामचन्द्रोऽपि तां दृष्टवान् पार्थिवीं दूरतो दुर्विभाव्यां सतां चेतसाम् ।
वल्लभां श्रीश्रियं श्रेयसीं प्रेयसीं मञ्जुराजीवदृग्भ्यां सतृष्णं प्रभुः ॥ ८० ॥
दीपयन्ती दिगन्तं दिवो दीपिका रामचेतःकुरङ्गं कुरङ्गेक्षणा ।
कोसलाधीशचक्षुश्चकोरास्पदं स्वाननेन्दुं समारोपयत्पार्थिवी ॥ ८१ ॥
यस्य योषाकटाक्षेषुभिर्नो मनो विव्यथे क्वापि विद्धं प्रवृद्धात्मकम् ।
तस्य रामस्य तद्भङ्गितं मानसं निघ्नमासीन्महीजाननाम्भोरुहे ॥ ८२ ॥
वीक्ष्यमाणो दृशा राजकन्यां रहो राजसूनू रसेशाम्बुधेश्चन्द्रिकाम् ।
स्वञ्च सस्मार साकेतलोकोचितं नेत्रयोर्निर्निमेषत्वमत्र क्षणे ॥ ८३ ॥
कापि कादम्बरी कापि कादम्बिनी कापि सौदामिनी कापि भाभामिनी ।
एवमेषा शुभोत्प्रेक्षिकाभिः प्रिया प्रेक्षिता प्रेयसा प्रेक्षणप्रेयसी ॥ ८४ ॥
वीक्ष्य तां वीक्षणीयाम्बुजास्यश्रियं स्वश्रियं श्रीश्रियं ब्रह्मविद्याश्रियम् ।
धीधियं ह्रीह्रियं भूभुवं भूभुवं राघवः प्राह सल्लक्षणं लक्ष्मणम् ॥ ८५ ॥
वीक्ष्यतां वीक्षणीया कुमारीवरा वाटिकां भासयन्ती तनुज्योतिषा ।
रत्नदीपस्य साध्वीशिखेवामला देवतेवैति चाराममिन्दूज्ज्वला ॥ ८६ ॥
सेयमम्भोरुहाक्षी विदेहात्मजा यत्कृते चापयज्ञः समायोजितः ।
दक्षिणा यस्य सीतैव सङ्कल्पिता वीर्यशुल्का धनुर्भञ्जिने यज्वने ॥ ८७ ॥
अद्य पूर्वे दिने पाणिपीडाविधेः पार्वतीमर्चितुं सानुगा सागता ।
द्योतयन्ती दिशो वाटिकां भामिनी दिव्यदीपप्रभेवार्चिषा चिन्मयी ॥ ८८ ॥
एतदास्ये शरच्चारुचन्द्रप्रभे लोचने मे चकोरायिते लक्ष्मण ।
नो जिहासेत्क्षणं भृङ्गभूतं मनस्तन्मुखाम्भोरुहस्यासवं वै नवम् ॥ ८९ ॥
किं निमित्तं मनोऽस्यां स्पृहावद्धि मे जैत्र जागर्ति रागो ममास्यां कथम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

चातकस्येव बन्धो पयोदस्रजि प्रौढभृङ्गस्य भावो नलिन्यां यथा ॥ ९० ॥
नूनमत्रास्ति किञ्चित् विधात्रे हितं नान्यथा मन्मनोऽस्यां प्रवृत्तं भवेत् ।
स्वप्नकालेऽपि मन्मानसाम्भोधिजो नान्यनारीनलिन्यां स्पृहामावहेत् ॥ ९१ ॥
इत्थमाकर्ण्य विश्वैकभर्तुर्वचो लक्ष्मणो नैव किञ्चिज्जगादोत्तरम् ।
सस्मितं वीक्ष्य सीतापदाम्भोरुहं भ्रातृजायां ववन्दे स्वमातुर्धिया ॥ ९२ ॥
भूमिजा भूमिभूयिष्ठभारं हरिं सञ्जिहीर्षन्तमत्रागतं मैथिली ।
राघवं मञ्जुकञ्जे लतामन्दिरे रम्यराजीवदृग्भ्यां समर्चन् मुदा ॥ ९३ ॥
कोटिकन्दर्पदर्पघ्नमिन्दीवरश्यामलं कोमलं निर्मलं सद्बलम् ।
विश्ववारान्निधेर्मन्दरं सुन्दरं भीहरं भूधरं श्रेयसां मन्दिरम् ॥ ९४ ॥
सर्वलोकैककान्तं सदा सुस्मितं राममात्माभिरामं सुखाम्भोनिधिम् ।
वीक्षमाणा समानं प्रभुं सानुजं नैव तृप्तिं जगामावनेयी चिरम् ॥ ९५ ॥
वीक्ष्य वीक्षावतां वीक्षणानां फलं भक्तिमद्वत्सलं निर्बलानां बलम् ।
सा चकोरी किशोरीव भौमी शरच्चारुराकाविधुं वीक्षते स्मादरात् ॥ ९६ ॥
प्रेमपाथोनिधौ धैर्यनौकां सती मज्जयित्वा विदित्वा स्वकान्तं प्रभुम् ।
प्राणनाथं जगन्मङ्गलं माबलं मानसे षष्वजे जानकीजीवनम् ॥ ९७ ॥
नेत्ररन्ध्रैः समानीय हृन्मन्दिरं रामचन्द्रं शरच्चन्द्रिका सौभगा ।
सा सखीमध्यगागाद्भवानीगृहं चोरयित्वा जगच्चित्तचोरं द्रुतम् ॥ ९८ ॥

गोपं गोपं हृदयसदने रामरत्नं मनोज्ञं
ह्रेयं ह्रेयं निजतनुरुचा कामवामा असङ्ख्याः ।
गापं गापं निजविधिकरी रामबाहुप्रतापं
गौरीं सीता निजपितृगृहं पूजयित्वा प्रतस्थे ॥ ९९ ॥
श्रीरामोऽपि सलक्ष्मणोऽथ विलसत्पुष्पोच्चयश्चिन्मयो
विश्वामित्रमुपेत्य सर्वमवदत् सीतानुरागं स्वकम् ।
सत्याशीर्भिरलङ्कृतोऽथ गुरुणा प्रीतश्च सैरध्वजी-
स्मेरास्यं शशिनश्छलेन रजनीं जाग्रज्जगौ गौरवात् ॥ १०० ॥

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
सर्गः कलाख्यः कविरामभद्राचार्यप्रणीते जगतां श्रियेऽस्तु ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये श्रीराघवप्रियादर्शनं नाम षोडशः सर्गः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ सप्तदशः सर्गः ॥

अथ प्रभातेऽरुणचूडवन्दिभिर्विबोधितः कोसलराजनन्दनः ।
पुरःस्थितं प्राञ्जलिमेत्य लक्ष्मणं जगाद गां गामिव गापयन् गवा ॥ १ ॥
तमालनीलो द्विजनायकत्विषां करैर्द्विजानां तिमिरं हरन् हरिः ।
निदर्शयन्नन्वयमब्दचन्द्रयोः समन्वयाध्यायमिवोद्गिरन् गिरा ॥ २ ॥
मुखानिलेनामरपद्मगन्धिना विलुब्धरोलम्बकदम्बकाननः ।
कृपार्द्रदृष्ट्या सदयं विलोकयन् शरन्मयूखाढ्यकुमुत्समाननः ॥ ३ ॥
उदीक्षतां प्रागुदितोऽरुणोऽरुणः प्रवालवर्णो नवकुङ्कुमच्छविः ।
पुरन्दराशाललनाललाटके प्रलिप्तसिन्दूर इवाद्भुतद्युतिः ॥ ४ ॥
नवीनराजीवनिभस्त्वदाकृतिस्तमो निरास्यत् प्रथमं खगोदयात् ।
यथा त्वमाजौ सुभुजं मयि घ्नति क्रुधाखिलानक्षपयः क्षपाचरान् ॥ ५ ॥
अहो सुधन्योऽरुण ऊरुवर्जितोऽप्यनन्तपारं नभ उष्णदीधितिम् ।
रथेन चाह्नैव नयत्यमोघदृक् सतां हि सङ्कल्पदृढत्वमादृतम् ॥ ६ ॥
जगाद सौमित्रिरथान्तरं वचो रवेरयं स्यान्महिमा न सारथेः ।
क्व वैनतेयः करपादविक्लवः क्व सूर्यसौत्यं ह्यसमञ्जसं महत् ॥ ७ ॥
क्व सप्तसप्तेरथ एकचक्रको नभो निरालम्बमनन्तयोजनम् ।
गतोरुकस्यापि नियन्त्रिता क्व च श्रितः समर्थं हि समर्थ उच्यते ॥ ८ ॥
इति प्रभाष्यैव नरेन्द्रनन्दनौ विधाय पौर्वाह्णिकमीड्यतेजसौ ।
गुरुं समागत्य मुदा प्रणेमतुर्विनीतवेषौ ननु रामलक्ष्मणौ ॥ ९ ॥
शुभाशिषा गाधिकुलावतंसकः समर्चयत् तौ रघुवंशवर्धनौ ।
जगाम ताभ्यां सहितः स जानकीस्वयंवरं भूपतिनाभिमन्त्रितः ॥ १० ॥
स्वरङ्गभूमिं मुनिना सहागतौ नरेन्द्रसूनू ननु रामलक्ष्मणौ ।
निशम्य पौराः प्रमुदा समाययुः सुधाकरं चारुचकोरका इव ॥ ११ ॥
सबालवृद्धास्तरुणास्तपस्विनः स्त्रियस्तरुण्यो वनिता वनप्रियाः ।
रघूत्तमालोकनलोलचक्षुषः सरस्तृषार्ता इव रङ्गमाययुः ॥ १२ ॥
स्थितेषु भूपेषु यथोचितासनं सुदानदर्पेषु गजायितेष्वथ ।
समाययौ राघवबालकेशरी स्वयंवरारण्यविभां विवर्धयन् ॥ १३ ॥
सलक्ष्मणो लक्ष्मणपूर्वजो जनान् जनार्दनो जिष्णुजनेशतल्लजान् ।
प्रसादयन् सादितताटकाग्रहो ग्रहर्क्षतारा इव तारकेश्वरः ॥ १४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

विलोभितास्तेन कुजैकलोभिना विलोभिना कोटिमनोजशोभिना ।
विलोलचित्ता मिथिलामृगीदृशो दृशो न्यषेधन्न ततो दृशोऽबलाः ॥ १५ ॥
तमालनीलं स्मरकन्दसुन्दरं प्रलम्बबाहुं मृगराजकन्धरम् ।
सुनासिकं कञ्जविलोललोचनं भ्रुवा स्मरेषुक्षिपदर्पमोचनम् ॥ १६ ॥
विशालभाले कलितोर्ध्वपुण्ड्रकं समावहन्तं तिलकं तिलार्चितम् ।
कलिन्दजाक्रोडगतां सरस्वतीं त्रिमार्गगा युग्ममयीमिवादरात् ॥ १७ ॥
मनोजकेतूपमलोलकुण्डलोल्लसत्कपोलस्मितपल्लवाधरम् ।
द्विजावलीदाडिमकुन्दकुड्मलच्छविं शरच्चारुसुधाकराननम् ॥ १८ ॥
स पाञ्चजन्योपमकण्ठमालिकालसल्ललामेभमनोज्ञमौक्तिकम् ।
विशालवक्षस्तुलसीसुमालिकासमेधितामोदवशप्रियालिकम् ॥ १९ ॥
अशेषविघ्नौघवनद्विजाग्रभूकरप्रतीकाशकरारविन्दयोः ।
करालकालानलबाणभास्वरप्रचण्डकोदण्डधरं धराधरम् ॥ २० ॥
कटौ निषङ्गं शरसङ्गि विभ्रतं कदम्बकिञ्जल्कसमानवाससम् ।
प्रतप्तचामीकरदाममण्डितं मखोपवीतं दधतं धृतव्रतम् ॥ २१ ॥
मुनीन्द्रपत्नीदुरितक्षयक्षमं त्रिमार्गगासम्भवपादपङ्कजम् ।
समस्तसौन्दर्यनिधानविग्रहं निराग्रहं श्रीसदनुग्रहाग्रहम् ॥ २२ ॥
महोमहोरस्कमनन्तपौरुषं महानुभावं महनीयविक्रमम् ।
दशास्यबाहूदधिमन्दरोल्लसन्महामहाबाहुमखण्डमच्युतम् ॥ २३ ॥
समं समत्राखिलभूतसौहृदं निगूढजत्रुं रणचण्डविक्रमम् ।
महाबलं वैष्णववंशवत्सलं स्थलं श्रुतीनामिव लब्धसद्बलम् ॥ २४ ॥
त्रिलोकलावण्यललामलालितं महेशसन्मानसहंसपालितम् ।
जना समस्ता ददृशुर्जनप्रियं जगन्निवासं जगदेकमङ्गलम् ॥ २५ ॥
विदेहराजोऽपि विलोक्य विस्मितो दिगीशदृक्स्वस्त्ययनं नरोत्तमम् ।
अनुव्रतं गाधिसुतं सहानुजं सुमूर्तिमद्ब्रह्मसुखं यथाव्ययम् ॥ २६ ॥
विचारयामास विचारणाचणो विविक्तमास्थाय विविक्तविन्नृपः ।
अहो अपूर्वो नरदेवनन्दनो विधातृवैचित्र्यकलातिगद्युतिः ॥ २७ ॥
कथं हि सीता प्रवृणीत राघवं रमेव विष्णुं ह्यनुरूपसौभगम् ।
अयं ह्यमुष्या इयमस्य धीमतो विना रविं को रमयेत पद्मिनीम् ॥ २८ ॥
निरीक्ष्य नूनं सकृदेव जानकी वृणीत चैनं रघुवंशवर्धनम् ।
न कर्हिचित् क्वापि जहाति कौमुदी शरत्कुमुद्वन्तमखण्डमण्डलम् ॥ २९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

परं प्रतिज्ञा मम बाधिका विधे पिनाकभङ्गा हि भवेत् सुतावरः ।
कथं नु रामो नवकञ्जकोमलो जवाद्धनुर्द्यात् पविकोटिनिष्ठुरम् ॥ ३० ॥
स आशुतोषः सुदृढौ भुजौ क्रियान् ममास्य रामस्य मरालमञ्जुलौ ।
यथा ह्ययं वज्रकठोरकार्मुकं मृणालभङ्गं प्रभनक्तु राघवः ॥ ३१ ॥
तथैव सर्वे मिथिलानिवासिनः शिवं मुदा प्रार्थितवन्त ईश्वरम् ।
धनुर्द्यतु श्यामसरोजसुन्दरस्तवेश रामो भवतानुमन्यताम् ॥ ३२ ॥
इयञ्च रामं हरिमब्धिजा यथा वरं वरार्हार्हति हंसगामिनी ।
तथैव रामोऽपि रमामिवाच्युतो वधूमिमामर्हति हंसवंशजः ॥ ३३ ॥
विशां पतिः कौशिकरामलक्ष्मणान् सभाजयित्वा बहुमानभाजनान् ।
निदर्शयामास सुतास्वयंवरं सतो हि सम्मान्यतरः शमञ्चति ॥ ३४ ॥
ततः समेभ्यश्च महत्तरे वरे सुवर्णमञ्चे गुरुणा गुरुर्भुवः ।
भुवो भुवोभारहरौ वृषाकपी समं विधात्रेव नृपो न्यवीविशत् ॥ ३५ ॥
समस्तराजासनमौलिपासने स राघवो लक्ष्मणलक्षितोऽलधुः ।
रराज राजन्यकुमारसम्मतो गुहो यथा क्रौञ्चगिरौ सपावकः ॥ ३६ ॥
बभौ मुनिर्मध्यगतः कुमारयोर्महोच्चमञ्चे रघुवर्ययोरथ ।
सुमेरुशृङ्गेऽसितपीतपद्मयोः स मध्यवर्ती रविरंशुमानिव ॥ ३७ ॥
उभौ कराभ्यां श्रितकाकपक्षकौ विशुद्धवात्सल्यधिया सलालयन् ।
द्विजोऽरुणाभ्यां द्रुहिणो यथा बभौ पयोरुहाभ्यामिह बालमन्मथौ ॥ ३८ ॥
समस्तदिग्भ्यः समुपागताः नृपाः सदेवदैत्यासुरनागकिन्नराः ।
महाबला दर्पयुताश्च जानकीस्वयंवरे प्रोद्धतपीनबाहवः ॥ ३९ ॥
तमेव तापिच्छतनुं तमोहरं हरार्चितं चन्दनचर्चितं हरिम् ।
निसर्गसौन्दर्यलसत्कलेवरं व्यलोकयन्निश्चलपक्ष्मचक्षुषा ॥ ४० ॥
स्वभाववैचित्र्यविभिन्नदृष्टयः समेऽभ्यपश्यंस्तमशेषशेखरम् ।
पृथक्पृथङ्गो विविधे तथाप्यसौ घटेष्वनेकेष्विव भानुरेकलः ॥ ४१ ॥
नृपप्रवीरास्तमनन्तपौरुषं व्यलोकयन् लोहितकञ्जलोचनम् ।
प्रचण्डदोर्दण्डलसच्छरासनं शरीरिणं वीररसं यथा रसम् ॥ ४२ ॥
विलोक्य भीताः कुटिला महीक्षितो भयङ्करं कोटिकृतान्तभीकरम् ।
अनन्तकण्ठीरवभीमविक्रमं त्रिविक्रमासङ्घलसत्पदक्रमम् ॥ ४३ ॥
छलावनीशाश्च शरासुरादयस्तमभ्यपश्यन् रघुवंशवर्धनम् ।
करालकालानलसन्निभाननं प्रतर्जयन्तं निरतिं भयावहम् ॥ ४४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

निसर्गसौम्या मिथिलानिवासिनो व्यलोकयन् राममलोललोचनम् ।
अदूषणं मानवमात्रभूषणं महाद्भुतं भानुकुलाब्जपूषणम् ॥ ४५ ॥
ततस्तमैक्षन्त तमालसौभगं पुरः पुरन्ध्र्यः पुरुहूतपूजितम् ।
त्रिलोकलावण्यललाममामयं निरामयं मूर्तमिव स्मरं स्वयम् ॥ ४६ ॥
व्यलोकि विद्वद्भिरनन्तशीर्षवान् विराट् प्रभुः कोटिसहस्रविग्रहः ।
अनन्तबाहूदरनासिकाननः सहस्रपात्सादितदैत्यकाननः ॥ ४७ ॥
महीपतिज्ञातिजना जनार्दनं प्रियं सखायं निजभावबन्धिनम् ।
व्यलोकयन् लोलविलोचना हरिं सुहृद्वरं प्रीतिकरं तनूभृताम् ॥ ४८ ॥
अमुष्यराज्ञोऽप्यमुना महीभुजा व्यलोकयंस्तं करुणार्द्रचेतसः ।
शिशुं यथा ब्रह्मशिशुं स्रुतस्तनाः पयोऽभिरामा रमणीयविग्रहम् ॥ ४९ ॥
अयं कथं स्यान्ननु कन्दसुन्दरो धनुर्धरोऽस्मत्तनयावरो विधे ।
क्व शम्भुचापं पविकोटिनिष्ठुरः शिशुः क्व चायं नवकञ्जकोमलः ॥ ५० ॥
तमब्जकान्तं ददृशुश्च योगिनः परं पुमांसं तमसः परं प्रभुम् ।
विभुं स्फुरज्ज्योतिरखण्डवैभवं स्वयं प्रकाशं श्रितशान्तिमीश्वरम् ॥ ५१ ॥
हरेश्च भक्ता भजनीयविग्रहं समस्तकल्याणगुणैकसङ्ग्रहम् ।
दृशा समानीय हरिं मनोगृहं स्वमष्टिदेवं ह्यभजन् सदाग्रहम् ॥ ५२ ॥
अथासुनाथं तमनाथसंश्रयं गवाक्षतो गोतनया गवेषयत् ।
रहोगतं तं परिरभ्य निर्वृता निसर्गनव्यं निमिवंशकन्यका ॥ ५३ ॥
अवादयन् मङ्गलवाद्यदुन्दुभीर्जगुः कलं किम्पुरुषा सुमङ्गलम् ।
सुराः प्रसूनैर्ववृषुश्च जानकीस्वयंवरेऽनृत्यदथाप्सरोगणः ॥ ५४ ॥
अथेङ्गितज्ञा जनकस्य जानकी सखीजनालङ्कृतचारुभूषणा ।
कराब्जराजज्जयमालिका कलं जगाम सीता शनकैः स्वयंवरम् ॥ ५५ ॥
यतो यतो गच्छति मैथिली शनैः पयोदपद्भ्यां जयमालिकामयी ।
ततस्ततो भूपगणा हताशका भवन्ति दीपप्रभयेव वञ्चिताः ॥ ५६ ॥
परिस्फुरित्काञ्चिसुशीलशाटिकासमावृता मैथिलराजकन्यका ।
वियद्गताम्भोदतडिन्मयच्छविं सतारकां चापि जिगाय जानकी ॥ ५७ ॥
समेऽप्यपश्यन् जगदेकसुन्दरीं श्रियं महीपाश्च निमेषवर्जिताः ।
महीसुता तूत्पलनीलराघवं चकोरिका चन्द्रिमिवापपौ दृशा ॥ ५८ ॥
गृहीतवीरासनमम्बुदच्छविं गुरोश्च सव्येतरभागमास्थितम् ।
समीपमाहूय दृशानुजं किमप्युदीरयन्तं स्मितमञ्जुलाननम् ॥ ५९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

तमीक्षमाणा नवमेघमेदुरं जगन्निवासं जगदेकसुन्दरम् ।
विदेहकन्या रघुवंशदीपकं बभौ मृगाक्षीव मृगी मृगीप्सिता ॥ ६० ॥
नृपेषु तिष्ठत्सु यथोचितासनं जनेषु पश्यत्स्वथ राममैथिलीम् ।
क्षमामिवेष्टां समजूघुषत्क्षमापतिः प्रतिज्ञां विरुदेन वन्दिभिः ॥ ६१ ॥
शृणुध्वमेते महिता महीक्षितः स्वयंवरे पर्वणि वै समागताः ।
विदेहराजस्य महीमिवाचलामिमां प्रतिज्ञां दुहितुः कृते कृताम् ॥ ६२ ॥
विदन्ति सर्वे शिवचापमद्भुतं पुरा विदेहेषु शिवेन चार्पितम् ।
पुरान्तकं मन्मथधूमकेतुना सुपूजितं मैथिलवंशराजभिः ॥ ६३ ॥
सदेवदैत्यासुरयक्षराक्षसाः न मानवास्तोलयितुं च यत्क्षमाः ।
नरेन्द्रबाहूद्धुतवीर्यचन्द्रमोनृसिंहदासस्स्वसृसूनुसम्मितम् ॥ ६४ ॥
तदीशचापं पविकोटिनिष्ठुरं करेण सव्येन सहेलमद्भुतम् ।
नरेन्द्रकन्या बहुशोऽप्यनर्तयत् करीन्द्रकन्येव मृणालदण्डकम् ॥ ६५ ॥
विलोक्य लोकोत्तरमात्मजाकृतं चकार भूपो महतीं प्रतिश्रुतिम् ।
पिनाकभङ्गैव सुतावरो भवेद् धृताद्रिरम्भोनिधिजाधवो यथा ॥ ६६ ॥
तदद्य यः कोऽपि विभज्य कार्मुकं प्रदर्शयिष्यत्यथ विश्रुतं बलम् ।
स राजकन्या जयमालया तया जयश्रिया शीघ्रमलङ्करिष्यते ॥ ६७ ॥
उदेतु वा भानुरुपेत्य पश्चिमां जहातु वेलां यदि वा पयोनिधिः ।
तथापि भो भूपवरा निबोधत स्वकां प्रतिज्ञां जनको न हास्यति ॥ ६८ ॥
निशम्य तद्वन्दिवचो महीक्षितः समुत्थिता वेपितबाहवस्समे ।
गता न तच्चालयितुं क्षमाबलात् पुनर्निवृत्ता अबला इवाहताः ॥ ६९ ॥
अथैन्द्रसेनिः समुपेत्य विस्मितः प्रदक्षिणीकृत्य शनैः प्रणम्य तत् ।
अवाप्तनिर्वाण इवात्ममन्दिरं शरासुरस्तूणमिवागतः शरः ॥ ७० ॥
ततो भुजानां निचयेन विंशते रियेष तच्चालयितुं स रावणः ।
प्रभग्नवीर्यो धनुषैव तत्क्षणं दशाननो वीतविभाननोऽगमत् ॥ ७१ ॥
ततो नृपाणामयुतं रुषोत्थितं प्रयत्नवत्तोलयितुं शरासनम् ।
न चाचलद्भ्रान्तमिवोडुभिश्चिरं श्रिया हतास्ते कुटिलाः पराङ्मुखाः ॥ ७२ ॥
इति स्मरारेर्धनुषा स्वयंवरे प्रभग्नवीर्येषु नृपेषु सत्स्वथ ।
मलीमसास्येषु हतेष्विव श्रिया दशामवाप्तेषु निशीथपक्षिणाम् ॥ ७३ ॥
जगाम चिन्तां जनको जनाधिपः स्वयंवरीं वीक्ष्य दशां भयङ्करीम् ।
प्ररूढरोषः स्फुरिताधरोत्तरो विगर्हयन् राजसभां व्यभाषत ॥ ७४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

समस्तदिग्भ्यो बलवीर्यदर्पिताः सदेवदैत्यासुरयक्षराक्षसाः ।
मनुष्यवेषास्तनयाभिलाषिणश्चरोर्यथा ध्वाङ्क्ष उपागता समे ॥ ७५ ॥
अहो अलं यूयमनाप्तपौरुषाः कुशासकाः क्लीबविडम्बनापराः ।
कुयोगिनः स्वान्तमिवामलात्मनः न वै धनुश्चालयितुं यतः क्षमाः ॥ ७६ ॥
मनोरमाया दुहितुर्जयश्रियस्त्रिलोककीर्तेरुपलब्धिभाजनम् ।
न चापभङ्कारमथोऽपि सृष्टवान् विधिर्विसर्ज्यो हि मया स्वयंवरः ॥ ७७ ॥
निराशका गच्छत भूभृतो गृहान् न वा प्रतिज्ञां जनको विहास्यति ।
न वा विधात्रा मिथिलेशमण्डपे व्यलेखि वैदेहिविवाहमङ्गलम् ॥ ७८ ॥
न चाधुना कोऽपि मुधा विकत्थतां हठाद् भटम्मन्य इवातुरो जनः ।
प्रवीरशून्यामवधारये महीं स्वयंवरं चापि विसर्जयाम्यहम् ॥ ७९ ॥
यदि ह्यवेत्स्यं भटवर्जितां महीं नपुंसकान् या हि दधाति वक्षसा ।
तदाकरिष्यंश्च कथं प्रतिश्रुतिं वृथा गमिष्यं परिहासपात्रताम् ॥ ८० ॥
विधे त्यजेयं यदि चेत् प्रतिश्रुतिं तदा व्रजेन्मे सुकृतं चिरार्जितम् ।
सुता कुमार्येव गृहे विराजतां विदेहराजस्य विडम्बनः ह्यदः ॥ ८१ ॥
निशम्य चैतज्जनकस्य भाषितं विभाव्य रामस्य कृतां तिरस्कृतिम् ।
प्ररूढकोपस्फुरितारुणाधरो जगाद सौमित्रिरथोत्तरं परम् ॥ ८२ ॥
मुखाम्बुजं तस्य सतो विवक्षतः प्रवालताम्रं भ्रकुटीभयङ्करम् ।
करालकालानलसन्निभं लसज्जिघित्सयेव त्रिजगत्कृतश्रमम् ॥ ८३ ॥
प्रणम्य रामस्य पदाम्बुजद्वयं भुजौ समुत्थाप्य निबोध्य भूभृतः ।
प्रमाणयिष्यन् रघुवीरभूषितां वसुन्धरां भूपतिमभ्यभाषत ॥ ८४ ॥
भवेद्रघूणां यदि कोऽपि संसदि प्रवक्तुमीशीत तदा क ईदृशम् ।
प्रविद्यमानेऽपि रघूद्वहे हरौ प्रसह्य यद्भूपतिना प्रभाषितम् ॥ ८५ ॥
अहं पिनाकं परिभङ्क्तुमुत्सहे तृणायमानं शतसन्धिजर्जरम् ।
कृता प्रतिज्ञा विषमा महीभृता ततोऽत्र पापं परिशङ्कते मनः ॥ ८६ ॥
प्रदीयतां मे भवतानुशासनं मृणालतोलं परितोलयन् धनुः ।
प्रधाव्य वेगाच्छतयोजनं बलात् विपोथये कन्दुकितं भुवि क्षणम् ॥ ८७ ॥
इतीरयन्तं प्रसमीक्ष्य लक्ष्मणं निरीक्ष्य सीतां धृतहर्षचेतसम् ।
निवारयामास वशी दृशानुजं महत्प्रतीक्ष्यं ह्यनुशासनं सताम् ॥ ८८ ॥

विश्वामित्रमुनिः समीक्ष्य धनुषा भग्नात्मवीर्यान् नृपान्
चिन्तासागरमग्नचेतसमथो दृष्ट्वा विदेहाधिपम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

प्रेमोत्फुल्लविलोचनाम्बुजयुगः स्निग्धस्वरं सस्पृहं
भङ्क्त्वा शम्भुशरासनं रघुवरं श्रीराममभ्यादिशत् ॥ ८९ ॥
उत्तिष्ठ प्रभुराम भूमितनयां लिप्सुंश्च शत्रूञ्जय
शार्वं कामठपृष्ठवज्रकठिनं शीघ्रं धनुर्भञ्जय ।
चिन्ताशोकदवाग्निदग्धविभवं सीरध्वजं रञ्जय
सीतां प्राप्य जयश्रियं त्रिभुवने ख्यातिं चिरं व्यञ्जय ॥ ९० ॥
इत्युक्तो गुरुणा जगद्गुरुरसौ श्रीकौशिकं ब्राह्मणान्
नत्वा नन्दनपुष्पपूजितपदः प्रीतो जनान् नन्दयन् ।
उत्तिष्ठन्नधिमञ्चमात्ममहसा पूर्णः प्रकाशोज्ज्वलः
शोभां बालरवेरथोदयगिरौ रामोऽजयत् तस्थुसः ॥ ९१ ॥
गच्छन्मत्तमतङ्गमञ्जुगमनः सोपानतः पार्थिवीं
पश्यन् पद्मपलाशसम्मितदृशा हर्षं वितन्वन् सताम् ।
वर्षन् वारिजनेत्रतः सुखसुधां तर्षं हरन् प्राणिनां
कर्षन् मञ्जुमनांसि चञ्चलदृशां रामो विरेजे विभुः ॥ ९२ ॥
देवाः पन्नगयक्षकिन्नरनरा नार्यो नृपो मैथिलो
गन्धर्वासुरराक्षसा मुनिगणाः प्रेमप्रकर्षोत्कटाः ।
भङ्क्त्वा शम्भुशरासनं भगवते मञ्चादधो गच्छते
श्रीरामाय नवीननीरदरुचे सर्वेऽब्रुवन् मङ्गलम् ॥ ९३ ॥
दृष्ट्वा व्यालमिवाल्पकं स गरुडः स्पृष्ट्वा धनुः पाणिना
पृष्ट्वा शङ्करमात्मकिङ्करवरं हृष्ट्वा हरिर्लाघवात् ।
आदायाब्जकरेण रोपितगुणं कृष्ट्वा च कर्णान्तिकं
श्रीरामस्तृणभञ्जमीश्वरधनुर्मध्याद्बभञ्जाञ्जसा ॥ ९४ ॥
शेषोऽभूद्बधिरो विधिश्च विकलो भ्रष्टाः पथो वाजिनो
भानोः कच्छपदिग्गजैः प्रचलिता भूमिर्दिशः कम्पिताः ।
त्रैलोक्यं भयसम्भृतं वधिरितं शम्भुस्समाधिं जहौ
श्रीरामेण विभज्यमानधनुषः श्रुत्वातिघोरं ध्वनिम् ॥ ९५ ॥
सीताधिं मिथिलापतेर्विकलतां राज्ञीभयं देवता-
चिन्तां भार्गवगर्वमाभिनयिकं संसारिणां संशयम् ।
दर्पं मूढमहीभुजां स भगवान् साकं पिनाकेन वै
दोर्दण्डोद्धतवीर्यघोरजलधौ सर्वान् समामज्जयत् ॥ ९६ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

नेदुर्दुन्दुभयो दिवि प्रमुदिता गन्धर्वमुख्या जगुः
देवा नन्दनपुष्पकैः प्रववृषुर्भेजुर्मुनीन्द्राः पदम् ।
सर्वो मैथिलनागरः प्रमुमुदे प्रीतिं ययौ लक्ष्मणः
त्रैलोक्ये च विजृम्भितं हरियशश्शार्दूलविक्रीडितम् ॥ ९७ ॥

अथ दशरथसूनुर्देशिकादिष्टदिव्य-
प्रबलभुजबलाब्धौ चापपोतं निमज्य ।
कुधरदुहितृभर्तुस्स्तूयमानः सुरेन्द्रैः
कुशिकसुतपदाब्जे भालभृङ्गं जुगूह ॥ ९८ ॥
प्रणिगदति मुनीन्द्रे सस्वरं वेदमन्त्रान्
कलितकुसुमवर्षे देववर्षे प्रहर्षे ।
सरसिजजयमालां जानकी जैत्रलक्ष्म्या
रघुवरवरकण्ठे प्रार्पयत् प्राप्तकाला ॥ ९९ ॥

तदा जयजयध्वनिध्वनितमास्त लोकत्रयं
रघूत्तमकृपासुधा क्षपिति पापतापं जगत् ।
गृहीतजयमालिनी जनकजा महश्शालिनी
नमोऽस्त्विति समभ्यधाद्रघुवराय पृथ्वीपतिः ॥ १०० ॥

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
श्रियेऽस्तु सर्गः कविरामभद्राचार्यप्रणीते दशसप्तमोऽयम् ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये सीतास्वयंवरं नाम सप्तदशः सर्गः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ अष्टादशः सर्गः ॥

भार्गवोऽपि स महेन्द्रपर्वते न्यस्तदण्ड इव चास्थितस्तपः ।
निष्प्रयोजनतया न दीपयन् वेदिकामिव कृती क्रुधं निशि ॥ १ ॥
स्वातिमेघमिव चातकव्रती त्यक्तदिव्यभवभोगलालसः ।
तद्भवेरितमहो विभावयन् स्वावतारिचरणाब्जदर्शनम् ॥ २ ॥
तं निशम्य सहसा स उत्थितः कोटिकोटिपविपातदारुणम् ।
शम्भुकार्मुकविभङ्गजध्वनिं भग्नयोग इव योगि आतुरः ॥ ३ ॥
वेपथून्मथितदेहयष्टिको भीतिभक्षितधृतिर्धरासुरः ।
स्वेदविन्दुवदनः समीरणभ्रामितोऽथ तृणराडिवापपत् ॥ ४ ॥
क्रूरकर्मपरुषः परश्वधो नित्यरौद्ररससिन्धुमज्जनः ।
हस्ततोऽपतदमुष्यमानिनो मानसादिव परात्मनिर्णयः ॥ ५ ॥
लब्धसञ्ज्ञ इव स व्यभावयद् भग्नमीश्वरधनुः परात्मना ।
सीरकेतुकलिते स्वयंवरे जानकीवरणलालसेन वै ॥ ६ ॥
साम्प्रतं विजयमालयार्चितः सीतया चपलयेव वारिदः ।
भग्नचाप इह तारकास्रजा रङ्गभूमिमभिभाति राघवः ॥ ७ ॥
मैथिलीप्रभुविवाहमङ्गलं बाधितुं लषति राजमण्डलम् ।
रोहिणीशशिसमागनं तमो नो सहेत शिरसाऽपिवर्जितम् ॥ ८ ॥
तद्व्रजेयमधुना स्वयंवरं वीरवेषकलितः कुठारधृक् ।
कोपमाभिनयिकं प्रदर्शयन् दूरयेयमधिपान् दुराशयान् ॥ ९ ॥
मैथिलीहरधनुर्भिदोरयं वैदिकः परिणयः प्रवर्तताम् ।
श्रीविवाहनवगीतमङ्गलं गीयतां सुकविभिर्निरन्तरम् ॥ १० ॥
लोक अज्ञ इति मां विगर्हतां क्वापि तन्न गणये न चिन्तये ।
सेवकस्य किमु मानवैभवं स्वामिनो हि विरुदं विजृम्भताम् ॥ ११ ॥
निन्दिते मयि च रामसीतयोर्मङ्गलं निखिललोकमङ्गलम् ।
यद्भवेत्तदिह मे सुमङ्गलं स्वामिमङ्गलमशेषमङ्गलम् ॥ १२ ॥
तद्व्रजामि वृजिनार्दनं हरिं विश्ववार्धितरिपादपङ्कजम् ।
दुर्विभाव्यमथ योगिनां विभुं पारिजातमिव सेविनां सताम् ॥ १३ ॥
यत्पदाम्बुजपरागपाविता जाह्नवी त्रिजगतो विमार्ष्टयघम् ।
तं तमालवपुषं वपुष्मतां धुर्यमेव शरणं समाश्रये ॥ १४ ॥
सुप्रभातकमहोऽद्य मे शुभं धन्यमद्य मम जन्म भूतले ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

जीवनं विमलमद्य जानकीजीवनं वनरुहाननं भजे ॥ १५ ॥
नीलतामरसदामसुन्दरं विश्ववारिनिधिमन्थमन्दरम् ।
सर्वदिव्यगुणमञ्जुमन्दिरं राममीक्ष इविभं श्रितेन्दिरम् ॥ १६ ॥
ताम्रतामरसलोललोचनं स्वप्रपन्नभवभीतिमोचनम् ।
पूर्णपार्वणसुधाकराननं राममेमि हतकष्टकाननम् ॥ १७ ॥
शैवकार्मुकमिदं महाभुजं भग्नभक्तभवभीमहारुजम् ।
पाणिपङ्कजशरासायकं नायकं तनुभृतां समाश्रये ॥ १८ ॥
बालभानुकरपीतवाससं तेजसा विजितजातवेदसम् ।
ब्रह्म राममनघं च वेधसं भावयामि विरजं सुमेधसम् ॥ १९ ॥
सानुजं जनकजावरं हरिं भक्तवत्सलमनन्तपौरुषम् ।
देवदेवमविनाशिनं प्रभुं दीनबन्धुमभियामि राघवम् ॥ २० ॥
ब्रह्मधर्ममतिवर्त्य मूढधीः क्षात्रधर्ममवरं समाश्रितः ।
स्वं कलङ्ककलुषं मुखं कथं राघवाय सुमुखाय दर्शये ॥ २१ ॥
ब्रह्मधर्मविपरीतवेषकं वीक्ष्य मां स खलु किं कमेष्यति ।
ज्ञातमद्विवशतः परेश्वरो नूनमेव भगवान् द्रविष्यति ॥ २२ ॥
तं कृपालुहृदयं दयानिधिं शीघ्रमेमि शरणं कृपामयम् ।
स्वं समर्प्य रघुवंशकेतवे शंवसेयममुनानुमोदितः ॥ २३ ॥
दृष्टरामचरणो रणप्रियस्त्यक्तसर्वकदनप्रपञ्चकः ।
न्यस्तदण्ड इह भूतले चरन् भावयेय तमखण्डमद्वयम् ॥ २४ ॥
ब्रह्मबन्धुरपि बन्धुमात्मनः पापसिन्धुरपि सिन्धुमात्मनाम् ।
तं प्रपद्य इह दीनवत्सलं भार्गवोऽहमधुनैव राघवम् ॥ २५ ॥
इत्यनेकविधभाववीचिभिः क्षुब्धचित्तजलधिः स भार्गवः ।
आजगाम मिथिलां मनोजवो जानकीवरविभाविभूषिताम् ॥ २६ ॥
क्रोधमाभिनयिकं प्रदर्शयन् नाटकीयमिव नाट्यकोविदः ।
तर्जयन्निव बलोद्धतान्नृपान् केशरीव हरिणान् रुषा हरिः ॥ २७ ॥
रोषरक्तनयनाननस्फुरत्भ्रूविटङ्कविटपोऽतिभीषणः ।
मूर्तिमानिव कृतान्त आययौ क्षत्रियज्वलनमेघ उल्बणः ॥ २८ ॥
ताम्रतामरसभीमलोचनः क्षत्रियापसददर्पमोचनः ।
दुर्विभाव्य विकरालविग्रहो विज्ज्वलन्निव स रोषसङ्ग्रहः ॥ २९ ॥
गौरदेहभवभूतिभूषितां भूषयन्निव भुवं स्वभूषया ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

क्षत्रवंशकदनो विनिर्दयो दारुणो दमितदैत्यदानवः ॥ ३० ॥
स त्रिपुण्ड्रतिलको जटाधरो रोषसंस्फुरितपल्लवाधरः ।
राजताद्रिरिव पाकपेशला शालिका दधदथो शरन्मयीः ॥ ३१ ॥
मांसलांसमहितोपवीतको ब्रह्मवर्चसवृतो महाबलः ।
खण्डयन्निव नृपालकैतवं श्येनवत् खगकुलं समाययौ ॥ ३२ ॥
शस्त्रपूगमथ पृष्ठतो वहन्नग्रतः श्रुतिततीर्विभूषयन् ।
क्षात्रवैप्रयुगधर्मविग्रहो भार्गवोऽथ ददृशे विदूरतः ॥ ३३ ॥
तं दुरन्तदुरवग्रहग्रहं क्षत्रियापसदशस्यसञ्चिनम् ।
दुर्भगा दुरधियः प्रदुद्रुवुर्मृत्युदूतमिव वीक्ष्य दूरतः ॥ ३४ ॥
श्येनमेत्य लघवः खगा इव कुञ्जरा इव मृगाधिनायकम् ।
तं विलोक्य भृगुवंशभूषणं भूभृतो भयभृतः पलायिताः ॥ ३५ ॥
तत्र केचन विमुक्तकच्छकाः केऽपि मुक्तशिखिनः शिखीश्वरम् ।
तं न शेकुरपि वीक्षितं नृपाः प्राप्तमृत्यव इवागतान्तकम् ॥ ३६ ॥
चक्रवात इव पत्रवाटिकां स्वःप्रपात इव पापवापिकाम् ।
द्रावयन् दुरवनीशमण्डलीमागमत् भृगुवरः स्वयंवरम् ॥ ३७ ॥
राजमण्डलविशिष्टमञ्चकं लक्ष्मणावितमभीष्टकौशिकम् ।
रामचन्द्रमुखचन्द्रचन्द्रिकाध्वंसितान्धतमसं जनाकुलम् ॥ ३८ ॥
तं प्रणेमुरवनीभृतो मृतम्मन्यमानमनसोऽपि वेपिताः ।
रोषरक्तनयनो यथा यमो नान्वमोदत नृपान्दहन्निव ॥ ३९ ॥
भार्गवोऽथ श्रितकालमालया ज्वालयेव च दृशा करालया ।
वीक्ष्य विघ्नबहुलानहन् पुरा प्रोद्यतान् जनकजाहृतौ हठात् ॥ ४० ॥
तं विदेहनृपतिः समर्चयन् मन्यमान इव शान्तमन्युकम् ।
षोडशोपचरितैर्यतः सतां पूजनं सकलमङ्गलं श्रुतम् ॥ ४१ ॥
जानकी प्रियसखीसमावृता बालहंसगमना तमागमत् ।
तत्पदं नमितमूर्धनिर्गलत् स्वःप्रसूनकरसेन चार्द्रयत् ॥ ४२ ॥
मातरस्तु शतशो नमोऽस्तु ते पुत्रि पूरितमनोरथा भव ।
इत्यसौ प्रणतिभिस्तथाशिषा पूज्यपूजकमिदामपाकरोत् ॥ ४३ ॥
कौशिकाङ्घ्रिचरणौ महाव्रती प्राणमत् प्रणतिनम्रकन्धरः ।
सोऽपि तं मधुरवाक्प्रसूनकैरर्चयच्चरितसुव्रतं बुधः ॥ ४४ ॥
राघवौ सपदि रामलक्ष्मणौ भार्गवीयचरणारुणप्रभाम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

शेखरस्थितशिखण्डरोचिषा तौ हरी सुहरितां प्रचक्रतुः ॥ ४५ ॥
कौशिकेन परिचायितावुभौ नीलपीतजलजाभविग्रहौ ।
बालकौ दशरथस्य धीधनौ प्रेमपूर्णनयनौ न्यहारयत् ॥ ४६ ॥
राममम्बुधरकञ्जसुन्दरं कम्बुकण्ठमिभवैरिकन्धरम् ।
कोटिमन्मथसमानसौभगं निर्निमेषनयनो निरैक्षत ॥ ४७ ॥
लोचने च चकिते सुलोचनाल्लोचनाभिमतपद्मलोचनात् ।
रामचन्द्रमुखचन्द्रमस्यभूद् भार्गवोऽपि च दृशा चकोरकः ॥ ४८ ॥
रामरूपवरवारिधौ तदा मग्नभूपभयकोपकैतवः ।
भार्गवोऽप्यचलिताक्षिपक्ष्मको विस्मरन्निव चिकीर्षितं बभौ ॥ ४९ ॥
भूय आत्मनि विभाव्य भार्गवो रोषवक्रभ्रुकुटीतटोत्कटः ।
निर्दहन्निव जगत् स्वचक्षुषा तर्जयञ्जनकमभ्यभाषत ॥ ५० ॥
घोरकर्मपरशुञ्च चङ्घटाध्वानपूरितदिगन्तरं रुषा ।
वामवामकरतो विवर्तयन् कालशूलमिव शूलधृग्लये ॥ ५१ ॥
ब्रूहि रे जड विदेह देहभृक् कोऽद्यदद्य मम कार्मुकं गुरोः ।
तं निहत्य युधि हैहयानुगं तोषयेय पितृवन्मृडं मृधे ॥ ५२ ॥
देवदैत्यनरनागकिन्नरव्यालयक्षपिशिताशनेष्वपि ।
योऽपि कोऽपि कृतकिल्विषो गुरोर्वध्य एव मम हैहयो यथा ॥ ५३ ॥
एकविंशतिरणाजिरेषु यो घोररक्तसरितोभ्यवर्तयत् ।
मां तमेव किल कोपयन् पुनः को जिजीविषति मूर्धयुग्मधृक् ॥ ५४ ॥
कङ्कटायितरदालिवज्रके वज्रवाक्यमभिधाय भार्गवे ।
मौनमास्थित इलापतिस्तदा भीतवत्किमपि नाभ्यभाषत ॥ ५५ ॥
क्रूरकोपकलुषीकृताननं वीक्ष्य भार्गवममन्दवैशसम् ।
तत्क्षणं त्रिभुवनं भयार्दितं शोकसागरनिमग्नमाबभौ ॥ ५६ ॥
वीक्ष्य भीतिविवशं जनाधिपं जानकीञ्च भयविग्नचेतसम् ।
वर्षवारिदगभीरया गिरा राम आह किल राममादरात् ॥ ५७ ॥
ह्लादयन्निव जगच्चराचरं मोदयन्निव महीभृतः सतः ।
तोषयन्निव महीपतिं प्रियां सस्मितं वचनमाह राघवः ॥ ५८ ॥
नाथ शङ्करशरासनार्दनः कोऽपि ते चरणसेवको मतः ।
कोऽन्यथा दहति कोटिभूतलं स्वां क्षिपेत् प्रलयपावकेऽङ्गुलीम् ॥ ५९ ॥
दास एष भवता निदिश्यतां किङ्करोमि तव देव किङ्करः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

मन्युमेतमधुना नियच्छ भो भार्गवेश विभयं प्रयच्छ मे ॥ ६० ॥

भार्गव उवाच

किं करोषि किल किङ्करो भवन् शङ्करोऽपि च सदैव शङ्करः ।
रङ्करोषि धनुरेव राघव त्वङ्करोषि न रिपुं पृथक्क्रमुम् ॥ ६१ ॥
सेवकोऽसि यदि राम नो बको हंसवंशभव हंसतां व्रज ।
तत्पृथक्कुरु धनुर्भिदं सदः क्षीरनीरमिदयैव हंसता ॥ ६२ ॥
अन्यथा सकलभूभृतोऽचिरं तिग्मनिष्कृपकुठारधारया ।
वृक्णबाहुशिरसो विधाय वै तोषयामि हरिणाङ्कशेखरम् ॥ ६३ ॥
राममेवमवमानयत्यृषौ रामचन्द्रसुयशोध्वजोपमः ।
रोषदुर्गमकषायलोचनो लक्ष्मणोऽथ निजगाद भार्गवम् ॥ ६४ ॥

लक्ष्मण उवाच

साधु भार्गव विरम्यतां क्षणं पीयताममृतशीतलं जलम् ।
किं महर्षिकुलभूषणस्य ते मन्युना क्षपितभूपमौलिना ॥ ६५ ॥
धन्विनो हि रघुवंशिनो वयं त्रोटितानि च धनूंषि शैशवे ।
तत्कदापि कुपितं न भूसुरैः किन्निमित्तमिह कुप्यते मुने ॥ ६६ ॥
क्षत्रियो धनुषबद्धनिष्ठकस्त्वं यथा श्रुतिगणे समादृतः ।
कर्तुमेव गुणदोषनिश्चयं राघवोऽपि तदतूतुलद्धनुः ॥ ६७ ॥
वंशखण्डमिव जीर्णजर्जरं तत्पिनाकमबलं पुरातनम् ।
स्पृष्टमात्रमथ रामपाणिना भग्नमास्त न हरेर्हि दूषणम् ॥ ६८ ॥
ज्ञानवान् हि परिगद्यते भवान् भार्गवो जगति विश्रुतो बुधः ।
ज्ञानिनस्तु ममताविवर्जिताः किं ममत्वमिह जीर्णकार्मुके ॥ ६९ ॥
शम्भुवल्लभतया यदि प्रियं तत्कृपालहृदयैः प्रतीक्ष्यताम् ।
आनयामि कमपीह वर्धकिं नूतनीकृतमुपाहरामि ते ॥ ७० ॥

भार्गव उवाच

कोटिकालकरवालदारुणं कार्तवीर्यभुजसिन्धुकुम्भजम् ।
ब्रह्मवैरिनृपरक्तपायिनं पश्य मे कटुकुठारमर्भक ॥ ७१ ॥
बालकोऽसि न निहन्यसे ततो जल्पसि त्वमत एव निर्भयः ।
मां न विद्धि मुनिमेव केवलं कालवह्निमपि विप्रविद्विषाम् ॥ ७२ ॥

लक्ष्मण उवाच

कालवह्निरसि भूसुरद्रुहां ब्राह्मणार्चककृतेऽसि चन्द्रमा ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

नो बिभेमि भवतस्ततः प्रभो किं बिभेति शशिनश्चकोरकः ॥ ७३ ॥
त्वां विशुद्धजमदग्निरेणुकासम्भवं मुनिमवैमि केवलम् ।
कोटिवज्रसमदुर्वचांसि ते स्वस्तिवाचनधिया ततः सहे ॥ ७४ ॥
ब्राह्मणो बहुविरुद्धधर्मवान् शस्यते नहि यतः स सङ्करः ।
ब्रह्मवल्लभतयैव भार्गवः शङ्करोऽस्ति न भवान् हि सङ्करः ॥ ७५ ॥
रामचन्द्रमुखचन्द्रलोकने लोचने मम चकोरिते मुने ।
अन्यवीक्षणकृते कुतः क्षणः शक्र एव बहुनेत्रता श्रियै ॥ ७६ ॥
गर्भकार्भकविनाशकारणादाविलं यदिह बालहत्यया ।
मातृमस्तकविघातपातकं किं कुठारमवलोकयानि ते ॥ ७७ ॥
ब्राह्मणत्वमवलोक्य भार्गवे यज्ञसूत्रमपि वीक्ष्यते शिखाम् ।
कालकूटमपि ते मुखोद्गतं स्निग्धकर्णपुटकः पिबाम्यहम् ॥ ७८ ॥
दर्शयन् स्वपरशुं पुनः पुनर्भीषयन्निव शिशुं प्रतीयसे ।
नास्मि कद्रुफलकं म्रियेत यत्तर्जनीविहिततर्जनान्मुने ॥ ७९ ॥
बालका अपि न बालपौरुषा क्षत्रिया द्विजकुलैकसेवकाः ।
सर्वमेव भवतां सहामहे न द्विजेषु रघवो हि शस्त्रिणः ॥ ८० ॥

भार्गव उवाच

बालकोऽपि बहुधा विकत्थसे मां न वेत्सि समुपेतमन्तकम् ।
कौशिकायमधुना निवार्यतां लक्ष्मणो रविकुलेन्दुलक्ष्म वै ॥ ८१ ॥

लक्ष्मण उवाच

कालदूत इव भासि भार्गव त्वं कृते मम तमेव सूचयन् ।
तद्बुभुक्षितनिदानवित्तया सूपकार इव तन्नियोजितः ॥ ८२ ॥
कालतोऽपि रघुवंशिनो वयं न त्रसाम इतरे नृपा यथा ।
धर्मनिष्ठधरणीसुरावलीप्रीणनव्रतनिरस्तमृत्यवः ॥ ८३ ॥
नैव मां खरकुठारधारया छेत्तुमर्हसि कदाचन द्विज ।
ब्राह्मणर्षभवसिष्ठकौशिकप्रीतिवीतमरणामयं मुहुः ॥ ८४ ॥
शेषितं कुटिलकालमालिना शेषिणा परिकृतौ च शेषितम् ।
शिष्टमेव गुरुभिः सदा श्रुतौ शेषमेष किमु केश कृन्तसि ॥ ८५ ॥

भार्गव उवाच

भूपबालक न वेत्सि मां कथं भूपवंशदमनं दवप्रियम् ।
विप्रशस्यविलसद्बलाहकं घोरशोणितनदीप्रवाहकम् ॥ ८६ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

कौशिकाभिमतमेव मानयन् त्वां न हन्मि हननार्हमप्यहो ।
अन्यथा त्वदभिमूर्धपुष्पया शङ्करञ्च मृडये शिरस्रजा ॥ ८७ ॥
मूर्तिमन्तमिव कालमुल्वणं कार्तवीर्यबलसिन्धुवाडवम् ।
ब्रह्मशत्रुनृपसर्वशासनं कोऽपि मां न परिकोप्य जीवति ॥ ८८ ॥
गच्छ लक्ष्मण निजाग्रजं भज मा वृथैव परिकोप्य कोपनम् ।
अन्यथा मम शितैः शिलीमुखैर्नेष्यसे यमपुरीं सहानुगः ॥ ८९ ॥
चारुचम्पकसमानसुन्दरं कम्रकेशरिकिशोरकन्धरम् ।
त्वां विलोक्य मयि निर्दये दया वर्धते त्वमत एव मोक्ष्यसे ॥ ९० ॥

लक्ष्मण उवाच

विक्रमस्तु भवतः श्रुतो मया मातरञ्च महितां विनिघ्नतः ।
स्वान्निपात्य किल बान्धवान् मुने गेहशूरविरुदं त्वयार्जितम् ॥ ९१ ॥
ब्रह्मणां परिभवाद्गतायुषः क्षत्रियान् हि विनिहत्य कत्थसे ।
नो वसिष्ठवरदानवर्धितान् त्वं रघूनिह मनाक्प्रपीडयेः ॥ ९२ ॥
शङ्करेण न कृता प्रतिक्रिया भग्नचापमपि राघवं प्रति ।
त्वं मुधैव भगवद्विनिन्दनैः पुण्यरत्नमपहातुमुद्यतः ॥ ९३ ॥
त्वं क्षरं धनुरवेहि शाङ्करं यद्विभग्नमिह ताटकारिणा ।
तज्जडं ह्यचिदनाप्तचेतनं तत्र तेऽतिममता लघीयसी ॥ ९४ ॥
अक्षरोऽहमिह ते पुरस्थितो नित्यदासविभवः खरद्विषः ।
राघवेन्द्रपदपद्मकिङ्करो नो कदापि मम नाश ईप्सितः ॥ ९५ ॥
राघवस्तु परतोऽनयोर्द्वयोर्निर्विकल्प इह सर्वकारणम् ।
त्यक्तहेयगुणको गुणालयो योग एष पुरुषोत्तमः स्मृतः ॥ ९६ ॥
राम एष भगवान् परात्परो व्यापको जलदसुन्दरो हरिः ।
जानकी भगवती तदात्मिका किङ्करा वयमथो सह त्वया ॥ ९७ ॥
त्वं तु मोहविवशो रघूद्वहं मन्यसे मनुजदारकं द्विज ।
नो दिवापि यदुलूककको रविं वीक्ष्यते किमु दिनेशदूषणम् ॥ ९८ ॥

इति बहुविधवक्रवाक्यबाणैः समभिहतो भृगुराट् स लक्ष्मणेन ।
तमगमदनघं कुठारपाणिर्मृग इव हन्तुमिभारिमाप्तकोपः ॥ ९९ ॥

सम्यक् सौमित्रिहोत्रा प्रतिवचनसरत्सर्पिषा हूयमानं
मिथ्याहङ्कारमूलं बलमतिसमिधं ब्रह्मचर्यप्रकाशम् ।
सोत्कर्षज्ज्वालयाढ्यं ज्वलितमतितरां भार्गवक्रोधवह्निं

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

शान्तं कुर्वन् कृपालुर्वरवचनवनैर्राघवर्त्विक् सिषेच ॥ १०० ॥
इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
सर्गोऽष्टकेशः कविरामभद्राचार्यप्रणीते च सतां श्रियै वः ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये भार्गवलक्ष्मणयोः संवादः नामाष्टादशः सर्गः ।

॥ श्रीभार्गवराघवीयम् ॥
http://www.jrhu.com

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ ऊनविंशः सर्गः ॥

नाथ कृपा क्रियतां नतभाले लक्ष्मणमञ्जुलबालमराले ।
दीनदयालुतया क्षमितव्यं रोषभरादथ विश्रमितव्यम् ॥ १ ॥
लोकविनिन्द्यतमं यदशुद्धं वीक्ष्य मनागिव धर्मविरुद्धम् ।
यद्भणितं तव कष्टकरं मे बन्धुवरेण तदर्पय मह्यम् ॥ २ ॥
चापमभञ्जि मया गुरुवाक्यान्नापि विदेहसुतां लषताद्धा ।
नैव कदापि शशी सुधयार्थी सा तु तदीयतयैव निसृष्टा ॥ ३ ॥
भञ्जयता मिथिलाधिपतापं रञ्जयता निखिलानथ लोकान् ।
धर्मरिपून् जयतावनिपालान् नाथ पिनाकमभञ्जि मयैव ॥ ४ ॥
नात्र मनाक् समलञ्च सुमित्रागर्भभुवो मम दूषणमेतत् ।
दण्डविधानमतो मयि कार्यं प्रस्तुत एष जनो नतमूर्धा ॥ ५ ॥
कोपकृपावधबन्धभयेषु प्रह्वमिमं किमपीह यथेच्छम् ।
वा सकलं परिषाहय साधो त्वं हि गुरू रघवश्च विधेयाः ॥ ६ ॥
ब्राह्मणवंशविरुद्धमशुद्धं वेशमिमं भवदीयमवेक्ष्य ।
लक्ष्मण आह किमप्यनपेक्षं शस्त्रधरं नहि मृष्यति शस्त्री ॥ ७ ॥
वीक्ष्य कुठारलसद्विपुलांसबाणशरासनमण्डितपाणिम् ।
तूणधरं धृतरोषभरं त्वां वीरममन्यत वीरवरोऽसौ ॥ ८ ॥
एकत एष भयङ्करवेषो भूय इयं कुलिशोपमवाणी ।
सर्वमिदं ह्यसमञ्जसमेतं क्रोधवशं व्यदधादनुजं मे ॥ ९ ॥
अप्रतिरूपमनेन यदुक्तं ह्यज्ञतया समभूत्त्रुटिरेषा ।
तत्क्षमये क्षमया परिपूर्णं त्वां प्रणिपत्य महीसुररत्नम् ॥ १० ॥
यद्भगवन् मुनिराज इवेयाः सात्त्विकवेश उपासितकोपः ।
तत्तव पादपयोरुहधूलिं भूरि धरेच्छिरसाप्यनुजोऽयम् ॥ ११ ॥
वीक्ष्य कुठारधनुश्शरचण्डं त्वां रणरङ्गलसद्भुजदण्डम् ।
वीरधिया विहिता वरिवस्या विप्रधिया च कृता न नमस्या ॥ १२ ॥
नामशुभं श्रुतवान् स कनिष्ठो देव न वेद तथापि भवन्तम् ।
वंशनिसर्गतया समभाषीदुत्तरमत्र विमर्षय विप्र ॥ १३ ॥
बालवचो गणयन्ति न सन्तस्तैश्च विनोद्य सुखं हि लभन्ते ।
वानरबालकवृत्तसमत्वं प्रेक्ष्य भृगूद्वह सन्त्यज कोपम् ॥ १४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

अस्ति समत्र मुकुन्दनिवासो बालतनौ स्फुट एव तथापि ।
निर्मलबालतनोसु परात्मा दृश्यत ईश इवाप्सु विवस्वान् ॥ १५ ॥
इत्थमसौ रघुनाथवचोभिर्यावदुपैति शमं हृदि किञ्चित् ।
तावदुमासमरोचिरनन्तः किञ्चिदुदीर्य पुनर्विजहास ॥ १६ ॥
प्रेक्ष्य हसन्तमिमञ्च कुमारं देहविनिन्दितचम्पकमारम् ।
भार्गव उग्ररुषा स्फुरदोष्ठो राम उवाच वचो रघुरामम् ॥ १७ ॥
पश्य रघूद्वह लक्ष्मणमेतं पापकृतं विहसन्तमभीकम् ।
मामवमान्य मनस्यतिमात्रं मोदमुपेतमपेतमिव त्वत् ॥ १८ ॥
वीक्ष्य दया मयि वर्धत एषा न प्रणिहन्मि ततस्तमसाधुम् ।
कुण्ठितधारकुठारकरो मे नोच्चलतीव चलोऽचलशृङ्गः ॥ १९ ॥
नैव भिनद्मि गलं तव बन्धोः सौहृदमेव तवात्र महात्मन् ।
तर्जय तर्जितमन्महसं तं नीलतमालरुचेऽवरजं स्वम् ॥ २० ॥
लक्ष्मण आह हसंस्तव धन्या देवदया शिशुरक्तनदीष्णा ।
रेणुकया च सभाजितपूर्वा किं दययात्र कृतागसि विप्र ॥ २१ ॥
छिन्धि गलं मम ते यदि शक्तिः किं रघुनाथमुपालभसेऽत्र ।
नैव भटाः प्रलपन्ति प्रतापं पौरुषमेव रणे घटयन्ति ॥ २२ ॥
भार्गव उग्र उदञ्चति यावद्धन्तुमिमं रघुराजकुमारम् ।
तावदयं तृणपत्रमिवारात् पृष्टमितः पवनेन विनुन्नः ॥ २३ ॥
वीक्ष्य समान् हसतोऽथ जनौघान् ध्वस्तमदो द्विजराज इवाज्ञः ।
क्रोधकषायितलोचनयुग्मो राममुवाच वचो भृगुरामः ॥ २४ ॥
राम तवाभिमतोऽनुज एषो मां तुदतीव शरोपमवाक्यैः ।
त्वं कपटी विहिताञ्जलिकोऽथ प्रार्थयसेऽर्थयसे च शमं माम् ॥ २५ ॥
त्वं च विभज्य शरासनमैशं यत्कृतवान् मम विप्रियमद्य ।
द्वन्द्वरणं कुरु चाद्य मया त्वं त्वां न तु हन्मि सहानुजमाजौ ॥ २६ ॥
राघव भग्नमहेशमहास्त्रो रूढमहामद एव विभाषि ।
भिक्षुक विप्रधियैव वदान्यं स्वं ध्रियसे च निराद्रियसे माम् ॥ २७ ॥
नास्मि तवाविधविप्रवदज्ञ ये प्रतिगेहमसाधुचरित्राः ।
लोभजुषो मृगयन्ति कणान् वै चाटुकृतो धनदृप्तनृपाणाम् ॥ २८ ॥
राघव नास्मि कदापि च भिक्षुर्भूमिरियं विजिता परिदत्ता ।
ब्राह्मणकीर्तिविशुद्धिपताकां नित्यमहं चरितेन बिभर्मि ॥ २९ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

त्वं यदि शम्भुधनुः प्रविभज्य स्वं जगतीजयिनं परिवेत्सि ।
द्वन्द्वरणं घटयस्व मया तन्मामविजित्य कथं विजयी त्वम् ॥ ३० ॥
इत्युक्तवन्तं भृगुवंशकेतुं रुषा समाकम्पितधर्मसेतुम् ।
प्रसाद्य शीलेन विनैव कोपं सीताभिरामः समुवाच रामः ॥ ३१ ॥
प्रसीद मे भार्गवकञ्जभानो त्रायस्व मां धार्मिकसङ्कटात्त्वम् ।
किं द्वन्द्वयुद्धं भवते प्रदद्यां द्वन्द्वानि पूर्वं हि विनाशितानि ॥ ३२ ॥
स्याद्द्वन्द्वयुद्धं समशीलमेव समानता का मम भार्गवेण ।
क्व मस्तकं चुम्बितपुष्पगुच्छं क्व तत्पदं पांशुविगुण्ठितश्रि ॥ ३३ ॥
मैवं प्रवादीर्भृगुवंशदीप का चावयोर्धर्मसमानता भो ।
क्व क्षत्रियोऽहं रघुराजपुत्रः का वै भवान् ब्राह्मणवंशरत्नम् ॥ ३४ ॥
अहं च लोके युगलाक्षरेण ख्यातोऽस्मि नाम्ना किल राममात्रः ।
भवांस्तु रामः परशूक्तपूर्वः किं ते समत्वं रघुभिश्च दासैः ॥ ३५ ॥
एको गुणो मे धनुरेव देव सन्निर्गुणो येन गुणालयोऽहम् ।
भवांस्तु दिव्यैर्नवभिर्गुणैः स्वैर्ग्रहैरिव व्योम्नि विधुर्विभाति ॥ ३६ ॥
सर्वप्रकारैर्लघुरेष दासः पराजितो द्वन्द्वरणं विनापि ।
किं द्वन्द्वयुद्धेन महर्षिपुत्र प्रसादितस्त्वं शिरसा मयैव ॥ ३७ ॥
यदात्थ विद्वन् द्विजदेवतानां निरादरं राघव आतनोति ।
तन्निर्व्यलीकं भ्रमजल्पितं ते रामः सदा ब्राह्मणपादनिष्ठः ॥ ३८ ॥
निराद्रिये चेद्द्विजपुङ्गवान् भो तदा तु सत्यं शृणु भार्गवेन्द्र ।
को वा त्रिलोक्यां दिविदेवतासु साष्टाङ्गनामं यमहं नमेयम् ॥ ३९ ॥
जगन्नियन्ताऽपि भवन्नियम्यः सदासमर्थोऽपि भवद्विधेयः ।
त्रिलोकनाथोऽपि च विप्रदासो रामोऽस्म्यहं दाशरथिर्द्विजेन्द्र ॥ ४० ॥
बिभेमि नाहं पुरुहूतवज्रान्न विष्णुचक्रान्न महेशशूलात् ।
न वित्तपास्त्रान्न यमस्य दण्डाद्बिभेम्यहं ब्रह्मकुलापमानात् ॥ ४१ ॥
सूर्यश्च चन्द्रो मरुतोऽनलश्च वायुस्त्रिदेवा निरतिश्च कालः ।
यद्भीतभीता निजकार्यलग्ना सोऽहं सदा ब्राह्मणतो बिभेमि ॥ ४२ ॥
यद्ब्राह्मणान् देव निराद्रियेय त्वत्पादपद्मं कथमानमेयम् ।
तदा गृहीतेषुशरासनोऽहं क्रुद्धो नियुद्धेय सह त्वयाद्य ॥ ४३ ॥
देवेषु दैत्येषु निशाचरेषु गन्धर्वविद्याधरकिन्नरेषु ।
को मां त्रिलोक्यां युधिचण्डकोपं सहेत कालानलतुल्यवेगम् ॥ ४४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

स्रष्टा विधाता किल वेदवक्त्रो रथाङ्गपाणिर्भगवांश्च विष्णुः ।
त्रिशूलहस्तो वृषभध्वजो वा क्रुद्धाननं नालमपीक्षितुं माम् ॥ ४५ ॥
एकोऽद्वितीयोऽपगुणोऽव्ययोऽपि त्रैलोक्यलक्ष्मीसुभगालयोऽपि ।
सोऽहं हृदा ब्राह्मणपादचिह्नं श्रीवत्सलक्ष्मानुचरं बिभर्मि ॥ ४६ ॥
यस्याङ्घ्रिपद्मं परिचर्य धीरास्तरन्ति मृत्युं गतसर्वरोगाः ।
सोऽहं भवत्पादपयोजपांशुं बिभर्मि मूर्ध्ना द्विजदेवनिष्ठः ॥ ४७ ॥
द्विजाः सदा नः कुलदैवतानि प्रत्यक्षरूपाणि महानुभावाः ।
तान् पूज्यपादान् परिपूज्य नित्यं स्वं मानये मङ्गलभागधेयम् ॥ ४८ ॥
विप्रस्सदा वैदिकधर्मरक्षी श्रुतिप्रमाणैकरतः सुशीलः ।
तं वै तिरस्कृत्य नरस्त्रिलोक्यां क्षेमं कथं विन्दतु मन्दभाग्यः ॥ ४९ ॥
यदैव विप्रो निजवर्णधर्मं त्यक्त्वा विधर्मे कुरुतेऽनुरागम् ।
तदैव लोकैरमयन्यतेऽसौ सौमित्रिणेवाद्य भवान्सभायाम् ॥ ५० ॥
इति ब्रुवाणो ननु ताटकारिराविश्चिकीर्षन् परमात्मतत्त्वम् ।
स्वं दर्शयामास भृगूद्वहाय वक्षोलसत् ब्राह्मणपादलक्ष्म ॥ ५१ ॥
साकेतसीताकुचकुङ्कुमश्रीसंलिप्तमासञ्जितकौस्तुभाभम् ।
सरस्वतीजह्नुसुताप्रवाहं वहद्यथा मारकताद्रिशृङ्गम् ॥ ५२ ॥
सीतातनुत्विड्घृषुरितं सहारं मालां दधानं चलवैजयन्तीम् ।
शतप्रभातारकभूषिमध्यं नवाम्बुदं व्योम्नि यथा लसन्तम् ॥ ५३ ॥
दक्षे लसद्विप्रपदाब्जचिह्नं नीलोत्पलस्यान्तरितं यथालिम् ।
संसूचयद्वामविभागभागं श्रीवत्सलक्ष्मार्जितभाग्यलक्ष्मि ॥ ५४ ॥
विलोक्य वक्षे विततं विभूम्नः समुल्लसद्ब्राह्मणपादलक्ष्म ।
विज्ञाय नारायणदेवदेवं सविस्मयोऽवेपत जामदग्न्यः ॥ ५५ ॥
निष्ठां गतं स्वाभिनयञ्च विप्रो विश्रामयंश्चापि निजावतारम् ।
रामे विपश्चिद्विपदां विरामे रामस्तु रामं रमयन् ररास ॥ ५६ ॥

हे हेरम्बशराम्बशैलतनयासंसेव्यशोभानिधे
हे हे त्र्यम्बकहृत्सरोरुहलसद्रोलम्बरोचिर्मय ।
रम्यं राम रमापतेर्धनुरिदं विज्यं गृहाणाम्बुदो
दैवं वा प्रगुणं विकृष्य सशरं निःसंशयं मां कुरु ॥ ५७ ॥
इत्युक्त्वा स तथास्त्वितीरितवते पूर्णाय पुंसे मुदा
सान्द्रानन्दपयोमुचे हरिधनुर्विज्यं विडौजा यथा ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

कौसल्यातनयाय तद्भगवते कस्मैचिदस्मै धनुः
शार्ङ्गं स्वेन पिनाककोटिकठिनं रामाय रामो ददौ ॥ ५८ ॥
श्रीरामं समकालमेव धनुषो दानस्य दानव्रती
फुल्लेन्दीवरसुन्दरं सुरवरं सीतावरं श्रीधरम् ।
पूर्णं श्रीपुरुषोत्तमं किल महाविष्णुञ्च नारायणो
विद्युत्पुञ्जमिवाविवेश जलदं श्रीराघवं भार्गवः ॥ ५९ ॥
याते तेजसि राघवं मुनितनोर्दीपादिवज्ञ्योतिषि
निर्याते किल दिव्यशस्त्रनिकरे नष्टे कुठारे सति ।
निर्वीर्यो हतदर्पसाहसबलोऽदर्शेन्दुकल्पो मुनि-
र्मन्दं मन्दमुदैक्षताम्बुजदृशं रामश्चिरं राघवम् ॥ ६० ॥
श्रीरामो भगवांस्तदा भृगुपतेः शार्ङ्गं गृहीत्वा करात्
सानन्दं प्रगुणं विकृष्य बलवत्सज्यं चकार क्षणात् ।
मुष्णन् सेन्द्रधनुर्नवाम्बुदरुचिं पुष्णन् सतो वैष्णवान्
निघ्नन् भार्गवदर्पशैलशिखरं चापे शरं सन्दधे ॥ ६१ ॥
शार्ङ्गे श्रीरघुनन्दनेन तरसा सन्धीयमाने शरे
त्रेसुर्भूतगणानि धैर्यधरणी साद्रिश्च कम्पे धरा ।
वृत्तं भार्गवराघवीयमनघं द्रष्टुं दिवश्चागता
देवा नन्दनपुष्पवर्षणपरा श्रीराघवं तुष्टुवुः ॥ ६२ ॥
कृतकोसलजास्तनपान प्रभो धृतभारतभाग्यविधान विभो ।
अवलम्बय नः कलकञ्जकरे विजयी भव राघव राम हरे ॥ ६३ ॥
धृतचापशराकरसायक हे रघुनायक मङ्गलदायक हे ।
कुरु देव कृपां सुरवृन्दकरे विजयी भव राघव राम हरे ॥ ६४ ॥
रघुनन्दन नन्दितनन्दन हे जनचन्दन चन्दितचन्दन हे ।
महिजामुखचन्द्रचकोर प्रभो विजयी भव राघव राम विभो ॥ ६५ ॥
नवनीलतमालसमानतनो गुणरञ्जितसिद्धमुनीन्द्रमनो ।
रघुकुञ्जदिवाकर दिव्यमते विजयी भव राघव विश्वपते ॥ ६६ ॥
हृतदूषण दूषणदूषण हे हनुमत्प्रिय भावविभूषण हे ।
परिपाहि सुरान् व्यथितान् विपदा विजयी भव राघव राम सदा ॥ ६७ ॥
जनरञ्जन जानकिनाथ हरे परिपालय नः पतितान्नृहरे ।
बलवीर्यनिधानदयाजलधे विजयी भव राघव शीलनिधे ॥ ६८ ॥
श्रितलक्ष्मण लक्षितलाघव भो रिपुवीर्यमहोदधिवाडव भो ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

भरतादिकसेवित शास्त्ररते विजयी भव राघव भूमिपते ॥ ६९ ॥
भवभावन रावणसूदन हे खलसूदन हे मधुसूदन हे ।
प्रणिधेहि पदं मम नेत्रपथे विजयी भव राघव दाशरथे ॥ ७० ॥

जडीकृतं विलोक्य लोकमाकुलं शुचाकुलं
भयाकुलं विपक्ष्मणां शरेण शार्ङ्गपाणिना ।
भयङ्करोऽपि शङ्करो विनम्रकन्धरो हरो
हरिं शिखण्डशेखरं जगाद चन्द्रशेखरः ॥ ७१ ॥

जयत्यनन्तकच्छमत्स्यभीमदंष्ट्रशूकर-
प्रचण्डनारसिंहविष्णुभार्गवावतारधृक् ।
व्यपेतकार्यकारणो धराभरापहारणः
पिनाकपद्मदारणः प्रमत्तरामवारणः ॥ ७२ ॥

नमः प्रचण्डबाहवे नमोऽसुरेन्दुराहवे
नमः सुबाहुशत्रवे नमो निगूढजत्रवे ।
नमः पिनाकदारिणे नमः समावतारिणे
नमो विदेहनन्दिनीमनोवनेविहारिणे ॥ ७३ ॥

नवीनकन्दसुन्दरं हरिं भवाब्धिमन्दरं
सुशीलसौख्यमन्दिरं पदेनमत्पुरन्दरम् ।
समस्तसद्गुणाकरं जिताननामृताकरं
दिनेशवंशभास्करं ब्रुवे विदेहजावरम् ॥ ७४ ॥

मृगेन्द्रकम्रकन्धरं नियम्य पङ्किकन्धरं
सरोल्लसद्धनुर्धरं स्वधर्मभृद्धुरन्धरम् ।
सुराधरं धराधरं धराधराधराधरं
चकोरबन्धुबन्धुरं स्मरामि रामसिन्धुरम् ॥ ७५ ॥

दयस्व भक्तवत्सल क्षमस्व दीनसम्बल
प्रसीद जानकीश हे निषीद मे मनोगृहे ।
सपत्नवीर्यवाडवं प्रसिद्धहस्तलाघवं
कृपादिसद्गुणार्णवं भजामि रामराघवम् ॥ ७६ ॥

अथ निजमहिमार्कतीव्रतापप्रगलितदर्पतमस्तनूतुषारम् ।
भृगुपतिमवलोक्य दीनसत्त्वं मधुरगिरा निजगाद रामभद्रः ॥ ७७ ॥
जय जय जमदग्निसूनुरत्र त्रस नहि मद्भयं ददामि तेऽद्य ।
कथमपि नहि भूसुरं निहन्यां द्विजसुरधेनुसतां हितावतारः ॥ ७८ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

अयमविफललक्षकः शरो मे विधिरिव वेदगिरामपूर्वहेतुः ।
क्व पततु कृपया दिशेषु देशं पविरिव वृत्रजिघांसया मघोनः ॥ ७९ ॥
कुशिकसुतवरीयसीप्रसूजं नहि भवकन्तमहं निहन्मि देव ।
तव गतिमभिहन्मि किं त्वया तान् सुकृतमयांस्तपसार्जितान् सुलोकान् ॥ ८० ॥
पुररिपुकृपयाप्तसर्वविद्यो निहतसहस्रभुजादिविप्रशत्रुः ।
मदगज इव वै बभूविथ त्वं विगतविवेकदृशिश्च दानदृप्तः ॥ ८१ ॥
पितृवधकृतकोपकालुषीकः परशुधरस्त्वमहन्निरागसोऽपि ।
नृपनृपतनयान् सगर्भबालान् कुलिक इवाल्पमृगान् कुलीनमानी ॥ ८२ ॥
पुनरपि मिथिलास्वयंवरे त्वं यदखिलभागवताभिवन्दिताङ्घ्रिम् ।
अतिकटुवचनानि वै सुमित्रासुकृतमयं लघुलक्ष्मणं न्यगादीः ॥ ८३ ॥
तदघपविविनष्टपुण्यराशिर्व्रज तपसे जगतां भवन् भवाय ।
सुरमुनिमहितं महेन्द्रशैलं नहि मम भक्तविमानना विभूत्यै ॥ ८४ ॥
अविहतगतिरेवमूर्ध्वरेता द्विजकुलशस्यघनो मनोजजेता ।
विबुधवरलतामिवैत्य कीर्तिं त्रिजगति राम रमस्व पुष्पिताग्राम् ॥ ८५ ॥
जगतां जननादिहेतुराद्योऽप्यहमेको विगुणो गुणैकसिन्धुः ।
श्रुतिभिर्मुनिभिस्ततोऽस्मि गीतो रघुरामो भगवान् न कोऽपि चान्यः ॥ ८६ ॥
जननं मरणं नृणामविद्यामगतिं जीवगतिं तथापि विद्याम् ।
विदुषो भगवानिति स्म सञ्ज्ञा मयि रामे घटति श्रुतिप्रसिद्धा ॥ ८७ ॥

ऐश्वर्यं सकलञ्च वेदविहितं धर्मं यशश्श्रीस्तथा
ज्ञानं यत् चिदचिद्विशिष्टपरकं वैराग्यमेवामलम् ।
मय्येतानि भगानि षट् च सततं प्रोज्जृम्भितानीश्वरे
तेनाऽहं भगवाञ्छ्रुतो दशरथापत्यं च रामः स्मृतः ॥ ८८ ॥

इति निवेद्य वचो रघुनन्दनो नयननीरजनीरजधारया ।
भृगुपतेश्च पदाम्बुरुहद्वयं प्रणिपपात चिरं स समार्द्रयन् ॥ ८९ ॥
तमभिवीक्ष्य पदे पतितं मुनेः पतितपावनमेव रघूद्वहम् ।
जय जयेति जनाः सदसः समे समुदिता मुदिता हरिमैडयन् ॥ ९० ॥

अथाह रामं भृगुवंशनाथः प्रीतः परिष्वज्य बृहद्भुजाभ्याम् ।
धन्योऽसि काकुत्स्थ कृपाललाम कल्लोलिनीकान्त कलालकान्त ॥ ९१ ॥
ज्ञातोऽसि मे त्वं चिदचिद्विशिष्टाद्वैतं परं ब्रह्म निरस्तहेयम् ।
मायामनुष्यत्वमुपेत्य भूमन् सङ्क्रीडसे कोसलराजगेहे ॥ ९२ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

रामोऽसि भूतेषु समेषु चान्तर्यामी स्वशक्त्या रमसे ह्यदोषः ।
लोकांश्च सर्वान् रमयन् निजेभ्योऽमृतं परेभ्यश्च मृतिं हि रासि ॥ ९३ ॥
मरीचिपुत्रेण पुराहमुक्तो गामाददानेन नृपक्षये मत् ।
अधित्यकां शक्रगिरेरतीया रात्रावुदन्वानिव मा स्व वेलाम् ॥ ९४ ॥
तदा प्रभृत्येव विभो यथा त्वं स्वकां प्रतिज्ञां परिपालयामि ।
भ्रान्त्वा दिने स्वैरगतिस्त्रिलोकी सायं यथार्को गिरिमेमि शाक्रम् ॥ ९५ ॥
गतिर्न मे राम विनाशनीया यथा प्रतिज्ञा परिपालिता स्यात् ।
लोकान् जहीमान् मम लोकनाथ त्वद्भक्तहेलाघविनष्टपूर्वान् ॥ ९६ ॥
इति ब्रुवाणे भृगुवंशकेतौ तथेति रामः प्रजघान लोकान् ।
बाणेन निर्वाणसुखावसानान् ज्ञानेन कर्माणि यथात्मदर्शी ॥ ९७ ॥
ततः प्रहृष्टाविमला त्रिलोकी देवाः प्रसेदुर्ववृषुः प्रसूनैः ।
नेदुर्दिवो दुन्दुभयः प्रकामं जीवत्रयं मङ्गलमाप रामात् ॥ ९८ ॥

रघुपतिरसौ वल्लीभङ्गं विभज्य शरासनं
मनसिजरिपोः सीताचेतस्सरोजविकासकृत् ।
भृगुपतितमोहर्ता रामोऽधिरङ्गमशोभत
प्रतिमथितमन्देहः प्रातः पतङ्ग इवांशुमान् ॥ ९९ ॥
भृगुपतिरथो दृष्ट्वा रामं परात्परमीश्वरं
रघुपतितनुं विष्टं तेजः स्वकं किल वैष्णवम् ।
सुरपतिगिरिं गच्छन् सायं दिनेश इवाल्पगुः
सुललितलसद्वृत्तं रामोऽस्तवीत् प्रभुराघवम् ॥ १०० ॥

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
अस्तूनविंशः कविरामभद्राचार्यप्रणीते श्रिय एष सर्गः ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये श्रीराघवे भार्गवप्रवेशो नाम ऊनविंशः सर्गः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ विंशः सर्गः ॥

राम त्रिलोकनृपाललाम रमावरकोटिमनोभवसुन्दर
सौभगधाम पयोधरश्याम सताममिराम भवाम्बुधिमन्दर ।
जानकिलक्ष्मणसेव्य सुलक्षण तूणशिलीमुखचण्डधनुर्धर
पूतनिषाद विधूतविषाद दशाननसूदन मे विपदं हर ॥ १ ॥
कोसलभूप मनोहररूप सरोरुहपाणिशरासनसायक
सज्जनरञ्जन शोकविभञ्जन रावणवंशविनाशविधायक ।
राजकुमार बलाम्बुनिधे पदपद्मजुषां सुखमङ्गलदायक
अज्ञमनाथमशुद्धमतिं किल मां परिपालय श्रीरघुनायक ॥ २ ॥
सीतानिवास चराचरवास सुधाकरहास कृपारसनिर्भर
पङ्कजलोचन शोकविमोचन वीर्यदवानलदग्धनिशाचर ।
श्यामशरीर महारणधीर पयोधिगभीर प्रतापदिवाकर
कोसलपाल दशाननकाल नृपालमणे मम घोरभयं हर ॥ ३ ॥
हे हरमानसराजमराल विशालभुजान्तर भक्तमनोहर
हे मुनिचित्तसरोरुहभृङ्ग निषङ्गविभावर धृष्टभयङ्कर ।
हे भरताग्रज तुष्टमहागज वक्त्रविनिन्दितकोटिकलाधर
हे जनरक्षक घोरभवाम्बुधिमग्नजनं रघुनाथ समुद्धर ॥ ४ ॥
ब्रह्म निरञ्जन पातकभञ्जन सज्जनरञ्जन दैत्यनिकन्दन
निर्गुणरूप चराचरभूप नरोत्तम देवगणेरितवन्दन ।
व्यापक व्याप्य निरीह निरामय निष्कल सेवकमानसचन्दन
साधनहीनमनाथमिमं पतितं परिपालय श्रीरघुनन्दन ॥ ५ ॥
आनन्दकन्द मुकुन्द मुनीन्द्रमिलिन्दनिपीतमुखाम्बुरुहासव
नीतिविशारद तोषितनारद शारदगीतयशः करुणार्णव ।
भूमिसुतामुखचन्द्रचकोर नृपालकिशोर महागुणगौरव
त्रासमितं कलिपन्नगतः शरणागतवत्सल राघव मामव ॥ ६ ॥
कोसलजापरिलालितपङ्करुहानन सौख्यनिधे खलभीषण
मारुतपुत्र सुशीलवहित्र विचित्रसुमित्रसुकण्ठविभीषण ।
सीताकलत्र पवित्रचरित्र खरान्तक श्रीरघुवंशविभूषण
पाहि भवन्तमितं शरणं भृगुराममिमं नरभूषणभूषण ॥ ७ ॥
राम विराम सतां विपदामभिरामदृशां शतमन्मथसुन्दर

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

लोकललाम शशाङ्कसमानन मङ्गलधाम प्रभो गुणमन्दिर ।
पुण्यप्रणाम सुपावननाम निकाममनोज्ञतनो कलितेन्दिर
वासनाघोरभुजङ्गवधूतो जनं परिरक्ष विदेहसुतावर ॥ ८ ॥
त्वं श्रुतिसम्मतधर्मरतः प्रणताभयदानव्रतं परिपालय
सीदति दीनशिशुस्त्वयि पश्यति दीनदयालुस्वनाम निभालय ।
वासवसूनुमिवेशशरेण रघूत्तम घोरकलिं परिकालय
त्वां शरणागतमज्ञमिमं परिपाहि जनं करुणावरुणालय ॥ ९ ॥
राघव एहि उपेहि जनं पतितं भवकूपे करेण विकर्षय
मां प्रपुनीहि लुनीहि भयं मुखपङ्कजमेव मुकुन्द प्रदर्शय ।
हे करुणाम्बुद चित्तमरुस्थलमेत्य स्वभक्तिसुधामभिवर्षय
जानकिजीवन जीवय मां मृतकं रसमन्त्रगिरा परिहर्षय ॥ १० ॥
श्रीरघुनाथ मदीयहृदो जडतां शठतां कुमतिं च विनाशय
वारय नीचकलिं रघुपुङ्गव पादसरोजरतिं च प्रकाशय ।
तारय मां भवसागरतो विमलां सुमतिं विरतिं च विकासय
भार्गवमानसकुञ्जमिदं जनकात्मजया सह स्वेन चकासय ॥ ११ ॥
राजकुमार विभाजितमार मनोजसरोजतुषार विभो जय
चण्डशिलीमुखतूणशरासनमण्डित खण्डितभार प्रभो जय ।
श्यामलदेह सुमङ्गलगेह महीतनयावर शुद्धमते जय
दूषणदूषण लोकविभूषण भूतलभूषण भूमिपते जय ॥ १२ ॥
अशरणशरण प्रणतभयदरण धरणिभरहरण धरणितनयावरण ।
जनसुखकरण तरणिकुलभरण कमलमृदुचरण द्विजाङ्गनासमुद्धरण ।
त्रिभुवनभरण दनुजकुलमरण निशितशरशरण दलितदशमुखरण ।
भृगुभवचातकनवीनजलधर राम विहर मनसि सह सीतया जनाभरण ॥ १३ ॥
भूपतिललाम सुखधाम लोचनाभिराम सङ्कटविराम तनुशोभाजितकोटिकाम ।
आप्तकाम पूर्णकाम लसितसरोजदाम सर्वगुणधाम नवनीलनीरधरश्याम ।
तरुणतमालश्याम भक्तनयनाभिराम पूरितप्रणतकाम ध्वस्तघोरभवदाम ।
सज्जनमनोऽभिराम रमणीयछविधाम भृगुभवहृदि सह सीतया विहर राम ॥ १४ ॥
जय जय जानकीश कोसलेश रामभद्र हृतनिजसेवकविमोह भवविक्रमण ।
जय जय दशरथकैकयीवचनपाल मृदुपदकमलविहितवनचङ्क्रमण ।
जय जय जनचित्तचातकसजलघन भक्तमञ्जुमानससततकृतविभ्रमण ।
भृगुसुतमेकमहिमिव भीषयन्तमेनं वैनतेय इव जहि कलिं जानकीरमण ॥ १५ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

देव दीनवत्सल दयानिधान रामभद्र पतितपावन सीतानाथ नाथ मयि द्रव ।
कृत्रिमो वास्तवो वा कृपानिकेत मूढमतिः सर्वथा श्रितो दयालो हे हरे जनोऽस्मि तव ।
भवसिन्धुमग्नभग्नशक्तिद्विजसुतकृते करुणानिधान पोतपदपद्मयुगे भव ।
साधनविहीनमतिदीनमद्यहीनमेनं कुटिलशिरोमणिं रमानिवास शीघ्रमव ॥ १६ ॥
देव पश्य मे गतिं कृतघ्नचक्रचूडामणेरात्मनैव नीचकलियुगग्रासतां प्रयामि ।
क्षणमपि चिन्तयामि नो त्वदीयपादयुगं व्यर्थचिन्तनेन स्वर्णकालमतियापयामि ।
पूजितो भवामि पूजयामि नो जनं कमपि पृष्टो जनैरात्मनि त्वदीयकृपां ज्ञापयामि ।
भृगुसुतप्रतिष्ठां निभालय ह्यभद्रो भूत्वा स्वमपि च रामभद्रदास इति ख्यापयामि ॥ १७ ॥
देव देवदानवनरार्चितपदाम्बुजाय सज्जनचकोरहिमकराय च ते नमोऽस्तु ।
नमः पीतवाससे शुभाशिषे महोजसे दशास्यजातवेदसे च श्रीमते च ते नमोऽस्तु ।
नमः शार्ङ्गधन्विने महस्विने मनस्विने तरस्विने यशस्विने रघूत्तमाय ते नमोऽस्तु ।
लोकपालकाय वेधसे च भार्गवेश्वराय जानकीवराय राघवाय भूभृते नमोऽस्तु ॥ १८ ॥
रे रे मूढचित्त त्यज विषयदुराशामाशु रघुनाथनीरदस्य चतुरचातको भव ।
भवसुखनदीसिन्धुसरोजलमनादृत्य रामकीर्तिस्वातिवारिसुधां दिवानिशं पिब ।
करुणं सदैव रट प्रिय प्रिय कुत्र इति रामदर्शनस्य कृते तृषाकुलं भुवि जीव ।
भार्गवोपदेशोऽयं स्वीकरिष्यते चेत्तदैव सङ्कटः प्रयास्यति सपदि ध्रुवमेव तव ॥ १९ ॥
नाथ भूतनाथ पूज्यमृदुलकमलपद भीतो जनस्त्वां शरण्यमेव शरणं प्रयमि ।
जगति निरादृतो निराकृतः कुटुम्बिभिश्च देव दीनजनोऽहं त्वदीयचरणं श्रयामि ।
रोदिमि विचार्य निजपातकसुमेरुमहं स्मृत्वा नाम पतितपावन इति विरमामि ।
कृपां कुरु कृपाकन्द पाहि भार्गवं मुकुन्द शिरस्ते पदे निधाय रामभद्र प्रणमामि ॥ २० ॥
देव दीनवत्सल उदार दयावारिधर मादृशे नराधमे मलालये प्रमोदयस्व ।
सर्वथैव वेदप्रतिकूलमार्गमाश्रिते सतां गते कुकर्मचक्षणे हरे कृपां कुरुष्व ।
क्रियन्तेऽपराधशतान्यहोरात्रमेव मया क्षमासुतापते क्षमामन्दिर विभो क्षमस्व ।
याचे महाराज सीतालक्ष्मणमारुतियुतो भार्गवमनसि घनकानने सदा रमस्व ॥ २१ ॥
रामनामजपयागरतं मां मुनीशमिव वीक्ष्य रोगताटकादिराक्षसान् बलाद्दमय ।
कलिशक्रदूषितां कुमतिमुनिनारिमिमां चरणसरोजरजसा पवित्रतां गमय ।
अहम्भवधनू रघुवीर तरसा विभज्य मनोमिथिलेशपणिजातसङ्कटं शमय ।
भावनाश्रियं वृणीष्व रामभद्र भार्गवस्य मानससुकोसलनिकेतने स्वकं रमय ॥ २२ ॥
दीनबन्धुरीड्यकीर्तिरखिलभुवनपतिर्भवानेव यन्मदीयदुर्गुणान् स्मरिष्यति ।
दोषजलराशिरयं तदा पापशिरोमणिः कल्पकोटिमपि नो भवाम्बुधेस्तरिष्यति ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

जगता तिरस्कृतं निराकृतं त्वया च वीक्ष्य कलिर्निर्दयं भृशं कुघातं प्रहरिष्यति ।
पतितपावनं नाम भविष्यति निरर्थकं तव द्विजं चेन्न दयालो समुद्धरिष्यति ॥ २३ ॥
पाहि पाहि पाहि पापवारिधिकलशभव पतितपावन राम भूमिपाल पाहि माम् ।
पाहि पद्मजापते परेश पद्मनेत्र पाहि परमकृपालो दशरथबाल पाहि माम् ।
पाहि पूर्णपुरुष परशुधरमदहर खलगणकाल सुजनरसाल पाहि माम् ।
पाहि पार्वतीशपूज्यपावनपदारविन्द भृगुसुतमञ्जुमानसमराल पाहि माम् ॥ २४ ॥
नमो नित्यनीलकण्ठपूजितपदाम्बुजाय नमो विबुधारिघनकाननकृशानवे ।
नमः श्यामतामरसदामविग्रहाय नमो जनानुग्रहाय लम्बबाहुभव्यजानवे ।
नमो भवमोचनाय जलजविलोचनाय भृगुसुतपापपङ्कजतुषारसानवे ।
नमः पूर्णकामाय निकामश्यामसुन्दराय रामाय नमोऽस्तु भानुवंशकञ्जभानवे ॥ २५ ॥
नमो ब्रह्मणे स्वधर्मवर्मणे नराधिपाय नमो बलवीर्यशौर्यधाम महाबाहवे ।
नमो नीलनीरधरशरीररघुवराय नमो मखरक्षणाय सूदितसुबाहवे ।
नमो दिव्यविक्रमाय हृतभक्तसम्भ्रमाय भग्नशम्भुकार्मुकाय वीरवन्द्यबाहवे ।
नमः सीताप्राणवल्लभाय भर्गवेश्वराय नमो राघवाय दशमौलिचन्द्रराहवे ॥ २६ ॥
करुणानिधान निशिचरपरिघातकर वेदयशोगान धृतचापबाण रामभद्र ।
कलिना विलोक्य ताड्यमानं पशुमिव नाथ निरपेक्ष इव मां न पासि किं दयासमुद्र ।
त्वां विहाय क्व प्रयामि कस्य पुरो विलपामि निग्रहीतुं कः क्षमस्त्वया विना च कोसलेन्द्र ।
पालय निभालय स्वदीनबन्धुयशो नाथ त्वमसि सदैव नतपालकश्च रामचन्द्र ॥ २७ ॥
वेत्थ सर्वमेव बहिरङ्गमान्तरं तथापि स्वामिसमक्षं विधीयते मयापि धृष्टता ।
किं करोमि किङ्करस्य खादिता कृपानिधान कुटिलकरालकलिना समापि शिष्टता ।
साधनविहीनो भववार्धिलीनमनोमीनो दोषदुर्गुणयुता मदीयेयमशिष्टता ।
भार्गवमनाथं तृणवदुपेक्ष्य मामभीक्ष्य क्षम्यतां मुकुन्द कलिनार्पिता विशिष्टता ॥ २८ ॥
नूनमेव मे विलोक्य पातकं सुमेरुसमं करुणानिधान तृणवत्त्वमप्युपेक्षसे ।
प्रणतार्तिहर हरपूजितपदाम्बुजात मत्समात्खलात्कथं शुभान् गुणान् न वीक्षसे ।
मादृशो न पातकी न पापहारी त्वादृशो मुकुन्द किं समन्वयं त्वमिमं न समीक्षसे ।
सन्तु ते परीक्ष्या ये समर्थाज्ञानयुता नाथ भार्गवमनाथमसमर्थं किं परिक्ष्यसे ॥ २९ ॥
महाराजो रघुराजो बालकं जिघांसुमेनं विकरालकलिकालमाशु विनियम्यताम् ।
कामक्रोधलोभमोहमानसकुरोगदुष्टपीडितं स्वदीनशिशुं नय निरामयताम् ।
विषयखपुष्परसतृष्णया तृषितमहो मनोमधुकरं पदपङ्कजे रमयताम् ।
सङ्कटविराम लोकलोचनाभिराम राम भृगुसुतमपि कृपापात्रतां गमयताम् ॥ ३० ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

चित्रकूटमभिगम्य मन्दाकिनीमुपाचम्य परिक्रम्य कामदं व्रजामि नो विमलताम् ।
कम्पते मनो विचार्य पातकं महन्मुकुन्द खिद्यते समनुभूय साधनविफलताम् ।
श्रये तव रामनाम एकमवलम्बमद्य आश्वसीमि ते विभाव्य पतितवत्सलताम् ।
दर्शनं सपदि देहि भार्गव शिरसि नाथ धेहि करपङ्कजं विकलय विकलताम् ॥ ३१ ॥
आसमहमघराशिरितस्ततः परिभ्रमन् कृता भूतभावनेन तव भक्तिप्रेरणा ।
तदापि कृपानिधान कोपविवशेन मया जानकीस्वयंवरे कृता तवावधीरणा ।
क्षम्यतां नियम्यतां निदिश्यतां प्रदिश्यतां स्वभक्तिसुधा भार्गवाय क्रियतां समीरणा ।
भगवत्वमेव जगति प्रमाण्यतां दयालो ख्याप्यतां चिराय दीनवत्सलत्वमीरणा ॥ ३२ ॥

रघुनाथ कृपां न करिष्यसि चेत्पतितो न तरिष्यति शाश्वतिकः ।
न गमिष्यति मे दुरितं तव दीनदयालुयशः किल गास्यति कः ।
सुखमेष्यति कुत्र खलः कुटिलस्त्वदृते च रतिं परिदास्यति कः ।
कमुपेष्यति वै शरणं त्वदृते भवतः पतितान् परिपास्यति कः ॥ ३३ ॥
गरुडं परिहाय समाकुलितः किल धावति को गजराजकृते ।
निजदासशुचं परिणाशयितुं कमठादितनुं किल को धरते ।
करुणाकर कः त्वदृते सततं परिचिन्तयते निजभक्तहिते ।
रघुनन्दन कं करुणा तरुणीव समाश्रयते शरणं त्वदृते ॥ ३४ ॥
रघुनन्दन लोलुपचिन्तमघायुषमार्दितमार्तिकृता विपदा ।
अवलोक्य मुकुन्दकृपासुधया स्वशिशुं सुखयिष्यसि देव कदा ।
अति धन्यमहस्तदहो विदृशं विकलं समुपेष्यसि नाथ यदा ।
तदा मन्मतिराप्तफलामुदिता भविता तव दर्शनसत्सम्पदा ॥ ३५ ॥
रघुनाथ निराश्रयमार्तविपन्नजनं तृणवत् विजहासि कथम् ।
रघुपुङ्गव भैरवरौरवतो नहि मुक्तममुं विदधासि कथम् ।
रणकर्कश कर्कशसंशयकुन्तवनं तरसा न लुनासि कथम् ।
भवभञ्जन घोरभवाम्बुनिधौ पतितं स्वशिशुं नहि पासि कथम् ॥ ३६ ॥
दीनदयालुरुदारशिरोमणिरीड्यशाः सचराचरवासी ।
कौसल्यासूनुरदभ्रगुणाकर मैथिलिमानसकुञ्जनिवासी ।
रामो रमापतिरर्ककुलाम्बुजभानुरमोघशरस्मितभाषी ।
दूषणहा धृतदूषणमाशु शिशुं परिपातु कलेरविनाशी ॥ ३७ ॥
रघुनाथ नृनाथ जगत्रयनाथ अनाथजनेऽपि कृपा क्रियताम् ।
निजमायाकृतं कुधिया च धृतं कटुकैतवदोषमलं ह्रियताम् ।
प्रसभोज्झितविश्वसुखेन मया तवपादसरोजयुगं व्रियताम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

मम राम सुमानसधाम त्वया जनकात्मजया समलङ्क्रियताम् ॥ ३८ ॥
न कदापि तवाङ्घ्रिपदाद्विमुखो मृगयेय सुखं च भवे हि वृथा ।
मम ध्याने त्वमेधि सदैव हरे सततं स्मृतिमेतु तवैव कथा ।
तव पादयुगे रतिरस्तु न वा व्यथयेन्नहि मां भवभीमव्यथा ।
सफलास्तु यथा मम वाञ्छालता त्वरया रघुवीर विधेहि तथा ॥ ३९ ॥
मयि भातु सदा तव पादसरोजरतिर्विचकास्त्वपि प्राणलये ।
सहजानकिमाधुरिमूर्तिरथो मम राजतु मञ्जुमनोनिलये ।
तव नाम जपन् प्रणमन् प्रमुदा स्वमथो नितरां त्वयि संविलये ।
रघुनाथ सदा निजलोचनयोः प्रियतारकवत् किल त्वां कलये ॥ ४० ॥

जय जय जय श्रीराम कामशतकोटिमनोहर ।
जय जय भुवनललाम श्यामसुन्दर गुणमन्दिर ।
जय जय शीलनिधान ज्ञानगुणगृह करुणाकर ।
जय भवसागरमन्दर जय रिपुजलनिधिमन्दर ।
जय जय जय दशरथतनय जय जय सीताप्राणधन ।
जय मुकुन्द जय सौख्यमय जय भार्गवसङ्कटशमन ॥ ४१ ॥
प्रणतपाल नरपाल पार्वतीपतिपूजितपद ।
श्रीनिकेत करुणानिकेत सुखविरतिभक्तिप्रद ।
चण्डशरासनसायक संयुगहतदशकन्धर ।
पीताम्बरधर भूधर धरणिसुतावर सुन्दर ।
कौसल्यासुत दीनहित जनचातकनवनीलधर ।
सीतालक्ष्मणश्रितचरण सततं भृगुवरहृदि विहर ॥ ४२ ॥
जय ताटकासुबाहुनीचमारीचविदारण ।
जय कौशिकमखपाल मुनिवधूशापनिवारण ।
जय जय भग्नमहेशचाप जय भार्गवमदहर ।
लब्धकीर्तिजानकीविजय जय जनप्रहर्षकर ।
जय मैथिलजनचित्तहर जय जय जय सीतारमण ।
जय कौसल्यानन्दकर जय निजजनहृदिविश्रमण ॥ ४३ ॥
जय मुनिमानसहंस हंसकुलकञ्जहंसवर ।
जय मण्डितवनभूमिभाग जय पितृनिदेशकर ।
जय कमलार्चितचरणकमल जय जय काननचर ।
जय जय चण्डधनुःशरधर जय नाशितनिशिचर ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

जय खरदूषणदर्पहर जय सीतामार्गणनिरत ।
जय मुनिगणभयशोकहर जय जय राघव सत्यव्रत ॥ ४४ ॥
विलपन्तं विजहासि पथिक इव पितरं वृद्धम् ।
क्रोडे कृत्वा नयनजलैः परिसिञ्चसि गृद्धम् ।
भिल्लः पुत्रीकृता निषादो विहितो भ्राता ।
भवता कौसल्येव बहुमता शबरी माता ।
मित्रीयसि कपिराजमपि राक्षसमपि हे पूतकथ ।
किमुपेक्षसे कृपायतन द्विजसुतमज्ञमनाथमथ ॥ ४५ ॥
करुणाकन्द मुकुन्द कदा मयि कृपां करिष्यसि ।
करकमलं मम शिरसि धनुर्धर कदा धरिष्यसि ।
भार्गवभवभयमार्तशोकहर कदा हरिष्यसि ।
छविसुधया मम नयनचषकमपि कदा भरिष्यसि ।
घोरवारिनिधिमग्नमथ मां परेश पास्यसि कदा ।
रामभद्र मयि दोषजुषि निजकरुणां धास्यसि कदा ॥ ४६ ॥
सुरमुनिवृन्दमिलिन्दपीतपदपद्मप्रेमरस ।
दिनकरकुलकुलकुमुदतुहिनकर भक्तभाववश ।
हे हरमानसहंस हंसकुलतपन गताध्वस ।
सेवकचारुचकोरपूर्णहिमकर रणकर्कश ।
हे जनलोचनचोरवर सकृदपि राघव मृदु विहस ।
सीतानुजसहितः सदा मम मृदुहृत्कमले निवस ॥ ४७ ॥
या करुणा किल श्रुता जटायुर्मोक्षविधाने ।
या करुणा ह्यधिगता हनुमतस्तोषप्रदाने ।
यया बालिनं युधि निहत्य सुग्रीवस्त्रातः ।
रावणानुजो यया पालितो लक्ष्मणभ्रातः ।
कठिनकालकलिमलमलिनप्रबलपापविग्रहधरे ।
सा करुणा न भवेत्कथं शरणं याते मयि हरे ॥ ४८ ॥
कः कुरुते त्वां विना जलधियानं पाषाणम् ।
रिपुमपि को मोक्षयति त्वां विना प्रतिकुर्वाणम् ।
गणिकायै त्वां विना राति कः किल निर्वाणम् ।
द्विजबन्धोरपि कश्चकार भवनिधितस्त्राणम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

कः प्रपन्नजनपालकस्त्रिभुवनमध्ये ते समः ।
मादृक् खलमपि त्वां विना को रघुवर त्रातुं क्षमः ॥ ४९ ॥
या शीघ्रता गजेन्द्ररक्षणे विहिता भवता ।
कृता भूमिपतिसदसि या त्वरा कृष्णामवता ।
स्तम्भं भित्वा कनककशिपुमभिहत्य विषादम् ।
हृत्वा यया नृसिंह प्रमोदितवान् प्रह्लादम् ।
यया विपुलपतितास्त्वया मुक्ता भवनिधितः प्रभो ।
विस्मृतवान् किमु तां त्वरां भार्गवहेतोः हे विभो ॥ ५० ॥
जय राम शोभाधाम भुवनललाम गुणमन्दिर विभो ।
जय पूर्णकाम पुरारिपूजित कामशतसुन्दर प्रभो ।
जय भूपमुकुटावलिमहितपदपीठ सीतावर हरे ।
कलिलीनसाधनहीनमलजुषि कुरु कृपां मयि भवभरे ॥ ५१ ॥
जय जानकीजीवन जनितजननयनसुख जगतीपते ।
जय जम्भरिपुसुतदर्पहर हरहृत्सरोज सतां गते ।
जय जनकदशरथसुकृतसुरतरुसुफल साधनफलरते ।
जय जलदसुन्दर रामनृप धारय कृपां भार्गवकृते ॥ ५२ ॥
जय जनपते सूदितदशानन जनवनजकाननरवे ।
जय जलजभवपूजितपदाम्बुज राम जितकामच्छवे ।
जय जय जनार्दन दनुजमर्दन शुभयशःपावितकवे ।
जय जन्ममृत्युजरार्तिहर भृगुसुतकलुषभूधरपवे ॥ ५३ ॥
जय जनकनन्दिनिनयनचातकिनीरधर गुणवारिधे ।
जय जय जनेश्वर रामभद्र निसर्गसौम्य कृपानिधे ।
अघराशिमज्ञमनाथमशरणमार्तमतिदोषाकरम् ।
करुणादृशा पतितं भवे रघुवर विलोकय भृगुभरम् ॥ ५४ ॥
त्वं ब्रह्म व्यापकमेकमजमव्यक्तमथ प्रकृतेः परम् ।
अनुपममखण्डमनन्तमीड्यमनादिविषयागोचरम् ।
निर्गुणनिरञ्जननिर्विकृति तत्त्वमसिलक्ष्यमलक्षणम् ।
दशरथसुकृतसागरशशी श्रुतवेदवस्तु विलक्षणम् ॥ ५५ ॥
रघुनाथ सीतानाथ त्रिभुवननाथ राघव पाहि माम् ।
नररूप कोसलभूप सुरनरभूप माधव त्राहि माम् ।
रघुवीर संयुगधीर श्यामशरीर विकलमवेहि माम् ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

पतितं भवे कलिनाहतं द्विजसुतमनाथमुपेहि माम् ॥ ५६ ॥
अशरणशरण कारणकरण तारणतरण घनश्याम हे ।
भूभरहरण जनभयहरण सरसिजचरण श्रीराम हे ।
शतकामसुन्दर सौख्यमन्दिर त्वां वयं वन्दामहे ।
वन्दारुसुरतरुमघहरं तव पदयुगञ्च भजामहे ॥ ५७ ॥
धिग्धिग्जघन्यं पापजलधिं मामहो उदरम्भरिम् ।
न भजे निमिषमपि शुद्धमनसा परमसुहृदमहं हरिम् ।
संसारसम्बन्धिषु मनः सततं दधे निष्कारणम् ।
मन्ये न सम्बन्धिनमहो रघुपतिं वारणतारणम् ॥ ५८ ॥
क्षणमपि न ते पदपङ्कजे निदधामि देव निजं मनः ।
त्वां विलज्य सततं प्रार्थये तारस्वरेण पुनः पुनः ।
मादृशपतितचूडामणे रघुनाथ पश्य विडम्बनम् ।
किन्तु त्वमेव भवाम्बुधौ भार्गवकृतेऽस्यवलम्बनम् ॥ ५९ ॥
मज्जन् महाभवसागरे पतितो जनो ह्यवलम्ब्यताम् ।
करुणानिधे करुणां वितर नहि किमपि नाथ विलम्ब्यताम् ।
रघुवर मयि द्रव भव नयनविषयः क्वचिन्न विरम्यताम् ।
सीतापते भवता झटित्यागम्यतामागम्यताम् ॥ ६० ॥
श्रमणा श्रमं हि चकार कं माता मता भवता च या ।
किं कृताहल्या किल तपो लब्धं पदाब्जरजो यया ।
असहायमार्तमनीशमज्ञमसम्बलं मलनिर्भरम् ।
पतितं विषमभवसागरे त्रायस्व राघव मा चिरम् ॥ ६१ ॥
कैकयिवचो मन्यसे शुभमिव निशितमिव सरमायसम् ।
वल्लभाविप्रियकृतमहो घृणया मुमोचिथ वायसम् ।
अङ्कस्थमश्रुजलैः पितरमिव संश्चकर्थ जटायुषम् ।
राघव कथं समुपेक्षसे भृगुसुतमनाथमघायुषम् ॥ ६२ ॥
रघुवीर त्वयि तिष्ठति कथं कलिना जनोऽयं काल्यते ।
अशरणशरण शरणागतो भवता कथं नहि पाल्यते ।
त्रैलोक्यविश्रुतपतितपावननिजयशो न निभाल्यते ।
सीतेश राघव द्विजसुतः कृपया कथं नहि लाल्यते ॥ ६३ ॥
करुणाकर रघुनाथ भवान् नहि कृपां करिष्यति ।
भवनिधिमग्नो जनस्तदायं सपदि मरिष्यति ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

कलिरपि निर्बलमेत्य प्रभो प्रसभं प्रहरिष्यति ।
मायाझञ्झा झटिति मतितरीमेत्य हरिष्यति ।
प्रसरिष्यति लोकेषु नहि दीनदयालुयशस्तव ।
अनुकूलो भृगुभवकृते भव भवनिधिपद्मप्लव ॥ ६४ ॥
कथय प्रभो कुलटया गणिकया तपः कृतं किम् ।
पुण्यमजामिलविप्रबन्धुना कथय चितं किम् ।
कौलीन्यं किं नाथ शबरिका कथय श्रितवती ।
गौतमपत्नी किं सतीत्वमथ देव धृतवती ।
किं शास्त्रं पठितं कथय कपिभिः कोलैर्हे हरे ।
पाहि पाहि विप्रं प्रभो मग्नं जलधौ मलभरे ॥ ६५ ॥
यद्यप्यसि सर्वज्ञशिरोमणिरन्तर्यामी ।
निर्विकारनिर्लेपनिरामयहृदयस्वामी ।
तदपि मूढतावशात् व्यथां तुभ्यं कथयेहम् ।
निजकृतफलमभिधाय निरीहं त्वां व्यथयेहम् ।
क्षन्तव्योऽस्मि तथप्यहं भवता यत्सुतकस्तव ।
सीदति पापवशान्मयि पतिते त्वरितं नाथ द्रव ॥ ६६ ॥
त्यक्त्वा लज्जामहो कृतं पूर्वं बहुपापम् ।
रामचन्द्र अत एव लभे सम्प्रति सन्तापम् ।
पुरा लङ्घितो विधिर्वर्धते सम्प्रति पीडा ।
त्वां प्रति हा कथयामि नाथ नहि ममहृदि व्रीडा ।
जगत्स्वार्थमयमूढमति कलिरपि सहते किमपि नहि ।
रामभद्र कृपया झटिति ब्राह्मणदारुणव्यथां जहि ॥ ६७ ॥
पाहि पाहि पाकारिसूनुमदहर जितदूषण ।
पाहि पुराणपरेश राम रघुवंशविभूषण ।
पाहि मुकुन्द कृपानिधान कौसल्यानन्दन ।
पाहि पाहि नतपाल पार्वतीपतिकृतवन्दन ।
हे हरहृत्पङ्कजमधुप हे जनचातकवारिधर ।
पाहि पाहि ब्राह्मणमिमं करुणासागर भूपवर ॥ ६८ ॥
रक्ष रक्ष रक्षोघ्न नीलघनकमलकान्तिधर ।
रक्ष रक्ष यक्षेशबन्धुमदखर्वगर्वहर ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

रक्ष रक्ष राक्षसानीकनीरजदोषाकर ।
रक्ष रक्ष राकेशवदन जनमानससुखकर ।
रक्ष रक्ष दशरथतनय रक्ष मैथिलीप्राणधन ।
रक्ष रक्ष भृगुसुतमिमं रक्ष राम चितसौख्यघन ॥ ६९ ॥
त्राहि त्राहि कलिकालव्यालग्रस्तं दनुजारे ।
त्राहि त्राहि त्रैलोक्यविभूत्तमरूप खरारे ।
त्राहि त्राहि जनमिमं कान्तिजिततरुणतमारे ।
त्राहि त्राहि बालकं रामनृप भग्नसुरारे ।
त्राहि त्राहि भववारिनिधिमग्नं सायकचापधर ।
त्राहि त्राहि विप्रजमिमं प्रणतपाल जनकष्टहर ॥ ७० ॥
चिन्तय चिन्मयरामरूपमथ परिहर निद्राम् ।
रामनाम जप सदा विहाय तरुणतरतन्द्राम् ।
भावय भावितहृदा सदा रघुपतिशुचिलीलाम् ।
भावुकजनसुरधेनुमसुरकुलमोहनशीलाम् ।
त्यक्त्वा दुर्व्यसनं कुटिल चित्रकूटमुपविश मनः ।
अन्याशां परिहृत्य शठ भव भार्गव रघुवरजनः ॥ ७१ ॥
नवकिसलयकमनीयशिरीषकुसुमसमचरणम् ।
हरहृत्सरसिसरोजमार्तिहरमशरणशरणम् ।
कुन्तकेतुयवपद्ममहितभवतारणतरणम् ।
सुखदं गङ्गाजनकमहल्यापातकहरणम् ।
सेवकजनचिन्तामणिं स्मृतपूरितसुखसम्पदम् ।
भार्गव यदि काङ्क्षसि सुखं स्मर सततं रघुपतिपदम् ॥ ७२ ॥
जय जनार्तिहन् जानकीपते भयतमोहृतौ भानुविक्रमः ।
स्वयमुदीक्षतां साधुविक्लवं वयमिहार्पिता वैशसङ्कलेः ॥ ७३ ॥
जनकनन्दिनीजीवनप्रद तनुभृतां नृणां तापनाशन ।
मनइभक्लमं मापते मृजन् विनय मे रुजं वीरराघव ॥ ७४ ॥
जनिभृतामहं जातजालमो घनतमःप्लुतो घर्मतापितः ।
जनकजावरे जागृतीश्वरे मन इसम्बलं मां तुदत्यलम् ॥ ७५ ॥
गतिरनागसां गच्छतां नृणां श्रुतिपथश्रितैः श्रूयते भवान् ।
कृतिविदुन्मदं कृष्टकार्मुकः पतितपावनः पातु पापिनम् ॥ ७६ ॥
यदहमस्मि भो यत्स्वमस्ति मे तदिदमर्पितं त्वत्पदाम्बुजे ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

इद उदीक्षतां ईश इस्मयो हृदि न चेत्प्रमा हृष्टचक्षुषा ॥ ७७ ॥
हृदि विभेसि भो हृत्पतेऽवने तदिदमद्भुतं तावकस्य मे ।
यदि हरिः शिशौ यात्युदासतां मदिकरी कथं मर्दयेन्न तम् ॥ ७८ ॥
प्रणतपालकः प्रश्रयानतः क्षणमपिच्छविं क्ष्मार्पितः स्मरन् ।
तृणमिवेःसुखं तृप्त आमनन् व्रणयितास्म्यमुं बृंहितं कलिम् ॥ ७९ ॥
ननु विभो मया नष्टबुद्धिना तनुरियं सुखैस्तर्पिता भवैः ।
जनुरधोक्षजे जातु मार्पितं धनुरुदच्य मां धेहि राघव ॥ ८० ॥
कनककामिनीकाञ्चनस्पृहा जनकजापतौ जागृति त्वयि ।
खनति नो मनः खञ्जनाम्बक वनतिनोऽवने वस्तु पामनम् ॥ ८१ ॥
दशमुखच्छिदो दासमन्धकं दशति दुष्टधीर्दारुणो हि माम् ।
दशनजिह्वया दन्दशूक इः दशरथप्रसूर्दृश्यतां सकृत् ॥ ८२ ॥
जयति जाह्नवीजन्मदाङ्घ्रिको जयति जन्मभृज्जाड्यनाशनः ।
जयति जम्भहञ्जातकाक्षिकृञ्जयति जानकीजीवनः प्रभुः ॥ ८३ ॥
जलदसुन्दरो जैत्रकन्धरः खलकुलानलः खप्रभोज्ज्वल ।
नलिनपान्वयोन्नायको मुहुर्मलमिदं स मे मार्ष्टु राघवः ॥ ८४ ॥
दशमुखान्तकादर्तिहा नहि दशचतुर्भुवां दृश्यते ऋते ।
दशनदीधितिद्योतितोडुपे दशरथात्मजे दृष्टिरस्तु मे ॥ ८५ ॥
जहि जनार्दन ज्याशरैः कलिं नहि दयोचिता नाथ निम्नगे ।
स हि मृतो हि चेत्साधुभिस्तव क्व हि कमेष्यते क्वाथितात्मभिः ॥ ८६ ॥
न जननी विभो नास्ति सोदरो न जनको न कं नस्ति मे सखा ।
न जनतास्पृहा नो धनं गतिर्न जनकात्मजानाथमन्तरा ॥ ८७ ॥
न यदि वर्तसे निघ्नकारुणि न यशसः समं नाकपश्यते ।
नय न भास्वतो नान्दनीं गतिं नयनगोचरो नाथ मे भव ॥ ८८ ॥
दमय मे मदं दीनवत्सल शमय मे समं शान्तिकृन्मलम् ।
नमय मे शिरो नीचगं हरे रमय मे मनो राम मास्पदे ॥ ८९ ॥
कुटिलकुन्तलं कुञ्चलद्विजं जटिलशीर्षकं जानकीस्पृहम् ।
निटिलनेत्रहृन्नैजमन्दिरं घटय दृक्पथे घर्महन्मुखम् ॥ ९० ॥
कनकमञ्जरीकान्तिवल्लरीजनकनन्दिनीजातसुस्पृहः ।
वनकसौख्यकृद्वर्धयस्वतां धनकबन्धुहन् धर्षयानयम् ॥ ९१ ॥

कः कौ के केककेकाकः काककाकाककः ककः ।
काकः काकः ककः काकः कुकाकः काककः कुकः ॥ ९२ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

काककाक ककाकाक कुकाकाक ककाक क ।
कुककाकाक काकाक कौकाकाक कुकाकक ॥ ९३ ॥
लोलालालीललालोल लीलालालललालल ।
लेलेलेल ललालील लाल लौलील लालल ॥ ९४ ॥
अयोध्यायाः देशं क्षपितभयलेशं हि कलयन्
खलानां सन्दोहं कलितबहुमोहं विकलयन् ।
जनानामानन्दं विबुधकुलवृन्दं तरलयन्
विधुन्वन् सन्देहं स इह रघुचन्द्रो विजयते ॥ ९५ ॥
क्वचित्कौसल्यायाः स्तनमभिपिबन् पीडितखलः
लसल्लालालोलं मृदुतमकपोलं हि कलयन् ।
दधत् वासः पीतं कलितरजसादिव्यविभवो
भवं धुन्वन् देवः स इह रघुचन्द्रो विजयते ॥ ९६ ॥
वपुर्दर्शं दर्शं नवजलदनीलं रघुपते-
र्गुणान् गायं गायं हृतसुमनसो भक्तसुखदान् ।
रसं पायं पायं प्रभुचरितकुम्भस्रुतमहं
मनो धायं धायं सुखमनुभवेयं हरिपदे ॥ ९७ ॥
जय जगत्त्रयकारणकारण जय जनार्दन वारणवारण ।
जय महीपमहीपतितारण जय जयावनिजासुखधारण ॥ ९८ ॥
मुनिसुतप्रणयार्चितविग्रहो विहितभूतलविग्रहविग्रहः ।
निहतकण्टकदिव्यपरिग्रहो जयति तापसतापससङ्ग्रहः ॥ ९९ ॥
शीलं चरित्रेण मुदा बिभर्ति स्नेहं च वाचा वपुषा पिपर्ति ।
महानुभावो रघुनन्दनो यो जयत्यसौ भारतभाग्यहंसः ॥ १०० ॥
इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
सर्गोऽस्तु विंशः कविरामभद्राचार्यप्रणीते सततं श्रियै नः ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये भार्गवक्टराघवस्तवनं नाम विंशः सर्गः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ एकविंशः सर्गः ॥

रामः प्रभुः परशुराममथ स्वधर्मे प्रेम्णा नियुज्य भगवांश्च महेन्द्रशैलम् ।
प्रस्थाप्य पार्वणशशीव चरित्रचान्द्री मर्यादया धवलयंस्त्रिजगद्विरेजे ॥ १ ॥
श्रीराघवो विपुलबाहुविशालसिन्धौ सम्मज्ज्य शाङ्करधनुः सनृपालदर्पम् ।
जेगीयमानचरितस्त्रिजगत्प्रवीरै रङ्गात्स लक्ष्मणयुतो गुरुमभ्यगच्छत् ॥ २ ॥
तं गाधिजो विजयिनं जनकात्मजाया जैत्रश्रिया जलजया जयमालयाढ्यम् ।
प्रीतं प्रतीक्ष्य पदयोः पतितं प्रसन्नः प्रांशुं प्रतीतमनसा परिषष्वजेऽसौ ॥ ३ ॥
नेदुर्दिवो विबुधदुन्दुभयस्तदानीं पेतुश्च पुष्पनिकराणि सुरोत्तमानाम् ।
गन्धर्वकिन्नरमुनीश्वरदेवदेव्यो वैवाहिकं जगुरधोक्षजजानकीयम् ॥ ४ ॥

अद्य सीताराममङ्गलं सुगेयं हे शुभे ।
एतद्गीते मनो निर्मलं निधेयं हे शुभे ॥
दामिनीपयोधरसुवर्णवर्णिनी वरौ ।
कोटिकोटिरतिरतिरञ्जनमनोहरौ ।
नेत्रयुगममत्र सफलं प्रदेयं हे शुभे ॥
अद्य सीताराममङ्गलं सुगेयं हे शुभे ॥
अत्र मिथिलाधिराजजनको महारथः ।
तत्र चक्रवर्तिमहाराजश्रीदशरथः ।
समधियोरिह कुशलं सुगेयं हे शुभे ॥
अद्य सीताराममङ्गलं सुगेयं हे शुभे ।
मिथिलाकोसलयोः सनातनसमागमः ।
सीतारामयोर्मधुरपरिणयो मनोरमः ।
भावं भावं भवं विमलं विधेयं हे शुभे ॥
अद्य सीताराममङ्गलं सुगेयं हे शुभे ॥
परब्रह्मभूतौ सीताराघवौ सतां गती ।
रामभद्राचार्यप्राणप्रियौ दिव्यदम्पती ।
मनोगृहं महोमण्डपं प्रणेयं हे शुभे ॥
अद्य सीताराममङ्गलं सुगेयं हे शुभे ॥ ५ ॥

दिव्येषु वाद्यनिकरेषु नदत्सु सत्सु वर्षत्सु मञ्जुकुसुमेषु सुरोत्तमेषु ।
गायत्सु गीतमथ किम्पुरुषेषु विश्वामित्रं ननाम जनकः कनकाङ्गदाङ्गः ॥ ६ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

त्वत्सम्प्रसादमधिगम्य रघुप्रवीरो भङ्क्त्वा धनुर्भुजसमर्पितवीर्यशुल्कः ।
रामस्त्रिलोकविजयी विजितारिवर्गः सीताकरग्रहणयोग्यतयाभिपन्नः ॥ ७ ॥
तद्देव भूमितनयां कनकाङ्गयष्टिं रामाय रम्यवपुषे प्रददामि हृष्टः ।
कन्याललामकमनीयमयोनिजं मे श्रीराघवोऽर्हति रमामिव शार्ङ्गपाणिः ॥ ८ ॥
इत्थं निशम्य वचनं जनकस्य राज्ञो रामं स्पृशन् नवलनीरददेहकान्तिम् ।
संश्राव्य हर्षकलितं निजगाद विश्वामित्रो गिरं गिरिशचापविभङ्गहृष्टः ॥ ९ ॥
भग्ने धनुष्यभवदेव शुभो विवाहः सीतारघूत्तमवधूवरवर्णनीयः ।
कार्यस्तथापि निमिभानुकुलानुरूपो वैवाहिको विधिरियं व्यवहारविज्ञैः ॥ १० ॥
नो लोकतो जनक भिद्यत एव शास्त्रं शास्त्रातिगो न खलु तिष्ठति जीवलोकः ।
विद्वान् द्वयोः शुभसमन्वयमेव लोके प्रेयः परत्र च पुमाल्लँभते विमोक्षम् ॥ ११ ॥
गच्छन्तु ते चरवरा नगरीमयोध्यामानीयतां दशरथो नृपचक्रवर्ती ।
तत्सन्निधौ भवतु लोकहिताय भव्यो वैवाहिको विधिरयं रघुवीरभौम्योः ॥ १२ ॥
रामस्य नित्यगृहिणीं नृप विद्धि सीतां सीतापतिश्च सततं रघुनाथ एव ।
जीवान् स्वधर्ममिह शिक्षयितुं जगत्यामाविर्बभूवतुरुभाविव भानुकान्ती ॥ १३ ॥
यो रामचन्द्रभगवान् स किलास्ति सीता या जानकी भगवती स च रामचन्द्रः ।
नैवानयोर्नरपते किल कोऽपि भेदो वागर्थयोरिव तथा च तरङ्गवीच्योः ॥ १४ ॥
आकर्ण्य कौशिकवचो जनकः प्रसन्नो दूतान् व्यसर्जयदथो नगरीमयोध्याम् ।
ते तत्र शीघ्रगतयो ददृशुः क्षमायाः सीमन्तमौलिमिव कोसलराजधानीम् ॥ १५ ॥
गत्वाऽथ तूर्णगतयो नगरीं निरीक्ष्य प्रीता निमज्य विधिपुत्रसुतापयस्सु ।
प्रेमप्रवृद्धहृदयास्सरयूपयोभिर्विध्वंसितस्वजननीपयउत्तरर्णाः ॥ १६ ॥
गत्वा नृपेन्द्रभवनं प्रतिहारपाभ्यामावेदिता नृपतिसंसदमापुरीड्याम् ।
जुष्टाञ्च भूसुरवरैः ननु मन्त्रिवर्गैर्दिव्यां पुरन्दरसभामिव देवलोके ॥ १७ ॥
सर्वोच्चमासनगतं ददृशुर्वसिष्ठं राज्ञाप्यधःस्थितिमता परिदेव्यमानम् ।
स्पृष्ट्वा पदं मुकुटकोटिलसल्ललामश्रीसद्गुरुं रघुकुलस्य महार्घ्यबोधम् ॥ १८ ॥
दृष्ट्वा विधातृतनयं महसा ज्वलन्तं साक्षाद् बृहस्पतिसहस्रसमं च बुद्ध्या ।
नेमुश्चरा नमितमूर्धगलत्प्रसूननिष्यन्दमञ्जुमकरन्दमिलत्पदाब्जम् ॥ १९ ॥
धन्यो ह्यसौ सकलभूपतिचक्रवर्ती स्थित्वा ह्यधोऽध इममर्चति गौरवाद्यत् ।
शीलेन नूनममुनैव गृहेऽस्य खेलत्पूर्णाद्वयं शिशुतनु प्रचकास्ति नूनम् ॥ २० ॥
यद्योगिभिर्मुनिवरैस्तपसा न लभ्यं यन्नेति नेति वचसा श्रुतयो गृणन्ति ।
तद्ब्रह्म कोसलपतेर्भवने विराजद्रामाभिधं नयनगोचरतामुपेतम् ॥ २१ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

दृष्ट्वा प्रणम्य नृपतिं पुरुहूतमित्रं तस्मै ददुश्चरवराः प्रभुलग्नपत्रीम् ।
सौमित्रिराघवशिवाक्षरभाग्यभाजं हस्ताक्षरैर्विलसितां बुधकौशिकस्य ॥ २२ ॥
हे भानुवंशसरसीरुहचित्रभानो हे शक्रमित्र वसुधाधिपचक्रवर्तिन् ।
धन्योऽसि राममुपलभ्य मरीचिपुत्रो विष्णुं यथा निखिललोकमनोऽभिरामम् ॥ २३ ॥
त्वत्प्रेषितौ मुनिवरेण समं कुमारौ त्रात्वा मखं समरमर्दितकौणपेन्द्रौ ।
मार्गे च गौतमवधूं पदपद्मधूल्या कृत्वा विधूतरजसं मिथिलामुपेतौ ॥ २४ ॥
यद्देवदानवनरासुरनागयक्षैः शक्यञ्च नो चलयितुं तिलमप्युदारम् ।
तच्छम्भुचापमधुनैव तवार्य रामः प्रेम्णा बभञ्ज गजराज इवाब्जखण्डम् ॥ २५ ॥
श्रुत्वागतोऽथ भृगुनायक आत्तरोषो दृष्ट्वैव ते तनयमस्तसमस्तदर्पः ।
चापं प्रदाय स गतः सुरराजशैलं रामे समर्प्य रुचिमर्क इव प्रदीपः ॥ २६ ॥
तज्जानकी जनकवैभववैजयन्ती दत्तेह नो नृपतिना तव राघवाय ।
तस्मिन् सुमङ्गलमहे सहबन्धुवर्गैस्त्वद्दर्शनं समभिवाञ्छति मैथिलेन्द्रः ॥ २७ ॥
सम्बन्धिनौ समधियौ मिथिलानरेशश्रीकोसलेश इति वां मिथिलानिवासाः ।
नित्यं दिदृक्षव इवैत्य मनोज्ञधाम्नि त्वत्पादपद्मरजसा नगरं पुनीहि ॥ २८ ॥
इत्येवमादिलिखितां जनकस्य पत्रीं प्राप्तामिवातिथिमयीं विहिताभिषेकाम् ।
नेत्राम्बुभिर्नृपतिमौलिमणिः पठंस्तां रामोपलब्धिमिव वक्षसि सञ्जुगोप ॥ २९ ॥
पृष्ट्वा गुरुं समनुरञ्जितमित्रवर्गः प्रीतात्मना दशरथो भरतानुशासी ।
शत्रुघ्नसूचितपदो पदवीं गृहस्य प्रीतो दिनेश इव भूपवरः प्रपेदे ॥ ३० ॥

कौसल्यामथ कैकयीं नरपतिः प्रीतस्सुमित्रां तथा
सानन्दं समतूतुषत् प्रणिगदन्मेघो मयूरीरिव ।
सार्धं बन्धुजनेन पुज्यगुरुणा प्रस्थाप्य सेनां नृपः
साटोपं वरयात्रिभिः परिवृतो रामं दिदृक्षुर्ययौ ॥ ३१ ॥

तमाव्रजन्तं नरदेवदेवं प्रत्युद्ययौ बन्धुगणैः समेतः ।
सम्पूजयामास यथोपचारं सम्बन्धिनं स्वं प्रणयाद्विदेहः ॥ ३२ ॥
निवेद्य सुस्वागतमात्मबन्धौ सीरध्वजो राजनि रामताते ।
जगाद जैत्रो जनवासमेनं सहानुगं सत्कृतिजागरूकः ॥ ३३ ॥
अथोपकार्यासु निदिश्य वासं जन्यान् प्रभुप्रेमनिधानधन्यान् ।
सुवासशैयासनभोजनाद्यैः सम्भावयामास भवार्चिताङ्घ्रिः ॥ ३४ ॥
आयोध्यका स्वातिघनोपमानं रामं पिनाकक्षतिलब्धमानम् ।
दिदृक्षवश्चातकतुल्यशीलाः क्षणं क्षणं कल्पसमं स्म निन्युः ॥ ३५ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

ततोऽवधार्यागतमात्मनीनप्रेमामृताम्भोधिमनिन्द्यशीलम् ।
सबन्धुमित्रं पितरं पितृज्ञः पिनाकभित् सानुज आजगाम ॥ ३६ ॥
गुरुं पुरस्कृत्य गुरुस्त्रिलोक्या गुरुप्रभावो गुरुदर्शनार्थी ।
गुरूपमानौ गुरुभारहारी गुरूकरिष्यन् गुरुमभ्यगच्छत् ॥ ३७ ॥
तमाव्रजन्तं नयनाभिरामं रामं विभाव्रीडितकोटिकामम् ।
त्रैमातुरेणानुगतं तमालनीलं बुधोद्गीतसुशीललीलम् ॥ ३८ ॥
नवीनराजीवदृशोरपाङ्गशोणश्रिया मण्डितमञ्जुलास्यम् ।
विडम्बयन्तं शरदिन्दुलक्ष्मीं समुल्लसत्कल्पतरुप्रवालाम् ॥ ३९ ॥
हेरम्बशुण्डोपमजानुलम्बिहेरम्बतातार्चितमञ्जुबाहुम् ।
हेमाम्बरं हेममयोपवीतं हेमाद्रिकन्यातनयाभिरामम् ॥ ४० ॥
शार्ङ्गं धनुर्वामकरे दधानं दक्षे वहन्तं निशितं शरञ्च ।
भ्राम्यन्तमुर्व्यामिव नीलमभ्रं महेन्द्रचापाप्तविभं जगद्भ्रम् ॥ ४१ ॥
श्रीवत्सलक्ष्माणमनन्तसत्त्वं गम्भीरनाभिं त्रिवलीमनोज्ञम् ।
भग्नेशचापं तपनप्रतापं तापं हरन्तं हरिमम्बुजाक्षम् ॥ ४२ ॥
कृपासुधावर्षणवीक्षणाभ्यां सञ्जीवयन्तं ननु जीवलोकम् ।
स्वमुत्तमश्लोकमशोकमोको विश्राणयिष्यन्तमिवात्मविद्भ्यः ॥ ४३ ॥
मन्दस्मितं मत्तगजेन्द्रमाद्यत् गतिं गतिज्ञं जगतामधीशम् ।
स दूरतो वीक्ष्य दुरन्तवीर्यं जगाम तृप्तिं न नराधिराजः ॥ ४४ ॥
सलक्ष्मणो लक्ष्मणपूर्वजन्मा पपात पुत्रः पितृपादपद्मे ।
उत्थाप्य दोर्भ्यां परिषष्वजेऽसौ राजेव रङ्कः समवाप्य रत्नम् ॥ ४५ ॥
जिघ्रन्निवासीन्ननु नासिकाभ्यां पिबन्निवाभून्निजलोचनाभ्याम् ।
श्लिष्यन्निवास्तैष वृहद्भुजाभ्यां हृदा स गूहन्निव वेदगुह्यम् ॥ ४६ ॥
पुनर्वसिष्ठप्रमुखान् मुनीन्द्रान् नत्वा स भूत्वा द्विजमङ्गलाढ्यः ।
रराज राजीवदृगुन्नतास्यः शक्रो यथा गीष्पतिमङ्गलाशीः ॥ ४७ ॥
मित्राणि बन्धुं भरतं रिपुघ्नं तौ द्वौ मिलित्वा चलिताधराक्षौ ।
परस्परालापविलासनर्मैर्विजह्रतुर्वै हसितौ हसद्भिः ॥ ४८ ॥
राजा पुनश्चापि सुतैश्चतुर्भिर्वृतो विरेजे मिथिलानगर्याम् ।
प्रपन्न ईशं विषयाद् विरक्तो यथा विमुक्तेश्च चतुःप्रकारैः ॥ ४९ ॥
अथागमद्दिव्यविवाहलग्नं सुमङ्गलं मङ्गलवासराढ्यम् ।
स मार्गशीर्षामलपञ्चमीकं हेमन्तहेमायितशालिशालि ॥ ५० ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

शुभावहं सोत्तरफाल्गुनीकं गोधूलिवेलार्जितपुण्यवेलम् ।
भानूत्तरं धर्ममयोत्तरं यत् ज्योतिर्विदः पुण्यतमं वदन्ति ॥ ५१ ॥
तदेव मौहूर्तिकमब्जयोनिः सम्प्रेषयामास स नारदेन ।
विदेहराजस्य यदेवपूर्वमजीगणन् वै गणकप्रधानाः ॥ ५२ ॥
प्रमाणितं पद्मभुवैव साक्षात् प्रमाणिकत्वं किल मैथिलानम् ।
ज्योतिर्विधामित्यवधार्य वृत्तं मोदं ययुः पौरजनाः प्रकामम् ॥ ५३ ॥
ततश्शतानन्दमुनिः क्षितीशं विज्ञापयामास विवाहलग्नम् ।
स सीरकेतू रघुवंशकेतुमामन्त्रयिष्यन् सचिवान् जगाद ॥ ५४ ॥
क्षिप्रं शतानन्दवचोऽनुसारं सम्पाद्यतां माङ्गलिकं समस्तम् ।
सामात्यमित्रः पुरुहूतमित्रं आमन्त्र्यतां येन विवाहकार्ये ॥ ५५ ॥
तथेति सम्पादितपूर्वमेतत् कृतं कृतज्ञाः कथयाम्बभूवुः ।
बभौ विदेहोऽपि विशिष्टदेहो वैवाहिके कर्मणि कन्यकानाम् ॥ ५६ ॥
सीताञ्च सौभाग्यजुषः पुरन्ध्र्यः शृङ्गारयामासुरनिन्द्यरूपाम् ।
किं भूषणैर्भूषणभूषणाङ्ग्या भाग्योत्सवो ह्येष विभूषणानाम् ॥ ५७ ॥
संस्नाप्य सीतां विधिवद्विधिज्ञा आकाशगङ्गापयसा शुभेन ।
लिम्पन्त्य एनां सुभगाङ्गरागैर्वैवाहिकं मङ्गलमभ्यगायन् ॥ ५८ ॥
नील्या च शाट्या लसितामलाङ्गी बभौ चिरं मैथिलराजकन्या ।
विद्युन्मयी काऽपि नवीनयोषा व्योम्नीव नीलाम्बुदवर्धिताभा ॥ ५९ ॥
सीमन्तिनी काचन चारुशीला सीमन्तमस्याः समलञ्चकार ।
श्यामालकं नन्दनचारुपुष्पैर्व्योमेवनक्षत्रदिनेशचन्द्रैः ॥ ६० ॥
तस्या ललाटे विललास विन्दुरिन्दाविवेन्दुः किल कोसलेन्दुः ।
विभूषणीभूय निजस्वरूपैः किं भूषयामास विभूषणीयाम् ॥ ६१ ॥
सुकुण्डले चन्द्रमुखीकपोलौ कामं स्पृशन्तौ परिरेजतुः स्म ।
मनोजकेतू स्मरजीवनार्थं सुधामिवेन्दुं परियाचमानौ ॥ ६२ ॥
ताम्बूलवीटयाऽधरपल्लवोऽस्या विरोचयामास मुखं सुमुख्याः ।
शङ्केऽमृतांशुस्तनयं पृथिव्याः स्वाङ्कं समारोप्य ललास लक्ष्म्या ॥ ६३ ॥
तन्नासिका निन्दितकीरचञ्चुर्मुक्तालतासम्महितोत्तरोष्ठा ।
शुक्रस्य भौमेन कृतात्मसन्धेरिवैन्दुबिम्बां सुषमां सुपोष ॥ ६४ ॥
तस्या दृशौ कामगवीसगव्यक्लृप्ताञ्जनै रञ्जयति स्म तन्वी ।
नूनं दृशो राघवनीलिमैव लब्धाञ्जनः खञ्जनमप्यहार्षीत् ॥ ६५ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

केयूरमञ्जू किल भौमिबाहू समुल्लसत्कञ्जकरो च तस्याः ।
सरोजदण्डाविव नाथलाभाद् विकासमाप्ताविति मे वितर्कः ॥ ६६ ॥
वक्षोरुहोत्सेधविकृष्टपट्टं वक्षःप्रियालिङ्गनलाभयोग्यम् ।
पाटीरचर्चार्चितचित्रपत्रं हारैः सुहारैः कलयाम्बभूव ॥ ६७ ॥
पदाम्बुजे नूपुरसिञ्जनाढ्ययालक्तके रञ्जयति स्म काचित् ।
मुनीन्द्रसन्मानसहंसकेलिभूमी विदित्वा प्रचुचुम्ब भौम्याः ॥ ६८ ॥
इत्थं जगत्या जननीप्रियार्थं विवाहवेषा वरवर्णिनीड्या ।
वधूर्बुभूषन्त्यथ ताटकारेः प्रतीक्ष्यमाणास्त विवाहवेलाम् ॥ ६९ ॥
रामोऽपि सङ्कल्पितविवाहवेषो मनोरमः केकिगलावदातः ।
मनुष्यमौलिर्धृतमञ्जुमौलिर्द्वारं विदेहस्य ययौ सबन्धुः ॥ ७० ॥
उच्चैःश्रवोंऽशं गतिलुब्धहंसं हयं समारुह्य हयास्यकल्पम् ।
हरिर्हयग्रीवनिजावतारं स्मरन्महाविष्णुरथप्रतस्थे ॥ ७१ ॥
स श्यामकर्णः शशिशुभ्रवर्णो लसल्ललामामितचित्रवर्णः ।
मुरारिजायाग्रभवोत्तमर्णो मारस्तु यस्यास्त किलाधमर्णः ॥ ७२ ॥
सुवर्णरश्मिप्रभयातिमात्रं रराज सीतावरवाजिवक्त्रम् ।
रामप्रियत्वात्किमु रश्मिशाली संलालयन्नास्त करैस्तदास्यम् ॥ ७३ ॥
स वै चतुष्पात्तुरगश्चतुष्पाद्विभूतिनाथं विवहन् विरेजे ।
नभो यथा पत्रनिषण्णलोलद्रोलम्बमम्भोजमिवातिशुभ्रः ॥ ७४ ॥
पृष्ठेन बिभ्रत्स हरिं हरीशो हरन् हरीणां सुषमां हरीष्टः ।
हरीष्टवाही हरिहृष्टरोमा हरिर्हरेर्यानजवं जिगाय ॥ ७५ ॥
तं वर्त्मनि प्रेक्ष्य वरं वरेण्यं नीलाम्बुदश्यामलकम्रकान्तिम् ।
प्रहृष्टचित्ता मिथिलापुरन्ध्र्यो जगुः कलं गीतमगीतपूर्वम् ॥ ७६ ॥

पश्य सखि पश्य सखि मिथिलामण्डपममि जनकजामाता रामो याति हे ।
अश्वमधिरूढो रूढो दशरथमनोरथं गूढोऽप्येष महाविष्णुर्भाति हे ॥
पश्य सखि पश्य सखि मिथिलामण्डपममि जनकजामाता रामो याति हे ॥
मणिमयमञ्जुमौलिं सुरकुलमौलिरेष वहन्मृदुमस्तके विभाति हे ।
जानकीग्रहीतुकामो मौलिमिषतोऽप्यकामो भक्तिमिव बिभ्रत्प्रतिभाति हे ।
इममवलोक्य लोकविस्मृतिर्भवति सखि आनन्दो मनसि न सम्माति हे ।
चेतो मे चकोर इव रामचन्द्रमुखचन्द्रछविसुधां पिबन्न जहाति हे ।
वरयात्रिभिः समेतो जानकीवरणहेतोः शनैः शनैः पदं विदधाति हे ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

रामभद्राचार्यगुरुवेदमन्त्रं श्रावं श्रावं भक्तिमयदक्षिणां ददाति हे ॥
पश्य सखि पश्य सखि मिथिलामण्डपममि जनकजामाता रामो याति हे ॥ ७७ ॥

अथागतं मङ्गलमञ्जुमूर्तिं सभ्रातृतातं जनपारिजातम् ।
सम्पूज्य पूज्यं विधिवद्विदेहो रामं मुदा मण्डपमानिनाय ॥ ७८ ॥
तिष्ठत्सु सर्वेषु शुभासनेषु प्रसन्नचित्तो नृपचक्रवर्ती ।
गवामसङ्ख्यानि ददौ द्विजेभ्यो निसर्गसिद्धा हि सतां विसर्गाः ॥ ७९ ॥
वेद्यां समाधिष्ठितपावकायां कुर्वत्सु विप्रेषु च शान्तिपाठम् ।
सीतां समानिन्युरथाभिरामं सख्यो विभां भानुमिवेशवेला ॥ ८० ॥
उपस्थितां रामसमीप्यमीड्यां विवाहमङ्गल्यविभूषणाढ्याम् ।
नेमुर्जनास्तामुपपारिजातं सुकल्पवल्लीमिव भूमिपुत्रीम् ॥ ८१ ॥
ततो वसिष्ठः प्रथितैर्मुनीन्द्रैः विधिः विवाहस्य विधातुमैच्छत् ।
श्रीजानकीराघवयोरतीते कल्पे यथा पूर्वमकल्पयत्सः ॥ ८२ ॥
पूजा गणेशाम्बिकयोश्च ताभ्यां विधापिता शाश्वतदम्पतीभ्याम् ।
नूनं श्रुतीनां विधयो विधीशे प्रकल्पिताः सार्थकतां भजन्ते ॥ ८३ ॥
सूर्यः कुलाचारमथ प्रवक्तुं त्यक्त्वास्तशैलं पुर आविरासीत् ।
तयोर्निशायामपि रामसीतावैवाहिके सर्वमिदं हि युक्तम् ॥ ८४ ॥
वेदा धृतब्राह्मणवर्यवेषाः सम्पादयन्ति स्म विवाहकृत्यम् ।
मूर्तो हुताशोऽपि च रामसीताकराम्बुजोत्क्षिप्तहविर्विलुब्धः ॥ ८५ ॥
देवाश्च सर्वे वरपक्षमेते समाश्रिता वै वरयात्रिरूपाः ।
देव्यो विदेहाधिपनारिमिश्रा ददुर्ह्ययोध्यापतये सुगालीः ॥ ८६ ॥
ततो विदेहः सह धर्मपत्न्या पादौ पवित्रौ ननु ताटकारेः ।
पापच्छिदौ गौतमधर्मपत्न्या ईशानहृत्कञ्जशुभद्विरेफौ ॥ ८७ ॥
प्रक्षाल्य सीतां भगवत्स्वरूपां ददौ स रामाय पुराणपुंसे ।
अयोनिजां स्वां तनयां महीशः सिन्धुश्रियं पूर्वमिवाच्युताय ॥ ८८ ॥
ततो दिवो दुन्दुभयः प्रणेदुः सुराः प्रसूनैर्ववृषुः प्रसन्नाः ।
जगुः कलं किम्पुरुषाश्च देव्यो प्रीता अनृत्यन् सुरवारमुख्यः ॥ ८९ ॥
लाजाहुतिं तौ ददतुः सलज्जौ धूमेन संरक्तविशालनेत्रौ ।
संस्मारयन्तौ स्म जनैर्निशायां प्रभातराजीवविभामिवाद्यौ ॥ ९० ॥
ततश्च सङ्ग्रन्थितसूत्तरीयौ विधित्सितभ्रामरिकाविधानौ ।
शम्पाब्दसाधारणतामुपेतौ व्यलोभयेतां भजतां दृशस्तौ ॥ ९१ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

ततः सीतादेव्याः शुभशिरसि सिन्दूरमनघं
ददानः श्रीरामोऽलभत सुषमां कामपि विभुः ।
भुजो भूम्नश्चन्द्रं रमयितुमलं पद्मरजसा
सुधालिप्सोः शोभामभजत भुजङ्गस्य भगवान् ॥ ९२ ॥
वसिष्ठाज्ञावेकं कलकनकसिंहासनमथा-
स्थितौ सीतारामौ विमलचपलानीरदनिभौ ।
निरीक्ष्यैतद्द्वन्द्वं पुलकिततनुः श्रीदशरथो
मनोद्वन्द्वव्यूहं क्षपयितुमिवासीत्कृतमतिः ॥ ९३ ॥
प्राप्य श्रीभरतः कुशध्वजसुतां भेजे मुदं माण्डवीं
कान्तामाप्य च लक्ष्मणोऽप्युरमिलां जातोऽनुरूपां ।
सुखी
शत्रुघ्नः श्रुतिकीर्तिमेत्य मुमुदे तान्वीक्ष्य ताभिर्नृपो
विद्याभिश्चतुरश्चिताश्चतसृभिः प्रीतः पुमर्थानिव ॥ ९४ ॥
इत्थं लोकललामवीरसमितौ भङ्क्त्वा धनुः शाङ्करं
स्वस्मिंश्च प्रविलाप्य भार्गवमहः शम्पामिवाम्भोधरे ।
श्रीसीतां परिणीय वेदविधिना दारान्वितैः सोदरैः
श्रीरामो मिथिलापुरात्प्रमुदितः प्रस्थातुमैच्छत्प्रभुः ॥ ९५ ॥
श्रुत्वा स्वं गमनञ्च कोसलपुरे बाष्पाणि सीता दृशो-
र्मुञ्चन्ती जनकेन पृष्टनिगमा तातं जगादातुरा ।
एकस्माज्जठरादुभौ प्रजनितौ पुत्रस्तथा कन्यका
पुत्रस्तिष्ठति तात सद्मनि कथं दूरं सुता प्रेष्यते ॥ ९६ ॥
अथजनकनृपालं साममिः सान्त्वयित्वा
दुहितृविरतमूर्छच्चेतनं चित्स्वरूपः ।
दशरथरथरूढः सीतया पूर्णकामः
शुचिसरितमयोध्यां जानकीजानिरागात् ॥ ९७ ॥
कौसल्या किल कैकयेन्द्रतनया देवी सुमित्रा तथा
दृष्ट्वा स्वांस्तनयान् कलत्रसहितान् भेजुर्मुदं सुस्मिताः ।
इत्थं द्वादशवार्षिकं स भगवान् नीत्वा पुरेऽनेहसं
भूमेर्भारजिहीर्षया वनमितो रामश्रिया बन्धुना ॥ ९८ ॥
निहत्य युधि रावणं जनकजाहृतिक्षोभितः
कपीन्द्रबलवान्विभुर्हनुमता चिरं भावितः ।

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

पुनः पुरमुपागतस्त्रिभुवनेश्वरः श्रीहरि-
र्विराजति ससीतया प्रणतभार्गवो राघवः ॥ ९९ ॥

एवं भार्गवराघवीयसुमहाकाव्यं मया निर्मितं
सीतारामपरायणेन पयसा षाण्मासिकानुष्ठितौ ।
सर्गैर्भूषितमेकविंशतिमितैः श्लोकैश्च तादृक् शतैः
प्रेम्णा गायत रामभद्रलसिताचार्येण तुष्ट्यै हरेः ॥ १०० ॥

इत्थं शुभे भार्गवराघवीये भव्ये महाकाव्य उदारवृत्ते ।
ब्रह्माक्षिसर्गः कविरामभद्राचार्यप्रणीतेऽस्तु सतां श्रियै नः ॥ १०१ ॥

इति धर्मचक्रवर्तिमहामहोपाध्यायश्रीचित्रकूटतुलसीपीठाधीश्वरजगद्गुरुरामानन्दाचार्यमहाकविस्वामि-रामभद्राचार्यप्रणीते श्रीभार्गवराघवीये महाकाव्ये श्रीराघवपरिणयो नाम एकविंशः सर्गः ।

॥ श्रीभार्गवराघवीयम् ॥
http://www.jrhu.com

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ सर्गानुसारिणी छन्दःसूची ॥

प्रथमः सर्गः

अनुष्टुप् १-९८ शार्दूलविक्रीडित ९९ मालिनी १०० उपजाति १०१

द्वितीयः सर्गः

उपजाति १-२, १२, १४, १६-२२, २५-२६, २८, ३०-३२, ३४-४४, ४६, ४९, ५१, ५३-५४, ५६-५८, ६०-७३, ७५-८१, ८४-८६, ८८-९६ इन्द्रवज्रा ३-६, ८-११, १३, १५, २३-२४, २७, ४५, ४८, ५२, ५५, ७४, ८२-८३, १०१ उपेन्द्रवज्रा ७, २९, ३३, ४७, ५०, ५९, ८७ सुन्दरी (वैतालिक) ९७ वसन्ततिलका ९८ शार्दूलविक्रीडित ९९ भुजङ्गप्रयात १००

तृतीयः सर्गः

वंशस्थ १-९४ वसन्ततिलका ९५-९६ शालिनी ९७ प्रहर्षिणी ९८ भुजङ्गप्रयात ९९ शार्दूलविक्रीडित १०० इन्द्रवज्रा १०१

चतुर्थः सर्गः

उपेन्द्रवज्रा १-६, ५५, ६३, ७५ उपजाति ७-९, ११-१२, १४-२३, २७, २९, ३१-३७, ४०-४८, ५१-५२, ५४-५५, ६१-६२, ६४-६५, ६७, ६९-७४, ७६-८०, ८२-९१, ९३-९६, ९८ इन्द्रवज्रा १०, १३, २४-२६, २८, ३०, ३८-३९, ४९-५०, ५३, ५६-६०, ६६, ६८, ८१, ९२, ९७, १०१ वसन्ततिलका ९९, १००

पञ्चमः सर्गः

सुन्दरी (वैतालिक) १-९३ भुजङ्गप्रयात ९४-९५ शालिनी ९६ वसन्ततिलका ९७-९८ पृथिवी ९९ शिखरिणी १०० इन्द्रवज्रा १०१

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

षष्ठः सर्गः

उपजाति १-१८, २१-२९, ३१-३४, ३६-४२, ४४-६९, ७१-७५ इन्द्रवज्रा ३०, ३५, ७०, ७६, १०१ उपेन्द्रवज्रा १९-२०, ४३ नगस्वरूपिणी/पञ्चचामर ७७-८१ वसन्ततिलका ८२-९५ पृथिवी ९६-९७ मन्दाक्रान्ता ९८ शार्दूलविक्रीडित ९९ हरिणी १००

सप्तमः सर्गः

इन्द्रवंशा १-९, ७१-९८ इन्द्रवज्रा १०, १०१ अचलधृति/गीत्यार्या ११-१७ भुजङ्गप्रयात १८-२५ वसन्ततिलका २६-२९, ४२-४६, ५१-५४ मालिनी ३०-३३, ९९-१०० शिखरिणी ३४-३८ द्रुतविलम्बित ३९ तोटक ४०-४१ शार्दूलविक्रीडित ४७-५० मत्तमयूरिका (औपच्छन्दसिक) ५५ मन्दाक्रान्ता ५६-७०

अष्टमः सर्गः

अनुष्टुप् १-११ वंशस्थ १२, १६-१७ वसन्ततिलका १३-१४ शार्दूलविक्रीडित १५ प्रहर्षिणी १८ शिखरिणी १९-१०० इन्द्रवज्रा १०१

नवमः सर्गः

तोटक १-५० वसन्ततिलका ५१-१०० उपजाति १०१

दशमः सर्गः

उपजाति १-४, ७-१०, १२-१३, १५-१९, २१-२३, २५-२६, २८-३२, ३४-४७, ४९-५५ इन्द्रवज्रा ५-६, १४, २०, २४, २७, ४८, १०१ उपेन्द्रवज्रा ११, ३३ नार्कुटिक/कोकिलक ५६-८६ द्रुतविलम्बित ८७-९८ पुष्पिताग्रा (औपच्छन्दसिक) १०० शार्दूलविक्रीडित १००

एकादशः सर्गः

वसन्ततिलका १-६४ स्रग्धरा ६५-८२ शिखरिणी ८३-९९ शार्दूलविक्रीडित १०० इन्द्रवज्रा १०१

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

द्वादशः सर्गः

उपजाति १-४, ७-९, ११-१४, १६, १८-२०, २२, २४-२६, २८-२९, ३१-३४, ३६-४०, ४२-४४, ६१-६४, ६६, ६८-७१, ७३, ७५-७९, ८१-८२, ८५-९९ इन्द्रवज्रा ५-६, १०, १५, १७, २१, २३, २७, ३०, ६७, ७२, ७४, ८४, १०१ उपेन्द्रवज्रा ३५, ६५, ८०, ८३ आर्या ४५-६० गीतक ४१ मालिनी १००

त्रयोदशः सर्गः

उपजाति १-४, ६-११, १३-१७, १९, २१-२८, ३०-३६, ३८-४१, ४५-५२, ५५-५८, ६०, ६२-६५, ६७-६९, ७१-७५, ७७-७९, ८१-८३, ८५, ८७-९०, ९२, ९४, ९६-९९ इन्द्रवज्रा ५, १२, १८, २०, २९, ३७, ५४, ५९, ६१, ६६, ७०, ७६, ८०, ८४, ८६, ९१, ९३, ९५, १०१ उपेन्द्रवज्रा ४२-४४, ५३ शार्दूलविक्रीडित १००

चतुर्दशः सर्गः

शार्दूलविक्रीडित १-१९ उपजाति २०, २२-२४ इन्द्रवज्रा २१, १०१ अनुष्टुप् २५-२८ द्रुतविलम्बित २९-४८ मन्दाक्रान्ता ४९-५८ तोटक ५९-६८ गीतक ६९-७१, ७५-७६ भुजङ्गप्रयात ७२-७४ वंशस्थ ७७-८३ स्रग्धरा ८४-८७ स्रग्विणी ८८-८९ शिखरिणी ९०-९४ वसन्ततिलका ९५-९६, १०० मालिनी ९७-९९

पञ्चदशः सर्गः

स्वागता १-९३ वसन्ततिलका ९४-९६ मालिनी ९७-९९ शिखरिणी १०० इन्द्रवज्रा १०१

षोडशः सर्गः

द्रुतविलम्बित १-६८ स्रग्विणी ६९-९८ मन्दाक्रान्ता ९९ शार्दूलविक्रीडित १०० इन्द्रवज्रा १०१

सप्तदशः सर्गः

वंशस्थ १-८८ शार्दूलविक्रीडित ८९-९७ मालिनी ९८-९९ पृथिवी १०० उपजाति १०१

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

अष्टादशः सर्गः

रथोद्धता १-९८ पुष्पिताग्रा (औपच्छन्दसिक) ९९ स्रग्धरा १०० इन्द्रवज्रा १०१

ऊनविंशः सर्गः

दोधक १-३० उपजाति ३१-३३, ३५-४०, ४३-४५, ४७-५३, ५५, ९१, ९३-९८ इन्द्रवज्रा ३४, ४२, ४६, ५४, ५६, ९२, १०१ उपेन्द्रवज्रा ४१ शार्दूलविक्रीडित ५७-६२, ८८ तोटक ६३-७० नगस्वरूपिणी/पञ्चचामर ७१-७६ पुष्पिताग्रा (औपच्छन्दसिक) ७७-८५ उपोद्गता/मालभारिणी/वसन्तमालिका (औपच्छन्दसिक) ८६-८७ द्रुतविलम्बित ८९-९० हरिणी ९९, १००

विंशः सर्गः

किरीट/मेदुरदन्त (सपादिका) १-१२ घनाक्षरी १३-२२, २७ कवित्त २३-२६, २८-३२ दुरमिला/द्विमिला (सपादिका) ३३-३६, ३८-४० मत्तगजेन्द्र (सपादिका) ३७ षट्पद ४१-५०, ६४-७२ हरिगीतक ५१-६३ इन्दिरा/कनकमञ्जरी ७३-९१ अनुष्टुप् ९२-९४ शिखरिणी ९५-९७ द्रुतविलम्बित ९८-९९ उपजाति १०० इन्द्रवज्रा १०१

एकविंशः सर्गः

वसन्ततिलका १-४, ६-३० गीतक ५, ७७ शार्दूलविक्रीडित ३१, ९४-९६, ९८, १०० उपजाति ३२-३६, ३८-३९, ४१, ४३-५४, ५६, ५९, ६१-६४, ६६, ६८-७६, ७८-७९, ८१-९१ इन्द्रवज्रा ४०, ४२, ५५, ५७-५८, ६०, ६५, ६७, ८० उपेन्द्रवज्रा ३७ शिखरिणी ९२-९३ मालिनी ९७ पृथिवी ९९

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ छन्दोऽनुसारिणी प्रत्येकसर्गस्य छन्दःसङ्ख्यासूची ॥

सर्गः / छन्दः	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१
अचलधृति							७														
अनुष्टुप्	९८							९१						४						३	
आर्या												१६									
औपच्छन्दसिक	पश्यन्तु 'उपोद्गता', 'पुष्पिताग्रा', 'मत्तमयूरिका'																				
इन्दिरा																				११	
इन्द्रवज्रा		२१	१	२२	१	५	२	१		८	१	१४	१९	२	१	१		१	७	१	९
इन्द्रवंशा							३७														
उपजाति	१	६९		६८		६९			१	४६		६५	७७	४			१		२७	१	५०
उपेन्द्रवज्रा		७		९		३				२		४	४						१		१
उपोद्गता																			२		
कनकमञ्जरी	पश्यन्तु 'इन्दिरा'																				
कवित्त																				९	
किरीट																				१२	
कोकिलक										३१											
गीतक												१		५							२
गीत्यार्या	पश्यन्तु 'अचलधृति'																				

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

सर्गः / छन्दः	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१
घनाक्षरी																				११	
तोटक							२		५०					१०					८		
दुरमिला																				७	
दोधक																			३०		
द्रुतविलम्बित							१			१२				२०		६८			२	२	
द्विमिला	पश्यन्तु 'दुरमिला'																				
नगस्वरूपिणी						५													६		
नार्कुटिक	पश्यन्तु 'कोकिलक'																				
पञ्चचामर	पश्यन्तु 'नगस्वरूपिणी'																				
पुष्पिताग्रा										१								१	९		
पृथिवी					१	२											१				१
प्रहर्षिणी			१					१													
भुजङ्गप्रयात		१	१		२		८							३							
मत्तगजेन्द्र																				१	
मत्तमयूरिका							१														
मन्दाक्रान्ता						१	१५							१०		१					
मालभारिणी	पश्यन्तु 'उपोद्गता'																				
मालिनी	१						६					१		३	३		२				१

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

सर्गः / छन्दः	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१
मेदुरदन्त	पश्यन्तु 'किरीट'																				
रथोद्धता																		९८			
वंशस्थ			९४					३						७			८८				
वसन्ततिलका		१	२	२	२	१४	१३	२	५०		६४			३	३						२९
वसन्तमालिका	पश्यन्तु 'उपोद्गता'																				
वैतालिक	पश्यन्तु 'सुन्दरी'																				
वैतालीय	पश्यन्तु 'सुन्दरी'																				
शार्दूलविक्रीडित	१	१	१			१	४	१		१	१		१	११		१	९		७		६
शालिनी			१		१																
शिखरिणी					१		५	२			१७			५	१					३	२
षट्पद																				११	
सपादिका	पश्यन्तु 'किरीट', 'दुरमिला', 'मत्तगजेन्द्र'																				
सुन्दरी		१			९३																
स्रग्धरा											१८			४				१			
स्रग्विणी														२		३०					
स्वागता															९३						
हरिगीतक																				१३	
हरिणी						१													२		

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

॥ छन्दसां व्याख्याः ॥

क्रमः	छन्दः	भेदः	वर्णनम्
१	अचलधृति	समवृत्त	(न न न न न ल) × ४ ॥
२	अनुष्टुप्	विविध	विविध
३	आर्या	मात्रिक	प्रथमे तृतीये च - १५ मात्राः । द्वितीये - १८ मात्राः । चतुर्थे - १५ मात्राः ॥
	औपच्छन्दसिक	विषमवृत्त	प्रथमे तृतीये च - ६ मात्राः + र य । द्वितीये चतुर्थे च - ८ मात्राः + र य । पश्यन्तु 'उपोद्गता', 'पुष्पिताग्रा', 'मत्तमयूरिका' ॥
४	इन्दिरा	समवृत्त	(न र र ल ग) × ४ ॥
५	इन्द्रवज्रा	समवृत्त	(त त ज ग ग) × ४ ॥
६	इन्द्रवंशा	समवृत्त	(त त ज र) × ४ ॥
७	उपजाति	विषमवृत्त	इन्द्रवज्रोपेन्द्रवज्रयोर्मिश्रणम्
८	उपेन्द्रवज्रा	समवृत्त	(ज त ज ग ग) × ४ ॥
९	उपोद्गता	अर्धसमवृत्त	प्रथमे तृतीये च - स ल ल र य । द्वितीये चतुर्थे च - स भ र य ॥
	कनकमञ्जरी		पश्यन्तु 'इन्दिरा'
१०	कवित्त	वार्णिक	(३१ वर्णाः) × ४ ॥
११	किरीट	समवृत्त	(भ भ भ भ भ भ भ भ) × ४ ॥
१२	कोकिलक	समवृत्त	(न ज भ ज ज ल ग) × ४ ।प्रभेदे (न ज ज भ ज ल ग) × ४ ।
१३	गीतक		
	गीत्यार्या		पश्यन्तु 'अचलधृति'
१४	घनाक्षरी	वार्णिक	(३२ वर्णाः) × ४ ॥
१५	तोटक	समवृत्त	(स स स स) × ४ ॥
१६	दुरमिला	समवृत्त	(स स स स स स स स) × ४ ॥
१७	दोधक	समवृत्त	(भ भ भ ग ग) × ४ ॥
१८	द्रुतविलम्बित	समवृत्त	(न भ भ र) × ४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

क्रमः	छन्दः	भेदः	वर्णनम्
	द्विमिला		पश्यन्तु 'दुरमिला'
१९	नगस्वरूपिणी	समवृत्त	(ज र ज र ज ग) × ४ ॥
	नार्कुटिक		पश्यन्तु 'कोकिलक'
	पञ्चचामर		पश्यन्तु 'नगस्वरूपिणी'
२०	पुष्पिताग्रा	अर्धसमवृत्त	प्रथमे तृतीये च - न न र य । द्वितीये चतुर्थे च - न ज ल र य ॥
२१	पृथिवी	समवृत्त	(ज स ज स य ल ग) × ४ ॥
२२	प्रहर्षिणी	समवृत्त	(म न ज र ग) × ४ ॥
२३	भुजङ्गप्रयात	समवृत्त	(य य य य) × ४ ॥
२४	मत्तगजेन्द्र	समवृत्त	(भ भ भ भ भ भ भ ग ग) × ४ ॥
२५	मत्तमयूरिका	अर्धसमवृत्त	प्रथमे तृतीये च - स ल ल र य । द्वितीये चतुर्थे च - न ज ल र य ॥
२६	मन्दाक्रान्ता	समवृत्त	(म भ न त त ग ग) × ४ ॥
	मालभारिणी		पश्यन्तु 'उपोद्धता'
२७	मालिनी	समवृत्त	(न न म य य) × ४ ॥
	मेदुरदन्त		पश्यन्तु 'किरीट'
२८	रथोद्धता	समवृत्त	(र न र ल ग) × ४ ॥
२९	वंशस्थ	समवृत्त	(ज त ज र) × ४ ॥
३०	वसन्ततिलका	समवृत्त	(त भ ज ज ग ग) × ४ ॥
	वसन्तमालिका		पश्यन्तु 'उपोद्धता'
	वैतालिक	विषमवृत्त	प्रथमे तृतीये च - ६ मात्राः + र ल ग । द्वितीये चतुर्थे च - ८ मात्राः + र ल ग । पश्यन्तु 'सुन्दरी' ॥
	वैतालीय		पश्यन्तु 'वैतालिक'
३१	शार्दूलविक्रीडित	समवृत्त	(म स ज स त त ग) × ४ ॥
३२	शालिनी	समवृत्त	(म त त ग ग) × ४ ॥
३३	शिखरिणी	समवृत्त	(य म न स भ ल ग) × ४ ॥

http://www.jagadgururambhadracharya.org/

क्रमः	छन्दः	भेदः	वर्णनम्
३४	षट्पद	मात्रिक	प्रथमे द्वितीये तृतीये चतुर्थे च - २४ मात्राः । पञ्चमे षष्ठे च - २६ मात्राः ॥
	सपादिका		पश्यन्तु 'किरीट', 'दुरमिला', 'मत्तगजेन्द्र'
३५	सुन्दरी	अर्धसमवृत्त	प्रथमे तृतीये च - स ल ल र ल ग । द्वितीये चतुर्थे च - स भ र ल ग ॥
३६	स्रग्धरा	समवृत्त	(म र भ न य य य) × ४ ॥
३७	स्रग्विणी	समवृत्त	(र र र र) × ४ ॥
३८	स्वागता	समवृत्त	(र न भ ग ग) × ४ ॥
३९	हरिगीतक	मात्रिक	प्रथमे द्वितीये तृतीये चतुर्थे च - २८ मात्राः ॥
४०	हरिणी	समवृत्त	(न स म र स ल ग) × ४ ॥

॥ श्रीमार्गवराघवीयम् ॥
http://www.jrhu.com

http://www.jagadgururambhadracharya.org/